Biekorf. Jaargang 42

bron
Biekorf. Jaargang 42. A. Van Poelvoorde, Brugge 1936

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001193601_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

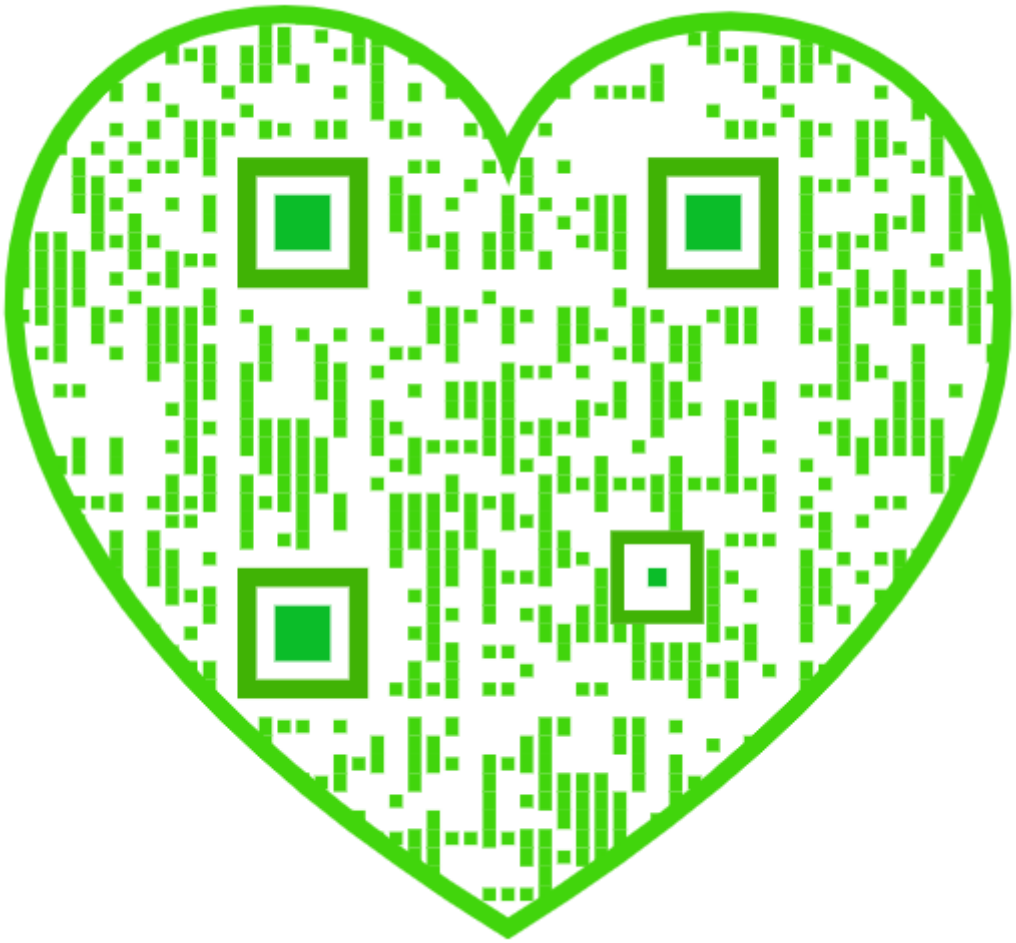

[Nummer 1]

Strafbedevaarten uit Brugge.
1490-1550

GEDURENDE de Middeleeuwen konden de groote misdaden, als verwonding en manslag, door een gemeen verdrag (compromissio, compositio; fredum = vrede) tusschen de partijen ‘gezoend’ worden: deze verzoening, in het mnl. *soene*, in Vlaanderen *soendinc* geheeten, gebeurde voor het gerecht (een schepenbank). De gewoonte bepaalde den vorm en de plechtigheden waarmede de verzoening moest geschieden. Ook beleedigingen en kleinere buitensporigheden werden aldus gezoend. De soms zeer harde bepalingen der verzoening werden in een *soendincbrief* neergeschreven. Zeer gebruikelijk was de verplichting van de schuldige partij om ‘met zijns zelves lichame’ een zoenbedevaart te volbrengen. Door de Ordonnantie van 9 Juli 1570 zijn deze verzoeningen verboden geworden.

Vooraf hier een voorbeeld van *soendinc*, voltrokken voor de schepenbank van het Brugsche Vrije:

In April 1433 hadden twee inwoners van Handzame,

Joos de Scoutheeten en Gillis Van Scoore, hun dorpsgenoot Jan Vanden Berghe erg beleedigd. De partijen kwamen naar de schepenkamer van het Vrije te Brugge en sloten er een zoendinc.

De bepalingen van den soendincbrief (23 April 1433) waren de volgende:

1. Op den aanstaanden hoogdag van Sinksen zullen de drie mannen de hoogmis in de parochiekerk te Handzame bijwonen. Tusschen de offerande en de elevatie van de Mis zullen Joos en Gillis 'blootshoofts' naderen tot Jan vanden Berghe en overluid zeggen:

'Krachtens het vonnis onlangs door den heer baljuw van Brugge en de burgemeesters en schepenen van het Vrije uitgesproken, zoo bidden wij u, Jan Vanden Berghe, dat gij ons wilt vergeven al hetgene wij u miszeid of misdaan mogen hebben.'

En Jan Vanden Berghe is hierbij gehouden hun vergiffenis te schenken.

2. Joos moet 'ter eere' van Jan Vanden Berghe doen 'eene pelgrimage te Venegen' [naar sint Marcus te Venetië] en daarenboven aan de kerk van Handzame een wassen keerse van zes pond schenken.(1)

***

De vormelijkheid van de verzoening is in ons oude Vlaamsche strafrecht overgegaan. Eerherstelling, eereboete en bedevaart zijn de gewone bestanddeelen van de vonnissen door onze Vlaamsche schepenbanken wegens allerhande misdrijven uitgesproken.

De eerherstelling werd in de stad zelf volbracht. De veroordeelde moest blootshoofds en ongegord voor de schepenen verschijnen en op zijn knieën om vergiffenis bidden. Daarna moest hij met een wassen toorts, somtijds 'in zijn lijnwaad', meegaan in de een of de andere processie en, tot slot, in eene bepaalde kerk Mis hooren en zijn keerse offeren.

Daarbij kwam dikwijls een geldelijke boete, te storten 'in beteringhe' ten bate van de stad; soms ook een

(1) Staatsarchief te Brugge, Brugsche Vrije, Register van Vennissen n. 16597.

schadevergoeding uit te keeren aan het slachtoffer. Deze laatste bepaling werd dikwijls vervangen door den last van een zekere som ‘in almoesen’ uit te deelen.

Ten slotte: de bedevaart.

Het bijzonderste werk van onze schepenen was de toorts, de geldboete en de bedevaart in verhouding met het misdrijf af te wegen: een toorts van een of drie pond zuiver was, een geldboete van zooveel ponden Vlaamsche of Parijsche munt en een bedevaart naar naburige of verafgelegen oorden. Zoo bezitten wij lange lijsten, echte tarieven met de verschillende bedevaartsoorden, nl. van Oudenaarde (1338), Gent, Aalst, Dendermonde en Leuven (1484). De strafbedevaart kon, vanaf de 14e eeuw, tegen een vast tarief afgekocht worden.

Hoe werd de strafbedevaart uitgevoerd?

De veroordeelde moest eerst zweren de bedevaart te zullen volbrengen, daarbij soms een borgsom storten.

Het gebeurde dat de bedevaarder de gemeente vóór zonsondergang en het graafschap Vlaanderen binnen de drie dagen moest ruimen.

Meestal mochten de gestraften van een gemeente op bepaalde tijdstippen van 't jaar te zamen vertrekken. Zij kwamen bijeen in de parochiekerk, ontvingen er staf en palster, kenteekens van den pelgrim, en het gezelschap trok de stadspoorten uit. Van hun gemeente kregen zij een geleibrief mede om overal ongehinderd te kunnen reizen, in de gasthuizen toegang te vinden en ook om, waar 't noodig was, in den vreemde te arbeiden voor hun eigen onderhoud.

In het aangewezen bedevaartsoord moest de gestrafte het heiligdom bezoeken en een bepaalde penitentie volbrengen. Hij verkreeg aldaar een getuigschrift van zijn bezoek; dit moest hij, bij zijn thuiskomst, aan den griffier van zijn gemeente overhandigen.

Soms werden voor hetzelfde misdrijf twee verschillende bedevaarten opgelegd.(1)

(1) E. Van Cauwenbergh. Les pèlerinages expiatoires et judiciaires dans le droit communal de la Belgique au moyen âge. Leuven, 1922. Nevens deze grondige studie is nog lezenswaard de brochure van L. Vander Essen: De straf- en rechterlijke verzoeningsbedevaarten in de Middeleeuwen. Antwerpen, 1911.

Een zware straf, die ook als bedevaart mag beschouwd worden, was de verbanning voor tien of twintig jaar naar een der groote eilanden van de Middellandsche Zee.

***

Op het Stadsarchief van Brugge hebben we eenige oude registers van de Vierschaar doorsnuisterd, van tusschen de jaren 1490 en 1550. Wij teekenden daaruit een zestigtal strafbedevaarten aan.

De Brugsche schepenen zonden de gestraften naar de volgende heiligdommen:

naar Onze Lieve Vrouw te Aardenburg, te Aarschot (Brabant) en te Boonen (Boulogne);
naar Sint-Jacob te Compostella (Galicië, Spanje);
naar Sint-Adriaan te Geeraardsbergen;
naar de Drie Koningen te Keulen, meest van al;
naar de H. Maria-Magdalena in de Woestijn te Saint-Maximin (Var, Zuid-Frankrijk);
naar Sint Pieters en Pauwels ‘ten hooghen Rome’;
naar Sint-Niklaas te Warangeville (Saint-Nicolas-au-Port bij Nancy);
naar het Heilig Hostiebloed te Wilsnack (Pruisen).

Onze aanteekeningen volgen hieronder: onder den naam der verschillende bedevaartplaatsen schikken we de namen en het misdrijf der gestraften, met den datum van 't vonnis en het blad der zes registers van *Civile Sententiën* die we doorloopen hebben: I. 1490-1492. - II. 1520-1528. - III. 1528-1534. - IV. 1534-1540. - V. 1540-1545. - VI. 1545-1550.

a. ***Naar O.L. Vrouw te Aarschot.***

1. Clays Oostrelin, wegens aanslag op minderjarigen. 10 December 1523, f. 208.

2. Vincentyne, echtgenoote van Gheleyn Struwe, waardin van de herberg Vlaanderen: wegens zedeloos bedrijf. 23 Oogst 1524, f. 253.

b. ***Naar O.L. Vrouw te Boulogne.***

3. Centyne, weduwe van Guilliaume Heaume, wegens zedeloos bedrijf. 11 Oogst 1530, f. 162.

c. ***Naar Sint-Jacob te Compostella.***

4. Adriaen van Eeghene, 'gheseit Adriaen metter Snede' en Ghysebrecht de Smicht, hadden een persoon onwettelijk aangehouden, bewerende dat het een Franschman was: Adriaen moest in bedevaart gaan naar Compostella en Ghysebrecht naar Rome. 1 Juli 1522, f. 98.

5. Cornelis de Cupere, gheseit Steyaert, Cornelis Paes, Joos en Loys Goossins hadden zich schuldig gemaakt aan straatschenderij (inbraak in huizen en aanval op personen). Joos Goossins moest in bedevaart gaan naar Compostella, Cornelis de Cupere naar Rome, terwijl Cornelis Paes uit Vlaanderen gebannen werd. 20 November 1535, f. 82.

d. ***Naar Sint-Adriaan te Geeraardsbergen.***

6. Gregooris Goecoop, kolfdrager (gerechtsdienaar) omdat hij met tuischers omging en in overspel leefde. 16 Sept. 1523, f. 192.

7. Katelyne, weduwe van Michiel de Quynckere, Margriete weduwe van Jan Eerboorts, en Michiel de Quinckere zoon, hadden omtrent 1300 of 1400 ponden groote gestolen in het sterfhuis van Jan Cauwe. Michiel moest in bedevaart gaan naar Geeraardsbergen, zijn moeder naar Wilsnack en Margriete naar Keulen. 20 Maart 1532, f. 281.

e. ***Naar de Drie Koningen te Keulen.***

8. Simoen Danckaert, timmerman, om in oneenigheid te leven met een ander persoon van zijn ambacht. 20 Dec. 1491, f. 103 v.

9. Jacob de Scapere, lakenwever, was in opstand gekomen tegen den deken en een vinder van de groote Rame. 22 Maart 1521, f. 31.

10. Gillis Meeus, geseit Scoon Gille, had een persoon aangevallen langs den Steenhouwersdijk. 24 Juli 1521, f. 48.

11. Charles Abbout had ruzie gemaakt in zijn ambacht. 30 Oogst 1521, f. 53.

12. Jan de Manghelare, verwaarloosde zijn werk en overlaadde zijne medegezellen met smaadwoorden. 31 Oogst 1521, f. 61.

13. Dieric de Varwere, leefde in overspel en was in opstand gekomen tegen een poortwachter. 7 Oogst 1522, f. 106 v.

14. Steven vanden Houtte en Donaes van Ackere, schadebeletters, hadden hun dienst verzuimd. Steven moest in bedevaart gaan naar Keulen en Donaas naar Rome. 19 Dec. 1522, f. 135 v.[(1)].

15. Lysbette 't wyf van Passchier Willaert, vroedvrouw, en Marie, 't wyf van Gillis van Male, hadden een kind verwisseld. Ze moesten eerst 3 jaar binnen de stad blijven en daarna in bedevaart gaan naar Keulen. 14 Maart 1523, f. 148 v.

16. Gillis Ridchaert, omdat hij in overspel leefde. 10 Juni 1523, f. 170 v.

17. Michiel Caseman, wegens opstand tegen den burgemeester en twee schadebeletters. 27 Oogst 1523, f. 190.

18. Joos Aernouts, kolfdrager, maakte misbruik van zijn macht, ging om met tuischers en leefde in overspel. 16 Sept. 1523, f. 191 v.

19. Antheunis Gheilliaert, was in opstand gekomen tegen een kolfdrager. 23 Dec. 1523, f. 209.

20. Joos Chaerles, barbier, Malin Aernouts, timmerman, Requier vander Plancke, lakenwever, en Zeghere Mergaert, kousenmaker, hadden een gevangene verlost uit de handen van twee schadebeletters; deze gevangene was op het gewijd gebied van de St-Donaaskerk gevlucht. 16 Mei 1526, f. 339 v.

21. Thomas Haghebaert, vrije vischverkooper, had met zijn broeder Jan, den visch opgekocht om den prijs ervan te doen stijgen en daarenboven den deken van zijn ambacht met smaadwoorden bejegend. 14 April 1527, f. 412.

22. Simoen Puneel, was zijn schoonvader te lijve gegaan binst een proces voor de rechtbank. 30 Juli 1528, f. 497.

(1) Door den Heer Stadsarchivaris R.A. Parmentier medegedeeld in Biekorf, 1927 bl. 14-18.

23. Jacob Reynaert, stedegarsoen, sloeg zijn ambtsgenoot op het stadhuis. 5 Februari 1529, f. 20.

24. Franchoys Ruebins, smid, bracht zijn gebuur een bloedende wonde toe, en beleedigde den burgemeester van den corpse. 21 Oogst 1529, f. 80 v.

25. Adriaen Coenraet, wegens het smaden en het slaan van een gezworen klerk op het stadhuis. 12 Maart 1530, f. 113.

26. Lysbette, weduwe van Heindric van Reckelynchuuze, gheseit Hollandsche Bette, hield bordeel en leefde in ontucht. 5 Oogst 1530, f. 159 v.

27. Paulyne, vrouw van Laureyns de Lyckere, geluwgieter, wegens smaad aan de rechters. 2 Dec. 1530, f. 181.

28. Margriete, zie hierboven n^{r} 7.

29. Simoen Vinnaert, butendrincker (= ging drinken buiten stad waar de drank goedkooper was, daar er geen rechten op lagen zooals binnen de stad), wegens opstand tegen den poortwachter en smaad aan de rechters. 6 Mei 1533, f. 387.

30. Bertelmeeus Lievins en Gillis van Westhuuse, hadden met zes andere volders tweedracht gesticht in hun ambacht, ter gelegenheid van de jaarlijksche bedevaart naar O.L. Vrouw van Meetkerke; ze moesten een jaar binnen de stad blijven, en daarna in bedevaart gaan: Bertelmeeus naar Keulen en Gillis naar Wilsnack. 9 Mei 1539, f. 399 v.[(1)]

31. Pieter de Witte, vischdrager, had visch opgekocht en beroerte verwekt op de markt te Brugge. 11 Februari 1546, f. 117 v.

f. *Naar de H. Maria-Magdalena in de Woestijn.*

32. Jaquemyne, de vrouw van Adriaen Roos, korendrager, had haar dochter binnen haar huis laten ontucht bedrijven. 6 Oogst 1530, f. 160.

g. *Naar St. Pieters en Pauwels te Rome.*

33. Heyndric Ysac, had een vrouw aangerand in

(1) Emiel Huys. Duizend Jaar Mutualiteit bij de Vlaamsche Gilden, bl. 79-80 (Kortrijk, 1926). Vgl. Annales Soc. d'Emulation, 1926, bl. 129.

afwezigheid van haar echtgenoot. 20 Dec. 1491, f. 103 v.

34. Ypolite Patou. wegens nachtgeraas, diefte en straatschenderij. 22 Maart 1521, f. 30.

35. Ghysebrecht, hierboven n^{r} 4. 1 Juli 1522.

36. Omaer Ruebs, leefde in overspel en pleegde gewelddaden. 20 November 1522, f. 129 v,

37. Donaes, hierboven n^{r} 14.

38. Andries Mandaert, viel 's nachts zekere personen aan. 14 Maart 1523, f. 147.

39. Maerten van der Mandele, wegens scheldwoorden aan de waardin in een herberg en opstand tegen de politie die hem aanhield. 30 Juli 1524, f. 247.

40. Willem vander Striepe, wegens dronkenschap, twist en mishandelingen op zijn vrouw. 16 Mei 1526, f. 339.

41. Jacob of Coppen de Nieuwe, gheseit Patyn, bracht twee wonden toe aan een persoon in een vechtpartij in de St. Jacobstraat. 17 Januari 1528, f. 458 v.

42. Lievin Caproen, kolfdrager, leefde in overspel. 6 Oogst 1528, f. 500.

43. Cornelis de Cupere, hierboven n^{r} 5.

h. ***Naar St. Niklaas te Warangeville*****.**

44. Pieter Mansepreuve, hoedenmaker, had oneenigheid veroorzaakt in zijn ambacht. 13 April 1527, f. 411.

i. ***Naar het Heilig Bloed te Wilsnack*****.**

45. Adriaen de Vroede, arbeider. Zonder datum. 1490-1491, f. 6 v.

46. Magdaleene vanden Boomgaerde, wegens scheldwoorden en laster tegenover Lysbette, weduwe van Jan vander Schoore. 30 Oogst 1491, f. 96 v.

47. Lauwers de Metere, geboren van Beveren-Waas, maakte ruzie in een herberg, kwetste een vrouw aan de hand en zwoer ‘horrible eeden’. 16 Sept. 1523, f. 194.

48. Lieven Capproen van Gent, leefde in overspel, en dwong een vrouw, onder bedreiging van een mes, met hem naar de stove ten Walle te gaan. Hij moest eerst een jaar in stad blijven en daarna in bedevaart gaan. 18 Jan. 1524, f. 210.

49. Phelips Brekelync, smeet een vensterruit in, zwoer ‘horrible eeden’ en sloeg zijn vrouw en zijn moeder. 17 Jan. 1528, f. 457 v.

50. Barbele, de vrouw van Jazor Dhaerne, verleidde jonge meisjes binnen haar huis en troggelde geld af van een jongeling. 6 Oogst 1530, f. 160 v.

51. Laureins vanden Berghe, Jan Robilliaert en Hanskin van Utrecht waren met een gestolen ezel den ommegang van het H. Bloed te gemoet gereden en hadden door hunne dronkemanskuren groote ergernis verwekt. Hanskin, die voortvluchtig was, werd uit Vlaanderen gebannen en de twee anderen moesten in bedevaart gaan naar Wilsnack. 26 Oogst 1530, f. 164.(1)

52. Daneel van Cotengys, buitendrinker, wegens opstand en spot met de stadspolitie, toen hij bier van buiten stad wilde binnen brengen zonder de rechten te betalen. 16 November 1531, f. 244.

53. Katelyne, hierboven n^{r} 7.

54. Cornelis Roegiers, schipper, verscheen voor de rechtbank en werd er tot eene kleine boete veroordeeld; hij kwam er in opstand en moest naar het gevang overgebracht worden; Cornelis van Neghene, arbeider aan de Molenbrug, trachtte hem onderweg te verlossen. Ze werden beide voor zes jaar verbannen en van Neghene moest daarenboven in bedevaart gaan naar Wilsnack. 5 en 8 Oogst 1536, f. 155 v.

55. Gilles, hierboven n^{r} 30.

56. Jan Jacobs, kleermaker, had den deken van de kulkstikkers een slag in het gelaat gegeven, toen hij kwam om een geldboete te innen. 9 Dec. 1542, f. 157.

Wij ontmoetten ook een paar dubbele bedevaarten.

57. Jan Bollijn, vrije tegeldekker, had een pot met geld gestolen. Hij moest eerst in bedevaart gaan naar O.L. Vrouw te Aardenburg, en met een bewijs terugkeeren in stad; daarna vertrekken in bedevaart naar Wilsnack. 22 Maart 1521, f. 30.

(1) Afgedrukt in de Annales de la Soeiété d'Emulation de Bruges. 1926, p. 125.

58. Loey de Clerck, die zich schuldig gemaakt had aan straatschenderij, moest eerst binnen de acht dagen een bedevaart doen naar O.L. Vrouw te Aardenburg, een jaar binnen de stad blijven en daarna in bedevaart gaan naar de H. Maria-Magdalena in de Woestijn. 12 Juli 1521, f. 46,

Ten slotte vermelden we een *Verbanning naar de eilanden Rhodos en Cyprus*.

59. Willem van der Ghynst wegens straatschenderij en om een gevangene te verlossen uit de handen van een kolfdrager, werd een uur op een schavot ten toon gesteld, met roeden gegeeseld, en tien jaar buiten Vlaanderen gebannen; gedurende dezen tijd moest hij gaan wonen op het eiland Rhodos. 12 Juli 1521, f. 47.

60. Jacob Inghelrave was in opstand gekomen tegen zijn moeder en had haar uitgescholden in vreeselijke bewoordingen. Hij werd een uur op het schavot ten toon gesteld, daarna op een kar rondgevoerd en gegeeseld op den Burg, op de Markt, voor het Prinsenhof, op de Vrijdagmarkt en aan de Smedenpoort; eindelijk werd zijn tong met een gloeiend ijzer doorstoken. Hij moest gedurende twintig jaar gaan wonen op het eiland Cyprus. 20 Mei 1523. f. 162.

D. DROSSAERT.

De man van complaisance.

Een brave man
en 'ne fraaie man
en 'ne man van complaisance,
en hij wiegde zijn kind
en hij roerde de pap
en hij liet zijn vrouwtje dansen.
En hij liet zijn vrouwtje naar 't oversteek gaan
om palingen te gaan eten,
en hij pakte zijn spae
en hij ging naar tae (?)
en hij kochte drie paar schoentjes:
Een voor Pietje, een voor Mietje
en een voor allemans zoontje (zoentje?).

- Medegedeeld door M.H.V. Loo. - Vgl. Biekorf 1935, bl. 87; Lootens-Feys, Chants populaires, bl. 223 waar als zangwijze opgegeven wordt: *Marie, trempe ton pain*.

Harpzang 103.

Ei! mijn ziele, looft den Heere!...
O mijnen Heere en God, zoo
groot zoo machtig! -

G'hebt u gekleed met
heerlijken praal: en
g'hebt u met licht omhuld, lijk
met e gewaad. -

Lijk e zeildak
spant ge den hemel: en
boven, vergaart
ge de wateren. -

Op de wolken
zet g'uwen wagen: en
wandelend rijdt g'op de
vleugels der winden. -

Gij die de winden tot
boodschappers maakt: en
't bliksemvier
tot uwen dienaar. -

Gij die d'aarde op heur
vastzijn grondet:
d aarde die nooit 'n be-
geeft meer. -

Met den afgrond is z'om-
manteld:
boven de bergen
blijven de wateren staan. -+

+ Voor uitleg ziet bij KARD. BELLARMINUS - KAN. VANSTEENKISTE - ALLIOLI - KAN. VAN DER HEEREN.

Vluchten zullen ze
voor uw verdroegen: en
schrikken bij 't galmen
van uwen donder. -

De bergen rijzen, de
dalen gaan open: de
wateren wijken tot
waar ge ze vestet. -

Marken(1) hebt ge gesteld, waar-
buiten ze niet 'n
roeren: en
d'aarde 'n zullen ze dekken. -

Gij door wien de
bronne in de leegte ontspringt: en
't water tusschen de bergen zijn
speur vindt. -

Dààr zullen drinken de dieren des velds: de
dorstige woud-ezels
wachten naar
laving. -

Dààr ook leven de
vogels des hemels: en
zenden hun stemme van
tusschen de rotsen -

***

De bergen besproeit ge van
boven: en uit de
vrucht van uw werken, wordt
d'aarde verzadigd. -

Gers ontstaat er voor
't lastdier ge-
was ten dienste van
't menschdom. -

(1) Grenzen.

Brood uit den grond: en
wijn om 't ge-
moed van den
mensch te verkwikken. -

Hij die met olie zijn
aangezicht blij maakt: met
brood zijn
hert zal verkloeken. -

Gedrenkt zijn 't hout van de velden, de
ceders van Libanon die gij gezet hebt:
dààr gaan de musschen hun
weunste bouwen. -
De reiger(1) zijn huis dat eerst gezien wordt:
d'hoogten zijn 't heim van den hert, de
steenen 't verblijf van den
egel. -

G'hebt de mane gemaakt om de
tijden te scheiden: de
zonne wist waar
z' onder moest gaan. -

De duisternis
bracht gij aan: de
nacht was daar, en de
wouddieren gingen er door. -

De jonge leeuwen
brieschten naar roof: en
vroegen aan God hunnen
nooddruft. -

Bij 't opstaan der zonne ver-
garen ze: en
trekken vanher naar hun
leger. -

(1) Ook *ooievaar*.

De mensch zet uit naar zijn
bezigheid:
naar zijnen arbeid tot
's avonds. -

***

Hoe groot zijn uw werken, o Heer:
alles hebt ge met
wijsheid gemaakt, en
met uw bezit ons aarde vervuld. -

De wijde zee met heur
machtige vamen: daar
wemelen schepselen
zonder tal. -

Dieren kleine en
groote:
dààr baant 't schip zijnen
reisweg. -

't Zwemgedrochte(1), dat ge schiept, lijk
om met de golven te spelen:
allen, en op hunnen tijd, verwachten
hun voedsel van u. -

Ge geeft 'et, z' ontvangen 't: en
't opengaan van uw handen
vult ze met uw
weldoen. -

Wendt g' uw aangezicht af, ze
worden ontsteld: be-
neemt g'hun 't leven, ze zwakken, ver-
gaan in hun stof weêr. -

Ge zen dt uwen Geest, o
God, en
all es wordt herschapen:
't aanschijn der aarde vernieuwt ge. -

(1) Leviathan.

Lof zij den Heere, in der
eeuwigheid: Hij
vindt zijn behagen in
't werk zijner handen. -

d' Aarde beziet Hij, en
doet ze beven:
tikt Hij de bergen, ze
rooken. -(1)

Hier beneden
zal ik den Heere bezingen: ver-
heerlijken Hem, zoo
lange als ik adem. -

Hij hoore met liefde 't ge-
luid van mijn stemme:
'k schep mijnen wellust in
God mijnen Heere. -

Dat ze verdwijnen van d'aarde, de
zondaars, de boozen, zoo dat ze
niet 'n bestaan meer:(2)
looft, mijn ziele, looft den Heere! -

Kortrijk, Verruelaan, 39
A. MERVILLIE.

De fooiedag bij de IJslandvaarders.

DE ‘Vlaamsche IJslandvaarders’ van verleden jaar bl. 113 en 145 zijn te allen kante gelezen en geprezen. Vraagsteerten hebben J. Filliaert lastig gevallen om nog meer van die lekkere en volksche spijze; hier volgt een eerste toemate, een inzet tevens van een nieuwen maaltijd. - B.

(1) Vergelijkt SINAÏ.
(2) Als zondaars.

Wanneer de IJslandvaarders gereedschepe mieken om naar Duinkerke af te reizen, deden de maats van een zelfde stad of dorp, op gemeene kosten in de parochiekerk een mis lezen, om 't welvaren en de goede behoudenisse en een gelukkige thuiskomst te bekomen.

De Nieupoortnaars deden een misse lezen voor O.L.V. van den Nood Gods in de parochiale kerk. Te Coxyde las men een misse ter eere van den Glz. Idesbald. In De Panne was het St Pieter, de patroon der visschers, die aanroepen werd; te Oostduinkerke kreeg O.L.V. weer de voorkeur en te Lombartzyde was het natuurlijk de mis voor O.L. Vrouw van Lombartzyde.

De IJslandvaarders van Oostduinkerke deden hierbij nog een Zaterdagmisse lezen te Lombartzyde en trokken er met hun huisgezinnen naartoe. Ook de visschers van andere dorpen gingen geregeld vóór 't afreizen een Zaterdagsche misse bijwonen. Daar werd het dan een soort van IJslandsche marktdag. In stad of dorp zelf werd, na de mis, gezellig bijeengekomen, en vierde men, vóór het vertrek naar Duinkerke, den F o o i e d a g . Er werd geklonken en gedronken en dikwijls samen genoenmaald. Dat waren de *kleine fooiedagen*.

Te Duinkerke vóór de afreize kregen de visschers den *grooten fooiedag* vanwege de reeders.

Bij de Vlamingen is een feest niet denkbaar zonder gezang en liedekens. Op die fooien werden de liedekens op het eigen bedrijf bovengehaald.

Ik heb een viertal van die liedekens verzameld. Een er van dagteekent van de jaren zeventien honderd. Voor de eigenaardigheid laat ik het hieronder volgen. Geheel het IJslandsch bedrijf en geheel de IJslandsche reize worden erin beschreven.

Op die fooiedagen waren de maats met vrouwen en huisgenooten op hun beste gekleed. De mannen droegen de dikke donkerblauwe broek en vest, de gebreide blauwe baai toegestropt rond den hals, en de blauwe klak met zwarte klep. De vrouwen staken in hun bonte rokken, de gekleurde omslagdoeken rond de borst met de tippen vastgemaakt aan den schorteband.

Die schorte of voorschoot was het sieraad der vrouwen; bestippeld en betikkeld waaide ze als een vlagge rond hun leên.

't Gelag was gevierd in een visschersherberg; na den maaltijd at men koekeboterhammen met ‘straffe’ koffie met een ‘druppelken erin’. Men dronk dan ‘kortedrank’ of genever met plezier en uit geneuchte.

Zelfs de speelman met zijn harmonika of met zijn vedel ontbrak niet. Hij begeleidde de liedekens of speelde een airke om de paren te laten dansen.

Ons volgend liedeke staat als ‘Reys naer Island’ met de zangwijze geboekt in het kostbare werk van E. de Coussemaker, Chants populaires des Flamands de France, n. LXIV.

Nieupoort.
J.F.

Het Fooie-lied der IJslandvaarders.

In 't jaar zeventien hondert,
Gij moet niet zyn verwondert,
Wy gaen al naer Nieupoort
Om te slaen een a c c o o r d .
Het is in de maend van Maert
Dat men 't klaer maekt tot den vaert;
Als 't klaermaken was gedaen,
Wilt verstaen,
't Zal wel gaen,
Moeten wy naer de f o y e gaen.

Elk met zyn lief geprezen
Moet in de foye wezen;
Speelman, al tot besluyt
Speelt dat matlotjen uyt.
Daer wierd al zoo menig meyd
Dezen nacht adieu gezeyd.
Als de foye was gedaen.
Wilt verstaen,
't Zal wel gaen,
Moeten wy dan zeylen gaen.

Vooreerst moeten wy zeylen
Drie hondert zestig mylen;
Zoo passeeren wy 't Zand,
Lustig, geestig en plaisant.
Onze coers is 't Kleyngat deur,
En wy loopen zonder getreur;
Wy krygen Fayerelle in 't zigt,
't Is niet sligt
G'heele ligt
Dat men 't eyland Fulot zwigt.

D' Oceaensche zee, wilt weten,
Daer is geen grond te meten.
Wy zeylen dan weêr voort
En laten Feroe aen stierboort;
En zetten ons coers alsdan
Regte naer de Westermans.
Dan zeylen wy metterspoed,
Met gemoed
Alzoo zoet,
Tot men den berg Hecla groet.

Toen bij de Vogelscharen
De koude is men geware;
En weest toch niet belaên,
Ziet voor u den Jokel staen.
Wy varen wederom voort
Naer den hoek van Bredefiort.
Haelt op u k a r e g a d o r ,
Met een woord,
Zoo 't behoort,
Haalt den visch maer binnen boord.

Matroozen, schept couragie,
Ja, met half e q u i p a g i e
K n u v e r en s t a g s e l in,
Dat gaet naer ons gewin.
Als de maend Mey is v e r s c h i n t
Wachten wy den Westewint.

Wy vischen met goeden moed,
Alzoo zoet,
En met spoed,
Tot wy krygen den wind goed.

De bogt en geeft geen visch meer,
Het is voor ons een hertezeer.
Wy loopen van daer voort
Tot den boek van Direfiort.
De vischerie voortaen
Is nu aen de west gedaen;
Wy zeylen van daer weêr voort
Met accoord,
Zoo 't behoort,
Tot wy komen tot Kaep Noord.

De maend July geprezen,
Die komt daer ingetreden.
Wy zeylen van daer voort
Zeggende adieu kaep Noord.
Wy loopen Grim in 't gemoed,
En wy zeylen metter spoed
Naer den Rooden Hoek gezogt,
En toen nog
De Blauwe Bogt
Heeft veel kabeljauw gebrogt.

Ougstmaend komt aengedreven,
Elk wenscht zyn lief geprezen.
Wy loopen langst de Suyd,
Alsdan is 't k o l l e n uyt;
Als den vyftienden dag draeyt,
En de wind van noorden waeyt,
Elk denkt op zyn lief m a t r e s s .
't Dient al best
Voor een les.
Elk zegt: Adieu, Langenes.

Zoo laet het nu maer loopen
En voor de winden stroopen,

Het groot marszeyl in top.
Schipper, brengt de bottel op!
Men roept: Stierman, aen bakboord,
Ziet de haven van Nieupoort,
Dan loopen wy weder voort,
Met een woord
Zoo 't behoort,
Langst de kust tot Duynkerk voort.

Aanteekeningen.

DE VAART. - Onze IJslanders varen uit Duinkerke over de Noordzee (waar liggen hier het Zand en het Kleyngat?). Tusschen de Orkney- en Shetland eilanden loopen zij langs de eilanden Fair (*Fayerelle*) en Foula (*Fulot*): te zwichten omdat er geen vuurtoren is. Zoo komen ze in de 'Oceaansche Zee' en laten de Fär-öer aan stuurboord. Zij bereiken IJsland aan de Vestmanna-Eyjar (*de Westermans*) en zien weldra den *Hekla* oprijzen. Zij varen rond IJsland langs het Westen om: langs een gevaarlijke klip, de Fuglasker (*de Vogelscharen*), en den vooruitspringenden Snaefell Jökull (*de Jokel*; jökull is ijslandsch = ijskegel, sneeuwberg). Zoo geraken zij in de Breidi-Fjord (*Bredefiort*); als deze 'bocht' geen visch meer geeft, dan verleggen ze noordwaarts in de Dyra-Fjord (*Direfiort*). Hiermede is het aan 'de West' (de Westkust van IJsland) gedaan: zij bereiken de Horn of '*Kaap Noord*'. Langs het eilandje Grimsey (*Grim*) bezoeken zij, oostwaarts varend, den *Rooden Hoek* (?) en de *Blauwe Bocht* (?), loopen langs de Suyd (Saudanes?). Bij de kaap Langanaes (*Langenes*) zeggen zij vaarwel aan IJsland. Met hevigen westelijken wind, werden de schepen, op hun terugreis, steeds tot voor de haven van *Nieupoort* gedreven. Daar sloegen ze dan 't roer omme, om 'onder 't land' langs de kust Duinkerke te bereiken.

WOORDEN EN WENDINGEN. - ACCOORD. De reeders van Duinkerke zonden hun kapiteins of zaakvoerders naar Nieupoort om manschappen uit de streek aan te werven. Te Nieupoort was aldus het tijdelijk kantoor voor de aanmonstering gevestigd en de mannen van Coxyde en Lombartzyde moesten naar de stad om een 'accoord' van IJslandvaart te sluiten.

FOYE. Dit woord *fooie* is tot heden bij de IJslandvaarders blijven bestaan. Het beteekent algemeen in 't Wvl.: een feestje, kermisken, plezierpartij, vreugdemaaltijd (De Bo).

KAREGADOR: Spaansch cargador, scheepsmakelaar. Hier blijkbaar te verstaan als cargo: lading.

MET HALF EQUIPAGIE...: Zelfs als door stormweder de helft van de bemanning zou geslagen zijn.

KNUVER en STAGSEL: knuiverzeil en stagzeil. - VERSCHINT: verschenen. - KOLLEN: visschen met de kollijn. - MATRESS: fr. maîtresse.

Plaatsnamen.

Een mengeling uit het pas verschenen XVIe Deel van K. de Flou's Woordenboek der Toponymie.

WAARUIT en hoe een plaatsnaam ontstaaan is? Wat hij al kan beteekenen? Soms zit er een landschap in, soms een heele geschiedenis, elders nog landschap en geschiedenis te zamen. In de dichte sponden van dit XVIe Deel ligt er weerom veel belangwekkende en treffende uitleg van plaatsnamen verspreid.

Le val te Acquin was Kinendale in 1186; te Crémarest wijst de naam op een (molen)wal; Le val de la Coupe te Ste Aldegonde bij Sint-Omaars beteekent: het dal naast het kopje.

Een moord van 't jaar 1773 gaf den naam aan de Vallée meurtrissoire te Wacquinghem.

De heerlijkheid ten Berghe te Sint Joris ten Distel werd opgericht ten voordeele van Marius van den Berghe.

De Vate, een groote ronde waterput op de markt te Loo, roept ter vergelijking een wijk van Stuivekenskerke ter Vate geheeten,

Vaucherien in Veurne-Ambacht wijzen op de leenroerige karwei van weiden te maaien: het falcillagium (faucillage) bij Du Cange.

La Vellerie, een hofstede te Moeskroen is de weersplete van 't Vl. Kalvekeete.

Venetiën te Zwevegem in 1442, is een heerlijkheid

gesticht ten behoeve van Jacob Schaeck, gezant der stad Brugge te Venetië.

Ventecul, een hoogte en wijk te Wimille, is wellicht een ouder Waaigat.

Le Ventu, een hofstede op een hoogte te Caffiers, staat als ‘le winthus’ geboekt in 1286; uit Le Wintehus is Le Venthus, Ventu ontstaan. Zooals de herberg ‘à l'Alvégus’ halfwege de bane van Burburg naar Duinkerke, ontstond uit ‘het half-wege-huis’ (Biekorf 1914-19, bl. 324) en Boileau's Tholus (in Epître IV op den doortocht van den Rijn) een eenvoudig *tolhuis* op den Rijnoever was.

Verkenshof, een heerlijkheid te Moorseele, kreeg zijn naam van Jan Verkin, bezitter van 't hof in 't jaar 1365.

De Verletboom te Lapscheure is een andere benaming van den Preekboom in 1499. Preekboom, Evangelieboom, Verletboom is een boom waarbij de processie stilhield, ‘verlette’ om te luisteren naar de lezing van het Evangelie en naar den preek of sermoen die somtijds bij die ‘statie’ gehouden werd. Biekorf 1932, bl. 12.

De Verloren Kost is een schimpnaam voor de vesting tusschen Gent- en Kathelijnepoorten te Brugge: immers rond 1870 is deze in wandelhof veranderd. Het Verloren Einde en Verloren Reck te Damme en Oostkerke zijn watergangen die door het graven van nieuwe vaarten afgesneden werden.

Vermandois, naam van leenen te Oostkerke: zij hingen af van de abdij Sint-Kwintens ten Eilande te Saint-Quentin in Vermandois. Biekorf 1920, bl. 211 vv.

Vieil-Homme, een wijk van Hubersent, hiet in 1297 Willaumes en een paar honderd jaar later Wullame, Voeullame (1516 en 1553).

Vieille-Eglise, een gemeente in het kanton Audruicq, hiet in de 12e eeuw Sancti Audomari Kerke (Sint-Omaarskerk) nevens Odenkerka, S. Aud'kerke. In de 15e eeuw: Ouderkerke, Vieille-Eglise. In 't voorbijgaan, onder de Republiek, werd de naam *L'Indivisible* opgedrongen, anno 1773. Viel-Moustier, canton Desvres, werd in gemeld jaar: Prairie-la-Calique. Vgl. andere zulkdanige Re-

volutie-namen in Fransch-Vlaanderen, Biekorf 1932, bl. 366,

De Vier Aimons kinderen: naam van een hofstede en herberg te Ettelgem, een herberg te Ruddervoorde en te Sint-Kruis (Brugge), een hofstede te Sint-Michiels. Te Ettelgem is de herberg rond 1565 'In de vier hemels kinderen' geworden! Vgl. Biekorf 1933, bl. 340. Renout en zijn drie ridderlijke broeders op het ros Beyaert ontaardden op latere uithangborden tot *De Vier Eemers*. Aldus te Brugge, Pittem en Tielt (Archivenboek van Rond den Heerd, II, bl. 9) en te Wetteren.

De Vier Kaven, herberg te Lichtervelde, aangeduid op de Stafkaart van 1877 als *Les Quatre Caves*. Vgl. de Zeven Kafooren te Arneke, Biekorf 1934, bl. 312.

De Vishaeghe, land te Oedelem, wellicht een 'haghe' waar 'vissen' d.z. fisjouws, fr. putois, gevangen werden.

Vij vekapelle te Sint-Kruis, vroeger Viven (1399), staat in 1498 geboekt als 'capella de quinque'.

De Vlâmeerschen te Zedelgem, in 1437 beschreven als 'land gheheten mahuus vlaminx mersch, nu de *vlamerschs*...'.

De Vlaming of Vlaminghoek te Brugge, is de geheele moerassige vlakte gelegen tusschen de Vesting der stad en de oude Iperleet (thans Oostendsche vaart). Vroegertijd hiet de vesting aldaar de Vlamingdam en de straat die er naartoe leidde heet nog de Vlamingstraat. Andere 'Vlamingen' liggen te Hazebroek, Langemark, Poperinge, Saint-Martin-au-Laërt, Sint-Laureins.

Vogel- Veugel- in samenstelling: naam van akkerland, weiden en andere plaatsen die ledig en onbebouwd liggen: Vogelbilk, Vogelbosch, Vogeldal, Vogelstic, Vogelweede. In 1408 vermeld te Wenduine '...eene jeghenoode heet *vogheldilke* es verloren by vloghen van den dunen, ontrent .xx. ghemete landts'. Vgl. het huidige Wvl.: Ik laat dat land van de jare *veugelwee* liggen: d.i. ledig en onbebouwd (De Bo).

Vollanden, vullandt: de beste landen, die volle geschot betalen in de Wateringe, te Klemskerke

en Moere. W a n l a n d e n betalen maar een deel van 't watergeschot; een derde te Zerkegem in de jaren 1550: ‘Int Wanlandt, inde iij. ghemeten over een...’

V r i j d o m. Het Vrijdom te Uitkerke: de kerk en een deel van 't dorp die ontslagen zijn van het watergeschot.

Het Vrijdom van het Beverhoutsveld te Beernem: het gebied rond het Beverhoutsveld dat binnen de palen ligt; alleen de lieden die binnen de palen wonen, hebben recht op het benuttigen van het Beverhoutsveld.

Het B r u g s c h e V r i j e was eerst de kastelenij van Brugge en later het vierde (landelijk) lid van 't Land van Vlaanderen. Het grensde ten Noorden aan de zee, ten Oosten aan de Vier Ambachten, ten Zuiden aan de kastelenij van den Ouden Burg, ten Westen aan de kastelenij van Yper. Zijn benaming is zeer afgewisseld: Lat. Francigenum in 1237; het Vrie, Vrie Officium Brugense, nevens Vl. vrie scepenen van den Brugschen ambochte, den Vrien van Bruchambocht, het Vrihe Brugsche ambocht; fr. Mestier francon; Lat. francum territorium brugense.

't R e c h t e V r i j e d.i. het platteland onder het voornoemde Brugsche Vrije tegenover de heerlijkheden. De bewoners van het ‘Een Vrije’, het Rechte Vrije waren ‘upsittende laten’; deze van het ‘Ander Vrije’ waren ‘ofsittende laten’.

De V u i l e G r o n d: een plaatse in de zee, vlak vóór den dijk te Oostende, ook K w a d e G r o n d geheeten; naar men waant, het verloren deel der stad Oostende. Het zeevolk vertelt dat men daar nu en dan brijken en zelfs brokken van zerksteenen opgevischt heeft.

W a e r d a m m e, in 961 capella de Wara: kapel langs de Ware-beek; in 1090 nog Wara. De oudste naam van de parochie schijnt W a r e geweest te zijn; later (op het einde der 14^{e} eeuw) is het W a e r d a m (m e) geworden, naar den dam die rond de Ware lag. - Talrijke waterloopen en dijken heeten Ware: er liggen W a r e n te Aardenburg, Beerst, Breedene, Eessen, Gistel, Westkerke, Oostburg, Zwevezele, Uitkerke.

De Vier Uitersten te Roeselare en de Vijf Geboden te Gistel en te Vlamertinge, zijn Catechismusnamen voor aaneengebouwde huizen. Vgl. daarmee de Acht Zaligheden, de Zeven Werken van Bermhertigheid, de Tien Geboden, de Drie Goddelijke Deugden.

De Vijfve-Zesse is een tiendeland te Lissewege; de Tempeliers bezaten aldaar ‘eene Thiende ghenaemt de vijfve-zesse, dats te wetene den vijfsten ende zesten schoof van de Thiende [van] gheheel de Prochie’ in 1614.

Wandelmeersch. De bekende vlottende eilandjes te Lyzel onder Sint-Omaars, les Isles Flottantes. ‘Het landt dat sy te Sinte Omer namen *Terres flottantes*, en is proprie gheen Wisselmersch, maer Wandelmersch, omdat die wandelt ende waeyt van d'een plaetse naer d'ander. In de jaren 1700.

De Vlaemsche Stroom, fr. l'estrom de Flandre, is het vaarwater langs de Vlaamsche kust, benevens de Schelde waar zij de grens tusschen Vlaanderen en Brabant vormde. Dit behoorde heel en al aan de Graaf van Vlaanderen toe. ‘La seigneurie de l'Estroem sur l'Escaut appartiendra au comte de Flandre aussi avant que les nefs peuvent flotter.’ 1327.

Het Vloedmarck is het strand langsheen de Noordzee en de Vlaamsche zee in Westvlaanderen. ‘Een anker was vanden [gevonden] upt vloedemarc bin Veurnambocht. (1377). - Van enen anker die vonden was upt vloedghemaerke... (1378).’ Vloeimerk leeft nog in onze taal, o.m. te Oostduinkerke. Biekorf. 1933, bl. 288.

Het Goed ter Vlaagt, een heerlijkheid te Ruiselede toebehoorend aan de Tempeliers; na hun opheffing, aan de Ridders van Malta. Er was een ‘groot Vlaecht’ en een ‘klein Vlaecht’. Dichtbij het groot Vlaagt staat de Vlaagtmolen. De Commandeur was op het Vlaagt in 1436. Na de scheiding der commanderijen van Caestre en Slype in 1565, behoorde het goed te Ruiselede onder de commanderie van Caestre in Fransch-Vlaanderen. Vgl. Rond den Heerd XXIII, 174.

Het Valclant was eene landerij en leengoed te Craywick (bij Broekburg). De houder van dit leen, geheeten ‘la Terre du Faucon’ en zijnde 15 gemeten groot, moest jaarlijksch op Sinte-Maartensavond (10 November) een *roode valk* aan den heer aanbieden.

Nevens dit leengebruik stellen we nog een paar wetensweerdigheden om onze wandeling te besluiten.

De ‘ghesellen’ van den hierboven vermelden wijk ter Vate op Stuivekenskerke gingen in het jaar 1469 ‘spelen ende toghen... een spel van misterien’ in de processie van Veurne.

Te Lichtervelde, bezuiden de kerk, lag er een stuk land vanouds geheeten vincents maes hofstede. De ligger van 1569 vermeldt dat dit land ‘is tbeset van den *zoppecoucken* op den witten donderdach’. Dit bezet dagteekent van 30 Oktoker 1481. - Het uitdeelen van wijn en krakelingen op den ‘Zoppedonderdag’ bestond vroeger in vele kerken van het Vlaamsche land. Zulk een uitdeeling, bezet op het Canariestuck, werd nog in 1676 te Slijpe gehandhaafd. (Biekorf 1931, bl. 65). Te Varsenare bestaat het gebruik nog: het is door een stichting in 1742 bezet op een stuk land, nu het Koekestukske genaamd. Biekorf 1930, bl. 108. Telken jare op Witten Donderdag, 's morgens na den dienst, krijgen de schoolkinderen van Varsenare koeken van 't Koekestukske.

J.D.S.

Vragen.

WATERDRUK. - Netje vertelt (Biek. 1935, bl. 329) van de boeken der Tempeliers: ‘Ze waren *in waterdruk* geschreven. Dat waren geen letters gelijk nu: de *d* had zijn buikske rechts en de *p* droeg zijn tunnetje links;...’

Welk een soort schrift of druk mag dat zijn, dien *waterdruk*?

W.V.

KITTELS. - Heeft er nog iemand, bij 't koffiedrinken, hooren zeggen: ‘De suiker heeft kittels’?

D.L.

† God wille de ziele van eerw. heer Alfons Dassonville *overleden te Kortrijk den 18 Januari* en van eerw. heer Emiel Frutsaert *overleden te Brugge den 8 Januari 1936*.

E.H. Alfons Dassonville (geb. te Heule in 1860) werkte aan Biekorf mede vanaf den eersten jaargang (1890); zijn verblijf te Madrid in de jaren 1900-1906 onderbrak tijdelijk zijn geleerde bijdragen. Vanaf 1908 levert ADZO weerom zijn diepgrondige ontleding van plaatsnamen en geslachtsnamen; na den oorlog was hij seffens weer veerdig aan 't werk en ‘zendt naar Biekorf’ tot in 1931: 't en ging nu niet langer meer om op te stellen, doch de geest bleef wakker en schrander tot den laatsten dag, en 't herte Biekorf genegen tot den laatsten slag.

Alfons Dassonville was een ware meester in de taalgeleerdheid. Hij was een ‘man voor Leuven’; met hem zou de Germaansche Taalkunde aan de Hoogeschool hare lichte krachten ten minste onder *één* grooten naam hebben kunnen dekken. Het zijn geen wetenschappelijke beschouwingen die der Alma Mater dezen roem hebben onthouden.

‘Ge moogt, na mijn dood, zeggen dat ik, door allerlei omstandigheden, mijn volle maat niet heb kunnen geven’. Zoo zei ons eens de dierbare Overledene, en geen bitterheid lag in zijn woorden, maar blijmoedige berusting: hij was een eenvoudig en oprecht man. De geleerdheid doofde in hem de diepe levenswijsheid niet; zij bloeide samen met een nederig gemoed, een ongekunstelde vroomheid, een priesterlijke hulpveerdigheid.

Treffend heeft Z. Eerw. Heer Kan. Deken Camerlynck de verdoken grootheid van den Overledene op diens uitvaart in 't licht gesteld. De bewondering en genegenheid door den gewijden Redenaar uitgesproken, zijn de gevoelens waarmee al de Lezers van Biekorf de nagedachtenis van dien grooten, trouwen Medewerker zullen bewaren.

E.H. Emiel Frutsaert (geb. te Oostende in 1878) stond in zijn volle werkkracht toen hij, vijf jaar geleden, aan Biekorf begon mede te werken. Het bedroeft ons zeer dat het de on voorzien lijke ‘elfde ure’ van zijn verdienstelijk leven en en taaie werkzaamheid geweest is. Biekorf heeft in korten tijd veel van hem gekregen; de zoo geleerde, grondig bewerkte bijdragen over de geschiedenis en de voorgeschiedenis van den

Mechelschen Catechismus; vele wetensweerdigheden die hij, in den loop van zijn opzoekingen, nevens zijn onderwerp ontmoette en ten bate van Biekorf medenam en mededeelde. Wij mochten nog veel van hem verwachten. Na de geschiedenis van het catechetisch leerboek, had hij de catechetische leerwijze op het getouwe gezet. Zal dit voortreffelijk werk, ten halven afgewrocht, geen veerdigen voortzetter vinden?

Emiel Frutsaert werkte in stilte, neerstig en blij te moede. Hem kennen was hem genegen zijn. Zijn genegenheid was mild en voorkomend. Dat heeft Biekorf ondervonden. God loone 't hem!

B.

Boekennieuws

- J. Duverger. Brussel als Kunstcentrum in de XIVe eeuw. (Bouwstoffen tot de Nederlandsche Kunstgeschiedenis III). Antwerpen, De Sikkel, 1935. In - 8, 106 blz. en 6 afbb. = Fr. 50.

Schr. mag nu reeds voorhouden dat Brussel in de 14^{e} en 15^{e} e. 'het belangrijkste kunstcentrum is geweest in de Nederlanden': zijn geleerde opzoekingen staven ten volle dit oordeel.

Dit nieuwe werk van J.D. is een belangrijke aanvulling van zijn vorige studiën. Hij onderzoekt hierin drie vragen:

1. Welke waren de oorzaken van den bloei der kunst te Brussel? - *Antrw*. De rijke poorters, de geestelijkheid, de ambachten evenals het gemeentebestuur, de adel en de vorsten verschaften arbeid aan de kunstenaars. Talrijke steengroeven in den omtrek van Brussel gaven een krachtigen stoot aan de bouwkunst en beeldhouwkunst; de andere vakken deelden in die ontwikkeling.

2. Welke belangrijke kunstenaars verbleven te Brussel op het einde der Middeleeuwen? - *Antw*. Een overvloed, waarvan Schr. de 'koppen' doet uitkomen.

3. Welke was de invloed van Brussel in kunstopzicht? *Antw*. De Brabantsche stad oefende een aanzienlijken invloed uit op de kunst in de Nederlanden en is een der belangrijkste kunststeden van West-Europa in dezen tijd.

In zijn bewijsvoering moet Schr. woekeren met de historische gegevens, immers door den brand van 1695 zijn de Brusselsche archivalia haast volledig verdwenen. Zooveel te kostelijker zijn dan ook de onuitgegeven bewijsstukken die Schr. over de medewerkers van Claes Sluter, over Brusselsche

beeldhouwers en schilders uit de 15e eeuw, aan zijn uitgave toevoegt.

In de toemaat 'leekebijdragen' tot de geschiedenis der Brusselsche Kamers van Rhetorica en van Brusselsche dichters uit de 15e eeuw, zullen vele van onze Lezers belang stellen.

Dit werk brengt alleszins nieuwe beschouwingen gesteund op een menigte oorspronkelijke bewijsstukken; het is met veel zorg uitgegeven.

Eén opmerking, betreffende Damme. Schr. zegt op bl. 19: 'Godevaart de Bosscher [bouwmeester te Brussel] bouwt *de. hallen* te Damme...' Die zg. 'hallen' zijn eigenlijk het *stadhuis* ofte 'scepenhuus'; Godevaart heeft, in samenwerking met Jacob Quaetwand, een 'oncostelyc' plan daarvoor opgemaakt: dit werd door de schepenen aanvaard. Bij de aanbesteding werd het metselwerk genomen door Willem de Bosscher, zoon van Godevaart. (Biekorf 1935, bl. 191).

V.

- A. VERBOUWE. Onze eerste S p o o r w e g e n . In-8, 8 bl. tekst en 6 bl. prenten (Overdruk uit Eigen Schoon en De Brabander, 1935). Te verkrijgen bij den Schrijver, Theodorstraat, 46, Jette (bij Brussel) = Fr. 5.

Een beschrijving van het 'eerste convooi' van Brussel op Mechelen, ingehuldigd op 5 Mei 1835, en van 't bedrijf op de andere eerste spoorwegen. Met de bewogen tegenkomsten van locomotief en reizigers, ten deele volgens gelijktijdige reisverhalen. Zeer belangwekkende en pittige in houd. Merkweerdige afbeeldingen van de eerste 'staties' en een paar kostelijke spotprenten op den heldenmoed der reizigers en de werkloosheid der diligentie-peerden.

Jos. Mullie. Bij het Graf van Z.E. Pater Karel De Jaegher, Missionaris van Scheut. Kerk en Missie, 16e Jaargang, 1936, bl. 11-24.

Karel De Jaegher, (Brugge 1872-Merkem 1935) werkte 35 jaar taai en heldhaftig in de Missie van China. Tenden geslaafd en ziek kwam hij naar zijn geboortestreek sterven. Een groot hart en een groote geest bezielden hem; zijn levende geloofsijver was gedragen op een grondige kennis van zijn geliefd China: taal, land en volk. 'Van het begin af was de studie van de Chineesche taal in zijn smaak gevallen: te Roeselare [waar hij studeerde] had hij nog wat van den geest van Hugo Verriest en Albrecht Rodenbach overgeërfd, en de liefde tot zijn eigene moedertaal, welke hem tot de studie der taalkunde gedreven had, hielp hem nu zijn tweede moedertaal, het Chineesch, aanpakken. Gelijk hij nog voor Gezelle's Loquela gezant had, bleef hij in China voortzanten: tot den laatsten

dag van zijn verblijf in de missie, behield hij de gewoonte altijd blaadjes papier op zak te houden om nieuw gehoorde woorden en zegwijzen, allerhande spreekwoorden, tot de raadseltjes van het volk toe, op te teeltenen.' Is dat niet heel en gansch naar den geest van Biekorf?

Een boeiende, leerrijke en stichtelijke levensbeschrijving!

- J. De Langhe. De Monding van het Oude Zwijn. In-8, 20 bl. (Overdruk uit de Handelingen van de Société d'Emulation, deel 78, 1935).

Onze trouwe medewerker Ing. J. De Langhe kent buitengewoon goed de topographie van zijn streek, Westkapelle en Knocke. Sommige Lezers zullen nog wel zijn belangwekkende bijdragen alhier (1933, bl. 232 en 1934, bl. 211) onthouden hebben over Kalverkeete en Reigarsvliet, over Keuvelhofsteden; en laatst nog (1935, bl. 38) over het Oude Zwijn doch... een ander Oud Zwijn dan datgene waaraan deze grondige studie is gewijd. Schr. onderzocht hier nauwkeurig de monding van het Oude Zwijn, d.i. den kleinen zeearm, waarin het kanaal van Brugge op Reigarsvliet uitmondde; hij vervolgt het ontstaan van den zeearm en zijn geleidelijke insluiting door dijken; de topographische bevindingen in de 15^{e} eeuw heeft hij op een heldere kaart vastgelegd.

J. De Langhe heeft nog veel deugdelijke stoffe gereed liggen waarvan Biekorf zal meedeelen... hoe eer hoe liever!

V.

Mengelmaren

Gaaischietingen aan windmolens.

De heer Alfred Ronse, in zijn voornaam boekwerk getiteld 'De Windmolens', schrijft op bladzijde 11: 'overouds werden de windmolens soms ten dienste van de boogschutters gesteld'.

Hij geeft daarvan eenige voorbeelden uit den ouden tijd, onder andere dit volgende, getrokken uit het 'Boeck van altgene datter geschiedt is binnen Brugghe', uitgaaf der Gentsche Bibliophilen, blz. 156: 'Item, den 17^{n} dach in Meye, anno 1487, doe was te Brugghe geschoten den papegay van den houden voedboghe; hy was geschoten by de Cruuspoorte, up de veste van de stede, an deerste muelne by der voorseide poorte'. En die molen, zoo getuigt de geleerde schrijver, was een staakmolen op teerlingen, waarvan de beeltenis zeer goed weêrgegeven staat in een getijdenboek van rond 1490.

Naar aanleiding van het bovenstaande, zou men het gaai schieten aan windmolens aanzien als een lang verdwenen

volksgebruik. Gansch ten onrechte. Zulke schietingen waren nog onlangs in zwang, althans in het Kortrijksche.

Alle jare, tot het jaar 1925 inbegrepen, had er, op vanouds bekenden datum, eene schieting met den handboog plaats aan den houten staakmolen die staat te Belleghem, op 't gehucht ‘De Katte’, langs de Doornijksche baan.

Te Cuerne gebeurde dat insgelijks alle jare, aan den staakmolen van den Stokerijhoek, tot dat de wereldkrijg de traditie is komen breken.

Eveneens te Heule-Watermolen greep er telkens, op den Zondag van Schinkel, eene gaaischieting plaats aan Dutoit's windmolen, tot dat molen en molder, den jongen heer Joris Dutoit, beide verongelukten, bij stormweêr, op den 15^{n} October 1887, om drie ure nanoen.

De toebereiding tot zulk schietspel was doodeenvoudig: men haakte en bond de sprange aan den top van een der moleneinden, hetwelk men dan naar boven haalde.

EMIEL HUYS.

Een Vlaamsche klok te Portofino (bij Genua).

Portofino is een kleine haven op de Middellandsche zee, 33 kilometer van Genua gelegen. In den toren van dit stedeken, dat een duizendtal inwoners telt, hangt er een klok met het volgende opschrift:

> Merten is myne name,
> My(n) gheluyt zy God bequame.
> Also verre als men my hoore(n) sal
> Wilt God beware(n) overal.

Deze klok werd gegoten te Mechelen door GEORGIUS WAGHEVENS in 't jaar 1520. Biekorf 1912, bl. 256.

Een verrijking voor onze klokken-familie Waghevens! We kennen nu al de volgende leden:

Gegoten door Georgius Waghevens:

1. *Maria* in het Toreken te Gent, anno 1511. Biekorf 1935, bl. 311.
2. *Merten* in den toren van Portofino, 1520.

Gegoten door Simon Waghevens:

1. *Petrus* in de Sint-Jacobskerk te Brugge, 1525. Bk. 1934, bl. 160.
   Waarschijnlijk mogen aan denzelfden klokgieter toegeschreven worden:
2. *Johannes* gegoten in 1525 voor Brugge, tegenwoordig hangend in den toren van Kirkestillinge in Seeland (Denemarken). Biek. 1934, bl. 160.
3. *Maria*, de merkweerdige Vlaamsche klok gegoten in 1518, nu te Marne in Zuid-Ditmarsken (Denemarken), beschreven in Biek. 1935, bl. 194 v v.

Wie wijst er nog andere Waghevens aan, wie weet al welken kant van de wereld? En staat er over deze klokgieters nergens iets geboekt in oude of nieuwe schriften?

B.

Kaarterstale.

- *Ouwla Piet, 't zit een veugel op d'hage!*

Gezeid bij 't jassen, als iedereen meent dat er geen troef meer achter is: de vierde legt, tot ieders verrassing, het laatste troefblad bloot en zegt er die spreuk bij. Al de kanten van Loo.

- *Zou-je niet verzurkelen in een panne met een oortje!*

Gehoord te Knokke van een oud vrouwtje in een spijtige verwondering omdat heur tegenparij onder 't kaarten gedurig ‘al de chance’ had.

B.D.L.

Zeispreuken. - *Vgl. Biek. 1935 bl. 312 en de vorigen.*

- Dat is goed tegen de weegluizen, zei Jan, en zijn kot stond in brande.
- 't Zekere voor 't onzekere, zei de vent, en hij bond 'nen doôn hond zijn bek toe.
- Tijd van komen en tijd van scheên, zei Tone, en de tunne was af.
- Ja 'k kenne dat kruid, zei duivel Sneckaert, en hij netelde zijn hespen.
- Onze knecht en heeft geen groote mond, zei boer Jan, maar een groote brokke past er in.
- Dat zijn stressen, zei de vent, en zijn wijf 'n had geen haar.
- 't Zal wel komen, zei Cijs, de katte heure steert is er gekomen en hij is zoo lang.
- Laat ze roeien die koud hebben, zei luie Pier, ik heb mijn baaitjen aan.
- Liever bloô Jan of (dan) doô Jan, zei de vrijschutter, en hij zat bachten den schelf.

[Nummer 2]

Blutsie.
Een verdwenen gehucht der Vlaamsche kust.

ONDER de menigvuldige dorpen en gehuchten op onze oude kuste door de zee verzwolgen, is er een waarover er tot nu toe zeer weinig geschreven werd, en waarvan men nog nooit eenige sporen gevonden had: 't is het gehucht *Blutsie*, gelegen op het grondgebied van Breedene.

In het jaar 1920 deden wij opzoekingen langs de kust, ten oosten van Oostende; wij ontdekten daar, op het strand, in de oude schorren, een vroeger bewoonde plaats, dicht bij de palen van Oostende en Breedene, en op het grondgebied dezer laatste gemeente. Wij vonden daar oude brijken, scherven van eerden potten uit de XIIe-XVIe eeuwen; asschen in ronde hoopen, zijnde de laatste sporen van hout- en deringvuur; overblijfselen van eetmalen, bestaande uit beenderen en vooral opeengetaste mosselschelpen.

In 1929 was nogmaals een gedeelte der oude schorren

aldaar blootgespoeld. Wij hervatten onze opzoekingen en vonden een eiken tonne zonder bodem, die recht in de klei vastzat en vroeger als waterput gediend had. Uit deze tonne haalden we talrijke oude potten, behoorende tot de XVe en XVIe eeuwen.

Dicht bij deze overblijfsels van vroegere bewoning, waren er nog menigvuldige sporen van elzentronken, van riet en biezen die daar ter plaatse gegroeid waren.

Dit alles bewijst dat deze schorren weleer ingedijkt waren en gedurende lange eeuwen bewoond geweest zijn.

Gedurende deze opzoekingen wisten wij niet voor welk een dorp of gehucht wij hier stonden. Navorsching in de oude oorkonden heeft ons sedertdien toegelaten die woonplaats te vereenzelvigen met het gehucht *Blutsie*. Uit onze oude teksten blijkt dat Blutsie langs de zee gelegen was en in de jaren 1477 en 1478 door de golven bedreigd werd.

In de rekeningen van Oudenburg lezen we:

- '1477. Item ghezonden den 28. in septembre Vincent Witte scepen, te Blutzy met menichte van spaniers [spadeniers, spitters] jeghens den nood vander zee...'
- '1478. Item Thomaes de Bud, ghezonden met eennen paerde t' Oostende, doen de zee by nachte inbrac te Blutzy.....'[(1)]

Andere teksten geven nog meer bijzonderheden over de ligging en het belang van dit gehucht.

- '...de dunen ligghende in 't Vryen over de oostdzye van Oosthende by *Blutsie*...'
- 'Ander ontfanc van grondtrenten up diveerssche huusen ende landt staende binder prochie van Breedene up de plaetse ghenaemt *Bludcie*...' Kerkrekening 1543.[(2)]

Den 14 Mei 1556 werd een overeenkomst gesloten tusschen de stad Oostende aan de eene zijde, en de sluismeesters en ingelanden der Woutermanswatering benevens de burgemeesters en de schepenen van het Vrije aan

(1) Feys-Vandecasteele. Histoire d'Oudenbourg, II, bl. 460 en 462 (Brugge, 1873).
(2) Edw. Vlietinck. Het Oude Oostende, bl. 160 (Oostende, 1897).

de andere zijde, o.a. betreffende ‘eenen nyeuwen weerdyck ofte inlaghe ontrent den westhende van 't scependom derzelver stede up 't land van den Vryen, in 't gehuchte ghenaempt *ter kuere* ofte *Blutsie*...’[3]

Al deze teksten toonen ons duidelijk dat de bewoonde plaatsen op de oude schorren van het strand, wel behooren aan Blutsie; zij liggen juist tusschen de palen van Oostende-Breedene, en de kilometerpaal n° 33: dus op een lengte van omtrent vierhonderd meter.

Het feit dat deze schorren nu dagelijks, bij hoogwater, overstroomd zijn, is een treffend bewijs van de bodemdaling onzer kust. Inderdaad, toen men deze schorren indijkte, waren zij reeds boven het hoogwaterpeil van krankstroom; nu liggen zij merkelijk beneden dit peil.

Het gehucht Blutsie lag dus ten deele op de schorren vóór de duinen, ten deele ook in de duinen, juist gelijk het dorp Raversyde.

De naam zelf: Blutsie, Blutzye, Blutzyde (een Jan *Blutzyde* staat vermeld in de rekeningen van Oostende ten jare 1461) wijst er op, dat er hier een van die talrijke *yden* of kreken lag, zooals te Raversie, te Nieuwe Yde e.a., waar er visschers woonden: in zulk een natuurlijken inham of have konden zij goed hun booten bergen. Deze *yden* waren niets anders dan de overblijfsels van de verzande mondingen der waterloopen die, tot omtrent het midden der XIIe eeuw, krinkelend door de schorren liepen.

Daar de jongste potscherven die wij vonden, behooren tot de XVIe eeuw, mogen wij veronderstellen dat Blutsie verdween in de tweede helft van dezelfde eeuw: immers het gehucht Blutsie is nog vermeld in de besproken acte van 1556.

Het gehucht Blutsie mag aldus gerekend worden onder de talrijke woonplaatsen die, in vroegere eeuwen, in de zee verdwenen ten gevolge van de langzame maar gestadige bodemdaling van onze Vlaamsche kust.

K. LOPPENS.

(3) Edw. Vlietinck. Cartulaire d'Ostende, bl. 192 (Antwerpen, 1910). Vgl. Het Oude Oostende, bl. 51.

Zomerschen avond.

Zomerschen avond!...
Wijd gewelf,
roerloos steunend op zijn zuilen,
op den *wil* van Hem die *wil* is!...
Zomerschen avond,
zomersche lucht, en
waar ik ontsteld, de diepte bewonder,
't alomvattend uitgestrekt-zijn
van den hemel!...
.....
Vlak in 't oosten, heinde en verre,
broos gebrokkel van de wolken,
gruis en steenmul!
en daartusschen,
dor en derf, met zand bestrieveld,
ligt de mane,
lijk èn *doodshoofd* in de *woestijne*!...

Och Heere!

Och Heere, menheere,
waarom zoo zeere?...
'Zwijgt, 'k en mag mijnen
trein nie' missen'!...
.....
'k Zei bij mijn eigen,
'k zei 'och Heere!
wie toch, wie toch,
loopt er zoo zeere
voor den trein die
rijdt naar den hemel?
och Heere'!...

Meidauw.

De meidauw sluiperde langst den boom!...
.....
onhoorbaar stil, van blad tot blad,
kwam hij gegleden,
en miek beneden,
't dorstig kruideke dweersdeur nat!...
hemelschen dauw van Gods genade op
't nederig kruideke van mijn herte! -

Grootheid.

Toogt uw grootheid
met de grootheid
van alwie nog
grooter is, of
van alwie nog
kleiner is, te
kunnen zien, te
kunnen dulden!
dat is grootheid!...

Dronkaard.

Ei! dien dronkaard,
ziet hem waggelend
zwimpelbeenen,
haaien en zwaaien,
slaan naar wat hij
niet 'n ziet, en
grijpen, grijpen,
in de lucht, als-
of hij daar in
't ijdel ruim, ne
steun ging vinden
voor zijn voeten!
't redeloos dier is
wijzer!...

hoort hem wauwelen:
'hij ne man, ne
man uit èn duist'!
rijke... zonder *geld*!
sterk... zonder *macht*!
oolijk... zonder *verstand*!
O die man, die man uit èn duist!...

Jongentje.

Jongentje, laat uwen rulder op! en
doet hem wiegen aan zijn draadje,
doet hem wandelen in de zonne!...
Jongentje, laat uwen rulder op! en
doet zijn ronkende vlerken gaan, in
't nauw beperkt-zijn van zijnen
vrijdom!
.....
Jongentje, laat uwen rulder dalen,
doet hem komen
tusschen 't rechtstaan van uw vingers!
is 't ne *meulenaar*, laat hem *malen*!
is 't nen *bakker*, laat hem *bakken*!
is 't ne *pater*, laat hem *preeken*
van den mensch en
zijn gebreken!...

Kortrijk, Verruelaan, 39,
A. MERVILLIE.

Zeispreuken. - *Vgl. hierboven bl. 32 en de vorigen.*

- Wie weet waar men paling vangt, zei Pee, en hij zette zijn fuike in een wagenslag.
- Beter uit de wereld als uit de mode, zei Mamzelle, en ze vastte in de Paaschweke om smal te worden.
- Menschen kunnen ook missen, zei boer Jan, en hij had azijn in de lante gegoten.

De toren van Klemskerke

HOOGE boomen vangen veel wind en... hooge torens brengen soms wel veel last mede. Maar wat wil-je, daar zijn lasten die men gewillig draagt, om de eere en het fatsoen. Geen Vlaamsch dorp dat nog wat ‘respect’ heeft zijn naam en faam, of 't heeft een toren; em die van Wingene werden door hun gebuurs met den vinger gewezen, toen ze, in den ouden tijd, moesten voortdoen met een armzalig klokhuis dat als een ‘hondenkot’ boven liefst een hoogen; want een nietig stompje, zooals het torentje van Sint-Jelijns, laat de spotters zeggen dat ‘bij onweer men het dingen naar binnen haalt’. Hoe hooger hoe voornamer: deken Cambier zaliger liet den bouwmeester maar voortdurend de plannen wijzigen, totdat de toren van zijn dekanale kerk te Gistel een paar voet hooger reikte dan die van 't naburige Oudenburg. Zoo waren de dekanale rechten en preeminenties veilig.

Soms wil men hooger reiken dan men reiken kan. De torenbouwers van Babel vonden veel navolgers; om maar binnen het land te blijven en op de meest slaande voorbeelden te wijzen: St-Rombouts te Mechelen en Sinter-Goelen te Brussel; om niet te spreken van S. Waudru te Mons en St-Michiels te Gent waarvan de torens boven de honderd meter... zouden gaan, maar nooit verder reikten dan de nok van 't kerkdak.

***

Hooge torengevaarten worden opgetrokken A.M.D.G., dat is: tot Gods glorie, maar ook altijd een weinig tot glorie van de menschen. In onze Vlaamsche kustlanden had de zaak nog een nuttigen kant: de hooge torens dienden tot zeebaak.

De overlevering weet te vertellen dat Robrecht van Jerusalem, bij zijn terugkeer uit het H. Land, in gevaar was schipbreuk te lijden op de Vlaamsche kust. De Graaf voerde op het schip een aanzienlijk stuk van het H. Kruishout mede. In den grooten nood beloofde hij de relikwie te schenken aan de kerk die hij het eerst zou zien en kunnen bereiken. De storm bedaart, de lucht klaart op, en daar vóór hem rijst de toren van S. Walburga te Veurne.

Er zijn nog meer van die wonderbare legenden met een dergelijk thema, en we kunnen over de geschiedkundige waarde van die verhalen gerust twisten. Maar dat de hooge kerktorens van de kust dienden '*tot bewaernesse vanden sciplieden varende ter zee*', zooals de stadsrekening van Ieper over 1410 zegt, dat is geen legende, en wordt klaar bewezen door de herbouwing van den toren van Westkapelle, in 1405-1412, een herstelling door de kooplieden van de Duitsche Hanza gevraagd en door de vier Leden van Vlaanderen bekostigd.

Tot in veel latere tijden moesten de Vlaamsche kerktorens blijven dienen tot 'bewaernisse van de sciplieden'; zooals blijkt uit de geschiedenis van den toren te Klemskerke(1).

***

KLEMSKERKE heeft een schilderachtige kerk met rijzigen toren, vierkantig van onderbouw, met een achtkantig 'belfroot' en hooge naald. Vroeger stond de toren op den kruisbeuk. Na de Geuzenberoerten, toen de kerk geheel verwoest stond en de bevolking geslonken was en verarmd, werd slechts een gedeelte der kerk herbouwd, de koren of, zooals men toen zei, de 'kapellen.' Zoo werd de toren, van middentoren een geveltoren.

Groot-tiendeheffers te Klemskerke waren de bisschop en 't kathedraal kapittel te Brugge.

(1) De volgende bizonderheden zijn ontleend aan een bundel in het Bisschoppelijk archief te Brugge, serie F, rubriek Klemskerke.

In die dagen hadden ‘de tiendeheffers over het algemeen weinig of geen vermoeden van hun verplichtingen tegenover de kerken waarvan ze het inkomen opstreken’[(1)]; 't was eenvoudig een kwestie van zoo veel mogelijk te pakken en zoo weinig mogelijk te geven. Gelukkiglijk, in de benarde tijden na het Geuzenoproer, was het staatsbestuur tusschen gekomen om de groote bazen aan hun verplichtingen te herinneren. Den 28 Maart 1611 hadden de aartshertogen een ‘plakkaat’ uitgevaardigd voor Brabant, waarbij de tusschenkomst der tiendeheffers in het herstel der kerken werd bepaald. Waar dienaangaande geen overeenkomst bestond, zou men het als volgt schikken: eerst de inkomsten der kerk zelf gebruiken en de aalmoezen die men te dien einde zal inzamelen. Voor het ontbrekende moeten de tiendeheffers instaan, en wel in de verhouding van de inkomsten, nl. ‘twee jaar op zes’ van de tienden of een derde van de jaarlijksche opbrengst.

Om de zaken te vereenvoudigen, wordt de herstelling voortaan als een onverdeelbaar geheel beschouwd. De almachtige tiendeheffers hadden vroeger door allerlei spitsvondigheden hun eigen lasten aanzienlijk lichter gemaakt ten nadeele van anderen: zoo was doorgaans onderhoud en herstel van het koor ten laste van den pastoor, die in deze ‘struggle for tithe’ gewoonlijk de ‘smalle tienden’ voor zich had weten te behouden. Niet genoeg om te leven en te veel om te sterven. Herstel mij een koor met het overschot!

Een jaar later, den 28 April 1612, werd, op aanvraag van 't Brugsche Vrije, het plakkaat van 1611 ook voor onze gewesten van kracht. Denken dat nu alles van een leien dakje liep, ware zich een zeer verkeerde voorstelling maken, want de tiendeheffers hadden een langen arm, en in de Raden te Gent en te Mechelen, waar de processen ‘ventileerden’ dat zien en hooren

(1) Kan. D[r] J. Laenen, in zijn onlangs verschenen prachtwerk *Kerkelijk en Godsdienstig Brabant*, I, 216.

verging, hadden ze meer invloed en vriendjes dan de tegenpartij. *Nihil leges sine moribus*. We zijn niet ver van de waarheid af, wanneer we zeggen dat, tot aan Maria-Teresia, de traditioneele rechtspraak eerder gunstig was voor de tiendeheffers en er op aanstuurde de plakkaten van 1611-1612 te ontzenuwen. Daarna, en wel onder den druk van het Staatsbestuur, gaat men een andere richting op. De bedoeling was niet de zwakken te beschermen of de kerkelijke belasting tot het oorspronkelijk en redematig gebruik te laten dienen, neen; de wind waaide veeleer uit een antikerkschen hoek en de nieuwe maatregel was een aderlating te meer voor de vroeger rijke abdijen; maar ten slotte was het een kwade oorzaak met een goed gevolg.

Als tiendeheffers maken de vroegere bisschoppen van Brugge juist geen slecht figuur: hun optreden om de rechten der parochies te beschermen tegenover de kwaadwilligheid of nalatigheid van andere tiendeheffers moest een voortdurende herinnering zijn aan hun eigen verplichtingen.

Maar hooge torens brengen veel last.

In Juli 1715 had de toren van Klemskerke het hard te verduren ‘ter oorsaeken vande ruynen door Godts onweder daer op ghevallen’, zooals de kapittelheeren van Sint-Donaas dat neerschrijven. Ze zonden den ontvanger der Equaliteit, Jan Anthone de Rudder, om de schade te onderzoeken en besloten, den 16 Augustus, een derde van de noodige onkosten te dragen. Of de voorgenomen herstelling doorging, weten we niet; misschien was het maar een ‘lapwerk’, want in 1727, wendt zich de hoofdman der parochie, Isaak Haeck, tot de burgemeesters en schepenen van het Vrije om te klagen over den ‘soberen ende slechten staet (van den toren) soo aen het schalliedack, houttewerck ende goten’. Het metselwerk was nog in goeden staat, maar loopt gevaar. De tiendeheffers zijn herhaalde keeren aangesproken geweest, maar paaien met beloften en schoone woorden. Daar er van geen uit-

stel kan sprake zijn, worden de vroede heeren gevraagd het herstel te bevelen, om dan later bij de rechtbanken uitspraak te krijgen wie of in welke verhouding eenieder de kosten moet ontdragen.

De heeren van 't Vrije stonden steeds op de bres om de belangen hunner onderhoorigen te verdedigen, maar om hun voortdurende bemoeienissen in kerkelijke zaken stonden ze juist in geen geur van heiligheid in 't bisdom. Een reden te meer om de zaak door te drijven? Den 18 Augustus van 't volgende jaar zien we den toren ‘ghevisiteert’ door Jozef van Mullebeke, meester-loodgieter en schaliedekker binnen Brugge, die de kosten van herstel raamt op 30 pond gr. Waarschijnlijk werden die werken uitgevoerd, want toen in 1733 de tiendeheffers een nieuw onderzoek der noodige herstellingen lieten doen, werken geraamd op 37 pond gr. 10 sch., is er geen sprake van de torennaald, wel van het metselwerk van den toren, waarvoor slechts 9 pond gr. is uitgetrokken.

In Augustus 1770 viel de bliksem andermaal op den toren. Schade was er niet aan het metselwerk, maar aan het timmer- en schaliewerk, aan de spits. En dat juist was het teere punt in de kwestie. Bij een kerk hoort wel een toren, en de toren is er om de klokken, waarvan de tiendeheffer de zoogenaamde ‘tiendeklok’ moest leveren. Maar, volgens de gebruikelijke rechtspraak, was het voldoende deze klok hoog genoeg te hangen om gehoord te worden ‘*per totam decimationem*’, d.i. waar men de tienden opdeed, en niet verder. De tiendeheffer moest dus in 't onderhoud van den toren tusschenkomen voor zooverre de toren nutzaak was of klokkenhuis, dus enkel voor 't metselwerk en een bescheiden afdekking.

Hooge naalden of spitsen werden terecht beschouwd als een luxe, en het onderhoud ervan viel heel en gansch ten laste van de parochie. 't Is wellicht hieraan te wijten dat zoovele torens van het Brugsche Vrije met een onbeduidend kapje stonden afgedekt: (Knokke, Heist, Blankenberge, Wenduine, Stalhille) of nog zonder

bekroning bleven (Damme, Oostkerke, Lissewege, Westkapelle), althans in de jaren 1700. Ook, toen in 1716 de tiendeheffers voor een derde waren tusschengekomen in de herstelling der naald te Klemskerke, vergeten ze niet aan te stippen dat dit geschiedt ‘zonder prejudicie of consequentie’.

Den 25 September 1769 was echter een nieuw Edikt afgekondigd waardoor de herstelling der kerken te plattenlande ‘ende de gebouwen die daeraen gevought syn, mitsgaeders de presbiteriën’ ten laste viel van de tiendeheffers.

Een nieuw Edikt moest iets nieuws beteekenen, anders was er geen reden toe; en de ingezetenen van Klemskerke meenden dat de torenspits voortaan mocht begrepen worden onder de ‘gebouwen daeraen (aan de kerk) gevought’. Dat was ook de meening van de Heeren van 't Vrije, die den advokaat Goossens hadden gelast een Factum in dien zin op te maken.

Van zoohaast de bisschop dit vernam, schreef hij aan den advokaat om de tegenovergestelde meening te verdedigen. De traditioneele rechtspraak was, dat de toren ten laste was van den tiendeheffer tot veertien voet, *salvo justo*, boven de klokken. De hooge spitsen bl even ten laste der parochianen. Wilden ze die niet onderhouden, dan stond het hun vrij *op hun kosten* de naald af te breken en te vervangen door een laag kapje; op die wijze kwamen ze vrij van last. Uit dit schrijven leeren we nog, dat die van Klemskerke er niet langer op gesteld waren de hooge sierlijke torennaald te behouden; - waar was der vaderen fierheid toen gevaren? - wat ze wilden was de onkosten ontgaan van een verandering die ze voortaan onafwendbaar dachten, en het ‘aflesen’ van de naald en het vervangen ervan door een burgerlijk, prozaïsch kapje, laten betalen door de tiendeheffers.

Het krakeelend menschdom is er noodig om de advokaten het dagelijksch brood te bezorgen. Bisschop en tegenpartij ontmoetten elkaar in 't straatje van den Raad te Gent, die, op 17 Mei 1771, zijn advies uit-

bracht. Eerst werd bepaald dat de hooge torennaald ‘niet bestaende in eene nootsaeckelyckheyt tot de consistentie vande kercke maer eeniglyck diendende *ad ornatum*, niet en moet worden gerepareert, erstelt ofte behouden door de thiendeheffers’, zelfs niet uit kracht van het nieuw plakkaat van 1769. Daarmede kreeg de bisschop voldoening,

Maar een goed advokaat moet beide partijen toch eenigszins in 't gelijk stellen. Betreffend de andere kwestie, voor 't geval dat de parochie de spits niet langer wil onderhouden en de tiendeheffer dezen last op zich niet nemen wil, moet ze afgebroken en vervangen door een laag kapje. De onkosten van deze verandering zijn echter geheel ten laste van den tiendeheffer. ‘Want de naelde is primitus opgerecht door de thiendeheffers of door de gemeente. Is die door hun (de tiendeheffers) opgerecht, sy syn ghehouden hun werck af te breken, het selve niet langer willende laeten staen. Is de spitse opgebaudt door het gemeente, den tiendeheffer heeft gedoogd dat men synen bauw daer mede heeft beswaert. Alsoo heeft het gemeente het recht becommen vande selve spitse te hauden staen, het gone den thiendeheffer, moet gedoogen soo lange het gemeente de oncosten wilt blyven draegen... ende de selve niet voorder verstaende te onderhauden, moet het gemeente gestaen met de spitse te abandonneren aenden thiendeheffer’.

Met die uitspraak gewapend zonden de parochianen, den 15 Juli 1771, een notaris naar 't bisdom om te insinueeren dat ze al hun rechten en aanspraken op de spitse ‘abandonneerden’ en dat ze den prelaat verantwoordelijk stelden voor alle schade die kon voortspruiten uit een verdaging van de noodig gebleken herstelling.

Te Brugge werd besloten de naald af te breken en de werken aan te vangen den Maandag 23 September.

Er moet echter iemand achter de schermen hebben gewerkt, iemand die met de voorgestelde oplossing geen vrede kon nemen, want den Zaterdag 21 Sep-

tember, twee dagen vóór het begin der werken, zond de Raad te Brussel een schrijven aan de Heeren van het Vrije, waarbij het afbreken van de torennaald verboden werd, daar ze diende tot baak aan de zeevaarders.(1) Den Maandag zelf, op 't oogenblik dat men te Klemskerke begon te ‘breken’, konden de Heeren van 't Vrije een afschrift van 't beruchte stuk bij den bisschop indienen. Misschien wel met leedvermaak!

Er viel niets anders te doen dan de werken voorloopig stil te leggen; maar bisschop Caïmo was niet de man om zich door fijne Heeren van 't Vrije te laten zetten. Hij schreef aan een agent te Brussel, advokaat Dotrange, om zijne zaak bij den Raad te verdedigen. Om wille van den vrede had hij zich geschikt naar het advies van den Raad te Gent, advies dat eene afwijking teekende van de gevolgde rechtspraak, door de Heeren van 't Vrije blijkbaar was ingegeven en voor hem een zware vermeerdering van lasten meebracht.

Het afbreken van de naald, het vervangen ervan door een stomp kapje, dat alles op de kosten van de tiendeheffers laten gebeuren, was toch een uiterste toegeving: zij moesten zorgen voor de kerken... en niet voor de scheepslieden op zee! De bisschop had overschot aan gelijk, maar hij had ongelijk zooveel betrouwen te hebben in den Brusselschen advokaat. Die mijnheer antwoordde dat bij den Raad een heel Factum was ingediend vanwege de Heeren van 't Vrije, waarin werd betoogd dat de herstellingskosten op de tiendeheffers moesten vallen. Men wachtte op een gelijksoortig Factum van den kant der tegenpartij vooraleer eene beslissing te treffen.

De bisschop vroeg mededeeling van 't schrijven der

(1) ..comme il nous revient que ceux du village de Clemenskerke... se disposent à commencer la démolition de la flêche du clocher de leur église, qui servirait aux marins de point de vues et d'indication pour diriger le cours de leur navigation...

Heeren van 't Vrije om er op te kunnen antwoorden en nu kwam de aap uit de mouw. Dotrange liet weten (12 October) dat hij door de Heeren van 't Vrije reeds tot raadsman was aangeworven en hierom onmogelijk de tegenparij van dienst kon zijn. 't Was wellicht hierom dat de slimme agent had aangedrongen opdat de tiendeheffers hun Factum zouden opsturen! Advokatenstreken? Maar is er ook ad vokateneerlijkheid. Dotrange laat weten dat hij de belangen der tiendeheffers heeft toevertrouwd aan zijn collega Warnot, en deze schrijft aan den bisschop, dat hij het goede recht van zijn kliënten heeft verdedigd bij een invloedrijk lid van den Raad, Mr de Gryspere. Van hem heeft hij vernomen dat de torennaald in elk geval moet behouden blijven, en wel om redenen van openbaar nut[(1)]. Wat de kosten der herstelling betreft, deze zullen waarschijnlijk voor een derde slechts op de tiendeheffers wegen en voor het overige op de parochie; maar hieromtrent kan nog niets bepaalds meegedeeld. Het ware wellicht goed de Heeren van het Vrije aan te stellen om een schikking in der minne door de partijen te doen treffen.

Dat laatste voorstel moest den bisschop minder bevallen, 't was immers bij den duivel te biecht gaan. 't Is wellicht hierdoor dat de zaak hangende bleef; in elk geval van herstellingen is er dit jaar geen sprake meer en 't winterseizoen maakte ze onmogelijk.

Eerst in den volgenden zomer, in Juni 1772, werd een soort akkoord getroffen, waarop de Raad van Brussel, den 10 Augustus een besluit uitvaardigde dat de zaak regelde: de torenspits moest om redenen van openbaar nut behouden en dadelijk hersteld; de kosten moesten ontdragen worden voor de helft door de tiendeheffers en voor de andere helft door de ingezetenen.

Zoo hadiedereen redenen om tevreden te zijn: de bisschop die een oogenblik bedreigd was geweest met

(1) ... comme servant de point de vue aux mariniers pour éviter les bancs de sable...

den last van het volledig herstel, de parochianen die, volgens de algemeen geldende rechtspraak, minstens voor de twee derden hadden moeten instaan. 't Vrije dat een nieuwe victorie mocht boeken, de advokaten die hun honoraria hadden verdiend, 't landsbestuur dat, zonder een cent uit te geven, voor 't openbaar nut had gezorgd en... de scheepslieden die, varend langs de Vlaamsche kust, de zandbanken wisten te mijden met als baak: de schitterende nieuwe naald van Klemskerke.

M. ENGLISH.

De ligging van het Theresiafort

HET *Isabellafort* en het *Theresiafort* werden in 't begin der 17e eeuw door de Spanjaarden gebouwd langs de Geule van Reigarsvliet.

Het Isabellafort lag op een der gewichtigste strategische punten der streek: de zeesluis op het kanaal van Brugge, dat door de gekanaliseerde *Kleine Geule van Reigarsvliet* (*Jezuietenvaardeken*) van het Oude Zwijn afgeleid was naar de *Groote Geule van Reigarsvliet* (een oorspronkelijk breede kreek in den Klein Reigarsvlietpolder). Dit groote fort stond in verbinding met de zee (de Zwijnmonding) door de breede Zeegeule, met het *Sint-Paulusfort* door den *Sint-Paulusvaart*, met het *Sint-Donaasfort*, hetzij langs den *Vuile Vaart* en den *Verloren Kost*, ofwel langs het *Oude Zwijn* en het *Nieuwe Zwijn* (*Hocke Vaart*) om. Aan den zeekant werd het Isabellafort gedekt door het kleinere *Theresiafort*. Waar lag dit laatste? J. Opdedrinck[1] schrijft als volgt:

'Le fort Ste Thérèse qui semble avoir été construit pour couvrir celui de Ste Isabelle, ne se trouvait qu'à une faible distance de ce dernier. Derrière la ferme

(1) J. Opdedrinck. Knocke-sur-Mer. Histoire et Souvenirs. 1913, blz. 115.

actuellement occupée par Pierre van Parys, au pied de la digue qui sépare le polder du Hazegras de celui de Léopold-Willem, on distingue encore quelques traces des fossés et des diguettes qui lui formaient ceinture.'

Deze plaatsopgave wordt overgenomen door *G. Van Steene*(1): nam. de noordoostelijke hoek tusschen den *Nieuwe-Hazegraspolderdijk* (1783) en de *calcyde van de Vrede naar Retranchement* (voormalige calcyde van de Vrede naar de sluize ter plaatse waar de Geule dóór den pas vermelden dijk, den Zeedijk, loopt).(2) Wanneer wij ter plaatse den toestand gaan bestudeeren, dan vinden wij daar inderdaad de overblijfels van krijgskundige werken. Maar deze hebben met het Theresiafort niets te maken. Zij liggen immers op den linkeroever der Geule. Het Theresiafort lag op den rechteroever!

De kaarten en plans der 17e en 18e eeuw zijn zeer duidelijk in dit opzicht. Zoo b.v. de kaarten van het Hazegras van *J. Lootijns*, 1715(3) en van *Verplancke*, 1714(4), plaatsen het toen reeds 'gedevaliseerde' fort Therese (of Sinte Therese) op den rechteroever der Zeegeule, in den hoek dezer Zeegeule en der Zwijnmonding of Haven van Sluis. De afstand tusschen het middenpunt der forten Isabella en Theresia is, volgens deze kaarten, een kleine 700 meter. Het Theresiafort lag dus midden in de schorren en slikken, nog een goede 100 m. buiten den bovenvermelden Zeedijk: *dat is een plaats op het huidige grondgebied der gemeente Westkapelle* (de geule vormt de grensscheiding tusschen Knokke en Westkapelle). Het fort moest krachtens art. 68 van het verdrag van Munster (1648) gesloopt worden. Er zijn thans geen sporen van overgebleven.

De overblijfsels der krijgswerken, die door *Opdedrinck* verkeerdelijk voor het Theresiafort genomen worden,

(1) G. Van Steene. De Zeekust en Knocke. 1930. Toegevoegde kaart.
(2) Deze calcyde is doorgetrokken naar Retranchement na het aanieggen van den Internationalen Dijk (1872).
(3) Gemeentearchief te Sluis.
(4) Rijksarchief te Gent, nr 1391.

zijn niets anders dan een deel van het groote *Hazegrasfort* op den linker- en den rechteroever der Geule. Wij moeten maar de kadastrale kaart van *Popp* (Knokke) bekijken om daarvan onmiddellijk overtuigd te zijn. De kadastrale nummers C 459 tot 472 heeten er: *hazegras fort of nieuw fort Isabelle*. Daarin ligt de door Opdedrinck vernoemde hofstede Van Parys (C 464), waarschijnlijk als een overblijfsel van dit Hazegrasfort. Het Hazegrasfort is van jongeren datum dan het Theresiafort: het dagteekent van het einde der 18e eeuw.

JOZEF DE LANGHE.

Van een ouden trouwer die zijn gebeden niet kende.

OP een koelen uchtend in Schrikkelmaand van 't jaar 1610 belde een koppel aan de pastorij van Dranoutre.

- Meneere, 't zijn-der daar twee om u te spreken, zei de maarte, en 't en zijn van de jongste niet meer.

De pastor, Heere Jan Bateman, vond vóór hem, in de salette, Touchain Lams, zoon van Karel, die zei dat hij hem wilde ‘begheven... ten huwelycken staete met de weduwe van Jan Gruson’. De herder begon zijn ondervraging: aan lichamelijk en geestelijk maagschap haperde er niemendalle. Daarna de Catechismus. De weduwe Gruson kwam eerst aan de beurt en 't rolde er uit.

- En nu, Touchain, Onze Vader...? zei de pastor.
- Onze Vader.....

Touchain snapte achter asem en achter de reste van zijn Vaderons die er maar niet wilde uitkomen.

- Kom, Touchain, 't is van d'alteratie, zei de pastor. Pakt een keer den Wees-gegroet...
- Wees gegroet...? stamelde Touchain.
- Ewel... Maria toch, vol van gratie...! snapte de bruid, versteld en verlegen.
- Jamaar, 't is den baas zelve die moet zijn name

zeggen! zei de pastor, die begon geware te worden dat hij met een serieusen ‘casus’ te doen had.

Met de Belijdenisse 'n gerocht Touchain niet verder dan ‘God den Vader’: noch van Kleine noch van Groote Leeringe 'n kon hij een gebenedijd woord bovenhalen.

De pastor moest nu wel aanteekenen dat Touchain ‘tot nu toe gheleeft [heeft] zonder zyn daghelicxsche ghebeden te connen, niet meer zyn paternoster ofte vader onse, dan eenighe ander ghebeden die een goed kersten mensche schuldich is ende behooirt te weiten, inzonderlinghe voor eenich meltschap of trauwe...’

Wat daarmee gedaan? Uitstellen? Touchain en zijn bruid 'n waren daar niet toe gezind: hun tijd was gekomen en ze wilden 't nog vóór den Vasten aangaan.

Pastor Bateman maakte een accoord: Touchain mag seffens trouwen op conditie dat hij binnen de zes weken zijn gebeden van buiten leere. De pastor stelde de overeenkomst nauwkeurig op:

‘soo ist nochtans niet jeghenstaende zynen [van Touchain] voornomden ongheleertheyt ende onwetenschap, men met de voornomde trauwe ende huwelyck ter eere Godts voortgaen zal inde prochiekercke van Drannoultre, midts den voornoemden Touchain in handen van heer Jan Bateman, pastor van Drannoultre, belooft heeft (soo hy doet by dese) te leeren ende behoirlyck van buuten bi der herte te connen, de voornomde ghebeden, te weiten: zyn paternoster ofte vader onse, het ave maria ofte weest gheroet (sic), credo ofte gheloove ende de tien gheboden, ende dat onthier ende ses weken naer daete deser...’.

De herder was echter niet tevreden met een bloote belofte! Hij eischte een ‘souffisante borghe’ voor zestig gulden vanwege derden.

Touchain kwam seffens met twee borgen naar de pastorij: Fransois Oreel en Caerle Lamps de Jonghe. Deze verklaarden in te staan als ‘borghe ende principael’ voor desom van zestig gulden; indien Touchain na zes weken zijn gebeden niet kende, dan mocht de

pastor op ieder van beiden dertig gulden verhalen ‘ter heerelycke executie, zonder eenighe breeder wettelicheden daer toe te moeten ghebruucken ofte oorbooren’.

Pastor Bateman was niet enkel bezorgd met de christelijke leering van zijn schapen; hij was ook met de schoonheid van zijn kerk begaan, want hij schreef in het accoord dat de zestig guldens desgevallend moesten dienen ‘tot decoratie vande kercke van Drannoultre’(1).

Wat er zes weken later gebeurde, weten we niet. Het moest alleszins een gelukkige dag zijn voor pastor Bateman; kwam Touchain zelf met zijn gebeden ‘bi der herte’ geleerd, het doel van het accoord was bereikt; kwamen de twee borgen met hun zestig guldens, dan kon de bezorgde pastor al beginnen rondpeizen wat hij, met het batig gevolg van 't accoord, in zijn kerk zou ‘decoreeren’.

Boekennieuws

J. Mansion. De Voornaamste Bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen. (Nomina Geographica Flandrica, Studiën III). Brussel, Standaard-Boekhandel. 1935. In-8, XXIV-184 bl. - 45 fr.

Het werk van Prof. Mansion is een waar meesterstuk van belezenheid en studie. Voor de toponymisten is het een kostelijke leiddraad.

Het boek bewijst ten volle dat de uitleg van de plaatsnamen niet zoo eenvoudig is als men wel denkt.

De toponymisten beschikken niet altijd over materiaal van eersten rang. De oudste namen zijn meestal voor het eerst opgeteekend, nadat ze reeds een of andere vervorming ondergaan hadden in den volksmond. Ze zijn gewoonlijk te vinden in akten van kloosters en kerken die op zekeren afstand van de plaats zelf lagen, en werden daardoor soms verkeerd of willekeurig geboekt.

Van vele plaatsnamen zal nooit meer de beteekenis kunnen

(1) Het accoord is ingeschreven in het Register van Erfvenissen van Dranouter, 1610-1614, berustend op het Staatsarchief te Brugge, titel Waasten, n° 2567 A^{1}.

achterhaald worden, hoe geleerd en hoe gegrond ook de veronderstellingen en gissingen zijn die over den oorsprong ervan vooruitgezet worden.

Voor enkele toponiemen geeft Prof. Mansion een uitleg die verschilt van den uitleg gegeven door wijlen K. de Flou, in de 'Verslagen en Mededeelingen van de Kon. Vlaamsche Academie', Januari 1934. Ziehier enkele voorbeelden; de Uitleg van de Flou staat tusschen haakjes.

A a l, paling of zeker bier (altijd met laaggelegen grasland verbonden).
A a r d, veld, open plaats, aanlegplaats (diepte).
A k k e r, akker (mager, zandig land).
B e v e r, dier (laag meerschland langs een waterloop).
D o n k, onderaardsch verblijf, hol (verwilderd, braakliggend land).
E e k e, eik (waterige meersch).
H a m, kniebuiging, ingesloten ruimte (broek).
H a v e n, zeehaven - zie Houttave - (vliet, gracht, water).
H u l, H i l l e, heuvel (hoogte, ook weiland, meerschland).
H u l s t, hulst (broekland, weiland).
I n g e l, engel (fr. angle, hoek).
K r a a i, vogel (putten in broek- en weilanden).
L a a r, plaats waar hout mag geraapt of gehakt worden (laagliggend meerschland).
L e d e, weg, waterloop (bovenste vlak van een heuvel, weg).
L e n d e, linde (helling).
L o o, beboschte plaats (watermeersch? later soms in bosch veranderd).
M a n, substantief (waterplas, poel).
Z e l e, groot zaalgebouw (cella, boerderij).
T u (i) n, omheining, heg (ingesloten boerderij, omheining).
V e l d, land, vooral onbebouwd; vlakte (heide, zandig vrijwel onvruchtbaar land).
V e u r n e, de dennen (voorland of schorren).
V i l, f i l, onzekere beteekenis (waterloopje).
V i n k, vogel (kleine meersch met een gracht omsloten, kleine polder).
W o r m, worm, kronkelende beek (mager en zandig).
W i j n, drank (laag meerschland).
K o o l k e r k e van kool, groente of brandstof; zie ook Kola, mansnaam (Coolen = Niklaas).

De beteekenis van *Veurne* is zeker niet 'de dennen', zooals Prof. Carnoy beweert, immers de stad ligt in de pojderstreek waar geen dennen groeien.

We zien dat Prof. Mansion niet altijd tot hetzelfde besluit komt als K. de Flou, en nochtans was de Flou een van onze beste toponymisten, en is Prof. Mansion een onzer meest vooraanstaande taalkundigen. Dit bewijst eens te meer dat de uitleg van de plaatsnamen zeer moeilijk is en grondige studie vraagt. Voor deze grondige studie is het mooie boek van Prof. Mansion de beste handleiding.

JOS. DE SMET.

M. Van Coppenolle. Kunstschilder Flori Van Acker. Brugge [1935] 64 bl. 22 pl. - 5 fr. - Te verkrijgen bij den schrijver, Zandstraat 63, Sint-Andries.

De verdienstelijke schrijver, die reeds zooveel gedaan heeft om de kennis van de geschiedenis van Brugge en omstreken onder het volk te verspreiden, komt een derde werkje uit te geven, gewijd aan den eere-bestuurder van de Brugsche Academie voor Schoone Kunsten.

De meeste Bruggelingen kennen den heer Fl. Van Acker, maar weten weinig af van zijn goedgevulde kunstenaarsloopbaan. Geboren te Brugge in 1858, studeerde hij aan de Brugsche Academie, die hij als primus verliet; hij zette zijn studies voort aan de Koninklijke Academie van Antwerpen, waar hij in 1881 den eersten prijs van uitmuntendheid behaalde, daarna werkte hij nog bij kunstschilder Jan Portaels te Brussel. In 1882 veroverde hij den tweeden prijs in den prijskamp van Rome. Hij reisde eenigen tijd en verbleef achtereenvolgens aan de Vlaamsche kust, in Friesland en in Waalsch Brabant, om zich eindelijk te Brussel neer te laten. In 1887 kwam hij voor goed naar Brugge terug, waar hij in 1909 tot bestuurder van de Academie voor Schoone Kunsten benoemd werd, plaats die hij bekleedde tot in 1926.

De schrijver geeft ons een overzicht van het veelzijdig werk van meester Flori Van Acker.

Het boekje is keurig gedrukt en goed verzorgd; het is versierd met twee en twintig platen die de bijzonderste werken van Flori Van Acker weergeven.

J.D.S.

Mengelmaren

Waterdruk - Watergeprent.

Kwestie van dien *waterdruk* met zijn vraagteeken hierboven in 't vorig tk, bl. 26:

- Waterdruk is wat men oudtijds zei: *watergeprent*. Zooals er nog gedrukt staat in 't *Gulden ABC* van 1772. 't Is het oud geschrifte, nog aangeleerd in de scholen vóór 1800 en in drukletters overgezet.

M.V.

- Ik heb iets gezien en gehoord dat voorzeker zal helpen om het antwoord te vinden. ['t Staat al hierboven: M.V. is de eerste met zijn uitleg binnengekomen. B.]

't Is vijf jaar geleên waarvan ik spreke. Ik was te Nieuwcapelle bij Matten, een man van 'goed in de zestig' die veel voor demenschen gebeêweegd heeft. Hij toondemij zijn boekskes, daaronder een paar blauwboeken van jongeren datum (18e eeuw).

- Dat is vele gelezen geweest, zei Matten, met d'Historie van David in zijn hand. Als je d'oude menschen hoorde klappen, z'hadden *David* of *Helena* gelezen.

Ik bekeek zijn *David*:

- Ja, kijk maar, Meneere, zei Matten, ze'n drukken nu alzoo niet meer... dat is *watergeprent*.

Zijn *David* was - buiten het titelblad - gedrukt in wat de vakmannen noemen *Civilité-letter*.

T.B.

Nog over de Zeestekkers.

Vgl. Biek. 1935, bl. 310.

Onze kust wordt bezocht door vier soorten van Zeestekkers, ook genoemd *Jagers*. Twee zijn zeer zeldzaam, namelijk de *Stercorarius cepphus*, fr. Stercoraire parasite, en de *Megaleslris skua*, fr. Labbe brun. De twee andere, betrekkelijk zeldzame soorten zijn: de *Stercorarius pomarinus*, vl. middelste jager, en de *Stercorarius crepidatus* of *parasiticus*, vl. kleine jager.

Deze vier soorten hebben de gewoonten door J.F. in Biekorf t.a.p. beschreven. Zij zijn zeer nauw verwant met de meeuwen en sommige natuurkundigen rangschikken ze in dezelfde familie der *Landés*; andere stellen ze in de afzonderlijke familie der *Stercoraridés*. Zij hebben meest bruine, zwarte en grijze veeren.

Men vindt die vogels langs onze kust meest in den herfst, na groote stormen; ook in de monding der Schelde. Zij vervolgen al onze meeuwen, zoowel de groote als de kleine soorten, om hun reeds ingezwolgen voedsel te rooven. Het zijn zeer sterke vliegers.

Vroeger vertelde men dat zij zich voedden met den drek der meeuwen; vandaar de onjuiste Latijnsche naam *Stercorarius* en de volksche naam Schijtjager.

K.L.

Kraaie, waar ga' je...

'k Ging in November laatstleden te lande naar Sint-Andries (bij Brugge) en door de lucht kwamen er kraaien, kraaien altijd maar kraaien, en 'k hoorde de jongens zingen:

- Kraaie, waar ga-je, naar Ingeland, mijn huizetje brandt.

't Laatste stroofje en kon ik niet achterhalen en 'k kwam de meisjes tegen die 't zongen:

Kraaie,
waar ga-je,
naar zomerland.
En wat ga-je daar doen?
Een peerd dood doen.
En met wien zijn mes?
Met Sylvietjes mes.
Haantje pek,
Kwek! kwek! kwek!

En loopen dat ze deên.
P.C.

Van bachten de Kupe.

Onder den oorlog gold dat voor: *Van over den Yzer*: naderhand wierd 'et mondsgemeene.

Maar... nooit 'n heeft den IJzer of gelijk welke waterloop de *Kuipe* geheeten: vanwaar komt die name? eigentlijk uit e' misverstaan.

Nen officier wilde kennisse maken met 'en boeredochter van Veurne-Ambacht, die hem zei: ‘Maar 't en is nie' serieus dat ge trouwen zoudt met entwie *van bachten de kupe*’: - (van bachten de *boterkuipe*, van bachten de *melkkuipe*, of van te *boere*). - Vergelijkt: van bachten de *koeine*, van bachten de *geeten*, en David, in eene van zijn harpzangen, kwam van bachten de *schapen*: (*de post foetantes accepi eum*).

Den officier 'n verstond 'et niet, en meende dat de dochter zeggen wilde: van bachten den (van over den IJzer). Hij vertelde 't voort, en achter den oorlog bleef 't woord *elders ook* meêgaan.

Vernomen van meuschen uit de vechtstreke.

A. MERVILLIE.

[Nummer 3]

O.L. Vrouw van Lombartzyde.
Wat er met het vermaarde Beeld gedurende en na de oorlogsjaren voorviel.

WIJDS en zijds stond, vóór den oorlog, O.L. Vrouw van Lombartzyde bekend. Iedere bezoeker van 't dorpskerkje kon in dien tijd langsheen de kerkmuren en rond het Beeld de ontelbare stokken en krukken zien hangen, de talrijke ingemetselde ex-voto's lezen, rond de Moeder Gods zelf de dankbare gedachtenissen in zilver of goud bewonderen. Aan 't gewelf der kerke hingen de schuitjes en sloepjes en driemasters. Schilderijen, met de voorstelling der mirakelen aan Maria toegeschreven, versierden de kerk.

Het O.L.V. Beeld zelf vertoonde gedurende de jaarlijksche novene (die begon op O.L. Vrouw Bezoeking, 2 Juli), in de vastendagen en op de Hoogdagen van 't jaar, een schitterend uitzicht. Op deze dagen stond ‘Onze Vrouwtje’ op haar beste. Het beeld

was met kostbare mantels omhangen; Maria, evenals het kindje Jezus, droeg een gouden kroon en gouden halssnoeren met een diamanten kruis en diamanten oorslingers. Al die sieraden waren giften en geschenken van dankbare vereerders uit vroegere tijden.

Gedurende het jaar stond het Beeld boven het altaar van O.L. Vrouw, in de linkerbeuk der kerk. In de novene, op de hoogdagen, werd het Beeld, opgetooid en versierd, te pralen gezet vooraan in de middenbeuk. De schuitjes en sloepjes werden van hun ijzeren staken genomen en rondom het Beeld geplaatst.

Rondom de kerke was een eigenaardige ‘kruisweg’ opgericht. Het waren kapellekens met de verbeelding der zeven Smerten van Maria. Voor ieder kapelleken stond een houten bankje. Geen bedevaarder en alleszins geen enkele visscher die naar IJsland trok of op 't Noorden gemonsterd was, liet na hier eerst (en dikwijls blootsvoets) den ‘kruisweg’ te doen, om daarna ter kerke het Mariabeeld te gaan vereeren. Dit alles om van zeerampen en ongelukken gevrijwaard te blijven.

O.L.V. van Lombartzyde immers is, door de eeuwen heen, steeds bij uitstek de toevlucht geweest van de visschersbevolking der Vlaamsche kust. Het is een opmerkelijk feit dat zelfs de visschersbevolking uit het huidige noorden van Fransch-Vlaanderen te Lombartzyde kwam ‘dienen’, alhoewel te Duinkerke de ‘O.L.V. Maagd der Duinen’ als mirakelbeeld was erkend en gekroond.

Het vermaarde Beeld is op wonderlijke wijze, gedurende de oorlogsjaren 1914-18, gered en bewaard gebleven. Wij hebben een uitgebreide geschiedenis van O.L. Vrouw van Lombartzyde in handschrift gereed liggen. Daaruit deelen wij hier mede wat er, gedurende en na de oorlogsjaren, met het aloude Beeld voorviel.

***

Halverwege October 1914 stormde 't oorlogsgeweld naar Lombartzyde toe. Daar zou gevochten, en geweldig gevochten worden: iedereen voelde 't aankomen...

De pastor van de parochie, Eerw. Heer Blondelle, deelde het H. Sacrament aan zijne parochianen uit en trof de noodige schikkingen om de kostbaarheden van zijn kerk in verzekerde bewaring te brengen. En 't zekerste, was het niet: weg te delven in den grond? Elkendeen meende toch dat de slag die in de lucht hing, geen dagen lang zou duren, dat hij allichte nederlaag of redding, bezetting of bevrijding zou brengen.

De zilveren monstrans, de kelken, het processiekruis, het wierookvat met de schelpe, de kerkarchieven en oude parochiale registers: dat werd àl in houten kisten gestoken. Ook de sieraden van O.L. Vrouw werden niet vergeten: hare juweelen, kronen en scepter, hare kostbare mantels en ten slotte vijf zilveren exvoto's in vroegere tijden bij 't Beeld opgehangen. De drie houten kisten met heel den schat werden in den hof van de pastorij gedolven.(1)

Toen trok E.H. Blondelle met een groot deel van zijn parochianen in ballingschap Nieupoortwaarts, terwijl het oorlogsgeweld reeds dreigend boven hen in de lucht hing.

***

Tusschen de achtergebleven inwoners waren o.m. Francies Ollieuz en zijn vrouw Jozefa Lefevere; Francies was sinds dertig jaren voorzitter van den Kerkraad, zijn echtgenoote was sedert lang de ‘minne’ of vroedvrouw van heel 't geweste. Daarnevens de kerkheer Désiré Dewulf-Dewulf en zijn gezin, en nog andere mannen van eere.

Francies Ollieuz had een groote liefde voor het wonderdadige beeld van O.L. Vrouw. Hij was het die dit Beeld sinds tientallen jaren voor feesten en groote dagen opschikte en versierde. Hij had de sleutels van de kerk en, na 't vertrek van den pastor, ging hij nog steeds de kerk bezoeken en zien of er alles in orde bleef.

(1) De E.H. Pastor liet zijn eigene weerden en bezit in de kisten meesluiten.

Toen de Duitschers tot op enkele honderde meters van Lombartzyde genaderd waren en, aan den anderen kant, de Belgische troepen rond en vooraan 't dorp loopgraven aanlegden, begreep die oude man dat de kerk wellicht zou platgeschoten en vernield worden. De Belgische genie liet immers wijds en zijds hooren, dat alle mikpunten voor het vijandelijk geschut ongenadig zouden neergehaald worden. En met de kerk, zou het Beeld te niete gaan! Dat mocht en dat kon niet.

En toen is Francies naar de kerk gegaan. Hij nam het Beeld aldaar weg; langs de sacristiedeur en den kerkwegel toog hij ermede naar zijn huis, daar aan de zuidzijde van de Ghistelstraat gelegen. Maar waar nu dien kostbaren schat in zijn woning veilig geborgen? Het huis was zonder kelder!... Francies nam het Beeld en ging ermede naar het huis van Désiré Dewulf, een eindje verder in dezelfde straat: daar zou het, in tijd van uitersten nood, veilig in den kelder een goede schuilplaats vinden. Zoo meenden het althans die ingoede, eenvoudige lieden.

Daar werd het Beeld, gedurende drie dagen, in de beste kamer op de commode-kast uitgesteld. Weldra was dit door heel het dorp gekend. Immers Sefa, Francies' vrouw, zorgde daarvoor; doorheen gevaar en gruwel was zij op ronde om de vrouwen aan te moedigen en op te beuren; overal briefde zij de blijde mare rond: ‘O.L.V. is gered, ze mogen de kerk in brande schieten, maar onze Vrouwtje zal niet vergaan, we hebben het naar Dies Wulfs gebracht en ge zult het zien: den Duitsch 'n zal met z'n kanons over de barrière van de kerke niet geraken.’

Hoe treffend die uiting van vertrouwen in de hulp van O.L. Vrouw! Dit gezegde is geen legende. Uit de meest betrouwbare bronnen werd het mij door verscheidene inwoners medegedeeld. De Duitscher is met zijn kanonnen niet ‘over de barriere van de kerke’ gekomen; Duitsche soldaten wel, maar geen geschut.

Bij Désiré Dewulf werd het gedurende die drie dagen

een begankenis van belang; men kwam er het Beeld aanroepen en bij O.L. Vrouw troost in nood zoeken. De parochianen brachten al de keerskens mede die nog in 't dorp te vinden waren; in een haai en een draai was de winkel van Nokken Lahaye aan keersen leeggekocht. Al die keersen werden voor 't Beeld te branden gezet.

***

Den 17n October kwam een bende Duitsche wielrijders van Westende Lombartzydewaarts op. Halverwege werden ze door de Engelsche vloot van uit zee onder vuur genomen. Schrapnels vlogen in 't dorp zelf. Van uit Nieupoort knalden de kanonnetjes, en de houwitsers sloegen boven 't dorp open. 's Anderendaags was men reeds slaags bij 't dorp zelf.

Nu b egon het waarachtig vreeselijk gemeend te worden. De inwoners vlogen de kelders in. Zij die geen kelder hadd en, vluchtten bij gebuurs. Bij Dies Dewulf kwamen er een vijftiental binnengestormd. Gereedschepe werd gemaakt om den nacht ondergronds door te brengen. En 't O.L.V. Beeld verhuisde uit de beste kamer naar den donkeren aardappelkelder.

Gedurende de drie volgende dagen en nachten werd het verschrikkelijk. Het oorlogsgeweld knetterde, bulderde, siste en knalde open. Gebouwtjes vlogen omverre. In 't ommeland werd er wreedaardig gevochten. Nu eens waren de Belgen, dan weer de Duitschers in Lombartzyde. In den kelder zaten de menschen te beven van schrik en angst, en te bidden en steeds O.L. Vrouw te aanroepen.

Op 20 October werd het werkelijk tragisch. De kogels floten en jankten door 't dorp. Vele menschen sloegen op de vlucht Nieupoortwaarts.

Den 21n October rond vier uur in den namiddag, te midden geweervuur en kanongebulder, vluchtten de laatste bewoners van Dies Dewulf's kelder de strate op. Daarbij waren Francies. Ollieuz (in de wandeling Cissen Doken) en z'n vrouw Sefa. Ze kwamen te Nieupoort aan denzelfden dag te vijf-en-half 's avonds.

Alleen Dies Dewulf was in den kelder gebleven om: ‘over alles en 't O.L.V. Beeld te waken’.

Twee dagen hield hij het er nog uit. Maar toen, zot van schrik en angst, sloeg hij ook op de vlucht. Op den hoek der Ghistelstraat, bij 't huis van Nokken Lahaye, meende hij den weg naar Nieupoort op te vliegen. Hij botste echter op Duitsche soldaten die 't hem verhinderden. Ze namen hem gevangen en met nog andere inwoners werd hij, de tegenovergestelde richting, de baan naar Oostende opgestooten. Smeeken om naar Nieupoort te mogen, waar zijn vrouw en kinderen voordien naartoe getrokken waren, kon niet baten. Men vreesde voor spionnage bij een man van boven de vijftig jaar, en barsch klonk het: rechtsomkeer naar Oostende.

Daar gekomen vond hij onderkomen in een huis in de Stockholmstraat, nevens het gebouw van den Kath. Volksbond.

Het krijgsgeweld woedde over Lombartzyde in ebbe en vloed. Nu eens waren de Verbondenen er meester, dan weer de Duitschers. Na dagen en dagen strijd bleef het dorp in de handen dezer laatsten en, tusschen Lombartzyde en Nieupoort, werd door 't water een vereenzaamd, gruwelijk ‘niemandsland’ gespannen.

***

Na enkele weken kwam Désiré Dewulf, te Oostende, eenigszins terug op zijn verhaal. Dààr, nevens het huis waar hij intrek genomen had, in de gelagzaal van den Kath. Volksbond, zag hij de Duitsche soldaten warreeren, eten en drinken, gewoel en getier maken...

De vertwijfeling waarin hij verkeerde, betreffende het lot zijner huisgenooten; de drang om wat te weten te komen over zijn parochie; de nieuwsgierigheid die hem porde, om te vernemen hoe 't gesteld was met huis en kerk en O.L.V. Beeld, dreven hem de gelagzaal van het gebouw binnen.

Hij miek er kennisse met de soldaten.

Daar waren ook treffelijke en goede jongens onder. En de kennismaking viel mede. Tusschen twee glaasjes bier werd er over 't dorp en de kerk gesproken. En

natuurlijk ook over het mirakuleuze beeld van O.L. Vrouw.

Want dat bleef hem altijd opperst liggen.

En toen vernam Dewulf dat het Beeld gezien was geworden staande in de Ghistelstraat, vóór zijn deur. Bij een naasten terugkeer naar Lombartzyde, zou men het Beeld, indien het daar nog was, mede brengen: ‘om plezier te doen aan dien gebroken man, die het zoo schoon gevraagd had’.

De Duitsche soldaat hield woord. En op 14^{n} December 1914 bracht hij het Beeld uit Lombartzyde naar Oostende mede. Hij had het gevonden bij 't huis, waar hij het voordien had opgemerkt.

Het Beeld kwam gehavend uit den strijd. De linkerarm van het Kindeke Jezus was afgeschoten en er was ook een wonde aan de zijde van de O.L. Vrouw zelf.

Voor den geknakten Dewulf bracht dit gebeuren een groote vreugde. Uit ‘zuiver kontentement’, gaf hij aan den soldaat die 't geliefde Beeld redde, twintig frank en een doos sigaren!

Waar nu met den schat belonden? Dewulf was een eenvoudige man, in Oostende onbekend, en bezat noch huis noch kluis. Men kwam overeen om het Beeld voorloopig in het lokaal van den Kath. Volksbond te houden. Daar werd het in de gelagzaal geplaatst.

Na eenigen tijd echter kon Desiré Dewulf hiermede geen vrede meer hebben. Er was te veel gewoel en getier, ook al eens een braspartij in die gelagzaal. O.L. Vrouw was daar niet op haar plaats.

Na dubben en denken, na een drietal maanden ‘patientie’ versleten te hebben in 't overpeinzen hoe hij 't aan boord zou leggen, om 't beeld daar weg te krijgen, ging hij ten slotte aankloppen bij Z. Eerw. Heer Camerlynck, pastoor-deken van Oostende. Hij taalde hem 't voorgevallene, ‘...en of hij toch zou maken dat dit Beeld van O.L. Vrouw in zijn kerke kwam’.

Deken Camerlynck liet er geen gras over groeien.

Er werd gepalaberd en... reeds in Mei 1915 stond het Beeld in de rechterbeuk van de decanale kerk van Sint Pieter en Pauwel. Hier werd het met veel eerbied bewaard en vereerd. Vooral de vluchtelingen uit Lombartzyde en Westende hebben hun devotie voor hunne Lieve Vrouwe wel betuigd.

De roep van 't Beeld ging de stad door. Licht in overvloed werd er voor ontsteken en enkele maanden daarna werd de ‘zaterdagsche misse’ van O.L. Vrouw van Lombartzyde geregeld in de kerk gelezen.

Het Beeld bleef in de kerk tot 22 September 1917. Op dien dag werd Oostende vreeselijk beschoten. Een groot gedeelte der kerk werd verwoest: juist de beuk, waar het Beeld gesteld was. Ramen, muren, houten beschotten waren stuk geschoten en verbrijzeld, maar midden het puin van de kerkbeuk, vond men het Beeld van O.L. Vrouw van Lombartzyde ongedeerd rechtstaan!

Z.E.H. Deken Camerlynck, getroffen door dit oprecht wonderlijk gebeuren, besloot toen het Beeld in verzekerde bewaring te brengen. Toen de beschieting voorbij was, liet hij het in de gewapende kelders van den Volksbond overbrengen, waar het tot na den oorlog geborgen bleef.

***

In Mei 1920 werd het Beeld hersteld en herschilderd volgens de oudste op het hout gevonden kleuren, door de gezusters Dupon van Brugge.

En van toen af was er aan den drang en de begeerte van het volk van Lombartzyde, om hun Lieve Vrouwe terug te bezitten, geen weerstaan meer.

De kerk was nog niet herbouwd. Gedurende den oorlog was zij in brand geschoten en vernield geworden. Alles ging in de vlammen op. De oude schilderijen, verbeeldende de mirakels van O.L. Vrouw van Lombartzyde; de sloepjes en schuitjes als zoovele exvoto's aan het gewelf vastgehaakt; de menigvuldige krukjes die rond het Beeld hongen, - zooveel herinneringen aan het diep geloove en de wonderdadige hulp van O.L. Vrouw, - dat alles was verloren.

En toch moest O.L.V. terug naar Lombartzyde. Al was het dan ook in de voorloopige kerk.

Z.E.H. Dek en Camerlynck gaf gehoor aan die bede; op 27 Juni 1920 werd het Beeld terug naar Lombartzyde gebracht en ter vereering der geloovigen in de voorloopige kerk uitgesteld.

De ‘redders’, Frans Ollieuz en Désiré Dewulf, hebben beiden dit treffend gebeuren mogen beleven.

O.L. Vrouw was heengegaan midden puinen en dood, zij kwam terug midden puinen, doch waaruit een nieuw leven aan 't verrijzen was.

Het dorpje had te dezer gelegenheid een feestelijk kleedje aangetrokken. Aan de geveltjes der schamele barakken rankten loover en gekleurde festoenbandjes; op ieder dak, zonder uitzondering, stak de vlag, al was het bij velen maar 'n vlagje van 'n frank. Overal aan de vensters: vlaggetjes, wit-blauw, ter eere van O.L. Vrouw. Midden 't dorp een triomfboog met het zoo passend jaarschrift:

‘AVE REGINA PACIS, MARIA CADENTI SUCCURRE PIA’.

Vóór de kerk een prachtig altaar, waar straks het lof zou gezongen worden.

Om drie uur ging de geestelijkheid van Lombartzyde, vergezeld van een stoet maagdekens en van de burgerlijke overheid, naar 't eveneens plat geschoten Westende het Beeld afhalen. Tot hier werd het gebracht door Deken Camerlynck zelf, en stoetsgewijze, midden een overgrooten toeloop van volk, ving de terugweg aan; een ware triomftocht, met het Beeld voorop. De weg was bestrooid met bloemen, loopgravenbloemen, bloedroode papavers en hoogopgeschoten fleurig lisch.

Een plechtig lof met een treffende toespraak door den Z.E. Heer Deken, werd midden de puinen van Lombartzyde gezongen.

***

Nu dat het geliefde Beeld in de voorloopige kerk weer ter vereering was uitgesteld, hoorde men allerwegen tusschen de vrome menigte: ‘'t Is toch jammer en spijtig dat Onze Vrouwe nu op heur beste niet

en staat met heuren rijken mantel en krone en zilverwerk aan!'

Wat was er van de weggedolven kostbaarheden geworden?

Seffens na den wapenstilstand kwam E.H. Blondelle naar zijn parochie. Frans Ollieuz en Désiré Dewulf waren met hem mede. Kerk en pastorij, kerkhof en tuin, 't was één puinenveld met obusputten doorwoeld, waarin noch afscheiding van gemeenzaamheid, noch mate van eigendom meer te herkennen was. En daarin begon men te zoeken en te delven op verschillende plaatsen en diepten. Men vond geen spoor van de kisten.(1).

Na veel vruchteloos zoeken en delven, werden eindelijk, den 4 Oogst 1920, de kisten bovengehaald. De archieven, de oude parochiale registers en de kostbare mantels waren opgerot, verpulverd en te niete gegaan. Het goud- en zilverwerk was beschadigd.

De juweelen nl. de kroon van Maria, de kroon en scepter van 't Jezuskind zijn hersteld geworden.(2) Zij zijn in geklopt handwerk. De kroon van Maria draagt, op een koperen ringel halvemaanswijze gespannen, een reeks gouden sterren. De kroon van 't Kind schraagt een gouden wereldbolletje met een kruisje in top. De scepter eindigt in een druiventros.

(1) E.H. Leleu, tijdelijk met het herderschap van Lombartzyde belast, spaarde ook geen moeite om den schat terug te vinden. Zijn opdelvingen bleven vruchteloos. Op 4 Oogst 1920 werden spade en houweel nogmaals ter hand genomen. E.H. Blondelle was tegenwoordig. De delvers vonden geen spoor... 'Toen (zoo staat er in het *Liber Memorialis*) ten einde raad, ging E.H. Leleu een gebed storten vóór het O.L. Vrouwbeeld in de kerk... Na een oogenblikje stond hij op, verliet kalm en vol betrouwen de kerk en, als bij ingeving, zegde hij toen tegen de delvers: "Probeert hier eens, voor 't laatste!" ...En bij de eerste steken vond men de drie koffers.'

(2) De herstelling werd toevertrouwd aan de goudsmeden Vandamme te Brugge en Paesono-Limongé te Brussel; we kunnen niet zeggen dat deze herstelling op gelukkige wijze uitgevoerd is.

Werd nog teruggevonden: een gouden halssnoer met diamanten kruis, gelijk de vrouwen van den buiten er veel droegen in 't begin der vorige eeuw en heden ten dage, te boere, nog veel als ‘beste halssieraad’ gedragen wordt.

De vijf zilveren ex-voto's werden ongedeerd terug gevonden. Die ex-voto's zijn vervaardigd uit licht zilver; zij zijn echter belangwekkend in geschiedkundig opzicht. Hier volgt de beschrijving:

1. Ex-voto in zilver in den vorm van een ovaal hart.
Bovenaan is het O.L. Vrouwbeeld gegraveerd, met aan weerszijden de echtgenooten Carpentier en hun twee zonen in geknielde houding. Daaronder nog gegraveerd: een driemaster in wiens zijde men zes kanongaten ziet uitmonden. Daaronder staat geschreven: *Anno Domini* 1696.
Op den rand ringsom leest men:
Mentore van Capten Fransos Carpentier en Sin Huisvrawive Sussane Carpentier sin twe sons Pieter Carpentier Fransos Carpentier.
2. Ex-voto in zilver in hartvorm.
O.L.V. staat bovenaan rechts uitgebeeld. Deze Lieve Vrouw is niet de afbeelding van het Beeld zelf. Daaronder een tweemaster met vier kanons.

Opschrift:
Dit selver Herte is geiondt aen onse Lieve Vraurwe tot Lombaersyde door capitein Jan Vroorne ende lutenant Laureyns Reuben op oblygatie van alle Saterdaghe op de autaer te hangen.
De vermelding ‘op oblygatie van alle Saterdaghe op de autaer te hangen’ is een aanwijzing dat, op dien dag, de misse voor O.L.V. gelezen werd; is tevens een bewijs dat, samen met deze ex-voto, een gifte, wellicht eeuwigdurend, moet zijn geschied.
3. Ex-voto in zilver, in hartvorm.
Boven, het jaartal 1733.
Dan een ingeprente groote Kroon met de letters M A R. daaronder een hart uitgebuild en met een zweerd doorstoken. Het zweerd heeft zijn gevest rechts.
Opschrift: Jacobns Van Drissche Brigitta De Walle.
4. Ex-voto in zilver, in hartvorm.
Het is ongetwijfeld de ietwat kleinere weerga van het vorige. Bovenaan: de groote kroon en de letters M.A.R. - onderaan: het doorstoken hart. Het gevest van 't zweerd zit hier links. Aan weerszijden van het hart, de letters A.B.

5. Eindelijk een klein ex-voto in zilver en hartvorm.
Het verbeeldt alleenlijk een mooi uitgebuild visschersloepje met mast en zeil.

Op den feestdag van O.L. Vrouw Opdracht (21 Nov.) 1923 werd de heropgebouwde kerk door Deken Camerlynck ingezegend en geopend. Het Beeld werd, op dien dag, uit de ‘Barak’ daarheen overgebracht. Het kreeg zijn plaats boven het altaar in de linkerzijde van het kerkeschip.

Rond het beeld hangen reeds een paar sloepjes. Met de naaste novene zal O.L. Vrouw van Lombartzyde, zooals voorheen, midden in de kerk, in vollen tooi en ‘op haar beste’ ter vereering der geloovige menigte uitgesteld worden.

Nieupoort.

JUUL FILLIAERT.

Sint Quirinus in de Madeleene te Kortrijk.

In de Sinte-Madeleenekapel te Kortrijk wordt Sint Quirinus veel gediend ‘tegen de ceters, den distel en d' onbekende kwalen’. Tegen den zuidmuur staat zijn beeld of ten minste... een beeld waaronder ‘S. Quirinus’ geschilderd staat. 't Is een beeld, om zien, van uit de jaren 1700. De heilige staat blootshoofds in een witte monnikspij, gelijk een Witheer; hij houdt de linkerhand uitgestoken in vattende houding (naar een staf die ontbreekt?); zijn rechterhand is gestrekt boven 't hoofd van een knielenden persoon van mindere afmeting (een jongen ridder?).

Is Sint Quirinus niet altijd afgebeeld als een Roineinsch krijger met schild of vaandel? gelijk te Hooglede, bijvoorbeeld? De ‘Sint Quirinus’ van de Madeleene te Kortrijk ziet er eerder uit als een Sint Marculfus of Marcoen. Ik kan hem alleszins niet thuiswijzen onder de bekende voorstellingen van de verschillende S. Quirinussen (Corijns) uit onze streken. Wie trekt dat klaar?

T.

Een koningskind!...

TINGELING! Tingeling! - Nèh! ze klonken twee keeren, 't was met de melk... Poussette, de katte, kwam van den trap gerobbeld en stond al bij de voordeure, gelijk gespogen: Miauw, miauw!!... Iefvrouw Paanooghe uit de Maagdenstraat - een oude dooze van diepe in de tzestig, en 't leelijkste schepsel van geheel Westbrugge* - kwam al slufferen opendoen en met 't melkpannetje in heur hand.

- Dag Iefvrouw.
- Dag Theophiel, een half pintje, man.
- De Keunink heeft alzoo nog e' kir e' kindtje gekocht ei, iefvrouw?
- Wadde wadde wat zeg'-je? en alles goed afgeloopen?
- Alles in 't beste en zonder beenbrake!
- *O! Quel bonheur!* Dat is goed nieuws! En wat heeft den Heere verleend?
- 't Is en dochter van dezen keer...

Theophiel haakte z'n eemers aan 't jok en stak de strate over. Iefvrouw doog de deure toe met heur achterste, sloeg in vreugde en vervoering de oogen ten hemel, en met de melkpot in beider handen gelijk een offerande, en de kwispelende katte aan heur voeten:

- *Une princesse! Heures propices, laissez moi savourer les rapides délices du plus beau de mes jours!* Kom', Poussette, zeere de melk op gezet, en 't vendel uit gehangen! *Vive la Princesse!* jubelde 't mensch, en klauterde met de gauwte de trappen op naar 't vuillijnwaadkamertje... Zeere e' keer in de strate een oogstje geslegen: noch vendel, noch vane, noch broekske te ziene; ze was de+

+ *Wrestbrugge*: de hooggeleerde-degelijken-zonder-taalgevoel zeggen nu: Brugge-West en Brugge-Noord, gelijk in 't fransch. Goed dat er nog simpel volk bestaat die - zonder geleerdheid - Westbrugge in eere houden.

eerste te wege, de eerste van g'heel 't gebuurte... maar ze moest heur haasten, natuurlijk.

In een houten rek stonden vijf-zes suikerkisten geschikt, en op ieder was er een papiertje geplakt, zorgzaam en op z'n iefvrouwtjes: *Chapeau n° 1 à l'aigrette*; *chapeau-Paradis*; *mon chapeau le moineau*; *mon châle des Indes*; en eindelijk in groote schoone ‘lettres couchées’: *le Drapeau National*.

Dat vendel uitsteken was altijd een werk van den duivel: al die kisten stonden op malkaar, en om daar eene van onder uit te halen, al die andere eerst af te pakken,... en toen die touwe aan dat vendel en aan dien stok! Djeemenis credo! En jamaar, die touwe was sinds jaren al vol knobbels en knoopen, al met einden en steerten aaneen gebonden, en plukkevort. Zwijg' toch! 't was te ontziene, als ge albij tzeventig jaar oud wordt, en nog dien zwaren bliksem van een stok moet uitsteken... Neen dat was manswerk, dat was peerdenarbeid! Ongelukkiglijk daar 'n woonde alzoo nievers geen ‘mijnheere’ in 't ronde, van heur kaliber, of een ‘*bon petit vieux*’, die gehandig en gedienstig genoeg scheen om een handtje toe te steken.

- 't Is toch spijtig, zuchtte 't mensch, dat Charrel Coorns zooverre woont, dat ware de man; maar van Schottebolle* naar 't Galgenhof*... 't is lijk aan de achterdeure, 't en kan niet zijn!

Iefvrouw zweette en klauwierde om dood, maar 't moest en 't moest, en 't ging! Daar was een knoop die door de ooge niet 'n kon, en zoo ging de stok den drieruiter* uit, en hong de vlagge een ziertje meer dan ten halven den stok...

Al met en keer ze hoorde een ziedinge in de keuken... de melk! de melk liep over, en de brandreuke stoorde seffens g'heel thuis deure![+]

+ *Schottebolle*, gedempt straatje schuins over 't Kastanjeboomstraatje in Groeninghe.
Galgenhof, aan de Houwersstraat, nu door de Capucienen ingepalmd.
Drieruiter, vensterkassijn in drie ruiten gedeeld.

- *Tant pis*! zei Iefvrouw in heur vier, 't is voor 't welzijn van ons prinsestje, en *flotte mon petit drapeau*!...

Maar 't begon nu in eens te regenen, water te gieten met eemers uit de lucht! De *tricolor* hong slop en slonk te krijschen in de natte:

- Tut, tut, tut, *tant pis!* De Koning der Belgen die een dochter koopt, dat 'n gebeurt alle dage niet!... *Comme elle doit être charmante la petite*!... Adorable!!... En de oude sloore zette heur voor 't oud uitgemijterd klavier en droomde... droomde: mocht ik... O! mocht ik maar een zijden kleedtje maken voor ons prinsestje! Langzaam liet ze heur knobbelvingers wandelen op het klankberd... en ze kreesch... en ze zong: *Une larme est toujours sincère quand la larme vient du coeur!...*

Wederom keek ze de straat in, rechts en links... nog nergens een tweede vlagge te bespeuren! Zwijg'! daar 'n was nog niemand die 't wist!... Dan, met voldoeninge, ze krinkelde van voldoeninge, preusch lijk dertig, trok ze naar heuren *boudoir*, en vóór de *coiffeuse* deed ze heuren besten halsketen aan, stak een belgsch streksken op de borst en lei een lekske rouge de *théêtre* op heure gerimpelde kaken '*pour réparer des ans l'irréparable outrage*'... 't Was toch feestdag vandage.

- *Poussette ma petite*, riep ze met een engelachtige inzachte stemme, gelijk van een moeder die haar keppekind roept, kom' schoone zeere naar 't vrouwtje, Poussette!

De katte, dat bedorven sliet, kwam al lekkebaarden den trap op; ze blonk van weelde, en zat in een wup op den schoot. Daar kreeg ze van iefvrouw ook een tricolore lintje rond den hals, en een to(o)tje op heur katteneuze. Poussette neep heure oogen gelukzalig open en toe, en liet den top van heuren steert stilletjes stilletjes weg en weêre wikkelen.

- Me' klavertje, me' stinkertje, m'n eenig kamera(a)dtje, gij me' suikerbeetje, 'k wenschte dat je 't prinsestje ware: 'k zou-je Eulalie heeten, - mijn mama heette ook Eulalie -; en 'k zou-je zoo geren zien en zoo warm dekken! En 'k zou-je toogen aan 't volk van op

een balkon, en ze zouden roepen: *Vive, vive la belle princesse Eulalie, et vive la glorieuse Patrie*!

De katte was dat lamoezen gewend, ze liet heur kruisbeende omverre vallen in iefvrouws armen, sloot heure oogen dichte en 'n bezag geen menschen meer.

- *Dors, ma chère petite, cueille dès aujourd' hui les roses de la vie*...

Iefvrouw stond voorzichtig op, voorzichtig om heur lievelingske niet wakker te maken, en wandelde voetje voor voetje tot aan 't venster. 't Was lijk uit met regenen, de wind stak op en 't vendel vlamde in de lucht. 't Was noene geworden, en zoudt ge 't gelooven, ze was nog altijd de eerste en de eenigste '*pour arborer le suhlime emblème*'.

- *Sales gens*, grijnsde ze, dat zijn toen van die vlamingen, z'hebben lijk van den duivel in! *Que diable*, waar zit dan de vaderlandsliefde van al dat gepeupel hier in 't ronde? 't Zijn al aktivisten, en te dom om hooi te eten uit 'en flessche. 't En is niet uitstanelijk zoo 'en opienig*, wrokkig, koppig volk! Dat 't maar voor den 11^{n} Juli ware! 'k En kan 't niet meer zien, raasde 't mensch, maar z'n was van 't venster niet keerlijk. Bezie me die meisedrendels, wat groeve steke van vrouwvolk! Je 'n moet niet vragen of ze zitten aan den boord van 't nest, gereed om uit te vliegen met den eersten den gereedsten! En die Falentine met g'heel heur klik jongens, *une lapinière, quoi*!... *Que c'est immoral*! Z'hangen m'n neuze en m'n kele uit! En is er daar toch niemand die heur dat kan *inculqueren* dat ze een *idéal supérieur* moet hebben?! *C'est la grandeur des folies*!!...

Iefvrouw Paanooghe, och arme, 'n had er in 't geheele geen deugd van, heur herte joeg lijk een blaasbalge; ze kreeg er warm van en ze zag rood lijk 'en pioene... Eén dingen: 't was goedkoop in kolen, want 't was koud buiten.

- En 'k en hoore ik de triomfeklokke niet; en moe-[+]

+ *Opienig* met taaie 'opinie'.

ten er geen honderd kanonschoten gelost worden, dah? 'k Weet 's wo nd er of de(n) drapeau op d'Halle zit,... met al die demokraten in ons bestier! 't Is jammer dat 't zoo en vuil weêr is, 'k zou m'n hoed aandoen en gaan kijken. Met die Capucienen en die statie vóór eens neuze, e' mensch 'n weet hier van tuiten noch blazen.

Dan stak ze Poussette in de lucht, bekeek de beeste sterrelinge in 't kalk van de oogen en met een heilige vervoering:

- *Mon amour de petit chat*, sprak ze, *toi du moins tu es une patriote*!!

Achter 't noenemaal en 't noenetukske besliste iefvrouw, blijmoedig en geestdriftig alle werk van kante te laten: 't was feestdag, 't was nationale feestdag; 't was nog erger dan een zondag, noch slechter dan een hoogdag! De strate - och God - de strate 'n was heur 't bekijken niet meer weerd; al die daar oekerde en woekerde, kon gestolen worden!

Vóór de beeltenisse der koninklijke familie ontstak ze 'en keerse. Had er iemand van die flaminganten durven een vinger naar uitsteken.., ze stond gereed om met heur nagels en haarspellen de oogen uit z'n hoofd te halen. Ze was meester in heur huis, en ze deed wat ze wilde, *voilà*!

De avond verzonk in de natte en de vuiligheid, de wind was uitgewaaid en 't goot water, wederom gieten: Arme tricolor!...; en wat een verdrietige(n) triestige(n) eerste(n) dag voor dat prinselijk kindje!

Iefvrouw Paanooghe lag in de kussens van heuren leunstoel, met de katte op heuren schoot en, in 't heimelijk licht van de twee druipende keersetoptjes, ruischten lijze, zacht en roerend *les meilleurs poèmes lyriques de la langue française*: *la Belle Vieille* van Maynard; *Puisque j'ai mis ma lèvre* van Hugo; *Prière de Femme* van Mad ame Desbordes; *Green* van Verlaine, en zooveel andere *touchante* dingen die 't gevoelig hert van de oude jonge vrouwe met zoete zaligheid overgoten, en heete romantieke tranen uit haar glinsterend oogenpaar te

duwen zaten lijk 't water uit een sponsie. 't Angelusklokske moest er tusschen komen om 't mensch wakker te schudden; ze verschoot heur dood: zoo late al!

- Kom' katje, canjardtje, me troetelkazakstje, 'k ga je nog een lekske melk halen en me gaan je toen zeere met jen papbaard wegdraaien, Men gaan niet langer oppolken en trachten e' kir en goe' nachtje te slapen, daar 'n is toch buiten noch feeste noch foore te ziene; noch zoovele niet van en fakkeltocht... da't 's Brugge!

Moedeloos strekte de vrouwe hare leden op het bedde van *acajou-plaqué*...

Vaneigen dat 't op strate altijd maar voort stroomsgemoed aan 't vlagen was, met moete, met snoertjes, met blazetjes.,. En 't vendel dat buiten hong, moedermensch aleene binst g'heel den nacht, dien geweldigen, ijzelijken, afgrijselijken nacht... schamel vendel! Zie, dat vond ik toch gemeene van die iefvrouw, en te weten nog van zóó en iefvrouw!!

Tegen den uchtend stopte de regen, maar toen volgde er een stormhooze om huize en kluize glad op te pakken en plat te leggen. De belgsche vlagge sloeg en kletste wreed om hooren,... de naad begaf, 't rood scheurde, ging de lucht in, vloog lijk de varende vrouwe alover de strate en bleef haperen aan de knie* van een vensterraam op 't tweede verdiep bij de Capucienen!...

Lucie Alling van 't Van Voldenhuis*, die naar de eerste messe trok, 'n zag er geen dag deure:

- Zijn de Paters nu ook al sosjalist geworden, dacht ze; ... Nè! en ginder iefvrouw Paanooghe... flamingant!? Waar halen ze 't uit? Nu elk moet z'n waarom weten.

Iefvrouw binst den middelen tijd lag in bedde te draaien en te keeren; ze was van de mare bereên, en droomde: leelijke leelijke droomen! Ze zag een zee+

+ *Knie*, hier uitspringende duim of pin waarop een vensterraam open- of toedraait.
Van Voldenhuis, Godshuis op den hoek van de Bouverie- en de Van Voldenstraat.

van verbrande melk aangestormd komen, g'heel heur bedde ging overspoeld worden, en ze 'n kon geen voet verzetten! Ze zag een belgsch vendel dat dwarrelde in de wolken en in flenten omleege kwam; ze zag een allerliefste prinsestje dat om hulpe kermde; ze zag het door de bulderende golven met doeken en bunsels en met g'heel de sentelewaassie* zoo jammerlijk verzwolgen worden; ze zag een stakketsel vol van huilende flaminganten met roode fakkels, lijk brieschende leeuwen aan 't dansen! en boven al dat geweld hoorde ze de zware donderende noodklokke van de viertorre... tingeling! tingeling!...

- Sapperde pietjes! Iefvrouw schoot wakker, Theophiel de melkboer was daar al, en ze lag nog te slapen...

In een wup was ze er uit, met een zwaar hoofd, een hoofd vol kalsijsteenen; in ‘pinwaar japonais’ en 't haar in heur tanden, kwam ze de deure opendoen.

- 't Vendel heeft 't verre gehad, ei, iefvrouw?... 't Was 't eerste dat Theophiel zei.

Mamzel Paanooghe stond aan den grond genageld, 't sloeg in heur beenen.

- En wat is er gaande, dè? vroeg de vent al melk scheppen.

- Maar man toch, zuchtte iefvrouw mistroostig, g'hebt het gisteren zelve gezeid: de Koning heeft een nieuw dochtertje...!

Theophiel snakte hem rechte, bekeek de vrouwe met àl z'n oogen... stomonnoozel weg:

- E'jamaar, sprak hij, e'jamaar... 't is onze(n) bakker hier uit 't Klokstretje, Fikken De Keuninck, die 'en... die 'en Sara gekocht heeft...

K. De Wolf.[+]

+ *G'heelde sentelefwaassie*: g'heel 't geloove, 't geluchte, de rommel; la sainte boutique, santeboutique.

Testament rhetoricael van Eduard de Dene.

(*Vervolg van Biek. 1935, bl. 280*)

Onser Vrauwen Kercke.[+]

[+](44 r.)

DER ghilde van thelich sacrament wonderbaer
ghehouden inde nieuwe cappelle aldaer(1)
moet oock staen bekent in myn testaments ferie.
Ick jonder dit lof goetjonstich voorwaer
by yemandt ghescreven correct en claer
ter eeren van tsacrament hoogh misterie.

Tlof, anno 1552.

LOF WOORD vanden Vader, zonder beghin onghehendt...
[loflied van 60 versregels, aldus besloten:]

Oratie om gratie[+]

[+](45 r.)

HEERE GOD bedeed ons, die zyn de bloode
met tcleed van liefden, bermhertich goedertiere,
dat wij mueghen thuwer tafel zyn de ghenoode
daer tbereedt es in gheestlicker maniere.
Spijst ons met huwen daghelicxsschen broode[+]
schijnct huwen nieuwen most, met liefden chiere, [+](45 v.)
die zult commen vonnessen levende en doode
ende de werelt metten viere.

Drie Zantinnen autaer aldaer.

ICK ghildebroeder zynde van blommekens drie
Catherina, Barbara, en Magdaleene
zantinnen bleven...(2)

(1) De Confrérie van het H. Sacrament gesticht in 1540; in de jaren 1541-1560 werd de Kapel van de 'Lange Moeder Gods' veranderd, vernieuwd en afgesloten en is de Kapel van het H. Sacrament geworden.
(2) De Gildebroeders (Rederijkers) van de Drie Santinnen hadden hun autaar in O.L. Vrouwkerk, tegen den oostmúur van den zuidelijken omgang. Duclos, bl. 4'25.

[10 versregels, ten slotte:]
Een refereyn jon ick hemlieden toeghescreven
elck by een blomme gheleken verheven.
Die lijdt verwint.

Refereyn

[Drie strofen van 19 versregels ieder; Catharina is als een witte *lelie*; Magdalena is 'der rooder roose ghelycklick'; Barbara is een 'zoetluchtighe *gentyle*'. Besloten met een bede:]
EDEL PRINCESSEN die Christum beminnende waert,
Waert mueghelick verbidt my deeuweghe vrede.
Dese ghildebroeders helpt oock tzyne bewaert,
De beminders van Rhetorica telcker stede:
Negheenssins die laet, maer bewaert ze mede.

Clercfa aldaer.

ROEGIER de Trompes, clerck vanden Drie Zantinnen,
teender ghedynckenesse naer myn doodt,
of icker mochte een pater noster an winnen
als hy tsmoorghens comt ter cappelle binnen,
gheef hem dit refereynken huut milder schoot.
Magdalena verstae ick draeght hy jonste groot.
Crichhemichich* broodt met hem eten frisch pleghe
als hem wat overschoot van zynen disch weghe.

Refereyn[+]

[+](47 r.)

[over Magdaleene 'daer den helighen gheest meerst in heeft ghewrocht' met den stokregel:]
Magdalena lydtsamich duer tshelichs gheest wercken.

Organisfe.

Non priester Jan droogh kele organiste
goet weerdich artiste,
als hy niet vaste zit, comt hy als slave spelen;
groot mout-docteur, saveurlick martianiste,
lettel waghebaerdiste*,
noyndt veynoot int maertsbier zo zwelghich lave kelen;

up dat hy van my niet mach onghave quelen[+]

[+](48 r.)

jon hem camer, cuecken, comptoir, metter vrauwe blie,
tzynen lyfve den cost in een maertsbier brauwerie,
ick die als de flauwe zie, gheen roode noch bucht wit:
tbuers eclips quelt hem dicwils end in zyn selfs lucht zit.

Sint Janshuus.

Wat zoud ick hier gheven, ken weet wat se begheren,
zy hebben ghenouch om daeghelicx verteeren;
sterven veel gasthuusbouven, zy deelen tgoedt.
Wat cammer meer dan thammeken up smeeren,
tschimmel huut weeren.
Tes reden zy wel brassen, om tzyne ghemoet;
elck huerder tbeste onder den aermen doet,
zy moeten zyn bewaert voor corruptien stanck;
daer light menich artyckich* ende pockich bloet,
voorwaer hemlien behouft wel, goe spys ende dranck
Dan zyn dese broerkins in een groot bedwanck:
al wildenser voor gheven veel pennyngh sommen,
alsser de sterfte es daer int bevanck,
ghenssins mueghen zy dan by de zusterkens commen;(1)
zoo wil icx my berommen, al zou zulck troost verwerven,
ze zouden warachtich deen den andren bederven.
INDIEN ick ter eerden daer worde ghebrocht
daer ick oyndt te ligghene hebbe ghedocht,(2)
geschiedet, ick zal te ghetrooster slaepen;
voor datse my een goe plecxken hebben ghezocht,
een thunne biers jon ick aldaer de clooster cnaepen.

Abdie vanden eechoute.

DIE vanden eechoutte goe religieusen
die al te gheerne wel kuesemuesen*,
tdyncken my rechts mesch verckens zynde geleken,

(1) Het Sint-Janshospitaal was tot in de 16e eeuw bediend door Broeders en Zusters. Zie Annales de la Soc. d'Emulation, LXIV, 1914, bl. 151.

(2) De Dene begeerde begraven te worden ‘inde carniere’ van Sint-Janshospitaal, zie Biekorf 1935, bl. 173, 180. Op het terrein van dit oud kerkhof ‘ofte lycstede’ werden omtrent 1860 nieuwe ziekenzalen gebouwd. In de 15e eeuw stond er een ‘cleen capellekin up de lycstede’. Zie Annales t.a.p. en het daarbijgevoegde plan.

van zynghene huerlieder caecken bluesen.
Als zynder zom jonghe mannen als ruezen
zaen rechts ter stondt sterven zy, als zy preken.(1)+
Dus int bespreken +(48 v.)
zo jon ick meestdeel de jonghelynghen
liefver dan zy dood preictten, liefver zweetende zynghen.
Zulck last anveerd, doet by andre vulbrynghen.

Sint niclaeus capelle.

DE jongh vreimd coopmankins parochykerk es dit,
als cramerkens, meerssedraghers, tabelettieren,*
wiens theerghelt faelgiert omme spaeren verhit,
ende wie hier van zulck incommende bidt,
als schamel upcommende zalmer logieren.
Cueren ordonnantiën vul goeder manieren
moet zy daer onderhouden oft voorby passeren,
gheen theerlyncspel noch quaertspel machmer hanthieren.
Dese jon ick zo te wandelne int prospereren
dat de meersse* daghelicx mach dobbeleren.(2)

Backers capelle.

DE CAPELLE daer inne men doet gods dientste
om den capellaen te wesene alder vriendst
jon ick hem, (daer moet of menich wyn ghelach)
als de backers tbrood minderen, tdyncke my zientst,
dat den dientst vanden cappellaen meerssen mach.(3)

Clerck.

VAN ELCKE bruudt dier maeght in comt

(1) Rond 1540 was de abdij van den Eekhoute (reguliere kanunniken van Sint-Augustinus) zeer vervallen. 't Is in die jaren dat de Duinheeren van Coxyde onderhandelden om in den Eekhoute te komen wonen. Biekorf 1934, bl. 117.
(2) De strofe staat in J.B. Gailliard, Kronyk van Brugge, bl. 124. - Het *Klaaitje*, vroeger kapel van Sint-Nicolaas en gasthuis voor arme kooplieden. De Nering der Merseniers gebruikte de kapel. Allossery, Gildeleven, bl. 206. Duclos, 585. - De Dene schijnt hier te bevestigen dat er strenge tucht in dit gasthuis heerschte.
(3) De kapel van het Bakkersambacht stond op den westkant van de Kruytenbergstraat en gaf uit met den zuidkant in de Zwarte Leertouwersstraat. Biekorf 1907, bl, 311.

end elcke dier gheen maeght huut en ghaet,
jon ick een graeuwe dobbel stuver ghesomt,
indien de clerck heeft voor tvleeschuus* ghemomt,
mildelick hem te ghevene, ende die ontfaet.
Ende zo wie tsmoorghens voor de dagheraet,
te wetene de brudecomme ofte de bruudt,
gheel upghestreken ghecleedt alder eerst up staet[+]
van een placxken zal moeten spelen leghuut* [+](49 r.)
en tvyncoorde cruudt*, al zoudmer om rampen,
de maegdekens jeghens den kynckhoest stampen.

Derder oordene.

DIT CLOOSTERKEN zynde van een vreimt orduun,
es een oordene maar van een zuster lute.
Waerer een paterken, twaer goet messeljuun,
sacrum in sacro, ende zwart met bruun
omme tcapken te verwaeyene, achter den thuun.
Waer zuster celyke doodt, twaerer al hute.(1)

Staelysers.

DESE broederkens van sinte maertens oordene
die cranckzinneghe mensschen zomtyts bewaeren,
jon ick hemlieden zoo niet tontcoordene
dat huerlieder pacienten niet huut bevaeren.(2)

Willemynen.

GUILLERMITEN meestdeel etende visch,
zomtyds ghedoende met een eyken nisch;
vleesch derfven maect edel, leeck, en notabel flau:
dies jon icxse alle tjaer over wel fri(s)ch
voorzien te zyne van goeden cabeljau.(3)

(1) Dit kloostertje ‘vanden derder ordene’ stond in de Ganzenstraat, op een kleine erve toebehoorend aan het klooster van Spermalie. Gilliodts, Zestendeelen, bl. 128. 't Is niet de kleinheid dat De Dene schertst: een kloostertje van één zuster! Andere Zusters van de Derde Orde verbleven in de Goezepit- en Zelverstraten. Biekorf 1935, bl. 277.
(2) De Staelyserbroeders, ook genaamd Sint-Maartensheeren, hadden hun klooster waar nu 't klooster van Sint-Trudo staat. Zij leefden volgens den derden Regel van S. Franciscus. Het plein bij hun klooster (nu ten deele het plein vóór de Madeleene kerke) heette *ten Staelysere* of ook *Sint-Maertenplatse*: vandaar de naam. Duclos, bl. 570.
(3) Het klooster van de Willemijnen of Guillielmieten stond bij de Gentpoort. De Willemijnendreve herinnert er nog aan. Over de lotgevallen van het klooster, zie Rond den Heerd VII, bl. 75.

Sinte catherine buten.

DESE schamel kercke van sinte catherine
dicwils berooft in voorleden termyne
jon ick emmers datmer toesteke dhandt.+
Tesser al magher wee, elck pluctter om tzyne +(49 v.)
waen huter schrijne, doetse nyemandt bystandt.(1)
Maer een bierkercke staetter an tskerckhofs cant,
daer de zantten ligghen met houppels ghebonden;
men steltter de vanen hoogh anden wand:
die word meerst bezocht, tallen tyden en stonden.(2)

Colletten cloostere.

DEES collette zusterkens in oordene stranck
vleesch derfven, altyds baervoets ghaen, es dusanchie,
besloten blyfvende huerlieder leven lanck,
zom ducht ick jeghens hueren danck,
als zy der nathueren bloeysels cryghen ontfanck:
dies jon icxse thebbene, stercke constancie.

Sint jacobs huus.

LOGIERT MEN daer zomtyds schamel ghezellen
dat my dochte noyndt van in myn joncheyts juut,
zo jon ick, die sint jacobs voyaidge vertellen,
minst lueghens voortstellen;
ende wien de belyttersche luus meest quellen,
schyncke thueren vertreckene, elck eennen vlieghuut.

(1) Die strofe staat gedrukt in Biekorf 1901, bl. 243. De oude Sinte-Kathelinekerk, buiten de vestingen gelegen, leed altijd eerst en meest bij de belegeringen; het bleef een arme ‘schamele kerke’. Zij werd in 1578 afgebroken. Zie Biekorf t.a.p. en Duclos, 279.

(2) Een ‘bierkercke’...: bij de kerken buiten de vestingen, op Sinte-Kruis, Coolkerke en ook Sinte-Catherine stonden er herbergen, druk bezocht door de ‘Butendrinckers’; immers daar was het bier goedkooper omdat er geen rechten op lagen zooals binnen de stad. Vgl. hierboven bl. 7 en Biek. 1901, bl. 245. - Met zijn geestige ‘zantten... [heiligen] met houppels ghebonden’ meent De Dene blijkbaar de tonnen bier.

Aanteekeningen (op de woorden met een *)

CRICHHEMICHICH: krikkemikkig, gezegd van brood. Mnl. Credemicke is een soort fijn brood, kricke-micke bij Kiliaan; vanwaar kram mik, kram ikke? - LETTER WAGHEBARDISTE...: hij drinkt veel liever *maertsbier* als *waghebaert*; zie Biek. 1935, bl. 180 en 280. - ARTYCKICH: lijdend aan *articke* = arthrilike, d.i. jicht. - KEUSEMEUSEN: lekker eten? - TABELETTIER: mnl. tafelettier, reizend koopman, marskramer. - MEERSSE: mnl. merse, koopwaar. - VLEESCHUUS: hier blijkbaar voor bordeel (in de nabijheid van de kapel gelegen?). Het West- en Oostvleeschhuis stonden verre van de Bakkerskapel. - SPELEN LEGHUUT: zal moeten een 'placxken' (kleine munt) betalen. - VYNCOORDE CRUUDt: zinspeling op de andere benaming van deze plant, n.l. Maagdenkruid, maagdenpalm. Vgl. Biek. 1935, bl. 280.

('t Vervolgt)

Boekennieuws

Zeeland door de eeuwen heen, door M. van Empel en H. Pieters. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland.

De tien eerste afleveringen (alhier telkens besproken; zie Biek. 1935, bl. 221 en de vorigen) vormen het *Eerste Deel* van dit uitstekend werk. Wij ontvingen den band voor dit deel, gestempeld in goud met het Zeeuwsch wapen op rug en plat in de juiste heraldische kleuren (goud, zilver en blauw) op rood linnen. Alzoo ingekleed ziet het boek er waarlijk 'royaal' uit! Deze rijke tooi dekt echter een innerlijke waarde die men nu eerst ten volle schatten kan. Dit boekdeel met zijn diepgrondige beschrijving en zijn kostbare illustraties, is een heerlijke uitbeelding van het Zeeuwsche '*Luctor et Emergo*'.

Uit de afzonderlijke besprekingen bleek genoeg dat Zeeuwsch *Vlaanderen* in dit werk tot zijn volle recht komt. Deze *Zelandia Illustrata* mag in geen van onze wetenschappelijke boekerijen ontbreken. Met verlangen zien wij uit naar de voltooiing van het tweede deel, dat de staatkundige en kerkelijke geschiedenis zal bevatten. De elfde aflevering bracht hiervan reeds de eerste hoofdstukken.

A.V.

Der Grosse Herder, Bd. XII (Unterführung - Zz). - Freiburg im Breisgau, Herder, 1935; in kalfleder RM. 34.50 (min 25%).

Het twaalfde en laatste deel van de Duitsche Encyclopaedie is zijn voorgangers (vgl. Biekorf 1935, blz. 286 en voorg.) ten volle waardig. Het wil handelen 'de omni re scibili', over alles wat kan geweten worden, en iedereen kan er ook zijn gading in vinden. Men zal er immer tallooze bijdragen kunnen raadplegen over de meest verschillende onderwerpen. Is het echter een vergissing aan te nemen dat, bij dit laatste deel, gebrek aan ruimte de oorzaak was een paar spijtige weglatingen? Hoe anders verklaard dat een rechtgeleerde en een socioloog met wereldberoemdheid zooals L.A. Warnkoenig en E. Waxweiler niet eens vermeld werden?

Bij het bespreken van dit boekdeel past het wel een terugblik te werpen op het geheel van deze ontzaglijke onderneming welke op een 10.090 blz., een honderdduizendtal trefwoorden heeft ondergebracht. Onnauwkeurigheden en weglatingen waren hierbij onvermijdelijk; wat echter opvalt bij het peilen in den G.H., is hun gering aantal. Behoudens deze weinige uitzonderingen, is de behandeling van de stof voorbeeldig, d.i. tegelijk wetenschappelijk en algemeen verstaanbaar.

Even voorbeeldig wellicht is de technische uitvoering van het werk. Goedgekozen afbeeldingen - er zijn er een 20.000 - luisteren het op. Een afzonderlijke vermelding verdient de Atlas-band die op zoo'n welgelukte manier de landkaart en het diagram verbonden heeft, en waarmede zich tot hiertoe, wat betreft economische aardrijkskunde, zeer weinig uitgaven hebben kunnen meten.

Vermelden wij tenslotte dat geheel de G.H. opgevat is naar éénzelfde beginsel, de christelijke wereldbeschouwing. Hij is aldus, dank aan vijf jaar bewonderenswaardige werking van zijn uitgevers, opgegroeid tot de christelijke encyclopaedie van wetenschap en leven.

J.-A.V.H.

- M.J. Van den Weghe. *Hallensia*. Notitiën, Studiën, Aanteekeningen, Bewijsstukken over de stad Halle. Derde Reeks. Halle, 1935. In-8, 142 bl. - Vgl. Biek. 1934, bl. 311.

Bij ieder nieuw deel van de zoo vriendelijk toegezonden *Hallensia*, voelen we nieuwen spijt dat Schr. naar Brabant verhuisd is. Hadden wij hem hier, in zijn geboortestreek, mogen behouden, hoe zou onze plaatselijke geschiedenis er wel bij gevaren zijn! Gelukkige stad van O.L. Vrouwe, die telkens zulke rijke en verscheidene bijdragen over uwe geschiedenis moogt ontvangen. Ook 'westerlingen' zullen met belangstelling de bijdragen over de Stedelijke Inrichting en de Lombaarden lezen. *Hallensia*, nog vele jaren!

B.

- R. Buckinx. Beknopte Gids voor de Westvlaamsche Bergen. Uitgegeven door de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer 'De Westvlaamsche Bergen' Cartonstraat, 16 te Ieper. 32 blz. = Fr. 1,50.

Het smaakvolle vouwblad vroeger alhier (1933, bl. 190) vermeld, is nu een treffelijk boekje geworden. 't Is een verheugend teeken: 't moet zijn dat ook het streven van de Vereeniging vooruitgegaan is, dat de Westvlaamsche Bergen meer dan vroeger belangstellende bezoekers ontvangen.

De kleine gids is zeer practisch opgesteld: vanuit Poperinge en leper leidt hij u naar Wijtschate en den Kemmelberg; naar Loker, den Scherpen-, Rooden-, en Zwartenberg. Hij duidt de beste wegen en, voor de wandelaars, de schilderachtige paden aan, en weet bij ieder landschap een paar treffende bijzonderheden te vertellen. Zelfs de folklore wordt opgeroepen met het 'peerdeken Malagys' in verband met den Kinderput op Kemmel. - Drie heldere wandelkaarten en .een goed panorama van den Kemmel voltooien het werkje da met veel zorg uitgegeven is.

B.

- George Kettmann Jr. De Jonge Leeuw. Verzen. Uitgave der Amsterdamsche Keurkamer, 1935. 94 bl. = Ing. fl. 1.25. Geb. f. 1.75.

Een bundel krachtige en 'werkende' verzen, vol droom en gedachte van dreunende daden. Een lied van nieuwe, wilskrachtige en offervaardige jeugd, op rythme van een trotsch stamgevoel. Onze voorkeur gaat toch naar de gave gedichten als *Mei, Torenklok, Dag in October, Nacht op de rivier, Nieuwe Mensch*... In sommige andere óverweegt een dreun van declamatie, een uiterlijke galm die innerlijke en innige ontroering belemmert.

B.

Mengelmaren

Blutsie. - *Zie hierboven bl. 33-35.*

Bij het drukken van onze bijdrage zijn een paar teksten niet tot hun volle recht gekomen, nl. de aanhalingen uit de overeenkomst van 14 Mei 1556. De lezing van E. Vlietinck (Cartulaire d'Ostende, bl. 192), overgenomen door K. de Flou in zijn Topon. Wdb., moet alleszins verbeterd worden als volgt: '...eenen nyeuwen weerdvck ofte inlaghe ontrent den *oosthende* [i.p.v. westhende] van 't scependom der zelver stede up 't land vanden Vryen, in 't gehuchte ghenaempt *ter kuere* ofte *Blutsie*,...'. De juistheid van onze lezing wordt bevestigd

door den verderen tekst van dezelfde oorkonde die zegt: '[de herstellingen zullen uitgevoerd worden] beghinnende t' heinde vanden voorseiden scependomme daer dat anne comt de voorseide *Kuere* [of *Blutsie*] ende landt vanden Vryen oostwaert lanx der zee, tot der plaetse genaempt de *hooghe doornen*,...' (bl. 193).

Al de andere teksten bevestigen genoeg dat Blutsie *ten oosten* van Oostende lag.

Betreffende de *yden* bl. 35 leggen wij er den nadruk op dat deze de *laatste* overblijfsels waren van de verzande mondingen der waterloopen díe, tot omtrent het midden der XIIe eeuw, krinkelend door de schorren liepen.

K.L. Coxyde.

Geneesmiddelen tegen de pest.

In 1580 heerschte de 'haestighe zieckte' te Opwijk (Brabant) en omstreken. In een sterfhuisrekening van dien tijd vinden we, herhaalde malen, de volgende aankoopen van geneesmiddelen opgeteekend:

'Betaelt te Dendermonde van corosyne, groene salve, swertte rot salve, solferaen van oerden, sinne poer, wieroock ende dryakelom, tsamen om 5 schell. gr.' (Eigen Schoon en De Brabander, XVIII (1935), bl. 284).

De juiste lezing is blijkbaar '...van corosyve groene salve,...'.

CORROSIJF, corosijf, van lat. corrosivus is: uitbijtend, bijtend, vooral van geneesmiddelen gebruikt. Ook in het Lat. komt de uitdrukking *medicamenta corrosiva* voor. Kiliaen zegt: Corrosijf i.e. septicus, putrefaciendi sive erodendi vim habens, depascens, exedens et absumens, *vulgo* corrosivus. In een Hs. van Lanfranc's Chirurgie staat het woord *corosijf* aan den kant geschreven nevens 'Egipsiacum salve'. Verdam, Mnl. Wdb. i.v.

ROTSALVE: anders ook rottesalve, rattesalve; staat nevens ndl. ratten-, rottenkruid: benaming van een vergif, lat. *arsenicum*. Een andere nog in 't Wvl. levende benaming is Regaal, ragaal (mnl. regael): roode zwavelarsenik, vergif uit arsenik en sulfer, ook 'vergif' in het algemeen (De Bo). - Rotsalve is hier dus een zalf, bereid met rottenkruid ofte regaal. Vgl. Verdam v. rattenkruid en regael.

SOLFERAEN VAN OERDEN, een soort saffraan, ook 'sufferaen van oort, sofferaen van orten' genaamd. Vgl. Biekorf 1933, bl. 310.

SINNEPOER, ook *senepoer* geschreven in de vermelde rekening, is alleszins geen 'poudre de sympathie'! maar eenvoudig

mostaardpoeder. Uit seneppoeder, lat. sinapis. Verdam s.v. seneppoeder.

DRYAKELOM, anders driakel, triakel, is een oude benaming van tegenvergift.

V.

Moorslede. - *Sint-Achariuskapelle.*

In 't jaar 1455 bestond er op het grondgebied van Moorslede een Sint-Achariuskapelle (*capella sancti Akarii*). De kapel had renten en inkomsten waarmede wekelijks twee missen gelezen werden. In gemeld jaar was de kapelnij bediend door heer Karolus Vitse, dienstdoende pastor van Moorslede. J. Warichez. Etat bénéficial, bl. 202. - Is er daar iets meer over bekend in de geschiedenis van Moorslede?

Schreefkens trekken. - Vgl. Biek. 1935, bl. 256.

Een andere lezing uit Deerlijk:

> Esschen esschen esschenhout,
> Wie is er nog zoo stout
> Van te zeggen dat ik liege:
> 'k Wille wedden voor een vliege,
> 'k Wille wedden voor een graan
> Dat er vijf en twintig schreven staan.

L.D.

Muizelen. - Muizelmeulen.

Ik kende zeer goed den ‘Muizelmeulen’ van Hulste, die op de hoogte staat tegen de grenzen van Oyghem, Rozebeke, en Bavichove. Doch ik wist niet wat die naam wel mocht beteekenen.

In 't werk van heer A. Ronse over ‘De Windmolens’ staan er veel windmolens afgebeeld, houtene en gemetselde. Die oudste afbeelingen zijn m.i. niets anders dan scheppingen van schilders en dichters die aan de molens een schilderachtig uitzicht gaven... ten koste van de waarheid; want hun molens, zooals ze daar afgebeeld staan, kunnen onmogelijk draaien. Om dit te bewijzen deed ik opmerken aan heer Emiel Huys van Heule (die over de windmolens van de streek aan 't zoeken is) dat het dak van de afgebeelde molens al den kant der roeieinden, niet afgesneden is: daardoor kunnen de zeilen onmogelijk in beweging komen zonder aan het dak te haperen.

In zijn opzoekingen ondervroeg heer E. Huys verscheidene oude mulders (die graan gemalen hebben) en molenaars (die ofwel graan maalden ofwel zwingelmolens deden werken): hij wilde o.a. weten waarom dat de kappe van de molens, al den kant van de zeilen, altijd schuins afgesneden was.

- Maar, Mijnheere, wierd er hem geantwoord, dat is volstrekt noodig, want de meulen moet kunnen m u i z e l e n !

Het zijn aldus, met name, de *moleneinden* die moeten kunnen *muizelen*, d.i. weg en weere gaan. In 't geweld van den wind moeten de draaiende moleneinden kunnen weg en weere wiegen, anders zouden zij afkraken.

Zouden dan de Muizelmolen van Hulste en de Muizel van Thielt, hun naam niet gekregen hebben omdat zij, op hun geheel, *muizelen* in den wind? d.i. weg en weere wiegen, lijk een toren bij 't luiden der klokken?

Naderhand viel ik op een ander ‘muizelen’ hier in Biekorf zelve, in Karel De Wolf's vertelling van Wanne Craeye (1927, bl. 309). ‘Blij is die schoone Meneere als hij nu steentjes mag' muizelen’. *Steenen muizelen*, staat er aldaar aangeteekend, dat is, lijk de briekebakkers, geklaste hoopkens steenen van hand tot hand oversmijten.

Dit *muizelen* schijnt mij al verre denzelfden zin te hebben als 't muizelen der moleneinden, d.i. weg en weere gaan. Beziet den steenbakker die een hoopke steenen moet oversmijten: hij zal het niet rechtstreeks verwerpen, maar zal het eerst, met een armzwaai, weg en weere wiegen, ‘muizelen’, om het dan te laten overvliegen in een hoop die niet verscheên valt.

P. De Brabanders.

Zeispreuken. - *Vgl. hierboven bl. 38 en de vorigen.*

- 't Is effen, zei Kavane, en zijn kot brandeg' af.
- Timmeren kost geld, zei boer Jan, en hij ging om een cent nagels.
- Overal moet er ontzag zijn, zei de koster, en hij geeselde de beelden.
- De duivel is zwart, zei de vent, maar mijn wijf is nog zwarter.
- Alle ding is mogelijk, zei Marten, maar 't en regent nooit geen geld.
- Zwijgen is onverbeterlijk, zei dronken Djoor, en hij had alles verteld wat hij wiste.
- Dat gaat te verre, zei Cijs, twee honden hebben en zelve moeten bassen!
- Behulp is alles, zei de boer, en hij spande zijn wijf voor den ploeg.
- Ze maken nu d'haringen van langst om minder, zei 't wijf, en ze zag schardijnen te koope liggen.
- Dat en kost geen geld, zei boer Jan, en hij gaf zijn jongen van de wisse.

- Wel verzind is half gedaan, zei Jan Snep, en hij naaide den lap aanzijds het gat.

- Zoo vele in 't scheên als in 't komen, zei Jan, als hij zijn wijf begroef, en hij ontbood den speelman.

- Spaart, spaart! zei Grootje Gramgats, lekker en is maar een vinger lang.

Archivenboek van Rond den Heerd.

- Tot hoeverre loopt het *Archivenboek* door Rond den Heerd uitgegeven? 'k Zou dat eens juiste willen weten, om te zien of mijn verzameling volledig is.

V.K.

Den 8 Maart 1. 1. overleed te Brugge de weledele Heer Baron Albert van Zuylen van Nyevelt, Eere-Conservator van het Staatsarchief.

De Overledene mocht heel zijn leven toewijden aan wat hij zoo warm beminde: de grootheid van ons Vlaamsch verleden. Door zijn wetenschappelijk werk verrijkte hij de kennis van onze Vlaamsche geschied- en oudheidkunde. Hij was bijzonder thuis in den Bourgondischen tijd van ons graafschap; daarover voltooide hij, pas vóór zijn ziekte, een uitgebreid werk dat nog verschijnen moet. Zijn naam blijft ook verbonden aan de befaamde Stoeten en Tentoonstellingen, in de dertig laatste jaren te Brugge ingericht. Hun luister en bijval is, voor een merkelijk deel, aan zijn onbegrensde toewijding te danken.

De Weledele Overledene was een oprechte vriend en geëerde medewerker van Biekorf. Wij blijven een dankbare en vrome herinnering aan deze vriendschap en medehulp bewaren.

[Nummer 4]

Oudheidkundige ontdekkingen rond Veurne en Nieupoort.

OP ongeveer 1300 meters ten Noorden van Veurne, ten Westen van de vaart Veurne-Nieupoort, is er een steenbakkerij waar men reeds verscheidene malen Romeinsche potscherven ontdekt heeft, en zelfs volledige aarden vaten; deze laatste waren in kleine graven geplaatst, vervaardigd bij middel van brijken.

De eerste ontdekking dagteekent van het jaar 1900. Dan vond men een grafurne, donkergrijs van kleur, en een kleinere vaas van dezelfde kleur; een rood kegelvormig kroesje, in Samiaansch aardewerk, met een bronzen geldstuk er in, zijnde het drinkgeld voor Charon den veerman; ook nog een kam.

In 1928 deed men nieuwe vondsten. Nog een grafurne werdt ontdekt, hebbende denzelfden vorm als deze gevonden in 't jaar 1900; menige scherven van andere potten lagen in de nabijheid. Ongelukkig gebeurden al deze ontdekkingen in de afwezigheid van oudheid-

kundigen. Veel merkweerdige stukken werden weer gedolven, en veel belangrijke feiten werden niet waargenomen.

Wij deden er opzoekingen in 1933 en 1934, en vonden er Romeinsche potscherven van denzelfden tijd als de bovengemelde, dit is van de tweede eeuw onzer tijdrekening. Al deze scherven, alsook nog beenderen en tanden van peerden, vonden wij in eene dunne laag grijsblauw zand; dit zand lag tusschen de polderklei en de deringlagen, die men hier overal vindt. Op sommige plaatsen was het grijsblauw zand opeengehoopt en vormde kleine duinen. Wij veronderstellen dat de bovengemelde ontdekkingen gedaan werden in dezelfde zandlaag als deze waar wij de weinige aangehaalde voorwerpen vonden. Het Slabelijnksleet loopt door deze polders. De eerste ontdekkingen werden gedaan ten Noorden van het leideken, de laatste van 1928, alsook de onze, ten Zuiden van het leideken.

***

Wat verder langs de vaart, tusschen Wulpen en Nieupoort, is er een andere steenbakkerij in werking, op op ongeveer 2800 meters van Nieupoort, ten Zuiden van den vaart, op de plaats genaamd *de Steendam*. Deze naam komt voort van een oude steenen brug die daar over de Bommelaere lag, en die men afbrak in 1874, toen het leideken afgezonderd werd van de groote vaart waarin het vroeger zijn water loste. Bijna alle steenen bruggen werden vroeger ‘steendam’ genaamd; men zegt nu: een *duiker*.

Voor wat den naam van het leideken aangaat, sommige schrijvers, misleid door eenige moderne landkaarten, schrijven Rommelaere. Dit woord komt voort van eene verkeerde lezing, want het is nergens in de archieven vermeld. De naam Bommelaere is zelfs nog jong, want tot het einde der XVIIe eeuw was het de Zeepe; en in 1269 (verordening van graaf Guido van Dampierre, Stadsarchief Veurne) is het de Vessinghe.

Rond het leideken heeft men een groote hoeveelheid

potscherven gevonden; bijna alle zijn Romeinsch, eenige zijn vóór-Romeinsch.

Wij ontdekten de eerste dezer vroeger bewoonde plaatsen in 1925, terwijl wij ter plaats aardkundige opzoekingen deden. Op 273 meters van den vaartdijk en op 400 meters ten Westen van de Bommelaere, vond men sporen van vroegere bewoning, met eenige hoopen houtasschen, en enkele scherven van potten. Het schijnt dat er daar veel potscherven uitgedolven werden, maar bijna alles was verdwenen toen wij er bij kwamen. De natuur van den grond, alsook het peil 1,38; ook nog de potscherven, toonen ons dat het eene plaats is die bewoond was ten tijde der Romeinen.

Tusschen deze plaats en den vaartdijk, op 53 meters afstand van dezen laatsten, ontdekte men in 1928 eene zekere hoeveelheid groote rotsblokken, de meeste vormloos, eenige langwerpig, allen dooreen geworpen, en geheel door de kleilaag omgeven. De grootste was 1,10 m. lang, 0,30 m. breed en evenveel dik; drie andere waren wat kleiner; een was 0,40 m. lang en ongeveer 0,30 m. breed en dik. Al de overige waren veel kleiner en, in het algemeen, platachtig van vorm. Onder den zwaarsten steenblok vonden wij nog 30 centimeters klei, en dan de deringlaag. Deze steenen zijn grijsgroenachtige kalkrotsen, die hier in ons land nergens aangetroffen worden. Menigvuldige fossiele schelpen zijn in de kalkmassa te vinden. Men mag dus vermoeden dat deze steenen daar gebracht werden in een schip, dat door een tempeest buiten den Yser geloopen is. Dit is te waarschijnlijker, daar men in de nabijheid een soort van mast gevonden heeft, geheel in dering veranderd; dit stuk zagen we zelf niet. De ligging der steenklompen zoo diep in de klei, toont ons in alle geval dat ze hier gekomen zijn gedurende de Middeleeuwen, in het Lagunentijdvak, dus nog vòòr dat de streek ingedijkt was. Verder zullen wij zien wanneer deze bedijking plaats gehad heeft.

Eene derde oudheidkundige ontdekking deden wij in 1932, op ongeveer vijftien meters ten Oosten van

de Bommelaere, en 200 meters ten Zuiden van de groote vaart. In een kleiachtig zand, dat lag aan het peil 1,48, dus hetzelfde als de vorige Romeinsche woonplaats ten Westen van de Bommelaere, vonden wij eene groote hoeveelheid potscherven behoorende de eene tot het tweede IJzertijdvak, de andere tot het Romeinsch tijdvak; deze laatste waren de talrijkste. Er waren daar ook scherven van tegels en pannen; asschen van houtvuren en een hoopje kokschelpen lagen niet ver van de potscherven. Deze schelpen waren de eenigste overblijfsels van eetmalen die wij er vonden. Wij ontdekten nog, tusschen de potscherven, een stukje steenkool! Dit alles lag onder de polderklei, in eene kleiachtige zandlaag die op deze plaats 85 centimeters dik was; daaronder lag de dering.

Onder de potscherven behoorende tot het IJzertijdvak, hebben wij er gevonden die gelijk zijn van bewerking alsook van versiering, als sommige die wij vonden bij de deringlagen van Raversyde, alsook in de voorhistorische duinen van De Panne, dicht bij de grens gelegen.

Hetzelfde mag gezegd worden van de Belgisch-Romeinsche potten. De meeste scherven zijn licht- of donkergrijs van kleur en komen voort van gewone potten; andere, veel fijner van gebaksel en werk, zijn voorzien van een zwart of rood belegsel; deze laatste bootsen het Samiaansch werk na. Ro meinsche dakpannen worden zeer zelden gevonden in de oude bewoonde plaatsen langs onze kust. Men vond er alleen ten Noord-Westen van Brugge, te Wenduyne op het strand, en hier op Steendam. Dit is zeer natuurlijk, aangezien de kuststreek dan nog zoo wild en woest was, en in het geheel niet geschikt noch voor landbouw noch voor veeteelt.

Wij spraken hierboven van een stukje steenkool dat wij vonden tusschen de potscherven. Reeds in 1925, tijdens de eerste ontdekking van de oude woonplaatsen, ten Westen van de Bommelaere, had men eene zekere hoeveelheid steenkolen gevonden. Volgens mij een oog-

getuige mededeelde, lagen deze steenkolen op het witgeelachtig zand, op de helling eener duin, en vormden daar eene lange onregelmatige reek zwart blinkende steenen. Stainier dacht dat deze kolen in de Middeleeuwen daar gebracht werden. Hunne ligging, alsook onze ontdekking laten niet toe dit aan te nemen; zij zijn daar gebracht geweest door de Romeinen. Het is natuurlijk onmogelijk te raden wat ze daarmede verricht hebben, zoo we geen sprookjes willen vertellen.

Wij dachten hier de verdere opgravingen met dezelfde zorg te kunnen voortzetten om alles *in situ* te kunnen bestudeeren... maar men heeft er anders over beschikt; al de overige opgravingen werden gedaan buiten onze tegenwoordigheid, zonder de noodige kennis en zorgen. Vele scherven werden nog gevonden als deze boven beschreven, alsook nog eenige uit het Frankisch tijdvak en uit de X^{e} en XIe eeuw; maar geen de minste studie werd gedaan aangaande de grondlagen en het peil waar deze scherven gevonden werden. Sommigen denken dat de wetenschap een overbodig iets is, en dus best moet van kant gelaten worden. Welnu, potscherven of andere sporen onzer voorouders zijn van geener weerde voor de wetenschap, indien het midden waarin men ze vond, niet nauwkeurig gekend is.

Wij kunnen gemakkelijk de topographie van Steendam beschrijven zooals ze was gedurende het Romeinsch tijdvak. Tusschen de menigvuldige moerassen, waar veel riet en lisch groeide, alsook elzen- en berkeboomen, liepen kleine duinenreken, van witgeelachtig zand, waarop heidekruid groeide. Deze duinen bereikten soms het peil 3,08, zoodat er nu maar een halve meter polderklei boven ligt. Het is nochtans niet op het hoogste gedeelte dezer duinen dat wij de oude woonplaatsen vonden, maar veel lager, zooals wij het reeds opgaven. Het betrekkelijk lage peil der duinkoppen toont ons ook, dat zij reeds van het einde van het Romeinsch tijdvak onder water spoelden, aangezien zij onder het hoogwaterpeil van krankstroom liggen.

De boven aangehaalde kokschelpen die wij vonden,

toonen ons aan, door hun vorm en uitzicht, dat ze voortkomen van eene kreek met zandgrond, en bijna stilstaande brakwater voorzien. Deze plaats was dus merkelijk ver van de zee afgelegen, hetgeen overeenstemt met de geologische studiën der Belgische kust betreffende het Romeinsch tijdvak.

Vele potscherven werden ons later nog ter studie gegeven, maar wij konden er niets uit leeren hoedanig de topographie der streek was, toen zij er gekomen zijn. Zoo werden er enkele afzonderlijke scherven gevonden van Frankische potten; zij waren nog omgeven van polderklei, maar op welke diepte men ze vond in de klei is niet gekend. Potscherven van dezen tijd worden bijna nooit gevonden in de polderstreek, om reden dat alles hier onder water stond gedurende het Frankisch tijdvak. Deze scherven werden misschien over boord geworpen van eene Frankische boot die daar voorbij vaarde? Om aan te nemen dat hier Franken gewoond hebben, zou men eerst moeten woonsteden van dit tijdvak ontdekken, met de sporen der dijken die er onvermijdelijk hadden moeten zijn; maar van dit alles werd niets gevonden.

Voor wat de potscherven betreft behoorende tot de X^{e} en XIe eeuw, deze werden ook afzonderlijk in de klei gevonden, maar niet op duidelijke vroeger bewoonde plaatsen. Hier kan men aannemen, zonder sprookjes te vertellen, dat deze enkele potscherven waarschijnlijk voortkomen van de dijkgravers, die er hun eten verwarmd en, toen zij de streek indijkten, en kreken en geulen vulden.

Laat ons zien of de archieven ons toelaten deze veronderstelling te doen.

Op 800 meters ten Westen van Steendam, ligt er een landweg genaamd Oude Zeedijk. Hij komt van de duinen, loopt krinkeldewinkel door de polderlanden en komt uit aan den Yzer, bij Ter Knocke. De ligging van den Ouden Zeedijk toont ons reeds dat hij zeer oud moet zijn, aangezien, bij hoog water, de zee stroomde tot tegen den dijk. Welnu, langs den Westkant vinden

wij Veurne die reeds bestond in 870 (Heinderycx Jaarboeken); men spreekt reeds van Lampernesse in 857 (Pruvost Bergnes); van Wulpen in 961 (Meyerus Comm.). Er waren dus gemeenten die reeds bewoonbaar waren in de IXe eeuw; dus zij moesten reeds beschut zijn voor overstroomingen door eenen dijk, die ongetwijfeld de Oude Zeedijk was. De schorren die buiten den dijk lagen, zijn natuurlijk veel later ingedijkt geweest. Ramskapelle wordt genoemd in 1120 (Miraeus Opera dipl.); de waterloop Venepe wordt vermeld in 1165 (Vandeputte Chron. Dun.). De hofstede Allaertshuizen, juist ten Zuiden tegen Steendam gelegen, bestond reeds in 1139, en was dan reeds omringd van 101 gemete beploegd land (Vande Putte Chron. Dun.).

Wij kunnen uit dit alles besluiten dat de schorren ten Oosten van den Ouden Zeedijk niet eerder ingedijkt werden dan rond de Xle eeuw. Men ziet daardoor dat de streek, zelfs nog in deze betrekkelijk jonge tijden, een geheel ander uitzicht had dan nu. Niets dan uitgestrekte schorren, en eenige natuurlijke waterloopen, de Bommelaere, de Coolhofvaart, de Beverdijk, die al draaien en krinkelen in noordelijke richting liepen naar de wijde monding van den Yser, die dan enkel 2200 meters van Steendam lag.

Sommige schrijvers, steunende op verouderde boeken, hebben nochtans geschreven dat er hier bij Steendam een zeearm lag, loopende van Nieupoort door de Moeren naar Duinkerke; anderen zeggen alleen tot in de Moeren. A. Meynne, in zijn Histoire de Nieuport 1876, verbeeldt zelfs op eene kaart dien ingebeelden zeearm rond het jaar 1100. Doch, men kan vooreerst maar den naam ‘zeearm’ geven aan de monding zelf van den Yser, die uitmondt in de zee. Welnu, die ingebeelde zeearm kon alleen maar uitmonden in den Yser bij Nieupoort. Men ziet wat er gebeurd is; de vaart Nieupoort-Veurne-Duinkerke heeft men genomen voor een vroeger natuurlijken waterloop, niet wetende dat in eene schorrestreek, zooals het hier was, de natuurlijke waterloopen naar zee loopen in eene bijna lood rechte richting met de kust.

De huidige topographie laat ons ten andere toe dit feit hier nog na te zien. Bij Nieupoort liep de *Oude Venepe*, nu de Coolhofvaart, na zijne samenvloeiing met de Beverdijk, vroeger Beveric, recht naar de monding van den Yser. De *Bommelaere* liep insgelijks in noordlijke richting tot aan de monding van den Yser; daarvan zijn nog belangrijke sporen te vinden, ten Noorden van den vaart Nieupoort-Veurne, waar men de verlenging kan volgen van de Oude Zeepe onder den naam van *Oostduineleet*. Niet ver van Veurne is er nog een leideken, dat loopt langs de Torreele, het is het *Doornleideken*. Hier ziet men nog eens dat dit leideken vroeger voort liep naar het Noorden, waar men het thans onder den naam van Parlementgracht aantreft; tot in de XIIe eeuw liep het van daar naar zee. De tegenwoordige vaart Nieupoort-Veurne heeft dus al deze natuurlijke waterloopen doorsneden; zij werd maar gegraven in 1639. Het *Langelis*, ook een kunstmatige waterloop, dagteekent van de inrichting der wateringen in de XIIe eeuw, wanneer men verplicht was het overtollige water der polders naar Nieupoort af te leiden, na de verzanding der kreken van Coxyde en Oostduinkerke.

Coxyde.
K. LOPPENS.

Te raadplegen Boeken en Kaarten.

R. DUMON. Nieuwe (oudheidkundige) ontdekkingen te Steendam bij Nieupoort. Biekorf 1935, bl. 1 en 67.
K. LOPPENS. La Région des Dunes de Calais à Knocke. Coxyde, 1932.
K. LOPPENS. De Yperleet. Biekorf 1935, bl. 281.
A. RUTOT. Les Origines du Quaternaire en Belgique. Bull. soc. géologique, Bruxelles t. 11 - 1897, bl. 125.
X. STAINIER. Les pierres de Wulpen. Annal. Soc. scientif. Bruxelles. t. 49 - B. 1929.
TOPOGRAPHISCHE kaart van België, 1-10.000^{e}.
GEOLOGISCHE kaart van België, 1-40.000^{e}.
N.B. De aangegeven cijfers der hoogtepeilingen zijn gesteund op den zero der topographische kaarten van België, zijnde het gemiddeld peil van laag water bij springvloed.

Van Sint Brendaan, den grooten zeevaarder.

In dankbare hulde aan mijn onvergetelijke leeraars in 't Sint-Lodewijkscollege, C. De Laere, E. Denys, D. Lescouhier.

Vereering in Vlaanderen.

IN het lief, middeleeuwsch kerkje van O.L. Vrouw ter Potterie te Brugge, het geliefkoosd Mariaheiligdom der Bruggelingen, bemerkt men rechts van het koor, boven een altaar, een schilderij met afbeelding van een abt(1). Dit is St Brandaan, de Iersche abt van Clonfert, de beroemde zeevaarder (484-577).

In 1870 ontdekte Guido Gezelle ‘eene oude rare prente’ van dezen heilige, dagteekenende van 1648. Daarop was St Brandaan afgebeeld met mijter en kap, met staf en brandhaak, en hij droeg in de linkerhand een brandende kerk. Onderaan las men het opschrift:

O heylighen Brandanus Vrindt Godts verheven
bidt voor alle bedruckte mannen ende vrauwen
die in noodt des brandts u devotich aencleven
en met een vast gheloove in Godt betrouwen.
16. *Is inde Poorterye. 48. f. Schelhauere f.*

Gezelle vroeg zijn lezers in *Rond den Heerd* hem hierover uitleg te willen geven(2). In 't kerkje der Potterie bestond er sedert 1359 een gilde ter eere van St Brandaan(3). Dit kerkje was gelegen langs de Reie waar-

(1) Het werd gewijd in 1358, den 18^{n} Maart (Passie-Zondag) door Mgr Van Harde, wijbisschop van Doornik. Boven het altaar prijkt het opschift: D.O.M. et S^{o} Brandano sacruin.

(2) Jaargang 1870, blz. 93.

(3) P. TAISNE, *Onse Lieve Vrouwe van Potterye* (1666). Zie ook: *J. Weale, Bruges et ses environs* (1884). blz. 186; KAN. REMBRY, *De bekende Pastors van St Gillis* te Brugge (1890), blz. XV; A. VIAENE, *St Rrendaan, patroon tegen den brand* in ‘Biekorf’ 1933, blz. 18; U. BERLIÈRE, in ‘Revue Bénédictine’ (1894, blz. 271); A. MAERTENS, *O.L. Vrouw ter Potterie*. (in ‘Het Belfort,’ 1934-36); M. ENGLISH, *St. Brendan* (in ‘La Patrie’ 1932).

langs de zeeschepen, waaronder vele uit Ierland, binnenvoeren. Ierland immers onderhield destijds drukke handelsbetrekkingen met Vlaanderen; te Brugge stond het opgeschreven onder de 17 voornaamste handelsnaties en het bezat er sedert 1383 een eigen consulaat[1].

De Iersche zeelieden nu koesterden een buitengewone godsvrucht tot hun heiligen landgenoot S[t] Brandaan, den grooten zeevaarder, en overal maakten ze hem bekend.

S BRANDANVS
S ANNA
S ANDREAS
O HEYLIGHEN BRANDANVS VRINDT GODTS VERHEVEN
BIDT VOOR ALLE BEDRVCKTE MANNEN ENDE VRAVWEN
DIE IN NOODT DES BRANDTS V DEVOTICH AENCLEVEN
EN MET EEN VAST GHELOOVE IN GODT BETRAVWEN
1615 INDE POORTERYE 48.

Volksetymologisch riepen onze Vlaamsche menschen hem uit tot beschermer tegen brandgevaar, zoowel tegen het vuur dat 's menschen lichaam verderft, zegt Pater Taisne, als tegen het vuur dat de huizen verslindt. Boven zijn altaar in de Potteriekerk ziet men op de

(1) De Ieren hielden o.a. tweemaal 's jaars marktdag te Brugge van Friesche mantels, wollen dekens, pelterijen, vellen, enz. (PATRICK BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Beschrijving van den Brugschen koophandel*, 1775, blz. 216).

- Reeds in 1265 voerde Ierland wollen dekens uit naar Brugge, Antwerpen en Brabant (Dr J. BURKE, *Outlines of industrial history of Ireland*, blz. 21; S. MAC MANUS, *Story of the Irish Race, blz*. 341; BERRY, *Old Irish Statutes*, blz. 213).

schilderij een jongeling vóór hem neergeknield. Dit is ridd er Mac Lenin, dien St Brandaan voor Christus won op zijn reis door de Connaught-gouw, en die later onder den naam van Colman, verscheidene kloosters stichtte en bisschop werd van Cloyne[(1)]. Ook in de St Gilliskerk, in het zuid-zijkoor, stond in de XIVe eeuw een altaar opgericht ter eere van St Brandaan en St Gandolf, en in de kerk van St Baselis een altaar van O.L. Vrouw en St Brandaan (van de gilde der kaarsengieters - 1573). In de abdij van St Trudo, ter stede, werd St Brandaan bijzonder vereerd. Ter Potterie bewaart men tevens een kostelijk reliekhouder van hem, een horizontale zilveren monstrans, versierd met zijn beeld, dagteekenend uit 't einde der XIVe eeuw. Ook de St Servaaskerk te Maastricht bezit een relikwie van St Brandaan. Te Oostende heet de kaai tegenover de Kapelstraat: de St Brandaankaai. Dat hij bijzonder vereerd werd langs onze zeekust, bewijst het feit dat de stad Veurne in 1504 een plechtige dankmis liet opdragen te zijner eere, omdat zij van een geweldigen brand was bevrijd geweest.

De zevenjarige zeereis.

St Brandaan, wiens naam beduidt: flink, of schitterende drop[(2)], werd geboren te Fenit, bij 't zeestadje Tralee, in 't koningdom Kerry (Z.W. Ierland) (484). Hij stichtte naderhand eer kloostergemeente op Slieve-Diadcha (Brandon-berg), die den Atlantischen Oceaan beheerscht. Daar vatte hij de gedachte op het legendarisch land te gaan ontdekken dat ver in den Oceaan verscholen lag en de zielen van de inwoners voor Christus te winnen. De Ieren immers, in dit uiterst westelijk gedeelte van Europa, geloofden sedert onheugelijke tijden in een wonderland, dat verre in den Oceaan gelegen was. Zij noemden het *Hy Breasil*: land der zaligen, -

(1) Dr DORNOVAN. *Annals of the Four Masters*, 1^{e} B., blz. 224.

(2) Dezen naam gaf hem Bisschop Ere, daar hij een schitterend licht boven zijn hoofd zag terwijl hij hem doopte. - In het Iersch wordt Brandan uitgesproken: Br*e*ndan.

Tir na og: land der eeuwige jeugd. Plato vermoedde dat het *Atlanta* was = land waar goden en menschen samen woonden[1]. Nog in de eerste tijden van het christendom dacht men in Ierland dat het paradijs aan den overkant van de zee gelegen was; zelfs Christoforus Colombus was die meening toegedaan.

Toen St Brandaan aan zijn kloosterlingen zijn voornemen kenbaar maakte dit onbekend land te gaan ontdekken, vroegen allen hem te mogen vergezellen. Volgens sommigen koos hij er 14 uit, volgens anderen 60, 80, ja tot 150![2] Zijn zeereis duurde zeven jaar en werd naderhand in alle talen bezongen. Zij werd de christelijke Odyssee van de middeleeuwen[3]. Ozanam vermoedt dat de reis van St Brandaan mede behoort tot de bronne van Dante's *Divina Commedia*[4]; Van Maerlant spreekt er van in zijn *Spieghel Historiael*. Op oude Italiaansche landkaarten staat dit geheimzinnig land afgeteekend onder den naam van *Groot Ierland*,

(1) A. WEISE, *Discoveries of America to the year 1525*. Londen, 1884, blz. 3.

(2) St Engus, de eerste hagiograaf van Ierland, in het '*Feilire*': litanie der heiligen van Ierland, opgemaakt op het einde der VIIIe eeuw, roept de voorspraak in der 60 medegezellen van St Brandaan op zijn reis naar het land der zaligen (*Colgan, AA. SS. Hiberniae*, XI martii, p. 580).

(3) Imram Brenaind, of Navigatio Peregrinatio S^{ti} Brandani. Het oudst gekend handschrift: '*Betha Brenainnn*' berust in de bibliotheek van den hertog van Devonshire. In de kon bibliotheek te Brussel (Burgondische afdeeling) zijn er 3 verschillende hs.-levens van St Brandaan (XXIIe bundel, f°s 69, 192, 197). Over die zeereis, zie O'FLANDERS: '*De Ziel van Ierland*', blz. 90-99-105; BLOMMAERT, *Oud-Vlaamsche gedichten*, I^{e} d., blz. 91; IIe d., blz. 1; J. TE WINKEL, *De Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde*, I^{e} d., blz. 409: Peregrinatio S. Brandani; L. VAN DEN BERG, *De Nederlandsche Volksromans*, blz. 143; *De Katholieke Encyclopedie*, VIe d., blz. 203; BRILL, *Van Sente Brandane* (1871); DRIJVERS, *De Reis van St Brendaan* (1893); BONEBAKKER, *Van Sente Brandane* (1894); HARDY, *Descriptive Catalogue of materieels relating to the History of Great Britain and Ireland* (1862) I^{e} d., blz. 159; MAC CARTHY, *The Voyage of St. Brendan* (Dublin University Magazine) 1848; O'HANLON, *Lives of the Irish Saints* (1875), V^{e} d., blz. 407.

(4) *Des sources poéliqites de la Divine Commédie*.

Uitleg der plaat.

1. Belgisch-Romeinsche grafurne in fijn donkergrijs aardewerk: op een derde der grootte.
2. Id. kleine vaas in grof donkergrijs aardewerk; de helft der grootte.
3. Kegelvormig kroesje, met rond belegsel, nagemaakt Samiaansch werk; de helft der grootte.
   Deze drie stukken werden gevonden in het Slabelynksleet in 1900.
   De Heer H. De Haene, van Veurne, was zoo goed ons toe te laten ze na te teekenen.
4. Belgisch-Romeinsche vaas in gewoon donkergrijs aardewerk; een derde der grootte.
5. id. kom in gewoon grijs aardewerk; een derde der grootte.
6. Groote kom in fijn rood belegd aardewerk; een derde der grootte.
7. Teele in gewoon grijs aardewerk; een vierde der grootte.
   Deze vier stukken werden gevonden bij de Bommelaere in 1932, op ongeveer 15 meters ten Westen van het leideken.

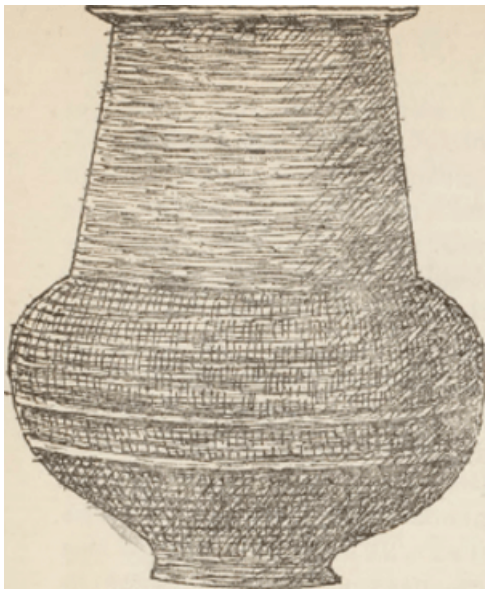

1

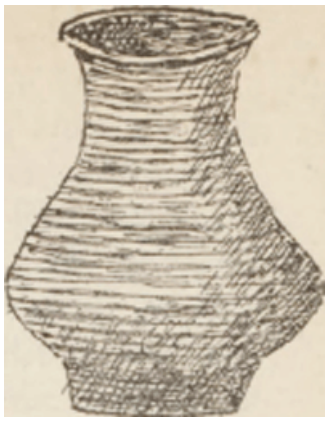

2

3

7

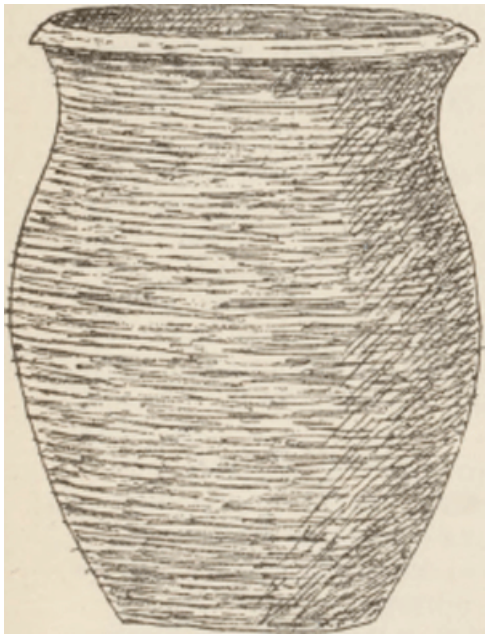

4

5

6
K.L. 1936.

tegenover Europa en Afrika; het strekt zich uit van Zuid-Ierland tot Guiana. Ook in het museum te Constantinopel bewaart men dergelijke kaarten. Een Arabisch aardrijkskundige, Abdullah Mohammed Edrisi, geboren te Ceuta (1099) en die te Cordova studeerde, schreef op aanvraag van Rogier II, koning van Sicilië (1130-1154) een boek over de vroegste reizen naar dit onbekend land, dat hij Groot Ierland noemde. Paolo Toscanelli, van Florence, maakte voor Christoforus Colombus eene landkaart op voor zijn eerste reis in 1492. Daarop ziet men het ingebeeld land derlersche traditie afgeteekend(1). In het verdrag van Evora, gesloten tusschen Portugal en Spanje, werd het geheimzinnig 'Eiland van Brandaan' aan Spanje toegekend(2). Talrijke tochten werden ondernomen om het te gaan ontdekken. Nog in 1721 vertok Don Gaspar Dominguez met dit doel uit Teneriffe (Canarische eilanden), met twee paters aan boord.

Gelijk St Paulinus van St Nicetas schreef: 'met 't kruis op den scheepssteven, tartte hij wind en golven', zoo doorkruiste St Brandaan gedurende zeven jaar den Atlantischen oceaan(3). Talrijke schrijvers hebben naderhand zijn reisverhaal met alle slag van fantastische en legendarische gebeurtenissen doorweefd, iets waartoe de weelderige Iersche verbeeldingskracht zich bijzonder leende(4). Edoch, zegt Guido Gezelle, kan aan den

(1) Op de kaart van Catalogne (1375) staat het afgeteekend niet ver van de Zuid-kust van Ierland; op deze van Herfort (XIVe eeuw) bij de Canarische eilanden; op deze van Pizzigani (1367), Weimar (1424) en Beccario (1435), bij het Madeira-eiland; op den wereldbol van Maarten Behaem 60° ten Westen van de eerste middaglijn. Op het einde der XVIe eeuw, plaatsten Aprianus en Ortelius het in 't midden van den oceaan, ten westen van Ierland. Zie *The Catholic Encyclopedia* (New-York) 1907, IIe d., blz. 758.

(2) I. BUTT, *Irish Federalism*. Dublin, 1874, blz. 59.

(3) Nu nog heet men in Kerry de '*curragh*' of visschersboot = naom hoge, -boot van den heilige, daar St Brandaan dien gebruikte voor zijn reis naar Amerika (O'HANLON, o.c., VIe b. blz. 755).

(4) Hier dient aangestipt dat Vincentius van Beauvais de zeereis van St Brandaan niet aanneemt en de Bollandisten ze verzwijgen. Nochtans, wat gedaan met de melding der '*60 reisgezellen van St Brandaan*', in de litanie der heiligen van Ierland, door St Endeus in de VIIIe eeuw?

grond der legenden de waarheid nog wel verborgen liggen. Heeft St Brandaan op zijn langdurigen zwerftocht Amerika ontdekt? Hij spreekt immers van een land vol prachtige bloemen, heerlijke vruchten, vogelen met schitterende kleuren. Dit doet zeker denken aan een tropenland? En dan een zee, waar hij eiland na eiland ontdekte: West-Indië?... En verder een land zonder einde, en een heel breede stroom, dien hij niet kon oversteken? Sommige schrijvers denken dat dit de Ohio was, anderen, de Mississippi.

Amerikaansche en Skandinaafsche geleerden aan 't woord.

Als men op de wereldkaart den loop van den tropischen Golfstroom nagaat, dan ziet men hoe hij op zijn terugtocht, van Zuid-Ierland naar de Canarische eilanden, en verder naar West-lndië drijft. Wellicht heeft de 'curragh' van St Brandaan die richting gevolgd, en volgden hem naderhand vele zijner landgenooten. Verscheidene Amerikaansche en Skandinaafsche geleerden bekennen immers, dat er Iersche volksplantingen in Amerika bestonden lang vóór de komst van Christoforus Colombus.

Sir Alexander Mackenzie, in zijn '*Artic Voyages*' vermeldt dat er bij de Shawanoe Indianen[(1)] een overlevering bestond dat hun voorouders weleer een overgroot meer overstaken, vol eilanden. Volgens den heer H.R. Schoolcraft beweerden diezelfde Indianen dat Florida vroeger door blanken was bewoond, die ijzeren werktuigen gebruikten[(2)]. De heer Howe Bancroft twijfelt er niet aan dat, onder de eerste kolonisten van Amerika, er Ieren waren[(3)]. Tusschen de taal der Indianen van Darien en die der Ieren bestaat er een

(1) Die bewoonden vroeger Florida, daarna Ohio.

(2) *Historical and slatistical information respecting the history, condition and prospects of the Indian Tribes of the United States*, 1^{e} d., blz. 19.

(3) *The native Races of the Pacific States of North America* (1875) 1^{e} d., blz. 17; BRITTAIN, *The Hislory of North America* (1907).

groote gelijkvormigheid, verzekert de philoloog Lionel Wafer. Op 't einde der regeering van St Olaf, schrijft de heer Grimr Thorkelin, werd het schip van een IJslander, Gudleif bij name, van de westkust van Ierland door den storm meegevoerd verre in den oceaan, in zuidwestelijke richting. Hij en zijn mannen bereikten eindelijk een land en ontmoetten er menschen wier spraak 'veel overeenkomst had met het Iersch'[(1)]. Alexander von Humboldt, in zijn *Kosmos* verklaart dat de inwoners van Skandinavië het land ten zuiden van Vinland[(2)]: Hvitrama maland - land der Blanken, of Groot Ierland noemden. D^{r} von Tschudi, schrijver der '*Peruvian Antiquities*' bevestigt dat, volgens een door hem gevonden oorkonde, de kuststreek van Chesapeake Bay tot Carolina en Florida vroeger door Ieren was bevolkt. - Noord- en Zuid-Carolina, Georgia en Florida, zegt de heer C. Rafn, werden eertijds Groot-Ierland genoemd; volgens oude oorkonden zetten christen Ieren zich neder in Florida vóór het jaar 1000[(3)]. Vanwaar ten andere komt die naam 'Groot Ierland', vraagt de heer Ludlow Beamish zich af, tenzij dat die streek vroeger door Ieren was bevolkt. Zij hebben inderdaad volksplantingen gedaan in het zuiden der Vereenigde Staten; overtuigende bewijzen werden daarvan gevonden. Geen wonder dat de Skandinaviërs dit gedeelte van Amerika noemden: *Irland it mikla* (Groot-Ierland)[(4)]. Ook de Fransche geleerde Gaffarel is die meening toegedaan[(5)].

St Brandaan kwam behouden terug van zijn langdurige zeereis. Natuurlijk maakte zijn verhaal een gewel-

(1) *Fragments of English and Irish History in the IX th and X th centuries* (1788), IIe d., blz. 62.
(2) Een gedeelte van de oostkust der Vereenigde Staten: Massachusetts en Rhode-Island.
(3) *Antiquitates Americanae, sive scriptores septentrio nales rerum ante-Columbianarum in America* (1837).
(4) *The Discovery of America by the Northernmen in the X th century, with notices of the Early Settlements of the Irish in the Western Hemisphere* (1841).
(5) *Les voyages de St Brendan* (Bulletin de la société de géographie de Rochefort) 1880-81.

digen indruk op de zeevaartlustige bevolking van zijn geboortestreek Kerry en van de kusten van Ierland(1). Hoevelen zullen zich aangespoord gevoeld hebben om eveneens dit wonderland te gaan opzoeken en er zich te vestigen! Dit zal de oorsprong geweest zijn dier eerste lersche koloniën in Noord-Amerika.

De heilige stichtte naderhand nog vele kloosters, o.a. te Ardfert en te Clonfert. Voor zijn zuster St Briga, richtte hij een klooster op te Annaghdune, bij Galway. Hij predikte in Engeland, Schotland, Walis, de Orkney Eilanden en Bretagne, waar hij een klooster stichtte te Alectum en St Malo, zijn leerling, overste werd(2). Zijn klooster te Clonfert werd een bakermat van heiligen en geleerden; 3000 monniken noemden hem hun vader. Ook wordt hij onder de 12 groote kloosterstichters van Ierland gerekend. Hij stierf den 16 Mei 577 en werd volgens zijn verlangen in zijn klooster te Clonfert begraven(3).

A. O'FLANDERS, O.S.N.

(1) Tot heden, zegt de heer Jball, zijn er nog langs de kusten van Ierland legenden in omloop nopens Hy-Breasil: het geheimzinnig land van St Brandaan (*Ireland and its Scenery*, IIIe d., blz. 439). De eerste matroos van het schip van Colombus, die voet aan wal zette in Amerika in 1492, was weeral een Ier: Patrick Maguire, van Galway.

(2) Naar het schijnt vergezelde hij St Brandaan op zijn zevenjarige zeereis (Zie zijn leven op 15 November; zie ook J. ADAM, *St. Malo's Quest and other Poems*.)

(3) Dit klooster werd zes maal afgebrand en vier maal geplunderd. De nog zooveel, tot heden bestaande, biekorfvormige, steenen kluizen te Kilmaldeka, Gallerus, en op de Blasket- en Skellig-Eilanden, in de Kerrygouw, geven een gedacht van het uiterst streng ascetisch leven van St Brandaan en zijn medemonniken. - Deze bijdrage lag drukvaardig, toen de '*Irish Weekly Independant*' (17. 3. 36) vermeldde dat men onlangs, in de Vatikaansche en Lateraansche archieven, bijzonderheden ontdekt had nopens de reis van St Brandaan naar Amerika. - In Mexiko bestaat er ook een legende van een blanken god, met langen baard, genaamd Quetzalcoatl. Hij kwam over de zee van uit het Oosten, in een 'schip met vleugelen', en verbleef eenigen tijd bij hen. Toen hij vertrok, beloofde hij terug te komen met zijn gezellen. De Mexikanen richtten naderhand een reusachtig gedenkteeken op te zijner eer. Volgens de overlevering moet hij een reisgezel geweest zijn van St Brandaan.

Boeken.

O mijn boeken,
beste vrienden,
die mij geduldig,
immer genegen,
hou ende trou ten
dienste staat!...
in uw lichaam
zit mijn ziele en
in mijn ziele
zit uw lichaam!...
O mijn boeken,
gij die mij den
tijd helpt dragen
van de winter- en
zomerdagen,
die mij 't heden,
die mij 't duister en
't diep verleden
openlegt, en
leven doet bij
't wriemelen van de
menschen,
leven doet met
God, met God, en
met 't verholen
't goddelijk wijszijn
van zijn wegen!
leven doet nog
met de Dood die
in uw blad schuilt,
zij de ware,
d'eenige ware en
aloverwinnende
machtvorstinne
van de wereld!...

.....
O mijn boeken,
blijft bij mij! moest
ander vriendschap
mij ontgaan,
met d'*uwe* vrienden, met
d'*uwe* blijft mijn
hert voldaan!...

Over de vlakte.

Over de vlakte
van de weiden,
liggen alom, lijk donkere vijvers,
d'eenzame schaduwen
van ons hofsteên. -
d'Oude boomen, nog zoo lang nu,
dweerschen 't gers, en
in hun bladeren
wikkelt de wind zijn krevelend moe-zijn. -
Na den daggloed
en bij 't zwijgen, dat Gods tale is,
welt in mij, 't ge-
noegelijk deugddoen van die stonde!
.....
Ge komt uw goud, uw
laatste goud op die stilte leggen,
zonne?
moete ik u goên-avond zeggen,
heerlijke zonne?
gaan de dompen(1) hun asschen zichten?(2)
gaan de muggen uw beeld wegdansen,
wondere zonne?
zinkt dan, zinkt,... en duikt uw aanschijn,
duikt 'et onder 't purperen dekgoed
van uw praalbed!...
Binst dat g'hier uw kijken staakt,
't maantje waakt,

(1) Dompen = moerdampen.
(2) Nébulam sicut cinerem spargit. (Harpzang 147)

't moedig manneke dat bedijgt,
en preusch lijk dertig,
uit uw wezen zijn wezen krijgt,
o slapende zonne! -

Kortrijk, Verruelaan, 39.
A. MERVILLIE.

Mengelmaren

Een Opgevischte Klok te Heyst.

De visscher Louis Dobbelaere van Heyst heeft, rond den 25 Maart laatstleden, met zijn ‘H. 59’ nabij de Schouwebank in volle zee een zware bronzen klonk opgetrokken: ze weegt 281 Kgr. Ge moet niet vragen of zijn netten gescheurd waren!

De klok moet al zeer lang in 't water liggen, want de ijzeren staven die er aan vast hangen, zijn sterk afgeroest.

De klok heeft natuurlijk veel beziens gehad. Eerst van de douaniers die 3,45 fr. per kgr. invoerrechten eischten. En dan van de visschers, die 't plezierig vonden van een keer ‘de klokke van Rome met de paascheiers’ alzoo aan wal te krijgen. Maar de meesten zijn er toch fel mee begaan om te weten: vanwaar die klok mag komen? Er staan geen letters op... en alzoo kunnen de gedaagde visschers al hun klokkenwijsheid bovenhalen.

Een scheepsklok is het niet: de grootste stormklok die zij kenden, woog nauwelijks 50 Kgr. en de vondeling weegt omtrent zesdubbel. Een boeie-klok lijkt het ook niet, voortgaande op het ijzerwerk waaraan de klok moet vastgehangen hebben. Zou het dan geen kerkeklok zijn van een verzwonden visschersdorp? want zij hebben nog hooren vertellen van dorpen die in de zee vergaan zijn, immers van 't oude Coudekerke bij Heist en Scarphout bij Blankenberge, en het rijmke van

Schouwen, Schouwen gaat vergaan,
't Water zal tot boven den toren staan.

En een oude visscher brengt het zeisel te berde van de klokken der verzonken kerken; van visschers die ze hebben hooren luidden onder de zee, op Kerstdag, Paschen en Allerzielen, als de stemmen van zoovele gedoemde zielen die daar in den afgrond ronddolen...

De klok zal voorzeker haar geheim blijven bewaren. Ze ligt voorloopig bij den Heer H. Cattoor, op den hoek der schuilhaven te Zeebrugge.

Volgens het Brugsch Handelsblad.

Rei- en Rondedansen te Brugge.

In de kinderwereld heeft elk seizoen zijn eigen spelen. Met de Lente komen de rei- en rondedansen aan de beurt.

Met een ongelooflijke taaiheid blijven ze, spijts alle moderniseering, trouw aan hun traditioneele wijsjes.

Hoor ze maar zingen, hand in hand, langs de Kazernvest, (Brugge) en in de aanpalende straatjes.

Vr.	-	Ik zal passeeren, ik zal passeeren, al door de poorte gaan.
A.	-	Gij zult niet passeeren, gij zult niet passeeren, al door de poorte gaan.
Vr.	-	Ik zal gaan klagen, ik zal gaan klagen, al bij Mijnheere Mahieu.
A.	-	Ga klaag maar zeere, ga klaag maar zeere al bij Mijnheere Mahieu.
Vr.	-	*geknield*} Mijnheere Mahieu, ik val u te voet met grooten moed en met kleine patientie.
Vr.	-	*geknield*} - Dag, Mijnheere Mahieu.
A.	-	En pak ze maar mee, van tiere-liere-liere.
		En pak ze maar mee, van tiere-liere-la.
		Hoepsasa!
	Nog veel liever zingen ze:	
		Ik ben rijke, rijke, marion en marionette.
		Ik ben rijke, rijke, marion.
Vr.	-	Ik ben arm, arm, arm! Marion, enz...
A.	-	Zou 'k geene van jen beste dochters mogen h'en?

Vr.	-	Wat voor eene zou dat zijn?
A.	-	En dit zou juffrouw N.N. zijn.
Vr.	-	En wat ga' je daar voren geven?
A.	-	'k Ga heur 'n pak met luizen geven.
Vr.	-	En dat is nog niet genoeg.
A.	-	'k Ga heur een pak met vlooien geven.
Vr.	-	En dat is nog niet genoeg.
A.	-	'k Ga heur een schoon zijde kleed geven.
Vr.	-	En dat is nog niet genoeg.
A.	-	'k Ga heur de sleutels van den hemel geven.
Vr.	-	En dat is al wel genoeg!
A.	-	'k Ga d'er een spelletje voren steken.
Vr.	-	'k Ga dat spelletje uit gaan trekken.
A.	-	'k Ga d' er een watertje voren gieten.
Vr.	-	'k Ga dat watertje weg gaan vagen.
A.	-	'k Ga d' er een muurtje voren bouwen.
Vr.	-	'k Ga dat muurtje in gaan stampen.
		'k Ga heur bij haar ooren komen trekken, marion en marionette.

'k Ga heur bij haar ooren komen trekken, marion.

Buiten de Kruispoort zingen de kinderen nog twee varianten, op dezelfde wijs:

I

Vr.	-	Waarom loopen de Kolletten zoo lang op straat
		Triene madoe, van Triene madam.
		Waarom loopen de Koletten zoo lang op straat Siska Sies!
A.	-	't Zijn de Koletten die naar de kasteelen gaan.
Vr.	-	'k Zou zoo geern eene van je beste dochters h'en.
A.	-	Eene van mijn beste dochters ga je niet h'en.
Vr.	-	We gaan ze bij nachte komen stelen.
A.	-	We zullen onzen hond opzenden.
Vr.	-	We geven den hond een stuksje brood.
A.	-	Onzen hond en mag geen brood.
Vr.	-	We slaan hem met een kleppel dood.

II

	-	'k Heb daar een zwaantje
		Van tiere, liere, liere -
		'k Heb daar een zwaantje
		Van tiere, liere, Ion.

Vr.	-	Wie zal het kuischen?...
A.	-	't Zal een van junder zijn.
Vr.	-	Wie zal dat zijn?
A.	-	't Zal N.N. zijn.
Vr.	-	Wat ga je daarvoren geven?
A.	-	Miete Schellebrood heur hemde.
Vr.	-	Daarvoren en ga je ze niet h'en.
A.	-	Jan Pup's zijn hoed.
Vr.	-	Daarvoren en ga je ze niet h'en.
A.	-	Een schoon zijde kleed.
		- Allon pak ze maar!...

(Miete Schellebrood was een arme vrouw, woonde in het Armenhuis; Jan Pup een arme rondleurder.)

Hier nog een voorbeeld, hoe die reizangen verschillen van de stad naar het dorp.

In stad:	Lange lange reke
	Wanneer komt de weke?
	Morgen achternoene
	Vette, vette kapoene!
In 't dorp:	Lange, lange reke
	Potjes kan niet breken.

Morgen achternoene
Komt de witte kapoene
Al de kindjes van Male!

M.C.

Een man die zijn zerk verdiende.

In den Resolutieboek van 't Vrije lezen we, onder datum van 14 Oogst 1726, het volgende:

‘Eodem vooren ghelesen synde den brief van den heere Coster, pastor in Middelkercke, jn daten den x^{en} deser waer by hy aen het Collegie kenbaer maeckt dat Lenaert Pieters aldaer is commen te overlyden, naer ontfanghen te hebben alle de gherechten van Onse Moeder de hh. Kercke, ter oude van 107 jaeren, als geboren te Pitthem ten halfsten van het jaer 1619 a 1620 ende ten desen lande gewoont hebbende tzydert den jare 1635’.

De wetheeren van 't Vrije besloten ‘ter eeuwigher memorie te doen maeken eenen viercanten blauwen orduynen zerck, jncarnerende op den selven synen naein, den dagh van syn overlyden ende syne oude’. - Staatsarchief Brugge. Vrije, reg. n. 45, f. 43.

J.D.

Sint-Hiloniusgilde te Gits.

In 1455 bestond er in de parochiekerk te Gits een broederschap of gilde van *Sint Hilonius*. De gildemeesters betaalden jaarlijks omtrent 18 pond par. aan een priester voor het lezen van wekelijksche missen. In gemeld jaar was heer Martinus Bekaert bedienaar van het beneficie. J. Warichez. Etat Bénéficial. bl. 208. - Is er daar iets meer over bekend?

B.

Spinscholen in de dekenij Kortrijk. 1806.

In 1806 bestonden er drie ‘spinscholen’ in de dekenij Kortrijk, namelijk te Avelghem, Ooteghem en Wareghem. De kinderen leerden er lezen, hun catechismus opzeggen, spinnen en naaien.

Isabelle Rosé De Mortier stichtte de Spinschole te Avelghem in 1771 ‘tot het leeren spinnen, het instrueren in de christelyke leeringhe, ende het lesen in de boeken’ voor de ‘aerme kinderen ende jonckheden’. In haar werk was zij bijgestaan door

‘twee devotieuse dochters, gheseyt *queselkens*,...’. Audenaerdsche Mengelingen, IV, 1850, bl. 246. Over Kwezeltjes en Dibben, zie Biekorf 1922, bl. 68.

De kwezeltjes van Avelghem en Wareghem legden tot in 1806 geen geloften af; deze van Ooteghem kenden de eenvoudige en tijdelijke gelofte van zuiverheid.

De deken van Kortrijk schrijft in 1806 dat deze dochters

bereid zijn zich te verbinden, zoo de bisschop het begeert, door dezelfde gelofte als de schoolvrouwen van Ingelmunster ‘wier levenswijze zij navolgen’. - Archief der Sint-Maartenskerk te Kortrijk, Registrum Decanatus 1803, bl. 70-71 (gemerkt E. 2).

De armeschool van Ingelmunster, gesticht door den pastor Pieter-Jacobus Du Fort, zag hare statuten den 12 Oct. 1772 door Maria-Theresia goedgekeurd. Uit het bovenstaande blijkt hoe de school van Ingelmunster tot model van andere ‘spinscholen’ in de streek heeft gediend.

V.

Kinderdeuntjes.

Kleen kleen kreukelgat,
wat doet gij daar in 't hof?
gij trekt papaatjes bloemkes of
en 't is nog al te vroeg.
Papaatje die zal kijven
en mamatje die zal slaan.
Kleen kleen kreukelgat,
gij moet dat laten staan.

M.H.V. Loo. - Vgl. E. De Coussemaker, Chants Populaires, bl. 419; met zangwijze.

Mattheige van Watou
en wilt dat kindje geen kwaad doen!
Neen, Mattheige, en doe' dat niet,
en scheurt dat kindje zijn schortje niet.
Als 't scheurt, 'k zal 't naaien,
jals 't krijscht, 'k zal 't paaien.
Tan-tan-toere Mattheige, Mattheige. (bis)

Vgl. aldaar bl. 421.

M.H.V. Loo.

Een oud triomfkruis weergevonden.

In 't Hospitaal te Kortrijk bouwen ze een nieuw doodenhuis. In 't oud doodenhuizeke hing er een groot kruis, oud en leelijk, zeiden sommigen. 't Is nu buiten gekomen, 't werd gekuischt en hersteld en hangt nu in den kloostergang der Zusters.

Dit kruis is een merkweerdig stuk van 't einde der XVe of begin der XVIe eeuw. Het is het oude triomfkruis dat langen tijd boven de koorafsluiting van de kapel van 't Hospitaal moet gestaan hebben. Van die verdwenen afsluiting is de oorspronkelijke teekening van den ‘beeldesnidere’ bewaard, beschreven en afgebeeld in het Bulletijn van den Geschied- en Oudh. Kring van Kortrijk XI, 1914, bl. 106.

't Is waarschijnlijk in den loop der XVIIe eeuw, toen heel

de kapel vernieuwd werd, dat de afsluiting afgebroken en het oude kruis naar het donker doodenkotje verwezen werd.

V.

Uit den ouden Regel van 't Hospitaal.

De Zusters van het O.L. Vrouwhospitaal te Kortrijk kregen in 't jaar 1429 hun Regel van den bisschop van Doornik. In 't oude Handschrift van dezen Regel ‘gheset in vlaemsche ute den latine’ lezen we 't volgende over profes en kloostergebruiken.

Na den proeftijd van de postulante zal de Meester ‘haer lesen dese reghele in harer moeder tale... [ende] haer vraghen of soe wille de voerseide reghele beloven te houdene ende te vulcommene.

Verantwordse Jaes, men salse zenden te biechten ende naer de offertorie vander messe, men salse ontfaen te professe, segghende in harer moeder tale dat hier naer volghet.

Ic N. gheve ende offere mi selven in dit hospitael also langhe als ic leven sal, den aermen zieken te dienene. In de name des vaders des soons ende des helichs gheests. amen.

Daer naer de Meestre houdende eenen bouc ende een broet sal antworden:

Ende ic bi desen boucke ende bi desem brode ontfa u ende inerve van den gheesteliken ende tijdeliken goede van desen huus. In de name svaders soons ende des helichs gheests. amen.

Dan es soe [de nieuwe zuster] schuldich of te gane alle proprieteit ende te belovene zuverhede ende vuile onderhorichede den voerseiden meestere ende der prieusen.

Ende dan sal soe ligghen up de erde, ende men sal lesen de responsoriën, de collecten ende al dat beboert ter officien alsoet ghescreven staet in den bouc van der cleedinghen ende professien daer up ghemaect.

Ende daer naer men sal haer gheven wijnwatere, ende soe sal gaen cussen der prieusen ende alle de zusteren, ende dan sal soe bliven in de achterste stede vanden professe.’

[Nummer 5]

Het ‘Spel van den hovekin’

EEN van de oude processiespelen uit den Brugschen ommegang is het ‘spel van den hovekin’. Reeds in 't jaar 1396 had dit spel zooveel beziens dat er ‘ghesellen scerewetters’ noodig waren om ‘plache te makene omme tspel van den hovekine te doen lidene’. De spelers, genaamd ‘ghesellen van den hovekin’, kregen van 't stadsbestuur een vergoeding voor de kosten die zij gedaan hadden ‘omme tvoorseide hovekin te makene’.

Wie waren die ‘ghesellen van den hovekin’?

Uit de rekeningen van de volgende jaren 1397-1402 vernemen we dat het ‘de goede lieden van den ambachte vanden scilders’ waren die jaarlijks met het spel van den Hovekin in de ommegang van het H. Bloed gingen. In 1413 was het ‘alame’ van 't spel ‘so zeere gheusiert ende te nieuten’ dat de wetheeren tusschenkwamen om het te herstellen.

Rond 1470 was het spel eenige jaren achterwege

gebleven, doch in 1472 treden de schilders weerom met hun spel op, luidens de Brugsche rekening: ‘Betaelt den ambochte van den scilders ter hulpen van haerlieder costen die zy daden upden dach van den ommeganghe van dat thovekin gespeelt was’. Na 1472 bleef het spel blijkbaar voorgoed achterwege.(1)

Het schildersambacht ging in 1512 nog met spelen in de processie; in 1513 kregen zij van de tresoriers der stad een toelage om een ‘ros byaert’ te maken.(2) Daarmee zijn ze al ver van hun vrome ‘hovekin’ afgedwaald. In de lijst der ‘spelen van d' oude tyden dewelcke figuurwys in de H. Bloedprocessie plachten vertoont te worden’, door Damhouder in 1564 beschreven, staat het ‘spel van den hovekin’ niet meer vermeld.(3)

De Apostelgilde van Oudenburg blijkt eveneens, in hare spelen van den H. Sacramentsommegang, een ‘hovekin’ verbeeld te hebben. De wetheeren betalen in 1445 veertig schellingen ‘vanden ovekine van den sacraments spele van nieus te verplankene ende te vermakene, metter toebehoorten’; zij vergoedden ook de onkosten gedaan ‘anden troon vanden hovekine daer ons Heere sacraments daghe in pleicht te zittene’.(4)

Wat mag dat ‘hovekin’ in de processiën te Brugge en te Oudenburg geweest zijn? Edw. Gailliard vermoedde dat het een spel of verbeelding was van Christus' doodsstrijd in den Hof van Olijven: de teksten leken hem echter niet voldoende om de beteekenis met zekerheid vast te stellen.(5) We moeten aldus elders om hulp zoeken.

(1) Gilliodts. Inventaire des Archives de Bruges, III, bl. 402; IV, bl. 469-470; VI, bl. 109.
(2) La Flandre, II, 1868, bl. 306.
(3) Noch in de Latijnsche uitgave f. 149 v. (Antwerpen 1564) noch in de Nederlandsche uitgave (Amsterdam 1584) van zijn Grootdadig Brugge. Vgl. Biekorf XI, 1900, bl. 130-131.
(4) Feys-Van de Casteele. Histoire d'Oudenburg, II bl. 409 (Brugge 1873).
(5) In zijn Glossaire Flamand op Gilliodts' Inventaris, bl. 119 en 647 (alias bl. 343 en 871). - Feys-Van de Casteele, a.w. I, bl. 610, zagen in het *hovekine* te Oudenburg de ‘nis waar het H. Sacrament in stond’.

In de generale processie te Aalst werd er in 't jaar 1443 ook een ‘hovekin’ gedragen. Later, in 1495, zien wij een ‘onsen Heer int hoveken’ optreden tusschen de ‘personnaigen’ die de verschillende tafereelen uit Christus' passie verbeelden. De rekening van de processie vermeldt nevens elkaar, tusschen twee andere groepen:

> ‘Onsen Heer int hoveken. ij sc.
> Den man die Judas was, ij sc.’[1]

Het ‘hovekin’ waarin de levende personagen optraden, was een van de ‘groote sticken’ van de processie, blijkens het contract van 1505 met den schilder Pieter Thomas, gesloten. Deze moest jaarlijks het schilderwerk bezorgen van ‘de groote sticken vander Roede van Yesse, Jherusalem, de rade van de zonne, *thovekin*, tscip van Sinte Urselen ende anderen, die men jaerlix uute voert mette toebehoorten...’[2]. Die groote stukken met hun levende personagen werden op wagens door huurpeerden voortgetrokken[3].

In de Sint-Jansprocessie te Nieupoort verbeeldde men ook, in de jaren 1500, een ‘onse Heere jnt Hovekin’ waarschijnlijk op een slede of wagen.[4]

Een van de ‘ommerydende figueren, in de H. Sacramentsprocessie te Oudenaarde was, in 1555, ‘thovekin’, gevoerd tusschen het ‘concilye van de Joden’ en het ‘overleeden’ [het wegleiden naar den hoogepriester],[5]

Uit deze teksten blijkt voldoende dat het ‘spel van den hovekin’ een verbeelding was van Christus' doodsstrijd in den hof van Olijven; daarbij kwam somtijds wel, zooals te Aalst, de dramatische voorstelling van Judas kus. Het hierboven vermelde hoveken der Apostel-

(1) Annales de la Société d'Emulation, XX, 1868, bl. 183.
(2) De Potter-Broeckaert, Geschiedenis van Aalst, III, bl. 293 (Gent 1875).
(3) Annales t.a.p.
(4) E. Vlietinek. Een bladzijde uit de Geschiedenis van Nieupoort, bl. 107 (Oostende, 1889).
(5) Audenaerdsche Mengelingen, V, 1852, bl. 491.

gilde van Oudenburg moet ook een dergelijk spel geweest zijn.

***

In de 17e eeuw en tot 1707 reed er in de H. Sacramentsprocessie te Kortrijk een zinnebeeldige wagen waarop afgebeeld was: Christus biddende in den Hof, nevens de slapende Apostelen. Rondom dezen wagen liepen Joden, gewoonlijk mannen van den wijk Overleie.(1)

De spelers van het Kortrijksch hoveken waren vereenigd in een gilde van devotie, genaamd *Gulde van thovekin*; naderhand verschijnen de gildebroeders ook onder de benaming: *de Hovelingen*. En uit de oorkonden blijkt dat het, van den beginne, mannen van Overleye waren die het 'spel van den hovekin' in de processie hebben gespeeld; hun gezelschap heeft weldra zijn naam aan het spel verdiend.

De 'ghesellen van Overleye' speelden reeds in 1418 'in sacramentsdaghe voort sacrament' en in 1440 zien wij ze voor het schepenhuis spelen. Later staan zij bekend onder den naam 'ghesellen van den hovekinne Overleye' nl. in 't jaar 1495, toen zij op den octaafdag van het H. Sacrament 'zekere personnaige speilden van sente Thomas de Akine'.

De Kortrijksche wetheeren beloonden in 1531 de spelers 'die tspel speelden vanden hovekin, Jherusalem ende Pylatus, te wetene den wyc van Overleye...'. Vanaf 1530 staan de gildebroeders jaarlijks in de stadsrekeningen vermeld als: 'de ghesellen vander gulde vanden hovekin (1530), het gheselscip vanden hovekin (1531), de gulde vanden hovekin van Overleye (1534, 1536)'.

Vanaf deze jaren schijnt de *gilde* in vollen bloei te zijn. Op den octaafdag van het H. Sacrament zien wij 'de guldebroeders vanden hoveken... in huerlieder linwaet' in de processie gaan (1539), en enkele jaren later, in 1546, krijgen de 'bereckers van thovekin'

(1) F. De Potter. Geschiedenis van Kortrijk, III, bl. 169 en I, bl.289.

een toelage van stadswege ‘om eenen grauwen kerle te makene jeghens Sacramentsdagh’.

Op den bloei van het gildeleven wijst alleszins de naam *Hovelingen*, die rond 1550 de gewone benaming wordt. Teiken jare staat nu ‘*de ghulde vanden hovelingen, de bereckers van den wyc van Overleye ende gulde vanden hovelinghe*’ in de gemeenterekeningen vermeld wegens een geldelijke toelage, hetzij om hun processiekerels te bekostigen of om hun spel te beloonen.

Nevens de ‘bereckers’ treedt weldra een deken op. De rekening van 1575 bedraagt een uitgave ‘Anden dekene ende bereckers vander *ghulde van devotie gheseyt de hovelinghen* deser stede... ter hulpe van eenen nieuwen rock vanden God int *spel van tverioysen Christi* diemen speilt up den heleghen Sacraments dach...’ (1575, f. 131).

Uit het bovenstaande blijkt dat de Hovelingen niet bleven bij hun oorspronkelijk ‘spel van den hovekin’. Reeds in 1495 verbeeldden zij Sint Thomas van Aquino; in 1531 speelden zij, benevens het hoveken, andere tafereelen uit het lijden des Heeren: Jezus gevangen te Jerusalem en veroordeeld door Pilatus; dit laatste tafereel vertoonden zij nog in 1575. In 1550 verkregen zij een toelage ‘ter cause dat zy ghespeilt hadden tgroote *spel van Sente Christoffels*,... (f. 48 v.)’. De rekening van 1578 (f. 125 v.) vermeldt, op den vooravond van de Calvinistische verovering, ‘*diverssche spelen* by de zelve ghulde ghedaen’ op H. Sacramentsdag(1).

De Gilde der Hovelingen is nooit een Rederijkerskamer geworden, alhoewel de gildebroeders naderhand ook buiten de processie speelden, te weten sedert hun ‘approbatie’ door de schepenen der stad in 1615. De Hovelingen traden echter nooit buiten de stad op, zooals de drie erkende Kortrijksche kamers. Dit belette niet dat zij door den Rederijkersgeest werden aange-

(1) De aangehaalde bijzonderheden ontleenen we aan de Kortrijksche stadsrekeningen van de vernielde jaren. Van een paar langere aanhalingen duiden we het folio tusschen de haakjes aan.

tast. Reeds in de 16e eeuw breidden zij de keuze van hun spelen uit. Vooral in de 17e eeuw gingen zij mede met de mode; zij voerden ook een kenspreuk: *De Geest zwiert in den Hof*, en hun keure of *quarte* van 30 Mei 1615 is rhetoricaal berijmd.(1)

De Fransche tijd deed onze Kortrijksche Hovelingen verdwijnen en, samen met hen, de levende herinnering aan het oude ‘spel van den hovekine’ dat in vele Vlaamsche gemeenten langen tijd meetelde onder de ‘groote stukken’ van de ommegangen en processiën.

A. VIAENE.

Schommeldeuntje.

Sinte Katrijne
doet de zunne schijnen
en de' regen overgaan
dat al de brave kinders naar 't schole gaan.
Wie zal ze leeren?
Onze Lieven Heere.
Wie zal ze douwen?
Onze Lieve Vrouwe.
Wie zal ze slaan?
Sinte Bastiaan
met zijn zilveren schuimspaan.
Jutte wagen kermiswagen.
wanneer gaan we deure?
Als al de koeken en taarten op zijn
met de barze van Veurne.

- Vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel, IV, bl. 190.

M.H.V. Loo.

- Een vrouwmensch die latijn spreekt en een kind dat ge met de wijnflassche kweekt, moeten alle twee slecht uitdraaien. Volksspreuk uit Beneden-Engadin, Zwitserland.

V.

(1) De Potter. Gesch. van Kortrijk, II, bl. 64 vv.

Testament rhetoricael van Eduard de Dene.

(*Vervolg van bl. 81*)

Schoolkyndren vanden Boghaerde.[1]

DIE LAET ICK achtere, eer ick in de eerde zoke,
myn zeven staende spelen de ghene die
tandren tyden ghespeilt zyn daer binder beloke,
zonderlynghe tspel der gheestelicker loterie;
indien dat naermaels noch eens gheschie
dat die anderwaerf speelwys vertooght mochten wesen,
doch een *Ave Maria* gheboghender knie
bid ick dat zy over myn ziele lesen.

Vlaemsche schole aldaer.[+]

[+](50 r.)

OMME die jonghe scholierkens te instruierene,
hopende in duechden der by te beclyfvene,
gheef ick dese materiën te jncorporerene
omme naer den zin van dien te leeren schryfvene
neerstich gheadert
huut Salomons proverbien tsamen vergadert.
[5 bladzijden]

Mannen üanden boghaerdisten[+]

[+](52 r.)

datse die bewaeren met listen
jon ick tnaervolghende, vergheeft, die misten.
GOD ALMACHTICH god der góden, Abrahams god crachtich
zal nyemandt ongheloont laeten tgheenen tyden
(enz. 2 bladzijden raadgevingen met slotverzen)

(1) De *Bogaarden* (d.z. broeders levende volgens Sint Franciscus Derden Regel) woonden reeds in de Kathelijnestraat ten jare 1269. Zij leerden de arme weezekinders weven; *Broeders van den weefambachte* heeten zij, bij Zegher van Male. Sedert 1513 - en dus ten tijde van De Dene - was de Bogaardschool de stedelijke Weezenschool. De kinders waren verdeeld in twee soorten: die van de *binnenschole* (internen) en die van de *butenschole* (externen). Duclos bl. 502. Gilliodts. Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne Ecole Bogarde, III, bl. 118 (Brugge 1899).

Helpt neerstich desen boghaerdt der jonghe scholieren
zoorghfuldich bewaeren

Schoolkynders zynghende[+]

[+](53 v.)

gheestelick niet sprynghende.
Nu want dies schoolkyndren, naer tjaerlics useren,
de processie tsaemen helpen decoreren
up den helighen bloetdach, ende met oetmoede
also zy paer en paer in oordene passeren
ende zynghen een liedeken vanden helighen bloede;
tdien fine end een vanden costumen de goede
up dat die costume niet verachtert en blyfve,
drie heb icker gheordonneert te dien voorspoede
een walsch en twee vlaemsche die ick hier neerscryfve.
Maer up dat mer niet kyfve zalmen de chooren dwynghen,
best tmynen motyfve,
dat men alfwalsch alfvlaemsch, maer tvlaemsche
vooren zynghen.(1)

Liedeken[+]

[+](54 r.)

up den voys
Verjubileert hu nu, ghy venus jonghen,
den mey die staettere lustich ghebloeyt.
VERBLIJDT hu nu, die christen name draeghen
wuenende inne der traenen dal,

(1) De scholieren gingen jaarlijks in den ommegang van het H. Bloed en zongen vrome liederen. Om die 'goede costume' in leven te houden, dichtte De Dene de drie naarvolgende liederen. Een op de drie dicht hij in 't Fransch, en hij regelt zelfde orde om alle 'kijven' te beletten!

Men zou waarlijk zeggen dat, in de 16e eeuw te Brugge, de taalstrijd al bekend was. - Zijn die liederen van De Dene ooit in den ommegang gezongen geweest? Alleszins werden de 'batementen' die bij voor de scholieren maakte, op H. Bloeddag vertoond en op Sint-Laurensdag herhaald. Hierboven schenkt De Dene zijn '*zeven staende spelen*' (esbattementen) voortijds gespeeld in 't beluik van de school; het *spel der gheestelicker loterie*, met name vermeld, heeft misschien bijzonderen bijval gehad, in de eeuw der loterijen? Gilliodts a.w. III, bl. 126. De Dene maakte ook een *Referein* 'sprekende van den aermen kinderen Bogaerd' in 1554, bewaard in den Speghel Memoriael van Zegher van Maele; Gilliodts a.w. II, bl. 1224.

thelich bloedt christi eeuwich tallen daeghen
heeft of ghewasschen ons zonden al.
INT hout zo wast dat Adam eerst mesdede
onghehoorzaemelicke vercoent;
An thout des crucen brocht ons Christus vrede
ende zynen vader zyn wy verzoent.
AN thout des crucen duer liefve manieren
ten berghe van calvaryen reyn,
Christus die schanck ons vyf bloedighe revieren
tonser zuverynghe groot ende cleyn.
GHEEN bloedt van calveren ofte bucken
en mocht ons helpen huut ons verdriet,
oock gheenderhande eerdsche ghelucken
die en mochten ons oock helpen niet.
MAER thelich bloedt christi, milde huutgheghoten
totte de laetste druepel roodt,
dat heeft den hemele gheheel ontsloten,
veel mensschen verlost voor deeuweghe doodt.
CHRISTUS heet bloedt was onse offerhande
die god den vadere wilde ontfaen;
an tcrucen hout hyngh hy voor ons te pande,
stervende riep hy tes al vuldaen.
LOF helich bloedt wiens feestdach wy nu eeren,
Lof zy hu inne der Eeuwicheyt;
duer hu bloedt christe, wilt oorloghe keeren
en bewaert de conynglicke magesteyt,
BESCHERMT van plaeghen al die ons beminnen,
der stede van Brugghe verleent voorspoet,
datter mach neerynghe gheraecken binnen
daer wy scholierkens zyn upghevoedt.
1546.

Liederen in Walssche[+]

[+](54 v.)

up den voornoemden voys.
REVEILIE vous en bonne joyssance
oyant le nom de Jesu Christ,
ayez de luy loyale esperance
car nostre redemption il fist.
ADAM aui fust nostre premier pere

mangeoit du fruict luy prohibe,
mais Jesu Christ en ce lieu de misere
a tout en la croix restitue.
NULLES offrandes de la loy mosaicque
ne fusrent pas digne nous redimer,
mais Jesu christ filz de Dieu unicque
nostre salut vint concluder.
DUNE amour ardante amiable
nous vint partir son sang precieux,
a Dieu son pere fust il aggreable
dont a son dextre sied glorieux.
TOUT que home ne scavoit conprendre
en dieu est la possibilite,
et Jesu christ vouloit des cieulx descendre
ad fin de homme estre ne.
LE SANG de Jesu christ en ce monde
nous a lavez de tous pechiez,
nostre adversaire totallement confonde
auquel nous feusmes obligiez.
LOUANGE soit aussy honneur et gloire
a Jesu christ perpetuellement,
cest nostre vie et nostre victoire
en la mort du croix tres humblement.
RESUSCITE est Jesu christ en terre
a nostre justification,
lheritaige celeste vint conquerre,
sa mort est la confirmation.
VERS dieu le pere obtinez la grace
que ceste ville voeult preserver,
et aussy noises et guerres efface
et roix et princes bien accorder.

Ander Vlaemsch Liederen[+]

[+](55 r.)

up den voys:
vanden stoorm der stadt van munster.
(Anderhalve bladzijde beginnende:)
LAETS LOF den heere zynghen zaen
want hy sterckelick heeft ghedaen...
(en eindigende aldus:)

DAT bidden wy met herten goedt[+]
buugsamelick met ootmoedt,
wy jonghe boghaerdsche scholieren:
heere uwe handt niet en doet
van die ons helpen en regieren.

[+](55 v.)

Buten Schoolkyndren.

DE JONGHE budsen tschole hebbende stacie
die van buten om leeren commen ingheghaen,
jon ick dese Benedicite ende gratie
dat zy god upofferen mueghen dies verstaen.

De Benedicite.

GHELOFT ghedanct zy dheere, die ons heeft verlost
met zynen bloede,
die ons cleed en verleent de daghelicxsche cost
van zynen goede.

Gratie ofte danckzeghynghe.[+]

[+](56 r.)

LOF HEERE DER HEEREN groot god almachtich.
dat wy zyn ghespyst,
doch in tgheloove uprecht warachtich
ende eendrachtich
ons leert en wyst.

Cellebroeders.

MIDS dat dese broederkens zomtyds logieren
zuentjens diemer legt te castyemente,(1)
hebze een ordonnancie willen bestieren
tot glase veynsters percken daer binden convente,
ende jonner met liberalen consente,
niet te mildelicke ghewuene,

(1) De Cellebroeders of Alexianen bewoonden, sedert 1470, het godshuis van Bethlehem in de Kathelijnestraat, waar nu het klooster der Broeders van Liefde staat. Zij bezochten de zieken en begroeven de dooden, vooral bij besmetting en pest. Duclos, 502. Gilliodts, Mémoriaux I, bl. 124. Uit De Dene's verzen blijkt dat de Cellebroeders in de jaren 1545 een soort verbeterings-school hielden; dit vonden we nergens elders vermeld.

dhistorie vanden verloren zuene
in vlaemsch end in waelsche: inde verzamynghen,
dynck ic, commer waelkens zo wel als vlamynghen.

(Geschiedenis vanden verloren zoon in 8 parcken
van 4 verzen ieder).
JONGHERS ziet in tyds toe int eerdsche dal:+
die ten alfven keert, die en doolt niet al. +(56 v.)

Aucteur+

+(57 r.)

OFT om dat zommich schaemt zyns moeders vlaemsch tale
maer wil franchoys quansuus als edelman spreken,
tdier causen ick hier in walssche verhaele
den zin vanden voornoemde tweendertich reken.
(Volgt de Fransche vertaling in 8 strofen van 4 verzen).

Aucfeur

CELLUY qui se tourne vers le seigneur, -
wie keert tot God, den heere der heeren,
- il tournera vers Luy a son grand eur, -
ter nood zal hy oock themwaers keeren.

Ten Wynghaerde.

MYN JIFFER MOEDRE daer begraven als woormen spyse
tes redene dat icxse eerejonste bewyse:
up dat huere ziele doch mach naermaels verblyden,
bid ick god almachtich datse zaelich verryse
ende in des oordeels tyden
ter rechter zyden, onder zyn bevryden
te mueghen staene met de ghebenedyden.

De Kercke aldaer.+

+(58 r.)

INDE KERCKE aldaer by voorme van bedynghe
up dat gods kercke als gheestlicke wynghaerdt certeyn
bewaert, beschermt zy talder bevredynghe,
jon ick daer ter eeren gods dit

Referey

(lofzang beginnende met:
HEERE GOD eerste schepper alder creaturen...

en sluitende met:
HEERE ghy zult hu gheplante wynghaerd bewaeren).

Baghynkens vanden Choore.[+]

[+](59 r.)

DE JONGHE baghynekens daer vanden choor
alle kerstdaeghe naer vespren doen debvoir
om leyssen, wieghende jesum tkyndeken cleene
daer menich comt ghewandelt om hebben ghehoor:

die jon ick myn leyssebouck, end anders gheene,
ten dienste van die zynghen can elck daer ghemeene;
maer stonder myn weduwe jeghens te kyfvene,
ten minsten omme dese drie huut te schryfvene
hemlieden tbouck leene.(1)

Deerste Leysse

up den voys:
Het zat een sneewit vueghelken
al up zyn eerste plume.
STAET UP Jerusalem word verlicht... (2 bladz.)

Tweede Leysse

up den voys:
Dat ick om een schoon beeldeken zoet
zoo langhe zyn moet in ghetruere.
A^{o} 1545.
NU MUEGHEN wij duer een schoon beeldeken zoet
niet langher wesen in ghetruere... (2 bladz.)

Derde Leysse

up den voys:
Laetst omtrent den avondt
alsoo my rechts dochte.
CRACHTICH God ghepresen, beghin sonder ende...
(4 bladz. en daaronder staat het jaartal: 1545).

Aucteur[+]

[+](63 r.)

TSNAVENTS naer maeltydt als doude baghynkens,
jiffer margriete catherine synkens,
tcraem hebben te vierewaerts upgherecht,

(1) Na de Bogaerdschool is De Dene in 't bijzonder het Begijnhof genegen, omdat zijn moeder aldaar begraven ligt. Aan de 'jonghe baghynekens' vermaakt hij zijn *leyssebouck* en schrijft er drie Kerstleisen uit over. Welk een bekoorlijk tafereel, die jonge begijntjes die, na de Vespers in de Kerstdagen, in 't koor van hun kerk het kindeke Jesus wiegen en leisen zingen! Is het te verwonderen dat 'daer menich comt ghewandelt' om dat te zien en te hooren? - En 's avonds, ditmaal in geheel afgesloten recreatie, zongen de begijntjes nog voort Kerstleisen in luimigen en zelfs boertigen trant. De Dene schenkt hun twee zulke boertige leisen.

de zuster nellekens ende jaquemynkens
een leysken te zynghene dient wel fynkens,

wat zynse beschaemt, daers vreimdt meysse noch knecht;
al es tleysken wat bourdich, zoo zommich zecht,
men mach wel bedryfven goe ghenoughelicheden.
myn jonste hemlieden twee leyskens toelecht
up datse tkyndeken wieghen met vreden
zoo goe ouders deden.

Leysse

up den voys:
La la Pierden metter bulte
La la la
VAN MARIA die zuver maeght
es ons geboren een kyndekyn,
gode hevet zoo behaeght,
Jesus es de name zyn.
Repetitie: La la kyndeken cleene,
la la la cleen kyndekin,
la la maria reene,
la la la reyn moederkin.
JOSEPH die vul vruechden wys
cooctte tkyndeken mortroel,
hy roerde hy pufte ende hy blies
maer zou wierdet van passé coel. La la...
ALS Jesus zyn gheboorte coos
de coude maecte menich mat,
want den pappot die vervroos
daer Joseph by den viere zat. La la...
TLOGYST en ghaf gheen waerm ghewin[+]
van beesten stondt woest onbesuust, [+](64 r.)
de zwalewen vlogher huut end in
want thadde gaeten menich duust. La la...
DRIE conynghen jonstich ghepynt
maer deene die was een morjaen,
drie ghiften brochten zy daer tkyndt
huut verre vreimde landen zaen. La la...
HERODES heeft gheronst verdooft
als hy van dat kyndt verstoet,
int zoucken tleven wierdt berooft
van menich jonck onnoosel bloedt. La la...

JOSEPH herodem heeft verlact
doe dinghel gods hem tvlieden riedt,
nochtans herodes vuyl beclact
volgde tkyndt maer cnapter niet. La la...
WANT naer egipten vloden dan
moeder met tkyndt Joseph als post,
Joseph die was een themmerman
hy maectter stoelkens om der cost. La la...
LAETS loven eeren up elck termyn
met een zuver hertken reyn
want desen schoonen pappaerdyn
es tsmensschens behoudt certyn. La la...
OORLOF dits gheleyst ghenouch
tot noch tjaerent ander tydt.
Maria die dit kyndt drough
danck wy die ons heeft verblydt. La la...

Leysse

A. 1532 up de voys:
Huut huudt, ghezelleiens hutvt
dat hu naermaels niet en gruwt.
TE BETHLEEM, tot onser baeten[+]
es ons gheboren zo schoon een smul, [+](64 r.)
in een huus met vele ghaeten
de ste die wasser gheel of vul.
want van eender maghet reene
was gheboren tkyndeken cleene.
Repetitie: Sus tsus kyndeken tsus
huwen wille die es aldus.
UP DEERDE sober binden dosse
lach dees schoonen pappaerdyn,
eennen ezel end een osse
verwaermden hem de leden zyn;
tvroos, een man die mocht afgrysen,
turf fasseel wasser noch rysen. Sus tsus.
TKYNDT had hem wel willen waermen,
het woeyer inne butertier,
Joseph slouch in bee zyn aermen
by ghebreke van goet vier.

Joseph ghynck huut metter mande
houtjen raepen achter lande. Sus tsus.
JOSEPH twonderlick mespaste
int vriesen tweder was verhit,
tkyndeken dat speelde vaste
aan zyn morkens borstkens wit.
Joseph ghynck tkynds papken broeken
tmocht te wyle een mamken locken. Sus tsus.
DHEERDERS die te velde laeghen
hoorden inde lucht jolyt,
naer tkyndeken ghynghen vraeghen,
by zyn moerken vo nd en zyt
daer zout met huer borstkens paeyde,
dus tkyndeken doe verfraeyde. Sus tsus.
MARIA die schoone vriendinne
tkyndt heeft zou neerstich upghequeect,
alst ontpaeyt was, morken minne,
hebt ghy hu borstkens huut ghereect,
end hem daer alle knyen voor bughen
liet ghy paeyenesse zughen. Sus tsus.
TKYNDT wierdt man, als den tydt quam
die daer toe was gheordonneert
maer corts als onnoosel lam
wierdt ter doodt gheaccuseert
end es an tcrucen hout ghestorven,
tleven heb wyr by verworven. Sus tsus.
EN laets daer omme niet trueren
maer dancbaerich en blyde zyn,
Jesus wil dat wy creaturen
duer zyn doodt behouden zyn,
want als dit kyndt was gheboren
tsvyands proy was gheel verloren. Sus tsus.
PRINCESSE moeder maeght marie
jonne, als aerm zondich knecht,
dat hu eeuwich lof gheschie
in hemel end eerde, tes wel recht,
want boven natuere onghewuene
hebt ons ghebaerst een jonghe zuene.

SUS TSUS kyndeken tsus
huwen wille die was aldus.

Aucteur

AL BEM ICK dan doodt, of in deerde doock
eer my tpapen pitken can overwelven
als ick dese voornoomde screef, wild ick oock
een leysse daer naer zynghen voor my zelven.

Leysse

up den voys:
Daer liepen lancx de canten
buffels end elephanten.
Loflied beginnende:
Nu ALS vulheyt des tyds ghecommen es beseven
zo heeft god hier int leven
huut ghezonden zyn zuene...
Met slotvers:
Danct Christum tallen tyden... (3 bladz.)

(*'t Vervolgt*).

Rhetorika van Rousselare. 1876-77.

Negen-en-twintig wakkere knapen,
lustig geslacht van d'oude Lamairen,(1)
g'hangt voor mij daar, schoon omraamd met
al de liefde
van mijn herte!
G'hangt voor mij daar, en mijn oogen
staan zoo dikwijls
op 't verbroederen van uw wezens,
op den tijd,
dat de lente in uw gezichten,
en de zomer in uw bloed zat!
Op dien tijd dat g'als student,
't leven nog van

(1) DE FAMILIE LAMAIRE: zoo heette die klasse van in Poësis. (Studenten-oorsprong).

verre aanschouwdet;

regenboge, waar de verwen,
later bij 't ontgoocheld worden,
een-voor-een verzwonden!...
Toch, mijn knapen,
wildet gij de wereld in, om
in die wereld,
koen en sterk, vol godsgevoel, voor
God te werken! -
Wakkere knapen,
'k zie u nog met drij Eerweerden,[1]
waar hun woord ons ziele leestte op
't *ware* en 't *schoone*!...
Ach! hoevelen schieten er over
van die schare?
twee - twee - waarom die twee? op
die waarom geen antwoord!...
twee... nen herder in de polders,[2]
en ne man hier, die halfkrank, zijn
halve krankheid
wijdt nog aan de dooden. - Hoe
verder ach! de reize rekt, hoe
nader ook, hoe nader 't einde!
'toudzijn wordt onsdoodelijk ziekzijn!...
Weerde vriend daar, uit de polders,
wie van ons, van ons getween nu,
blijft de laatsten?...
gaan we moeten strooitje trekken?
neen, neen, ons Engelbewaarders
deden 't voor ons al! -

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

(1) Eerw. H.H. HUGO VERKIEST - JULIUS DELORGE en VICTOR LANSEN (bewaker). -
(2) E.H. VICTOR OF SEGHER DEVAERE - (Oudenburg).

De heksenmeester van Voormezele.
Hoe Hendrik Buen met den duivel Astegory omging en te Yper levend verbrand werd.
1597.

DIEN zomerschen lichtend was er roering rond de Halle van Yper. 't Volk wist het: de mannen van 't leenhof van Voormezele zetelden aldaar in gebannen vierschare om den toovenaar Hendrik Buen te vonnissen.

Hendrik Buen, filius Jacobs, geboortig van Voormezele, oud omtrent 33 jaar, was ongelukkig getrouwd. Zijn vrouw, Mechelyne Bataillie, was een tooveres; 't was geweten hoe zij een rek koorn van 200 lands betooverde ten nadeele van Passchier Boudry. Eens ging Hendrik met vier pond boter uit Voormezele weg en toen hij ermee op de markt van Yper kwam, had hij er zeven pond ‘by onbehoorrelycken middele’. 't Was geweten dat zijn vrouw ‘ghijnck ten nachte banckette ende vergaederynghe vanden viantiden duivel]’.

Mechelyne werd door de inwoners van heur parochie aangeklaagd en weldra door Franchoys Habordijn, luitenant van den baljuw van Vlaanderen, gevangen genomen. Hendrik wierp de schuld daarvan op Jaques Letten, een der leenmannen van de heerlijkheid, en dreigde openlijk zijn pachtgoed in brand te steken.

Het ergste was, dat Hendrik ‘de conste van tooverie’ van zijn vrouw geleerd had en zelf met den duivel en zijn trawanten omging.

Zekeren dag vroeg Hendrik aan Passchier Boudry of hij een wijle zijn merrie mocht hebben om op 't land te werken; Passchier weigerde. Eenige dagen later spande Passchier zijn merrie in om naar Waasten te rijden. Hij was met rooie buiten de prochie, of de beeste viel stille en Passchier mocht àl slaan en sakkeren dat hij wilde: de merrie 'n wilde geen poot meer ver-

roeren. Mijn ziele! z' is betooverd! zei Passchier, eerst mijn partij koren en nu mijn merrie! Hij peisde seffens op Buen, den man van Mechelyne. En hij aan 't zoeken... en waarlijk... er zat tooverij in de ‘ruetelbelle’ van de merrie! Buen werd te keer gegaan en moest bekennen dat hij die ‘zaken’ in de belle gesteken had, en daarbij wijwater gebruikt had onder de aanroeping van ‘den naeme vanden viant vander helle, ghenaempt Astegory’.

Buen werd aangehouden, verder ondervraagd en bekende dat hij met den duivel een verbond gesloten had in de volgende omstandigheden.

Astegory ‘den viant vander heil en’ had hem uitgenoodigd naar Bondues bij Roubaix. Buen ging er naar toe; de duivel Astegory was daar niet alleen, maar in gezelschap van Calleken Astegorys ‘wesende eenen viant vander hellen, inde ghedaente van een vrauwe’. Buen en Calleken ‘beloofden trauwe’ wederzijds en dronken samen. Calleken kwam mede tot bij de Leie alwaar Hendrik ‘huer cussende van heur oorlof ghenomen’ heeft.

Sedert dezen Walpurgisnacht was Buen ten uiterste ‘familier’ met Calleken. Hij moest maar roepen: ‘*Calleken Astegorys*’, en de duivelinne was daar gezet ‘alzoo dickens als ghy die gheropen ende begheert hebt’.

De griffier op de Halle schreef dat al in zijn register en voegde er uitdrukkelijk bij, dat al het voorgaande blijkt ‘by voluntaire ende gheïtereerde kennesse (bekentenis)’ van den betichte.

Daarenboven was Buen noch verdacht ‘van diversche vruchten betoovert... ende van diversche menschen ende beesten by (zyne) tooverie van levende lyfve ter doot ghebrocht thebbene...’.

Dat was meer dan genoeg voor de mannen van leene, om met de zaak korte vore te maken... Weldra zagen de menschen vóór de Halle den griffier ‘ten breteske’ verschijnen en 't vonnis lood dat Hendrik Buen moest ‘levende aen een staeke verbrand ende (zyn) lychaem metten viereghebrocht wordene tot pulvere endeasschen’.

Ten één 's achternoens stond Buen al op den brandstapel vóór de Halle en werd er ‘van levenden lyfve ter doot ghebrocht’ in de tegenwoordigheid der leenmannen van Voormezele.[1]

J.D.S.

Jeugd.

‘Ad Deum qui laetificat juventutem meam.’

Schoon is de lente van 't leven,
Schoon is de jeugd!

Blij is het zonlicht in groenende dreven,
tintlend van vreugd.
Lief is 't viooltjen, in 't gras daar verdoken:
needrige pracht;
heerlijk de lelie, die 's morgens ontloken,
rein is en zacht.
Mooi is het lied, dat de vooglen met velen,
vroolijk en vrij,
fluiten en galmen en kwinken en kwelen,
't lied van de Mei!

Schooner toch klinkt in 't gemoed van de menschen
d'hemelsche taal
- schooner dan àl wat m'n ziele kan wenschen -:
JEUGD-ideaal.
Jong-zijn is eedler dan de edelste kunsten,
jong zijn van hart:
jeugdig *geloof* in de godlijke gunsten
de eeuwigheid tart;
jeugd is vertrouwen, is strijden en streven
hoop onbegrensd;

(1) Volgens het *Register van wettelijke passeringen* van de heerlijkheid van Voormezele, 1593-1598, f. 113 v,-114. - Staats archief te Brugge. Yper, 1e reeks, n. 5365.

jeugd, die zich gansch en uit liefde wil geven,
nimmer verflenst.
'Jeugd' is een hooglied, een hemel op aarde:
zuiver genot!
Dank zij den Heer, die m'n jeugd mij bewaarde:
'k dank U, mijn God.

Kabwe, Kongo. Nov. 1935.
L. BITTREMIEUX.

Spreekwoorden.

Tegen den oven gapen (iets onmogelijks willen verrichten).
Het sluit als een tange op een verken (past kwalijk).
Tusschen twee stoelen in d'asschen zitten (in verlegenheid zitten).
Met twee monden spreken (onoprecht zijn).
Den paling bij den steert houden (onzeker zijn van iets).
Den hond in den hutsepot vinden (te laat komen, als de hond al den pot uitlekt; van anderen onderkropen worden).
Den duivel een keersken hechten (de boozen zoeken te behagen).
De katte de belle aanhangen (den eersten stap doen tot een gevaarlijke onderneming).
De huike naar den wind hangen (zich schikken naar de omstandigheden).
Het zijn twee zotten in éénen kaproen (ze komen goed overeen; vgl. Biek. 1933, bl. 285).
Op 't hennen-ei zien, en 't ganzen-ei laten varen (het groot profijt voor een kleintje verkoopen, onwijs handelen).
Van 't een brood tot 't ander niet kunnen geraken (in de krot zitten).
Vuur dragen in d'een hand en water in d'andere (zelf altijd twist uitlokken en dan haastig weer vrede willen sluiten).

Rokken dat een ander spinnen moet (door zijn schuld een ander doen lijden).

De zeug gaat met den tap loopen (waar alles verwaarloosd wordt).

Waar den tuin leegst is, daar gaat men over (de meerdere vertrapt den minderen man) = De groote visschen eten de kleine.

't En zijn niet al koks die lange messen dragen (schijn bedriegt).

De woorden en vullen den zak niet (geen woorden maar daden zijn er noodig).

Brillen van alle gezichten verkoopen (de huike naar den wind hangen).

't Een mes houdt het andere in de scheê (men zwicht dengene die zelf op z'n hoede is).

Arm muizeke dat maar één hol en heeft ('t is goed van twee pezen op uw boog te hebben).

Dat is de bruid waar men om danst (daar ligt de knoop van de zaak).

De eene scheert de schapen en de andere de verkens (de menschen zijn verschillend van aanleg, de eene heeft meer geluk dan de andere).

't Is hierom en daarom dat de ganzen barvoets gaan (ge kunt de reden zelf achterhalen).

Den haring om de roche braden (een bliekske werpen om een snoek te vangen).

Een goed peerd is zijn haver weerd.

Men vond nooit leelijk lief (liefde is blind).

Het verken in den ketel jagen (alles tot eigen bate trekken).

Te zeere snuiten doet bloeden (men moet nuttelooze strengheid vermijden): Waar een draaike genoeg is, waartoe de koorden?

Hij heeft altijd ei of jong (heeft altijd iets in den zin, broedt steeds nieuwe plannen).

Die 's noens opstaat, 'n slaapt heel den dag niet (beter laat dan nooit).

Met andermans sleppen in d'asschen zitten (achterklap vertellen).

Nature trekt meer dan zeven peerden.

Dat is de luis in de pels steken (zijn eigen ongeluk en tegenspoed verwekken) = Dat is de kat in den kelder kweeken.

Den pap om een ei bederven (onbezonnen behendigheid) = Behendigheid beschijt wijsheid.

- Uit een zeldzaam boekje: *Lot van Wijsheid ende Goed Geluck* van P. Jan David (Donaes Idinau), uitgegeven te Antwerpen, in de Plantijnsche Drukkerij, bij Jan Moerentorf, 1606.

Pietje Vanboorne.

PIETJE Vanboorne woonde in de herberg *Het Gouden Kanon* in de Koolstrate te Belle (Bailleul). 't Ventje is gestorven in de jaren 1850-60; heel zijn leven en tot aan zijn dood stond het in de streek bekend voor zijn wondere kunsten. Het ging met den duivel om, zeiden de menschen. 't Is al veertig jaar geleden dat ik te Niepkerke van Pietje en zijn wondere doening heb hooren vertellen. Ik schrijf het hier zooals ik het in die jaren vernomen heb uit den mond van Leo Coevoet en andere die Pietje gekend hadden.

***

Ik heb Pietje Vanboorne gekend: 't was een oud en oolijk ventje met slimme oogen en een baard, wit lijk meidoorn. 't Was een braaf manneke. Het ‘kon entwat’ maar 't en gebruikte zijn macht nooit anders dan voor 't welzijn van de menschen en voor de leute. 't Was van iedereen geern gezien en meest nog van 't jong volk.

Pietje ging een keer met een paar vrienden naar *De Seule*, een herberg langs den weg van Niepkerke. 't Was voor een smulpartijtje; ze hadden de bazinne een vet kieken doen braân. Pietje bleef staan op de zulle; 't zag het beestje aan 't spit boven 't vier hangen en riep:

- Kiekske, sta rechte en kraai 'ne keer, dat we weten of g'al zachte zijt!

En waarlijk, het haantje sprong rechte, met zijn pooten op 't spit, 't rekte zijn hals en 't kraaide: Koekeloerikoe!... en 't viel weer omverre aan zijn spit.

Een anderen keer was 't op een bruiloft te Belle. De tafel stond vol goed eten, maar... met een slag was alles lijk weggetooverd en over de tafel kropen er leelijke padden. De kermisgasten waren er danig kwalijk van... Maar zie! Pietje stond daar en zei:

- Waarom hebt ge mij vergeten?

De padden verdwenen terstond, de scheutels stonden weer op tafel met dat Pietje er zijn voeten onder gezet had! En 't ventje haalde er al zijn geestige streken uit. Het was immers een meester in 't buikspreken.

Pietje was een keer te Belle op wandel met Miel, zijn vriend. Ze gingen de Vuldersstrate op. Opeens begon de Mijnkeklokke te luiden, ten teeken dat de vischkajuite aangekomen was.

- Nèg, zei Miel, de geernaartklokke slaat al! ze zijnder daar mee! Hoe late is 't al, dè?

- 'k Ga 'ne keer gaan kijken, zei Pietje en 't was weg.

Miel ging voort, door de H. Geeststrate naar de Markt. Hij keek naar omhooge, naar d'horlogie en... wat zag hij? Pietje hing daar boven aan d'horlogie en wees hem, al lachen, hoe late het was!

Volk van Belle die 't willen goed gezien hebben, zeggen dat Pietje te peerde zat op den grooten wijzer.

Een anderen keer nog was Pietje een pijpe gaan ontsteken bij zijn gebuur Nanten den brouwer.

- Pietje, zei Nanten, ge moet e'keer proeven van mijn versche brouwte! dat is een biertje om Sinte-Arnout jaloersch te maken!

Nanten ging er een stoop van tappen in den kelder en Pietje proefde.

- 't En zijn geen leugens, zei Pietje, 't is e' biertje

lijk e' wijntje. Maar 'k heb er thuis dat ten minste alzoo goed is!

- Dat 'n zult ge me niet wijsmaken! zei Nanten.

- Eiwel kom mee, antwoordde Pietje, ge kunt er van proeven en dàn spreken.

Zoo gezeid, zoo gedaan.

Pietje haalde een kanne van *zijn* bier boven. Nanten dronk en waarlijk!... Pietjes bier was alzoo goed als 't zijne!

- 't Is een hemelsch bierke! zei Nanten een beetje gebeten, maar rechtuit gesproken, 't mijne is toch nog beter!

- Ik zegge dat het eene het andere weerd is! Ge wilt u niet geven? Eiwel dan, haal een pot van 't uwe; we zullen van d'een soorte achter d'andere drinken en ge zult zien wie er gelijk heeft.

Nanten liep naar zijn kelder, maar hij was zoo zeere weere als hij gegaan was.

- Pietje, Pietje-fernijn... 't is weeral een van uw toeren! Er is wel een halve tunne van mijn brouwte weg. 'k Wedde voor mijn hoofd dat ze in uwe' kelder overgesturt is!

Pietje gaf hem gelijk; en 't bier keerde uit Pietjes kelder naar Nantens brouwkuipe weer... Maar hoe dat gebeurde, 't is Pietjen alleene die 't weet.

't Was baarloop en Pietje geraakte in 't groot gezelschap en in de leute.

- Pietje, doe 'n keer een schoonen toer! riep er een uit de bende.

- Zwicht u, riep Pietje, ge gaat allemaal versmooren.

Op een pink liep het water over den vloer van d'herberge... Het rees en rees tot boven de tafels, tot aan de nekke van kaarters en pintedrinkers. 't Was een vlucht tewege lijk voor den zondvloed. Maar Pietje knipte zijn oogen...: 't water was weg, mannen en tafels waren poerdroge lijk van te voren.

In zijn ouden dag heeft Pietje Vanboorne hem be-

keerd. 't Voelde dat zijn einde naderde en 't is naar den pastor geweest om te biechten, en 't heeft hem al zijn tooverboeken afgegeven. 't Leefde nog eenigen tijd en stierf lijk een goede christene ziele. Het zal voorzeker wel, zonder al te veel toeren, van Sinte-Pieter in den hemel binnengelaten zijn.(1)

M.D.L.C.

Twee sprookjes van planten.

I. Van den Kattersteert. *(Equisetum arvense)*.

TOEN Sint Jozef en Maria met het kindeke Jezus naar Egypte moesten vluchten, hadden zij onderwege veel armoede en verdriet te lijden. Dikwijls 'n hadden ze noch eten noch drinken, en de weg was lang en lastig.

Op zekeren dag dat zij alzoo in de miserie zaten, begon Sint Jozef te weenen uit medelijden met Maria. Maar de H. Maagd troostte hem en zeide: Onze Vader in den hemel 'n zal ons niet verlaten. Heb maar moed!

Terwijl Maria nog sprak, zag zij aan den anderen kant van een bosch, schoon lang groen staan, dat de gedaante had van een kattesteert. En zij zei tot Sint Jozef: We zullen hier wat rusten en onzen ezel wat laten eten.

Maria en Jozef zetten hun op den kant van 't bosch en de ezel begon gulzig van dat lang groen te eten. En wonder! Maria ziet opeens een goudstuk blinken op de plaats waar de ezel een kattesteert uit den grond getrokken had. Zij raapte het goudstuk op en viel op heur knieën, samen met Jozef, en bedankte den Heer voor zijn wonderbare hulpe.

(1) In de jaren 1890 verteld door Leo Coevoet en anderen. Vgl. voor oorkondschap Biekorf 1922, bl. 83.

Toen stond Maria recht en zij zegende den kattesteert, en zei: Lief kruideke, gij 'n zult nooit vergaan; zoo lang als de wereld staat, zult gij er staan en niemand ook zal ooit uwe wortels en peeën kunnen uittrekken.

En zoo komt het dat men dikwijls kinders ziet die trekken en trekken. als ze een schoonen kattesteert zien, om zijn wortels uit te krijgen en alzoo het goudstuk te vinden dat van onder aan de vezels hangt.

2. Van het bloedig klaverblad. (*Medicago maculata*).

Als de Joden Onze lieven Heer zoo wreed gegeeseld hadden, dan zeiden zij: Wij zullen hem nu nog eens gaan kronen als koning, en dan deden zij Jezus op eenen kouden steen zitten, die daar in de nabijheid lag, terwijl zij gingen zien of zij nergens geene scherpe doornen konden vinden. Maar de verwenschte doornstruik, die dat gehoord had, stak met welgevallen zijne wreede scherpe stekkers omhoog, opdat zij hem zouden opgemerkt hebben. En als de Joden die wreede doornen zagen, waren zij zeer verblijd en begonnen er aanstonds eene groote hoeveelheid af te snijden; en zij maakten daar voor Jezus eene kroon af.

De doornstruik was hooveerdig omdat er van zijne doornen eene kroon gemaakt was; en de Joden drukten die kroon op het hoofd van Jezus met veel geweld, zoodat er veel bloed uitvloeide; en op de plaats waar dat Jezus zat, daar stond een klein helder groen plantje met drie blaarkens en een lief klein geel blommeken, en het plantje had medelijden met Jezus en sloot van verdriet zijne blaarkens toe. Maar terwijl het plantje treurde, vielen er bloeddruppels van het hoofd van Jezus op zijn blaarkens, en dan zeide Jezus: Lief plantje, opent uwe blaarkens en uw bloemkelktje; omdat gij meelijden met mij gehad hebt, zult gij voortleven tot het einde der wereld, en ieder bladje van uwen struik zal altijd met eenen bloeddruppel geteekend zijn; en als uw blommeken afgevallen is, dan zal er op uwen stengel, ter gedachtenis van mijne kroning, een schoon kroontje met

doorntjes opgroeien, en gij zult den naam hebben van *bloedige klaver*.

En tot op den dag van heden, ontmoet men deze plant in hof en veld, overal bekend onder den naam van bloedige klaver.

B.

Mengelmaren

Uit een boek der Brugsche Biervoerders.

In het lotboek, 1825-1831, van het Biervoerders-officie van Brugge (Stadsarchief: *Ambachten*) hebben twee bladen gekleurde omlijstingen met afbeelingen. Vooreerst op het titelblad zijn twee biervoerders geteekend die een ton dragen. Meer belangwekkend is de keerzijde van een der laatste bladen van het boek.

Bovenaan heeft men het sterfhuis van een biervoerder afgebeeld; in 't midden eener nogal ruime huiskamer staat een lijkbaar overdekt met pelder, waarnevens zes brandende keersen; op den achtergrond ziet men een klein altaar, terwijl op den voorgrond twee biervoerders, in biddende houding, knielen en rechts een derde biervoerder vooruittreedt met een keersensnuiter in de hand. Links bij den heerd zit een vrouw en heel achteraan ziet men het biervoerdersgereedschap van den overledene. Onderaan leest men:

> Weest gedachtig dat gy eens moet sterven
> En bid voor die hierboven staan
> Omdat zy mogen 't ryk Gods beërven
> En dat het met U ook wel zou gaan.

P. ALLOSSERY.

Bommis - Bommesse.

‘Zoo noemde men te Brugge, zegt De Bo in zijn Westvl. Idioticon, een zingende mis zonder orgel, voor dewelke er niet geluid wierd, maar gebomd of geklopt met de klok. Het broederschap van de H. Barbara, en dat van de Zeven Wee'n deden bommissen doen. - Dit woord dat men in de kerkrekeningen vindt, is tegenwoordig [1873] nog gekend bij de oude menschen.’

In de aanteekeningen van J. Gailliard, *Grafschriften van Vlaenderen*. Brugge, S. Salvators II, f. 186 r. (Staatsarchief te

Brugge) vinden we melding van een Jan van de Walle, filius Jan, overleden in 1512, die begraven werd in die kerk, in de kapel van O.L. Vrouw van de Zeven Weedommen en er een fondatie had gedaan: ‘alle dagen te zes euren een eeuwige zingende misse en de groote klokke dry reysen dertig cloppen te klippen gelyk men doet voor alarme, welke men ter dier oorzaek *de Bom-misse* naemt.’

Zou de oorsprong van die benaming aldaar niet te vinden zijn?

P.A.

Liedje van de geernaars.

I

En een kolossale meisje zoo jong en zoo schoon
Ja, zoo jong en zoo schoon.
En ze liep er met geerenaars al langs de straat
‘Geerenaars!’, riep ze zij, ‘en wie koopt er aan mij?
Wie koopt er, wie koopt er wat geerenaars aan mij?
Tra der la la la la la,
Tra der la la la la la,
Wie koopt er, wie koopt er, wat geerenaars aan mij?’

II

Daar was er een heere, die door zijn venstertje lag,
Ja, door zijn venstertje lag,
En hij wenschte het meisje een heelen goeden dag.
‘Goeden dag’, zeide hij, ‘komt maar binnen bij mij,
Komt binnen, komt binnen, en drinkt een glaasje wijn.
Tra der la la la la la,
Tra der la la la la la,
Komt binnen, komt binnen, en drinkt een glaasje wijn’.

III

‘Kom maar binnen mijn vriendin (bis),
Want ik heb voorwaar geen kwaad al in mijn zin’.
Maar op een keer riep hij uit: ‘Mag ik spelen op mijn fluit?’
Zij sprong van al de trapjes, en haar kloefjes was ze kwijt.
Tra der la la la la la,
Tra der la la la la la,
Zij sprong van al de trapjes, en haar kloefjes was ze kwijt.

IV

En waarvan is het meisje zoo bleek van couleur,
Ja, zoo bleek van couleur?
't Is omdat haar vader zoo speelde op zijn poot, en eenen stamp en eene smeet,
Dat ze kreeg al op haar lijf.
Van onder en van boven was zij haar geernaars kwijt.

Tra der la la la la la la,
Tra der la la la la la la,
Van onder en van boven was zij haar geernaars kwijt.

V

Hasa meisjes, als gij nog, 'ja, met geernaars loopt,
Ja, met geernaars loopt,
Past op dat gij er aan geen heere verkoopt.
Want zulk een slimme gast, hebben u zoo dikwijls vast.
Zoo verliest gij uw bloempje als gij niet op en past.
Tra der la la la la la la,
Tra der la la la la la la,
Zoo verliest gij uw bloempje als gij niet op en past.

Opgeteekend te Leisele. L.D.V. - Vgl. voor de zangwijze Lootens Feys, Chants populaires, bl. 203; De Coussemaker, Chants populaires, bl. 277. In beide verzamelingen is maar één stroof opgeteekend. Volgens De Coussemaker was het liedje van het ‘Garnarsmeisje’ geheel eigen aan Duinkerke, in 't bijzonder van het visschersvolk aldaar. Ze zingen gewoonlijk maar de eerste stroof; de andere klausen kon hij (omtrent 1850) maar zeer onvolledig opteekenen.

't Liedje van den Uil-die-op.

Den uil die op den peereboom zat (*bis*)
En boven zijn hoofd daar zat er een kat
van sijbeldondeine, van tralala,
En boven zijn hoofd daar zat er een kat,
den uil viva! den uil viva!

Den uil die schoot in eenen lach (*bis*)
Omdat hij 't katjes pootjes zag
van sijbeldondeine, van tralala,
Omdat hij 't katjes pootjes zag,
den uil viva! den uil viva!

Den uil die sprong van tak tot tak (*bis*)
Altijd gevolgd al door de kat
van sijbeldondeine enz...

't Was alzoo dat hij zijn potje brak (*bis*)
En me' prornmelde hem in een leeren zak
van sijbeldondeine...

Men droeg hem zoo naar den doktoor (*bis*)
En juffrouw die kwam zelve voor,
van sijbeldondeine...

Men zett' hem daar op eenen stoel (*bis*)
't Was juiste op zijn verstuik vandoen
van sijbeldondeine...

Men lei hem daar een plaaster op (*bis*)
Van aan zijn kop tot aan zijn strop
van sijbeldondeine...

Men trok hem nog zes oneen bloed (*bis*)
't Is jammer dat hij sterven moet
van sijbeldondeine...

Op 't laatst den uil gaf zijnen geest (*bis*)
't Is jammer van die fraaie beest
van sijbeldondeine...

Gebuurs en wakers vol getraan (*bis*)
Die riepen al: Wat nu gedaan
van sijbeldondeine...

Den pastor was daar ook omtrent (*bis*)
En hij kreeg den steert voor een present
van sijbeldondeine...

De koster was daar ook genood (*bis*).
En hij knabbelde den prijk voor heetebrood
van sijbeldondeine...

Men lei hem in een looden kist (*bis*)
En om zijn geld wierd veel getwist
van sijbeldondeine. van tralala,
En om zijn geld wierd veel getwist,
den uil viva! den uil viva!

M.H.V. Loo.

[Nummer 6]

In de zusters van liefde.

TEN tijde dat ze daar nog thuislagen in 't gesticht, ginder aan 't Speitje te Brugge, had men rechts bij 't inkomen: de zalen van de oude wijvetjes en van al de arme kaduttertjes die stonden ‘op den boek van alarme’. Al den overkant - en daar wil ik wat van vertellen - links dus, waren de kamers van min of meer begoede en betalende vrouwen. Doorgaans waren dat al gezapige, brave en gedaagde menschen die maar 'n vroegen om gerust gelaten te worden, voorzichtig hun laatste centjes op te peuzelen en stilletjes hunne jaartjes-van-gratie te verslijten. Moeder Lijtte was daar onder andere, en Mimi Sioen, God wille heur ziele, en Moeie Dessein, en wie weet ik nog al van dat slag.

't Ware al aardig geweest 'n had er daar nooit 'en keer een rare, alzoo een halve gedraaide tusschen geloopen; en zoo kwam het dat er me daar op zekeren dag een madam Fiktrine Magerspaan binnen viel, die van ze' leven nog een toptje fransch geleerd had. Ze was

geboortig van Jabbeke - Jeabbèque, zei ze!... - dat is daar ievers een dorp tegenaan Varssenaere, diepediepe in Vrankrijke.

't En duurde geen bakkersjaar of dat mensch kreeg het in heur bomme van dat daar en keer 'en beetje beter op z'n pootjes te brengen, g'heel dien versleten boel glad omverre te keeren en alles te doen draaien effenaf *com' t' faut*. M' had altijd gehoord, bij voorbeeld, van 'Vrouwe' Zóóeene of 'Vrouwe' Zoo-een-andere, maar... 'Vrouwe'! wat gelijkt dat op de wereld van God? Zegt dat je wilt, dat is toch gemeene als je dat hoort: 'Vrouwe'!!... Enwel, om te beginnen, dat was al 't eerste dat er veranderde, dank aan madam Fiktrine, 't moest nu zijn: *les Dames en Chamhre*!... 't En had daar in der waarheid nog nooit niemand opgepeisd; wat 'en geluk dat dat mensch daarvoren van Jabbeke gekomen was, om dat te vinden! 't Geluk vliegt, zie'-je wel, en die 't vangt heeft het. - En ge moest daar van nu voort goed jen voetjes afvagen en schoone jen hoedjen afpakken, als je wilde beleefd zijn. Vaneigen dat er toen van die ongesnoekte botte kneukels waren die voor geen once verstand 'n hadden en nog geen spoog fransch 'n kenden, de-deze misten in 't zeggen, en spraken van: *les femmes de chamhre!*... Nu, 't vat geeft altijd uit dat 't inheeft en uit 'en azijnvat 'n kun'-je geen bier tappen.

't Eene gezeid gelijk het andere: dat Magerspaan - jammer genoeg - 'n was anders maar een gewoon oud kakebeen van een vrouwmensch, daar 'n zat noch jeugd noch vreugd in g'heel die strijkplanke, maar!... z' had een zin die den heuren was, en z' had met brave menschen te doen, en z' had een stoute tonge en een schoone mond van valsche tanden, zoo wat wil'-je meer hebben? 'k Zegge 'kik dat dat juiste van passe is om àl te verkrijgen... wat dat je maar 'n wilt.

Dat schaap droomde nu van un *Comité de Dames d'Elite* te stichten! Ge kunt peizen wat dat dat was! Met Lotje Loncke daarin, Barbara Busschers, de vrouwe Breinaalde, Plonia Sp eecke, de weduwe Bommeloose, Mietje

Crespyn, alla, al oude infraaie brave zieltjes, maar... de eenvoudigheid zelve! Ze vonden 't al: zoo dom of 't gat van den ezel, maar tegenstribbelen 'n dorst er algelijk niemand; en zoo kwam het dat al, die nog een beentje stijven kon, lid wierd en op den boek stond ingeschreven van de uitgelezen bende... op voorwaarde - e' ja vaneigen, dat wijst z'n zelven - dat ‘g'heel dat onnoozel kraam niet veel geld 'n zou kosten’.

Zoo nu, 't was daags vóór Onze-Vrouwe-Halfoogst en te wege groote percessie in den hof van 't gesticht. 't Vendel moest voor den dag komen, 't vendel van de Damen, van de Rijke Damen, *de l'Elite Payante*! Dat moest met verstand en met gezeten zinnen bepeisd en besproken worden, dat was vóór onze Fiktrine Magerspa(a)n, alleszins de moeite weerd om, voor den zooveelsten keer, 'en *après-dîner* te houden, wel te verstaan... op een andermans kamer en op andermans kosten. Die leelijke pekelhekse - dat 'k het zoo leelijk zegge - gierig en waterdichte men 'n kan niet meer, wist dat altijd te bekouten dat Netje Fonteyne, dat slavetje al den last en 't slameur te dragen had. Dat Netje was rijke, onnoozel rijke, 't moest 'it van z'n kamertje niet gaan om duist frank te wisselen, zulle! Wel neen 't, gadocie! En knap, strijkelijk, proper en net geene van beter; maar doodbeschaamd en koeke van goedheid, àl te goed, percies e' zuigbeentje voor 't Magerspaan.

Ze kwamen afgestoken, g'heel de bende al slufferen, de eene met e' stokstje, de andere met een krukke, of armtje aan armtje steunend op malkaar. Met den lach op de lippen vielen ze bij Netje's binnen. Geen eene die algelijk een voetje verder zou durven zetten hebben of dat 't betaamde. 't En was maar *la Présidente Madame Maguèrspant la plus dégourdie*, *la moins gauche*, die rond de kamer vaarde lijk op eigen erve. Ze sloeg hand aan alles, in een pink had ze wel twintig potjes en pannetjes verzet.

- Zie'-je niet, Jeannette, dat 't veel beter toog heeft alzoo, dat hier en dat dààr?... 'k En kan dat lijk niet

zeggen, je moet dat voelen. *L'éducation! mon amie*...

- In Godsname, peisde Netje, doet gij maar, mensch, me gaan dat dan verdoen als je weg zijt.

- *Voyons*! Alleman welgekomen, sprak Magerspaan, pakt 'en stoel en zet je: Madame Apolline Spèck, zet gij joen dààr zie; en gij ginder Madmasel Charlotte; en waar ga 'k joen zetten, Madame de Buschère?... Ja!... gij hier en gij... dààr, Jeannette.

En alzoo op 't kommandement van heure kommande gerochten ze al gezeten, uitgenomen tante Mance Moone, 't rondste tonnetje van den hoop en 't kleinste ook van gestalte, 't was lijk onder den draad gekropen. - Van stoelenswege 'n schoot er lijk maar één zetel met kussens meer over, maar 't was een zetel... met een baksken al onder; en eer dat 't Netje Fonteyne lette, had 't Magerspaan 't getrek al bijgeschoven:

- Clemence, zei ze, je zit gij te wege nog zachtst van al.

Moontje, eenvoudig en zonder achterdocht, zette heur met heur breê achterplaatse schoone neder. Iedereen had lijk een klutsinge van water gehoord al onder, maar alleman zweeg, of trok een oogstje, of was om te bersten. Netje, och arme, meende te sterven van ongemak en gepijndheid.

- ...*Et la chaise percée tenait dans son bec un fromage*, spotte Magerspaan, preusch met heur vondste.

't Was nu meest: *parler français tegen alle menschen*. Alleman bleef bedeesd zitten hurken en knikken naar *Madame la Présidente*. Met dat ze niet sterk 'n stonden in hunder fransch, 'n rischierden z'hen niet verre. Ware die boerinne van Jabbeke maar thuis gebleven, hoe hadden ze toch veel meer op hunder gemak geweest! Ze zaten daar nu al lijk haringen op hunderen steert, niet wijs hoe gekeerd of gedraaid en niet wetende wat gezeid of gezwegen.

- 'k En weet niet wat dat ze zegt, maar z'heeft gelijk, rulde Barbara Busschers en 't mensch pakte een snuif.

Gelukkiglijk 't en duurde niet lange en achter een lestje zwatelens:

- Willen m'eerst eten? vroeg Magerspaan.

- Jaa-me! riepen ze, àl seffens van 't zelfste gedacht.

- Haal' maar uit, Jeannette, en wie gaat er een handtje toesteken?

De vrouwtjes herleefden als ze dat hoorden, wel! Ze waren seffens al gereed! Wat een verlichtinge, een beentje mogen verzetten. Koffie malen en chicoreije scheppen, dat kenden ze allemale, daar waren ze in thuis. 't Water was al aan 't warmen, aan 't brobbelen en aan 't beieren, de tafel wierd uitgetrokken en gedekt, de porceleine kommetjes gezet, de boterkoekskens uit den papieren zak gehaald en de taartjes op een bebloemde schotel geschikt. De kamer liep vol oude stijve, kreupele en manke menschen; iedereen was aan 't helpen over dat hij kost. 't Vischspaan alleene lag daar te kijken lijk een koninginne, bevelen te deelen rechts en links, en te spelen met 'en *face-à-main*... van 't schoonste ruiteglas.

- *Il y a encore un couteau de trop court comme pour moi*, zei ze; en heur naar Netje Fonteyne draaiende: Maar, vroeg ze al met eens, *Fontaine*! *C'est français ça, Fontaine? La Fontaine, les poésies de Fontaine*!

Netje keerde heur om g'heel verbauwereerd, en zei alzoo g'heel op heur tragen:

- Ach maar bah 't en doet, Madam, peist op jen kaatekismus:... de ‘fonteine’ onzer zaligheid en ons opperste goed.

- *Ah, tiens oui,... c'est dommage*, sprak de andere, pardon, *j'avais l'honneur de ne pas vous connaître*.

- Zou'-je niet sterven in jen hemde als je dat hoort? fluisterde Lotje Loncke. Dat ze m'n ooren kust, kom' me gaan e' goe potje pakken.

En ze schoven al profijtig bij, tante Moontje zat hoogst van al, ei ja, met die kussens... De koffie krulde in de neuzen, iedereen voelde den deugd al van te voren, 't en was geen koffie van Pietje Karotje, zulle! 't Magerspaan 'n zweeg geen tik van een horloge, de eene zwepe fransch kwam achter de andere, en met 't schoonste stoppelhaar op:

- Van Monsieur Contreras, onder andere, die alzoo gestorven was!... Zoo 'en braven heere! *Il ne faisait que fondre des couvents*; maar de doctors zijn lijk bezeten tegenwoordig, ze gaven hem... - hoe heet dat nu in 't vlaamsch? - *...des injonctions souscutanées*, en hij is er van gaan hoepelen! Ja! ze moeten nog zoovele leeren die docturtjes! 't En zou bij mij niet pakken, 'k zou 't hunder algauw lappen, *je suis beaucoup trop carrée moi*; *hein*?

De andere lieten babbelen; en ja, je moet toch leven tot dat-je dood zijt! Daar 'n was niemand die dien Conterbas kende... en ze speelden maar feestelijk binnen.

- Binst dat 't schaaptje bleet 't verliest z'n bete, loech Mietje Crespijn met heur neuze in de boter.

- *C'est com' ça! C'est évident*! kraaide g'heel de bende; ze kregen al een beetje meer durf, smoefelden voort en slobberden aan de koffie dat 't een plezier was om hooren. Als Magerspaan er op peisde van ook bij te schuiven, was àl de melk gaan schuifelen!

- Blare is droge, zei Plonia Speecke, maar daar is nog een zuiptje kaffie, kijk' Madam: kannegeluk is mannegeluk! en hier nog een franschbroodtje, speel' gij dat maar in jen kleêren... je 'n zijt al niet te dikke.

Madam Fiktrine, - die onnoozele Trine dat ze 't was - at eindelijk ook 'en mompe:

- *Mais mais, riep ze, mais c'est du beurre, Madmazel Fontaine, je croyais voir de la margarine! C est... mais c'est épatant*!

- *C'est 'patant*! *c'est évident*! riepen de andere al dooreen. Ze wisten zijnder al lange dat 't boter was! Wel! Maar ze zaten zijnder al aan de taartjes.

- 't Laat hem eten, Netje, zei de Weve Bommeloose welgemeend en ten uiterste voldaan. Dat 's kost! dat 's ten minste beter of een slijkmulsel! En ze knabbelde met heure oogen toe... omdat 't toch zoo fameus goed was!

De avond intusschen was er lijk gesmeten, 't klokske klepte en 't was tijd van op te kramen.

- *Allons, c'est de nouveau temps*, sprak 't Magergespan met spijt, en 't vendel, *le drapeau*!...

Alleman stond al op en was te wege weg... gerust in dat vendel, maar Madam had al de dooze bijgehaald en 't er uit gesnakt: de fringen vizelden een beetje uit van onder.

- 't Is entwat van niet vele, zei Magerspaan, Madmoizel Fontaine ging dat wel een beetje rafistoleeren, *n'est ce pas?... brave fille, va*!

Netje knikte en loech beschaamd. De andere sloegen seffens toe, vaneigen en blij dat ze weg mochten:

- Ja jaa ze! *c'est évident*! ging dat weder. Netje kreeg een hand in zeven haasten en ze slibberden allemale zeere-zeere naar buiten. *Madame la Trés Révérende* moest nog entwat zeggen maar je zij' wel! ze had schoon te roepen:

- *Pissst! pissst! encore une surprise!!*

't Was te late beklaagd, ze waren al 't gat uit; 't was voor den naasten keer.

- Och, 't is ook eene ‘die gaat God zien’, zei moeder Breinaalde in den gang.

- Jamaar, zei Plonia daarop, 'k en zou toen nog niet geren voor g'heel m'n eeuwigheid met zoo 'n zage gescheuteld zitten.

- Noch ik! loech Moontje, als me 't geluk hebben van in den schoonen hemel te komen, 'k ga kik wel zorgen een goe' beetje verre van dat Magerspook te zitten... *de l'autre côté* in 't hoekstje. Alla goên avond, en 'n droomt er niet van.

...En stijf van zitten, al wrijven op hunder hespe, schoof iedereen z'n sliet binnen.

Nog een heelen hoop vrouwvolk was er bezig in gangen en zalen, elk met een brokke van 'en rok, een slunse van e' lijf, of een schabbe aan; en àl aan 't kuischen armtjen uit, dat er hun haar van rechte stond: een laatsten eemer en een alderlaatste dweiletje! In den hof ook nog zeere een laatsten opschik aan de pareirementen, elk aan z'n bezigheid, dat ze blonken van 't zweet en de jakken aan 't lijf plakten.

Netje Fonteyne zat 's nachts ten twaalven nog z'n kostbare oogstjes uit te kijken op dat onnoozel stom

vendel... Madame Victorine Maguèrspan had toen - eindelijk - al een goe' beetje gezwegen en een hertelijk tukstje gedaan.

* * *

's Anderdags Halfoest, hertezonne en stikkend heet. Wees gegroet, Onbevlekte Moeder Maria!

't Stond al overende al van den vroegen morgend, groot geweld onder en boven, buiten en binnen. *Les Dames en Chambre* 'n kropen nog niet veel uit, ze zaten nog vernesteld in hunne beste kleêren. Madam de Perfecte zat overeinde op den kant van heur bedde, z'had compassie met heur hersens van 't danig peizen op den *drapeau* en op de *surprise* nog door niemand gekend. Ze stak heur hoofd - een hoofd met gemaakte krulletjes - buiten de deure van heur kamer en vroeg, aan de meid die voorbij kwam, of 't ging goed weêr zijn.

- Goe' wêre, madam? e' ge ziet dat wel, mensch, al had 't weêr een bard voor z'n achterste, 't gaat nòg goed blijven.

- Ssst, Emerence, wat gemeene klap is me dat! berispte 't Magerspaan.

- Hola! peisde de meid, 'k hên daar een kemel afgeschoten!... Maar 't verschot 'n ging niet diepe in.

De hoogemesse was gedaan en de percessie ging beginnen. Ze pakte heuren zwaai altijd eerst al den kant van de armen om alzoo stilletjes langs den rijken kant weer binnen te komen. Alleman was er op gevierd; al had er een wiel afgedraaid, ze gingen nog méégaan, àl die kosten. De hofdeuren sloegen wagewijd open en in de ketterende zonne kwam er een vloed van witte maagdetjes naar buiten gespoeld. Al de fraaiste meisjes, van aan 't Eiland tot aan 't Zunnemeersch, ja zelfs tot van 't Wevershof toe, ze mochten àl meê, àl in 't wit gekleed, met 't kroontje van de onschuld op het hoofd en met g'heele korven vol strievelinge van gekleurd papier en blommetjes. Wat een wemelen van wimpeltjes! Wat een klinkklank van belletjes. Dan Mijnheere de Bestierder met de beste

koorkappe aan en met 't Hoogweerdigste, in een wolke van wierook. Moeder Overste en de Zusters kwamen achter, en toen eindelijk een stoet zonder ende van thuisliggers met de *Damen de Choix* voren op.

Madam Magerspaan blonk buiten en boven al de andere, ze was om te stelen: gepint en gebisoteerd met een nieuw katoentje aan van de *Coupe Gracieux*, zei ze, en handschoen van de *Petits Elégants*; een hoed om er een taarte in te bakken en een handzakstje in hondeneuze, - ze noemde zij dat: *maroquin* -. Haar gebuurs vaagden hun zweet af met een roô zakdoek met witte bolletjes, en ze baden op een dikken paternoster waar dat er pak aan was, maar Fiktrine - Madam, wil ik zeggen - droeg een rozenhoedtje van niemendalle... *en corail*; en z'had een zonnescherm in geblomde zijde met *vollants* aan! Niemand lijk zij... zoo schoone en zoo wel. Geen duivel in de helle die zoo godvruchtig bad of zij... maar 't en duurde niet lange algelijk:

- Kijk', zei ze aan Netje Fonteyne, wat kiekegedachten!

Tusschen 't lisch en 't sparregroen dat den grond bedekte, had ze gesneden rhubarbestokken zien liggen!... Van boomtje tot boomtje had het volk reesemtjes gespannen van brokskens gekleurd- en spiegelglas, 't schetterde en speierde in de zonne.

- Pw! pw! pw! spotte Madam la Perfecte, zie'-je dat?... dat 's Brugge, zie! 't en is maar hier dat er zoo 'n kinderachtig dom volk woont.

Wat verder was er langs den wegel een poteerdetje geschikt met blauwe koornblommetjes, en printjes in 't midden. Op een tafel daar achter stond er een Onze Vrouwtje van Verre Lourdes, en een faasetje levende blommen al wederskanten. Een oud oud vrouwtje met roode sluffertjes, draaide maar standvastig aan 't orgeltje en 't Onze Vrouwtje zong van:

> Te Lourdes op de bergen verscheen in een grot, vol glans en vol luister,
> de moeder van God.
> Ave Ave Ave Maria!

Wel Heere, de sukkelesse vaagde de tranen uit heure oogen.

- Alla! Wat hebben z'hier nu getutterd, rulde Magerspaan en zoo luide dat 't alleman hoorde. De menschen keken naar malkaar, en Netje en Plonia en al de andere zoogezeide ‘Damens de chambers’ waren er oprecht in beschaamd, lid te zijn van heur genootschap. Met zoo 'n Vischspaan aan 't hoofd,... 't ging uit en ament zijn met g'heel die kullebakkerije van dat Comiteit! Dat was nu al g'heel den tijd dat ze aan 't gasronken was; wat gelijkt dat in 'en percessie?

Eindelijk kwamen ze al den rijken kant, in *l'Allée des Dames, l'Allée Sacrée*! zei de francèese. Heur herte ging open, 't ging nu serieuzer zijn! 't Vendel van *le comité*, - een blauwe vlagge met gouden letters: M.J. dooreengeweven, en afgehoord met blauwe en witte fringen - hong in de verte, tusschen twee peerlaars, op ze' vierkantte over de lane gespannen. Rondomrond op den grond lag het zwart van de witte blommetjes. Dat was het werk van ons nederig Netje en van Iddegaar den hovenier. Magerspaan herleefde, ze liep de menschen omverre van preuschheid, 't waaide waar dat ze voorbijging, en met de kinne in lucht - 'k en weet niet wat er hooger was heur kinne of heur voorhoofd, dat ze zoo reikte om boven de hoofden te kijken -:

- Jeannette, sprak ze, 't is wel, *nous avons tout de même fait tous nos efforts, tout notre meilleur, n'est ce pas*?

Maar ze veranderde al een beetje als ze dichter kwamen: de vlagge hong te leege naar heur gedacht, en een ziertje krom, en een tikstje te vele rechts... 't ware goed dat 't een mensch al zelve deed! Hoe 'n zaagt ge dat niet, Jeannette?... *Enfin, patience*!... En nu *la grande surprise*!

Stilletjes, voetje voor voetje kwamen ze in 't zicht van Madam Magerman's kamer... Ssst! zwijgen!!...

't Venster stond wagewijd open; schoone te midden geschikt prijkte een Onze-Vrouwenbeeld in *biscuit de Sèvres* en kandelaars met drupschoteltjes - *des bobèches*!!... - en wel honderd driehoekte geslepen glazen

slingers waar de regenboge in speelde!... *Madam la Révérende, la très Révérende*, keek rond hooveerdig lijk 'en katte, alsof ze zeggen wilde: Hein? dat is anderschen thee, ei? Wat zeg'-je nu! *Belle surprise*, hein?

Maar als ze naderden, kwam, van achter den boom, 't kassijn van de slaapkamer òòk in 't zicht en 't venster stond òòk open..., maar zie, 'k en hebbe nog nooit meer muilen zien maken of toen, 't was om te bersten! De devotie was g'heel en gansch om zeepe! Dat begon eerst stilletjes, maar algauw luider en luider, den eenen poefte alhier, den anderen pafte aldaar, tot dat 't schetterde dat 't schaûwe gaf van ends tot ends g'heel de percessie door: karols, maagdetjes, nunnen, 't volk, ze krulden; tot den Bestierder toe - wel Heere, de man 'n kon het niet helpen - hij loech tranen. Tante Mance Moone 'n zag deur heure oogen niet meer, 't mensch ze' buikstje klutste op en neder van 't danig lachen!...

't Magerspan van Jeabbèque had vergeten dat tweede venster toe te steken, en boven op 't kassijn stond de nachttafel wijdgat open te verluchten, met een pot in,... een ijzelijken grooten!...

K. DE WOLF.

Vardenaerspolder.

ZELDEN of nooit werd een uitgestrekte dijkenlijn in één trek aangelegd. 't Ging altijd zoo: gedurende eeuwen en eeuwen werd geleidelijk, stuk voor stuk, een gebied ingepolderd, totdat eindelijk in een tijd van hevigen watervloed en overstroomingen de uiterste dijkenlijn, ontstaan door de aaneensluiting van vele opeenvolgende dijken, versterkt en zelfs rechtgetrokken werd. Aldus ontstonden de twee groote dijkenstelsels van 't Noorden: *Evendijk - Kalverkeedijk - Bloeloozendijk*[1] en *Gravejansdijk*. De talrijke dijken die den Kalverkee-

(1) J. De Langhe. De Monding van het Oude Zwijn. Ann Soc. Em. Br. 1935, blz. 121-139.

dijk en den Gravejansdijk verbinden en polders van elkaar scheiden, leveren het beste bewijs, dat de Gravejansdijk niets anders is dan een uiteindelijke versteviging der aaneensluitende zeewaartsche deelen der inpolderende dijken. Deze versteviging, bekroning van een werk van vier eeuwen, geschiedde zeker vóór de tweede helft der 15e eeuw, naar alle waarschijnlijkheid onder Jan Zonder Vrees, Graaf van Vlaanderen en Hertog van Bourgondië(1). *Dóór Knokke-dorp heeft de eigenlijke Gravejansdijk nooit geloopen*. Van af het oostelijk uiteinde van den Papenpolder op Knokke tot aan den Pasteurdijk (= Heistsche Gravejansdijk), dus over een lengte van een paar kilometers, wordt de Gravejansdijk vervangen door een duinenrij, waarvan thans nog veel is overgebleven (o.m. de hil te Knokke waarop villa Dovecot staat). Doch daarover later!

Een oude polder, *Vardenaerspolder*, ligt tusschen twee dijken, die den Kalverkeedijk met deze duinenrij verbinden. Het zijn eenerzijds de *Knokkendijk* en *Kragendijk* en anderzijds een dijk, wiens naam wij niet gevonden hebben, maar wiens plaats ons gewezen wordt door de oude straat van den Kalverkeedijk naar de duinen, gedeeltelijk in 't gescheed van Knokke en Heist (langs de hofsteden Meysman en Paeye). De Knokkendijk begon aan *'t Dorpsmolentje* (stond op bovenvermelde duinenrij)(2), liep waar thans de Kerkstraat, de Smedenstraat en de Westkapelsche calcijde liggen (met eenige kleine afwijkingen) tot aan de wijk *Driewegen*. Vandaar af werd hij door den *Kragendijk* (soms verkeerdelijk *Kraaiendijk* genaamd), d.w.z. de huidige calcijde van Driewegen naar Westkapelle, met den Kalverkeedijk verbonden. Dezen Knokkendijk - zijn naam bewijst het - moet in de oudste geschiedenis van Knokke een voorname rol gespeeld hebben. *Wij durven beweren dat Knokke aan het aanleggen van dezen dijk zijn ontstaan dankt*. Het oudste Knokke was waarschijn-

(1) Over dezen merkwaardigen en beroemden Gravejansdijk hopen wij later uitvoeriger te berichten.

(2) Mijn vader, B. De Langhe, heeft beloofd binnen kort hier over dat merkwaardig, thans verplaatste molentje te schrijven.

lijk een bescheiden visschersvlekje achter dezen Knokkendijk, zeker niet ouder dan de 11e eeuw. Wij gelooven niet dat de legende van Sint Guthago met den oorsprong van Knokke iets te maken heeft! Toen *J. Opdedrinck* zijn uitstekend boek over Knokke schreef,(1) waren al deze historisch-topografische feiten hem onbekend, vandaar dat hij het vraagstuk van den oorsprong dezer gemeente niet heeft kunnen oplossen.

Maar laten wij terugkeeren tot Vardenaerspolder.

De zoo even afgebakende polder (tusschen dijken en duinen) werd door een voormalige schorrenkreek in twee stukken verdeeld. Het is de z.g. *Noordwatergang*(2), scheidingswatergang van Knokke en Westkapelle aan beide kanten van den Kragendijk, een zeer kronkelend water. Een deel van dezen waterloop werd opgenomen in den Isabellavaart. Wij krijgen aldus twee deelen van den polder: het noordelijk deel, dat het 10e en 11e begin van Groot-Reigarsvliet bevat, en het zuidelijk deel met de westelijke stukken van het 4e en het 5e begin (ten W. van den Kragendijk) en geheel het 6e, 7e en 8e begin derzelfde wateringe. Het is alleen dit zuidelijk deel dat door de oude ommeloopers *Vardenaerspolder* genaamd wordt, dwz. polder van *Vardenaer*, een persoonsnaam.

De grenzen van Vardenaerspolder zijn dus: ten N. de bovenvermelde Noordwatergang (gedeeltelijk thans Isabellavaart) en de Knokkendijk, ten O. de Kragendijk vanaf Driewegen tot den Kalverkeedijk, ten Z. deze Kalverkeedijk en ten W. de straat, die van den Kalverkeedijk tot aan den Isabellavaart (en verder tot aan de duinen) strekt.

Wij zien aldus dat de studie van Vardenaerspolder ons gebracht heeft tot het vraagstuk van Knokke's oorsprong.

Om te sluiten een vraagje: welke lezer van Biekorf kan er ons iets zeggen over den persoonsnaam *Vardenaer*?

JOZEF DE LANGHE.

(1) J. Opdedrinck. Knocke. Histoire et Souvenirs. Knokke 1913.

(2) Niet verwarren met de Ramskapelsche Noordwatergang, die dóór Ramskapelle en Westkapelle loopt en ook een voormalige kreek is.

Vanitas.

VANITAS!... èn droomgezicht! met
vanitas als laatste woord van
stervend kleinzijn! -
De waarheid zal uw graf bezien, be-
zien vanbinnen!...
dààr 'n straalt, 'n geldt geen macht meer,
waar de macht, in
't onderaardsch herworden,
losgewrongen en verteerd ligt!...
Anderen zullen
- meest voor hun nog -
trommelen trommelen met uwen naam, of
leggen soms ne zwijgende groet nog
op uw beenderen!
Gij, ge 'n weet et,
ook die blommen, ach! ze 'n weten
wien ze zwijgend daar vereeren,
evenals de treurende wulge
niet n weet voor wien ze treurt daar!
Buigt uw hoofd voor Hem, die
alles buigen kan!... ver-
neder tu bij 't ijdelzijn van
al dat aardsch is!
humiliàte capita vestra
DEO!...

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

[Spreuk]

- Eer dat een boer een vijffrangenare geeft, ge meugt zeker zijn dat de tranen uit zijn oogen springen van den dien die derop staat, van 't klare dugen.
Veurne.
D.S.

Met Napoleon in Polen.
(1806 1807)

BEERNAART Beyaert, een jongen uit Moerkerke, nam deel aan den veldtocht der vierde coalitie tegen de Russen; zie Biekorf 1934, bl. 215. Hij vertelt van den slag bij Friedland (14 Juni 1807) en deelt zijn indrukken mede over Polen en over de wilde Kozakken.

Bressla(u) den 16 septembre 1807.

> ...ende geeld dat en hebbe jk nog niet van nooden; ende wij zin aen het naderen om naer het Fransche te commen; wij hebben gelegen jn het land van Polen, jn het maegerste land van geelden weereld, daer en js niet als luizen jn het land; wij hebben daer gelegen hontrend 6 maenden jn het veeld tegen de Russensche, wij hebben eenen veldt slag geslagen waer meer als 16 van ons regement van ons batailon zin overgebleven 16 mannen; de Russensche hebben nog den slag verlooren, maer de Russensche zin goede soldaeten, maer het commende (commando) en js niet goed; dat zin wilde menschen, die hebben baerden van twee voeten lanck, die heten vlesch zonder dat het gebraeden ofte gekoct is, die schiten met pillen en boegen, ende daer zin nog andere sorten van soldaeten die hebben pickken van 10 a 11 voeten lanck, dat zin alle boeren ende rieden al te peerde, al kiene perden.

Mene vrien(den), alle mene meste wonderheden dat jk hebbe, js om alle de landstreken aftezien, ende alle sorten van taelen te leeren, veile soldaeten spreken dri-vier so(r)tten van taellen, wij leeren jn alle manieren goet ende quaed, ende de eenmael sonder heten ende ander veltevele, ende de eenmael geeldt ende ander mael soo veile dat wij niet draegen en connen, soo js het leven van ons.

.....

Voila mon adras: a monsieur Bernaerd Beyaert, soldat au 88^{m} regement d'infanterie de liegne, premeirs batailon de la 7^{m} compegnie, premeirt devigion de 1e 5^{m} corps d'armée.

[*Adres*] A Monsieur Pieter Beijaert à Moerkerke, arondissement de Bruges, Bruges, Dupartemant de la Lys.

Citou, citou.

Staatsarchief Brugge, Modern Archief, pakken, 2e reeks nr 7934^{2}

J.D.S.

Uit den ouden taalschat.

Utedragende balke.

EEN ‘utedragende balke’ moet een balk van eene buitengewone soort zijn, dus bijzonder groot of dik: zoo vermoedde Verdam in zijn Mnl. Wdb. 8, 895; een nauwere beschrijving kon hij uit de teksten niet halen.

De oude rekeningen vermelden dikwijls zulke balken tusschen de uitgaven voor zwaar timmerwerk.

Voor den nieuwen bouw van de Ypersche Halle wordt in 1378 een lading van 51 ‘uutdraghende balken’ uit Dordrecht over Nieuwpoort op den Yzer verscheept.(1)

In de nieuwe sluis van Damme worden in 1365 verwerkt ‘CXXXV huutdraghende balken vanden bussche van Simay [Chimay]’.

Voor de herstelling van de Halle te Brugge worden in 1390 verbruikt ‘twee balken van xl. voeten, coste stic xx. s. gro.; ...Ende xx. uutdraghende balken in payemente, coste elc uutdraghende x.s. gro.’.

De Brugsche rekening vermeldt nog uitgaven in 1403 van ‘twee uutdraghende balken der stellinghe bouf

(1) A. Vandenpeereboom. Ypriana I, bl. 138.

vanden bussen' en weerom in 1436 'van j. uutdraghender balke, verbesicht ande stellinghen van bussen...; Item ghegheven van eenre grooter uutdraghende balke, de groote busse jeghen te scietene, coste xvi sc. gr.'(1)

Voor het herstellen der sluisdeuren te Nieuwpoort in de jaren 1412-1413, werden ook verscheidene zulke balken verbezigd.

De rekening der Wateringe van Veurne-ambacht vermeldt onder hare uitgaven:

'Item ghecocht jeghen Christiaen Lambrachte ene uutdraghende balke dan of de middelstijl [van de Oostsluis] ghemaect es daer bede de varsche dueren in gaen, 6 pond. par.'.

Voor het herstellen der sasdeuren koopt de watergrave nog 'jeghens den kelewaerder vanden Dune 2 1/2 uutdraghende balken te 8 sc. 6 d. grote de balke, comt 12 lb. 15 sc. par.'

In dezen post schijnt 'uutdraghende balke' als een eenheid van rekening genomen te zijn. In de volgende partij balken, voor hetzelfde werk in 1412 aangekocht, is deze beteekenis heel duidelijk:

'Item ghecocht jeghen Olivier Snelle ene uutdraghende balke van 40. voeten maect onder halve balke. Item 14. stilen van stantsoene maken 5. uutdraghende balken, commen als 6 1/2 uutdraghende balke, te 8 sc. groten de balke, beloopt 31 lb. 4 sc. par.'(2)

Uit dezen tekst kunnen we afleiden:

1. 'Uutdraghende balke' wordt als eenheid van maat en prijs gebruikt, zoowel voor het berekenen van groote balken als voor mindere 'stilen van stantsoene', d.z. schoorhouten, steunpalen; fr. étançon. Veertien zulke 'stilen' worden als vijf 'uutdraghende balken' '*in payemente*' gerekend.

2. Een balk van 40 voeten geldt als een anderhalve

(1) Gilliodts-Van Severen. Inventaire des Archives de Bruges. III, bl. 153 en 337; V, bl. 122.

(2) Teksten uit de Rekening der Wateringe van Veurneambacht 1412-1413 (berustende op het archief van het Brugsche Seminarie), f. 8 v. en 14.

'uutdraghende balke'. Daaruit kunnen we afleiden dat een 'uutdraghende balke' omtrent 27 voet (juister 26,6 voet) lang moest zijn.

3. Somtijds werd de naam 'uutdraghende balke' gegeven aan balken die grooter waren dan de eenheidsmaat van ± 27 voet. Uit de vorige teksten en uit vele andere blijkt dat deze laatste beteekenis niet algemeen was.

Financhen doene.

Deze uitdrukking had nog in het begin der jaren 1500 een zeer ongunstigen zin. Het Kortrijksch Kapittel trad in 1515 streng op wegens de volgende scheldwoorden tegen een van zijne medeleden uitgesproken: '...die loessaert, valschaert, bedriegherkin, financhierkin die vele lieden bedroghen heeft met *financhen te doene* ende sculden te makene ende die lieden haerlieden palen ghenomen heeft...'(1)

FINANCHE, financie, van het mlat. *financia*, beteekende oorspronkelijk: de beëindiging van een (rechts)zaak door middel van het betalen eener geldsom. In het Mnl. beteekende *finanche*: het opnemen van geld tegen woekerrente. Ook in het Middelhd. en Middelnd. had *finanzie, finanze*, den ongunstigen zin van: oneerlijke geldhandel, woeker, afzetterij. (Verdam, Mnl. Wdb. 2, 810).

In de 16e eeuw heeft *financie doen, financie vercoopen* de beteekenis: geld schieten, leenen op woeker. Een ordonnantie voor Sint Truiden (1580) treft maatregelen tegen dengene die, tegenover weezen, 'financie in geldt dede' of 'financie vercocht hadde'. De Costume van Brugge (1544) verbiedt 'van nu voordan eenich goedt te vercoopene *ter financie* ende wouckere...' De 'financiers' uit dien tijd verkochten namelijk ook goed aan een bovenmatigen prijs, te betalen op termijn; zij maakten nog schijnkoopen van goed tegen een

(1) In de Acta Capituli 1489-1532, f. 99 v. (berustend op het archief van het Bisdom te Brugge).

leugenachtige erkenning van levering en ontvangst, op welk niet geleverd en bovenmatig geschat goed zij gereed geld schoten.(1)

De uitdrukking ‘financhen doene’ is blijkbaar een overzetting van het fr. *faire finances*, in de 15e eeuw gebruikt met de beteekenis: verpanden, geld ontleenen of uitleenen; omtrent als het nederl. ‘nemen ter financie’ en ‘crijgen op financien’ in de 16e eeuw.(2)

Toch heeft het nederl. ‘financhen doene’ een andere beteekenis als zijn fransch model ‘*faire finances*’; dit laatste heeft nergens den ongunstigen zin die aan de nederl. ontleening gehecht is.

A.V.

De Brugsche straatnamen.

DE nieuwe alphabetische lijst van de Brugsche straatnamen is verschenen.(3)

Vele straatnamen krijgen daarmede een nieuwe schrijfwijze. Enkele namen werden verbeterd, b.v. *Bonin*vest, Collaert *Mansion*straat, Gloribusstraat. Vele overblijfsels van de slechte Fransche vertalingen van vóór 130 jaar zijn eindelijk weggevallen(4): Eiland, Groeninge, Hemelrijk, Hoogstuk, Korte Winkel, Lane, Maagdendal, Oude Burg, Oude Zak, Rozendal, Sarepta, Sint Maartenbilk, Verbrand Nieuwland en Zakske verliezen het achtervoegsel *straat*, dat echter behouden blijft in Hallestraat (tot 1807: Achter d' Halle) en

(1) K. Stallaert. Glossarium, v. Financie.
(2) L. De Laborde. Glossaire français du moyen âge, bl. 317 (Parijs 1872). Vgl. Stallaert t.a.p.
(3) *Stad Brugge, Alphabetische lijst der straatbenamingen*, 1936, 38 bl.
(4) De oorspronkelijke Vlaamsche namen van 1807, met hunne slechte Fransche vertalingen (die dan op hunne beurt in 't Vlaamsch vertaald werden) staan afgedrukt in de *Mededeelingen van de Vlaamsche Toponymische Vereeniging te Leuven* 1933, bl. 257.

Poitevinstraat (in 1807: Pottevynken, naam nu nog in gebruik). Coupurerei wordt Coupure, maar Groene *rei* blijft (tot 1807: 't Groene).

We kregen het *Krom* Genthof terug, alsook de Lendestraat, de Leem*put*straat, het Pandreitje, *Zonneke* Meersch, den ouden Vlaming*dam*, de Garre, de Kweekersstraat en de Klaverstraat.

Oude namen uit den buiten, die ook het achtervoegsel *straat* e.a. bijgekregen hadden om de oude Fransche overlevering in eere te houden, krijgen hun ouden vorm terug; te St. Pieters: Kruipuit, Poel*weg*, Waggelwater en Zeveneeke; te Zeebrugge: Zeekaai en Zwankendamme.

Er komt ook meer eenheid in de schrijfwijze van de straatnamen die naar personen genoemd werden; *overal* komt nu de voornaam erbij, b.v. Boudewijn Ravenstraat, Guido Gezelle Warande, Hugo Losschaertstraat, Joost de Damhouderstraat, enz.

Voor enkele namen werd de plaatselijke uitspraak overgenomen, b.v. *Kemel*straat, *Geernaart*straat Kapel*les*traat, *Katelijne*vest en *Kruis*vest; waarom echter niet Klarenstraat in plaats van Ste Clarastraat (in 1807; Claere straete), het vroegere klooster van Ste Clara werd toch betrokken door de Rijke *Claren*, en geen echte Bruggeling spreekt ooit van de Ste Clarastraat of Ste Claradreef.

De Kelkstraat is gebleven (tot 1807, K*u*lkstraat, rue de la courte pointe), alsook de Lee*uw*straat (oorspronkelijk *Lee*straat, rue de la pente)[1] en de Kr*eu*pelenstraat (vroeger Krepelenstraat).

De Venkelstraat kreeg helaas! haar ouden naam van Diefhoek niet terug, die nog uitsluitend door het volk gebruikt wordt. Volgens de Flou is Diefhoek hetzelfde als (Korte) Winkel; ten andere Venkelstraat (Vynkelstraetkin) is waarschijnlijk de vervorming van *W*ynkelstraetkin.

(1) Zie daarover de belangrijke bijdrage van den Brugschen toponymist Ant. Verwaetermeulen, in *Biekorf*, 1892, bl. 257.

Waarom nog altijd de niets zeggende naam van Philipstockstraat voor de oude Slijpstokstraat?

We hadden ook liever in plaats van Mallebergplaats, *Plaats Malleberg* gezien, zooals het volk ze nog altijd noemt, ter herinnering aan de Place Maubert, die hier in vroegere eeuwen uit Parijs overgewaaid is.(1)

Er is ook een gemis aan eenheid in de namen van de straten die naar vorsten, enz. genaamd werden: *Koning* Albrechtplaats, *Koningin* Astridpark, *Koningin* Elisabethlaan, *Koning* Leopold III laan en daarnevens Leopold I laan, Leopold II laan en Isabellastraat (in plaats van Aartshertogin Isabellastraat).

De Tramstraat, waarvan de naam door niets gerechtvaardigd was daar er geen tram in de omgeving liep, is nu *Tempelhof* geworden, omdat ze dicht bij het verdwenen Tempeliershof (den Tempel te Baelst) ligt.

Over 't algemeen is de herziening van de Brugsche straatnamen een goed werk.

We sluiten met een vraag aan het Brugsche schepencollege. De platen van onze straten werden vroeger gemaakt om den Vlaamschen en Franschen naam te dragen, ze zijn dus te groot voor de huidige ééntalige straatnamen. Ware het niet mogelijk op de platen van de straten die de naam van een beroemd persoon of van een historisch feit dragen, de levensjaren, en zoo noodig het beroep, van den persoon en den datum van het historisch feit bij te voegen, zooals te Brussel gedeeltelijk gedaan werd?

B.V. GEKAARD DAVIDSTRAAT
schilder
1460-1523
GENERAAL LEMANSTRAAT
1851-1920

JOS. DE SMET.

[Spreuk]

- Je ziet er uit lijk een vinkeman in de Meimaand. - Gezegd van iemand die er opgemonterd uit ziet. Stavele.

D.V.

(1) Zie Biekorf, 1928, bl. 18 en 50.

Mengelmaren

Bosserie.

Op de schilderij van Pieter Pourbus, verbeeldende de abdij der Dunen van Coxyde, geschilderd in 1580 (en bewaard in het Gruuthuuse-Museum te Brugge), staat er eene korte beschrijving van het klooster. Bij nummer 20 spreekt hij van de verschillende gebouwen die van water voorzien waren bij middel van looden buizen. Hij noemt: '...vischhuys, Poorte, Weverie, Bosserie ende meer andere diversche plaetsen.'

Weet er iemand wat het woord *Bosserie* beteekent? Zijn er geen oude teksten waarin we de beteekenis van dit woord kunnen achterhalen?

K.L. Coxyde.

De Keerse van de Leertouwers te Kortrijk.

Vóór het beeld van O.L. Vrouw in de Kortrijksche Kapittelkerk hing er sedert jaren een kostelijk versierde, geweldig zware en geweldig groote keerse. De Leertouwers hadden ze daar, met de toestemming van 't Kapittel, mogen optrekken; jaarlijks op Halfoogst kwamen zij hun keerse neerlaten om ermede in de processie te gaan.

't Ongeluk wilde dat, op een koelen uchtend van de maand Juni in 't jaar 1505, heel 't spel naar beneden viel. Gelukkig was het vroeg in den uchtend, vóór dat de kanunniken en 't volk in de kerk waren. De Kapittelheeren huiverden echter bij de gedachte van wat er had kunnen gebeurd zijn. 'Moest de keerse binst den dienst naar beneden gekomen zijn, zoo zeiden ze, dan zouden er alleszins dooden geweest zijn, of ten minste zwaar gewonden!'

De zaak werd in 't Kapittel te berde gebracht en de Heeren besloten eenparig:

1. dat de keerse met ijzeren haken en spillen aan den muur moest vastgemaakt worden, sterk en stevig om nooit meer te kunnen afvallen;

2. dat de Leertouwers hun keerse niet meer mochten naar beneden halen om er mede in de processie te gaan: immers, dat stoorde de Heeren bovenmate in 't zingen van 't officie op dien hoogdag.

De Leertouwers waren met die uitspraak niet tevreden. Hun mannen verschenen in 't Kapittel om hun recht te verdedigen en vroegen: ‘de keerse te mogen in de processie dragen ofwel ze voorgoed uit de kerk weg te nemen en naar elders over te brengen’.

De Kapittelheeren bleven bij hun besluit; ‘na rijp overleg’ gaven zij aan de Leertouwers de toelating om de keerse weg te nemen.

Wij weten niet naar welke andere kerk of kapel onze goede ambachtslieden hun keerse, de glorie van hun ambacht, verhuisd hebben.

- Volgens de Acta Capituli van de Kortrijksche O.L. Vrouwkerk 1489-1532, f. 46 v, bewaard op het archief van het Bisdom te Brugge.

V.

Rei- en Rondedansen te Brugge.

Vgl. hierboven bl. 108.

Toen wij nog bubbels-van-jongens waren, hebben we dikwijls, onder de hoede van grootmoeder zaliger, gewandeld met de vele andere rakkers van de Zandstrate naar 't Kapelleken van Coppieters (van de Galge) langsheen den Diksmuidschen Heirweg. Toen zongen wij, al dansen en al huppelen, hand in hand, van:

> In een lange reke
> Van hier tot aan beke,
> Van hier tot aan 't kapelletji
> Tingelinge belletji.

En hoe dikwijls hebben wij dan niet 't spelleken van Marionette en Marion gespeeld in de toen nog heel gastvrije bosschen van Zevenkerke! 't Deed me waarlijk deugd toen ik die aanteekeningen hierboven las.

M.V.C. St. Andries.

Kopziende.

- 'k Ken Pieter al lange, en hij en hê persies nooit stijf *kopziende* éweest - 't en was nooit geen van de schoonste, van de ‘snelste’.

Poperinge.

Zeggeld en Leggeld.

't Eerst wijst op de klaps en 't uiterlijke van de menschen; het tweede bestaat bij de stille spaarders.

- Er zijn twee soorten van geld bij de menschen: 't eene is *zeggeld*, 't andere en 't beste is *leggeld*.

A.V.W.

Aftelrijmkes.

Antoinette wat hè-je gedaan?
'k Hè gelogen,
'k hè gestolen,
'k hè mij' moeder verdriet aangedaan.
10. 20. 30.....*100*.

Die wil meedoen
moet er aan zijn,
daarom moe-je niet kwaad zijn,
a. b. *af*.

Ik en den dikken en den olifant } bis.
speelden op e fluitjen } bis.
en dat was *plezant*. } bis.

Bom, bam, bare
Februari, Maart, April,
gij kunt kiezen wie gij wilt.
10. 20. 30.....*100*.

Opgeteekend te Brugge.
S.V.

Vingerrijmkes.

Duimeloot en Lekkerpoot,
Langeraap en Korteknaap,
Kleinkernuit,
Springen te gare 't venster uit.

Knokke.
B.D.L.

Martie heeft een haze geschoten,
Beenie heeft hem opgeraapt,
Bienie heeft het vel uitgestropt,
Wartie heeft hem gebraad,
Pinkie heeft het al opgeëten.

Deerlijk.
L.D.

[Nummer 7-8]

De gilden van Nieuwpoort volgens de oude grafzerken.

VÓÓR den oorlog waren er te Nieuwpoort, in en rondom de kerk, zelfs op de voorlanden van de Markt, veel grafzerken te zien. Ze gingen meestendeels in den oorlog verloren. Nu treft men er nog negen aan binnen de kerk, ingezet in de muren; buiten aan den rechterkant zijn er nog groote stukken van grafzerken bewaard.

Doch zijn de steenen verloren gegaan, de opschriften zijn bewaard gebleven, want een schepen van ‘de stede en port’, Joseph Rouzee, heeft ze rond 1772 opgeteekend. Hij heeft ze nochtans niet geheel getrouw afgeschreven. Het handschrift moet thans berusten op het Rijksarchief te Brussel; over dertig jaar heeft Robert de Beaucourt de Noortvelde den tekst van die opschriften uitgegeven[1]. 't Is aan de hand van die opschriften

(1) Histoire de Nieuport, deel II, Documents Historiques... Epitaphier. Oostende, Bouchery, 1904-1910. De teksten zijn aldaar dikwijls zeer foutief afgedrukt.

door de Beaucourt uitgegeven, dat ik de verschillende oude gilden van Nieuwpoort heb opgezocht.

1. De Sint-Jacobsgilde (*Visschers*).

De gilden hadden meestal hun kapel in de parochiekerk en daar werden de gildebroeders bijeen begraven of werd hun grafzerk aangebracht.

Boven opschrift n. 111 vinden we'. '*In de Sint-Jacobschoor alias de visscherscappelle*'.

De Sint-Jacobsgilde was de gilde van de visschers. In de kapel van St-Jacob treffen we vijf opschriften aan van visschers die er begraven liggen. Eén ervan duidt vooral klaar en duidelijk aan dat het de gilde van de visschers was:

(N. 122): Vrye sepulture van den eersaemen Jan Vrome f^{s} François, in - syn leven capitain ende Deken van *St Jacobsgilde, onderhouden door de visschers deser stede* van Nieuport. Overleden den 3 february 1696...

De vier andere opschriften van visschers binnen het St-Jacobskoor begraven, zijn:

(N. 124): Sepulture van Pieter Bellynck, *alferis* (vaandrig) *van St Jacobsgilde* die overleet den 20 Juny 1638...

(N. 126): Vry sepulture van Pauwels Jaeckx f^{s} Pauwels, in syn leven *Deken ende capitain van St Jacobsgilde* binnen Nieuport, overleet den 20 oust 1698.

(N. 130): Sepulture van Cornel. Reubens f^{s} Paulus, *visscher van synen style*, overleet jong man den 20 Januari 1735, ou dt 60 jaeren.

(N. 131): Hier licht begraven Mathis Coolen f^{s} Joris Coolen, *visscher van synen style*, overl. den 10 Junius 1668...

De twee laatste zerken vermelden de gilde niet; toch liggen die visschers 'van style' begraven in de St Jacobskapel.

Sint Jacob was de patroon van de Nieuwpoortsche visschers. Vroeger woonden deze samen in een zelfde straat, die dan den naam droeg van *St Jacobsstraat*. Het is de huidige Havenstraat. Ze hebbben die straat moeten verlaten en zijn komen wonen in de straat van de houtbewerkers, die de *Schipbrekersstraat* genoemd werd. Aan

het verste gedeelte tegen de kaai gelegen, gaven zij den naam van hun Patroon. Nu nog wordt die straat de St Jacobsstraat genoemd en het verdere gedeelte de Schipstraat.

2. De Sint-Jansgilde (*Schippers*).

De Sint-Jansgilde was de gilde van de *schippers*.

In de kerk bestond er een Sint-Janskoor; daar treffen we opschriften aan van zeven schippers die er hun grafzerk hadden. Doch buiten dit koor treffen we nog schippers aan:

(N. 137): Vry sepulture van Sr Jan De Roo f^{s} Mailliaert, in syn leven *schipper van St Jansgilde*, ende coopman van Nieuport, die licht begraven tot Dunkercke in de groote kerke overl. 18 february 1690...

De volgende opschriften bevinden zich alle in het St Janskoor. Ze vermelden ofwel de gilde ofwel den stiel van den afgestorvene, zoodanig dat ze kunnen dienen tot staving van het boven gezegde: De St Jansgilde was de gilde van de schippers.

(N. 216): Vry Sepulture van den Eersaemen Pieter Vandenberghe f^{s} Pieter, in syn leven *Deken van de gulde van St Jan* deser stede overl. den 13 April 1712...

(N. 217): Sepulture van den Eersaemen Jan D'Hulle f^{s} Anthonis, Jonckman oudt 25 jaeren, *vry schipper van St Jansgilde* van Nieupoort, gestorven op den 8 Mey anno 1675.

(N. 218): Vry Sepulture van *Captain* Jacobus f^{s} Gulielmus Looten overl. den 21 Juny 1718.

Zou deze een kapitein zijn van de St Jansgilde of zou hij de kapitein van een schip geweest zijn?

(N. 223): is van eene heele schippersfamilie. Vry Sepulture van Pieter De Cuyper f^{s} Adriaen, overl. *Vry Billanderman ende schipper op zee*... 1768, oudt 65 jaeren. Kinderen nog in leven:

Pieter Antonis, *Vry Billanderman en schipper op zee*.

Mary Joanna in het huwelyck met Paulus Meynne f^{s}

Paulus, *Vry Billanderman ende schipper op zee*.

Een ‘Billanderman’ was een schipper die vaarde op

GILDE- OF PROCESSIEVAANTJE VAN SINT JAN, NIEUPOORT.

een *billander* of binlander (fr. bélandre), een platbodemde vaartuig meest gebruikt op de binnenwaters; in de opschriften hierboven wordt er uitdrukkelijk bijgevoegd dat de ‘billanderman’ ook ‘schipper op zee’ was.

(N. 228): Hier licht begraven Jan Thuyn f^{s} Jacob, die overl. den 8 Juny... 1663, in syn tydt *Deken van de St Jansgilde* van Nieuport...

(N. 234): Sepulture van Sr Jan Snouck f^{s} Jan, in syn leven *Deken van St Jansgilde deser* stede... 1681.

(N. 253): meldt nog iets merkwaardigs.

Vry Sepulture van Sr Joris Vereecke 't synen tyde Poorter deser stede van Nieuport, *Deken van St Jansgilde*, gebleven met zyn schip op zee omtrent de kusten van Cadsant op 26 Jan. 1702 ende van zyn zoon Joris,... die met zyn vader gebleven is op zee.

't Was d us wel een gildebroeder van de St Jansgilde en schipper. Hoe zij omgekomen zijn op dien datum omtrent de kusten van Kadzand ware misschien nog te achterhalen. Woedde er dien dag een geweldige storm?

Het volgende opschrift bevestigt nog dat de Sint-Jansgilde wel de schippersgilde was.

(N. 236): Nevens den voorgaenden staet in den meur gematst ‘Deken ende gildesorghers van *St Janscappelle* binnen deser stede van Nieuport, genaemt de scutlieden, syn gehouden ende verbonden te doen doene in eeuwighe daghe alle saterdaghe tusschen 8 en 9 hueren in hunlieder Cappelle een lesende messe met een De Profundis naer deselve messe ter zaecke over de ziele van Lysbette f^{a} Jan De Dromere ende alle gelovige zielen al naer 't verclaeren van transporteeren ende brieven van Lysbette gepasseert voor Burgemeesters en schepen van de voorseyde stede in date 15 dag in mei anno 1554.’

Buiten de Sint-Janskapel waren er nog zerken van schippers, doch de gilde wordt er niet op vermeld.

3. De Gilde van het H. Kruis (*Hoveniers*).

De Gilde van het H. Kruis was onderhouden door

de Hoveniers zooals opschrift n. 136 ons laat kennen:

Vry sepulture van den eersaemen Pieter f^{s} Joos Vercamer in syn leven... [Deken?] van *de gulde van het H. Cruys onderhouden by de hoveniers* binnen Nieuport overl. den 10 Juny 1729...

Dat de hoveniersgilde 'de gilde van de hoveniers' was, zal 't volgende feit bevestigen. Buiten de stad, aan het Westsluis, stond 'Ons Heeren Huizeken' met een kruis dat de visschers vereerden. Dit Ons Heeren huizeken werd vernield in de belegering van Nieuwpoort door de Franschen in 1793; het kruis werd gered. In 1802 werd het achteraan in de kerk geplaatst bij de doopvont. In 1834 werd het overgebracht naar 't altaar van het H. Kruis. De hoveniers droegen het in de processie. Ook waren het de *hoveniers* die het *missiekruis* droegen in de processie bij een zending.

Wat er waarschijnlijk van deze gilde nog overblijft is een zilveren lamp, die hangt in 't hoogkoor links. Zekerheid daaromtrent hebben we niet, doch d riemaal staat er een kruis op afgebeeld. Zoodat alles laat vermoeden dat zij zou toebehoord hebben aan de Gilde van het H. Kruis en gehangen heeft in hun kapel.

4. De Sint-Maartensgilde (*Kuipers*),

De verspreide opschriften geven slechts melding van 'de *Cuypergilde*'. Naar mijn oordeel was deze dezelfde als de *St-Maartensgilde*.

In de 'Cuyperscappelle', waar er verscheidene meester-kuipers begraven liggen, heeft men het volgend opschrift:

(N. 247): Aen den meur verbeeldend *St-Maerten*: Gesticht ter eere van de heilighe maghet Maria ende *St-Maertins*. Dit is de sepulture van den eersaemen Maerten Deseur f^{s} Valentyn, *meester-cuyper* deser stede, tot Strasburgh gebooren, die overleet den 17 7^{ber} 1671...

De patroon van dezen kuiper was wel de H. Martinus, maar was de heilige er niet afgebeeld omdat de

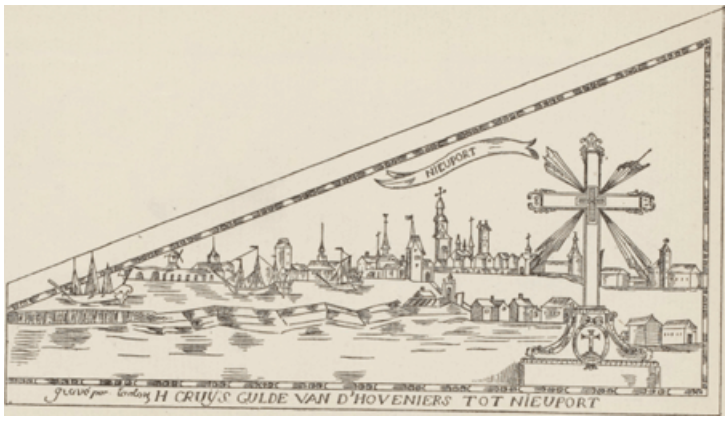

Gildevaantje van de Hoveniers, Nieuport.

'Cuypersgilde' de 'St-Maartensgilde' was? Er was hier in de stad een St-Maartensgilde. De 'Camerboeken' vermelden het uitdrukkelijk, met name het 'Camerboec' van October 1554 tot April 1557, fol. 33 v°: 'Deken ende sorghers van *sinte maertens ghilde* contra Fransois Pilgrem, ontfangher vande kercke, heesschende trecht van sepulture voor Moses Sansvyn begraven in Sinte M a e r t e n s c a p e l l e, moeten doen blycken dat de ghilde gherecht es, trecht van sepulture aldaer hebbende...'[1].

Voeg daarbij dat Sint Maarten eigenlijk de patroon is van de Kuipers.

In de 'Cuypercappelle' vinden we verscheidene kuipers begraven.

(N. 243): Sepulture van Mathis Dilles f^{s} Pieter, *meester cuyper* deser stede van Nieuport, die overleet den 6 October 1679...

(N. 249): Vry sepulture van Eustachius Vogelaere den soone van Matheus, in syn leven *Deken Dan de Vrye meesters cuypers deser stede* ende port van Nieuport overl. den 20 october 1768...[2].

Een opschrift (N. 246) vermeldt weerom, zooals we reeds gezien hebben voor andere gilden, een fundatie die moet gelezen worden in hun kapel en een mis op 'hun dagh'. Welk is die dag? Is het de feestdag van St Maarten, 11 November?

5. Sint-Jozefsgilde (*Timmerlieden*).

Er bestond een afzonderlijke 'St Josephscappelle' en daar heb ik één enkelen grafzerk aangetroffen met uitdrukkelijke vermelding van de gilde.

(N. 330): Sepulture van Pieter De Kuyper f^{s} Jan gebooren van Berghe St Wenox, *gulde broeder oan St Joseph gulde, meester timmerman* ende sluysmeester van t West sluys by Nieuport, overl. den 1 Mei 1705...

(1) Gilliodts van Severen. Coutumes de Nieuport, bl. 334.

(2) Er lag nog een grafzerk van een meester-kuiper in de 'H. Drievuldigheidscappelle'; n. 348 bij de Beaucourt: Jan De Brouckere, 1710.

Ik wil hier niet verder ingaan op de moeilijkheden die vroeger in de jaren 1500 moeten ontstaan zijn tusschen de timmerlieden en de 'scrynewerckers' die behoorden tot de St Pauwelsgilde. Deze bevestigen alleenlijk dat timmerlieden en schrijnwerkers tot een zelfde gilde behoorden en later ieder een afzonderlijke gilde gevormd hebben.

6. Sint-Aubertusgilde (*Bakkers*).

De *St Aubertusgilde* is deze van de *bakkers*.

Dicht bij malkaar vinden we drie opschriften van Bakkers, doch één enkel duidt de gilde aan, onder den naam van Sint Aubertus (Obrecht), patroon van de bakkers(1).

(N. 183): Vry sepulture van Carolus Johannes Vlieghe f^{s} Pieter..., *meester-backer* deser stede onder *de gulde van Sint Aubertus*...

(N. 181).: Sepulture van den Eersaemen Paschier Blanckaert f^{s} Paschier, *Backer van synen style*, overl. den 9 oust 1688...

(N. 186): Vry sepulture van Pieker Michel Vlieghe f^{s} Pieter,,.. *meester backer* overl. den 17 juny 1748, oudt 51 jaeren; ende van syn huysvrouwe Marie Francisca Van de Casteele f^{a} Xaverius, overl. den 3 april 1776, ou dt 79 jaeren. Kind eren: Carolus Joannes, meesterbakker, overleden in 1775 (N. 183 hierboven vermeld) en Pieter Antonius eveneens meester-bakker.

7. Gilde van O.L. Vrouwe Kindsbedde (Arbeiders).

Deze gilde is maar in één opschrift vermeld.

(N. 146): Sepulture van sr Pieter Verleure f^{s} Pieter, t'synen tyde *hooftman van Onse L. Krouwe kintsbedde gulde*, overl. den 7 december 1683...

In de Camerboeken lezen wij meer daarover. Het boek over 1554-1557 vermeldt: 'Lieven van Kynderen contra deken ende sorghers vande *kyntsbedde ghilde* es

(1) Gilliodts a.w. bl. 383 schrijft uit de Camerboeken blijkbaar verkeerd: Sint Hubertus.

ghecondemneert alle weke als hy werkt ter Caye een twaelfaert te geven'[1].

Het Camerboek van 1582-1585 spreekt er nog duidelijker over:

'Up tverzouck van deken ende zorghers van Onze Vrouwe kyntsbedde ghildeghelt te moghen lichten ende ontfanghen van elcken daelder byden arbeyders tzy ter caeye, ter ryole ofte binder stede gbewonnen II s. par. omme de zelve gheemployeert te wezen tot onderhoudenesse van kerckelicken dienst van de zelve ghilde'.[2]

Van d eze gilde is er nu nog een zilveren lamp bewaard in de O.L. Vr. Kerk. Ze draagt 't volgende opschrift: 'Ex Testamento D. Joannae Martens'. Volgens de dekanale letter zou ze gemaakt zijn te Brugge in 1624-25. In een medaljon op de lamp is ook nog het wapen van dezelfde Juf. Joanna Martens aangebracht. Maar benevens dit opschrift staat er nog in ander schrift ingegrift: 1630 O.L.V. KINDSBEDDE.

Deze gilde is misschien wel de eenige die na de Fransche Omwenteling is blijven bestaan. Immers tot rond de jaren 1900 bestonden nog de 'orbeiers' die al de karweien deden en een 'kot' hadden waar al hun alaam in bewaard werd. Ook moeten er rekeningen en andere papieren bestaan hebben; waar deze nu te vinden zijn, is een raadsel[3].

8. Overige Gilden.

Buiten deze gilden waarover de grafschriften ons eenigermate inlichten, bestonden er nog verscheidene andere gilden.

De mulders waren vereenigd in de SINT-NIKLAASGILDE. Het grafschrift (N. 40) van den meester-mulder Pieter Mus, overleden in 1743, vermeldt de gilde niet.

(1) Gilliodts a.w. bl. 333. - Een *twaelfaert* is een kleine Vlaamsche munt, een oort.
(2) Gilliodts a.w. bl. 385.
(3) Een verslag over deze gilde door de wetheeren van Nieupoort in 1785 opgesteld, is medegedeeld in het werk van Baron Ch. Gilles de Pélichy, L'Organisation du Travail dans les ports flamands, b1. 205-207 (Leuven 1899).

De *Onse Lieve Vrouwe Viscopersgilde*. De twee grafschriften van 'Vrye Viscopers' vermelden de gilde niet:

(N. 382): Hier vooren de vrye begraefplaetse van Sr Pieter Reynaert ...in syn leven *vrye vischcoper* ende regierder van den haringhvangh overl. 14 Maerte 1755.

(N. 383): Hier voren vrye begraefplaetse van S^{r} Ph. Joseph Adam ...in syn leven Bailliu ende sasmeester van het Yp ersas nevens deze stadt Nieupoort den tijdt van ...jaeren, mits gaders *vryen vischcoper*.

Daarnevens hadden we te Nieuwpoort nog:

De Sint-Pauwelsgilde van de 'scrynewerckers'; de Sinte-Loysgilde van de 'ketelaers'; de Sint-Christoffelgilde van de 'metselaers'; de Sint-Lenaertsgilde van de 'brouwers'.

De Camerberechten van 1588-1594 vermelden daarenboven nog drie beëedigde 'gheswooren' gilden(1). Het waren: de St Jorisgilde, de St Sebastiaansgilde en de St Andriesgilde.

Van de *Sint-Andriesgilde*, te weten de busschieters, vinden we melding in volgende grafschriften:

(N. 154): Hier onder licht begraven Joos Van Slype in syn leven Kerckmeester ende regierder van den algemeenen aermen ende *dobbelen Conincfa van S*^{t} *Andriesgilde* deser stede, overl. 15 7^{ber} 1691.

(N. 96): Sepulture van d'heer Abraham Delahaeye f^{s} jacques, in syn leven schepen ende tresorier deser stede, hooftman van de *gilde Van S*^{t} *Andries* die overleet den 2 maerte 1674.

(N. 286): In den meur een beelt van St Andries. Sepulture van Anthone Mally, *coninck van S*^{t} *Andriesgilde*, 1669.

Ook de Sint-Jorisgilde (der Kruisboogschutters) is op de zerken vermeld:

(N. 188): Sepulture van d'heer Bartholomeus Pluvier, fs Pieter, schepen deser stede ende port van Nieuport ende *keyser der edele gulde van S*^{t} *Joris* der voorseyde stede,... 1699.

(1) Gilliodts a.w. bl. 381.

9. De Doornekroon (*Rederijkersgilde*).

Het gezelschap van de Doornekroon schreef reeds in 1443 ‘prisen van esbatemente’ uit en werd in 1492 een erkende kamer van Rhetorica, gedoopt door de hoofdkamer *De Fonteine* van Gent. De gilde was verbonden aan den Nood Gods en voerde als blazoen: JHS (Jesus) FERT bij een doornekroon (= Jesus fert spineam coronam: Jesus draagt een doornekroon), benevens de kenspreuk: *Van vroescepe dinne*.(1)

Er is ons een stuk van een koperen grafzerk bewaard gebleven, tegenwoordig ingemetseld in de linkere dwarsbeuk van de O.L. Vrouwkerk; het draagt duidelijk het blazoen van de Doornekroon, zooals de afbeelding hierboven laat zien. Daaronder staat op een rol:

vâ willê van screvê die starf a^{o} XV^{c} XL. den... (1540).

Hier staan we waarschijnlijk voor het grafschrift van een gildebroeder van de Doornekroon. Bij de Beaucourt is er geen afschrift van opgeteekend.

De Red erijkersgilde is anders in vele grafschriften vermeld, o.m. op een zerk die nu bewaard is, doch buiten de kerk ligt, nevens den alleenstaanden pijler, overblijfsel van de vierde beuk. Wij vinden er de kenspreuk der gilde in vernoemd.

(1) E. Vlietinck. Een bladzijde uit de Gesch. van Nieupoort, bl. 96-97. Vgl. Annales de la Soc. d'Emulation, VII, 1845 bl. 220 vv. met afbeelding. De koperen plaat van deze prent is tegenwoordig' in het bezit van Dr Desnick te Nieuwpoort.

(N. 276): Grafplaets van Jacobus De Waele, ghebooren tot Nieupoort... in syn leven Dischmeester ende Rymbestierder der Rederycke const van *vroegschepe dinne* deser stede, overl... 1713.

Een ander (N. 284) laat ons een 'Kooninck van de Retoricke gilde' kennen in den persoon van Jan De Bette, overleden in 1697.

Het past dat wij ten slotte een opschrift aanhalen dat op 'een marberen tafel' gebeiteld stond, nl. datgene waarin vernoemd is: Heere Josephus Franciscus Rouzée, de man die in de jaren 1750-1772 al de grafschriften van onze parochiekerk heeft afgeschreven en ze ons daardoor bewaard heeft. Het opschrift (N. 29) zegt dat hij 't' synen tyde schepen, regierder van den disch ende gemeenen armen' was en tevens 'hooftman der rederycke gulde van Rhetorica...'.

Gildevaantjes.

Het vaantje der Sint-Jansgilde.

Dit vaantje hierboven bl. 172 afgebeeld, is een kopersnede uit de 18e eeuw; het staat beschreven in het werk van Em. H. Van Heurck, *Les Drapelets de Pèlerinage*, bl. 344 (Antwerpen 1922). Is het een gildevaantje of een vaantje uitgedeeld aan de deelnemers van de Sint-Jansprocessie?

Een afdruk van dit vaantje bevond zich in het Museum te Dixmude. Bij een bezoek stond de heer Glorie het bereidwillig af aan 't Museum van Nieuwpoort. De afdruk is een negatieve lithographie van de kopersnede. De vaardige hánd van den heer L. Vanhille leverde de rechte teekening van onze afbeelding.

Het vaantje der H. Kruisgilde.

De kopersnede van dit vaantje is bewaard op het archief van Nieuwpoort(1). De afbeelding (buiten tekst,

(1) Onze eerste gedachte was een afdruk van de kopersnede zelf buiten tekst mede te geven. Onze drukker heeft daartoe de voorbereidende proeven getrokken; de lithographische uitvoering zou echter te duur geweest zijn voor de beurs van ons blad. - B.

op omtrent halve groote) is door den heer L. Vanhille getrouw nageteekend van een afdruk, dien Dr Desnick mij vriendelijk heeft afgestaan.

C. DENORME.

De Lesse van den Driehoek.

Een scheethoekten driehoek was aan 't einde van zijn levensweg gekomen.

- Ach, wat was de wereld toch vol hoeken! zei de driehoek tot den cirkel dien hij ontmoette. ‘Ik liep overal tegen en 't liep allemaal tegen mij. De wereld! de wereld! 't is al hoek en kant, zeg ik u!

- Gij zijt daarom ook een scheef hoekten driehoek! zei de cirkel die zijn volk kende.

- Hoe zoo? Gelooft ge dat het mijn schuld is dat ik overal tegengeloopen heb? vroeg de scheefhoekten driehoek die lijk ineens begon klaar te zien.

- Maar natuurlijk, glimlachte de cirkel, want de wereld is maar hoekig voor die het zelf zijn.

PETER.

- Van een dommerik zingt men:

> En hebt g' hem niet gezien,
> 't Kalf van Moyses, 't kalf van Moyses.
> En hebt g' hem niet gezien,
> 't Kalf van Moyses zonder knien.

Stalhille.

- Om een man te krijgen:

> Onze Lieve Vrouwe van Halle
> Verleen me toch de trouwe,
> 'k Hê' zulke schoone gedraaide beên
> En 'k en krijge algelijk nog geen.

Roeselare.

Waterspeene.

Ne koekuit, ne meerlare die schuifelt tegen den regen, ook ne pauw, noemt men *waterspeene*.

Heule.

A.V.W.

De graanprijzen te Brugge binst den Hongersnood van 1586-1587.

OP 16 Oogst aanstaande zal te Brugge de processie van O.L. Vrouw van Blindekens uitgaan. Het eerste deel dezer processie heeft betrekking met den slag van Pevelenberg in 1304, en de belofte die de Brugsche vrouwen deden aan O.L. Vrouw om de zegepraal op het Fransche leger te bekomen.

Het tweede deel herinnert ons aan de bevrijding van de stad van den hongersnood in 1588.(1)

Onze streken beleefden toen beroerde tijden. Op 24 Mei 1584 werd te Doornik de verzoening besloten tusschen den koning van Spanje en de Zuidelijke Nederlanden. Al de steden van Vlaanderen traden deze overeenkomst bij, uitgenomen Sluis, die getrouw bleef aan den prins van Oranje, en slechts in 1587 door de Spaansche troepen heroverd werd.

Do or den val van Antwerpen op 17 Oogst 1585 was de scheiding tusschen de noordelijke en zuidelijke provinciën der Nederlanden voltrokken. Op 28 Oogst besloten de Staten-Generaal van de opstandige noordelijke provinciën den uitvoer van levensmiddelen te verbieden naar de gewesten die aan Spanje trouw gebleven waren.

De Zee uwsche schepen sloten de Schelde, het Zwin en de Vlaamsche kust af.

Frankrijk was toen door een burgeroorlog geteisterd en de toevoer van levensmiddelen uit dit land was ook zeer gering.(2)

In ons land heerschte er groote hongersnood gedurende de jaren 1586 en 1587.

(1) Over *Blindekensprocessie*, leze men: *Rond den Heerd*, Dl. XIV, 1879, bl. 273 276 en Dl. XX, 1885, bl. 293-295.

(2) De uithongeringspolitiek van de Noordnederlandsche provinciën staat beschreven in het werk van J.H. KERNKAMP. *De Handel op den Vijand*. I, 1572-1588. Utrecht, 1931.

Het Staatsarchief te Brugge bezit een register (fonds Sanders, n^{r} 3662) waarin het magistraat van het Brugsche Vrije, iedere week, den prijs opteekende van drie soorten tarwe en drie soorten rogge, die op de markt te Brugge verkocht werden inde jaren 1564-1604. Daaruit werd dan de prijs van het brood berekend.

Met deze gegevens heb ik den gemiddelden prijs van één hoed (1,71 Hectoliter) tarwe en één hoed rogge berekend in schellingen (s.) en deniers grooten (gr.).

Ziehier de *jaarlijksche* gemiddelde *prijs* van één hoed *tarwe* en één hoed *rogge* voor enkele dezer jaren:

Jaar	***Tarwe***	***Rogge***
1579	24 s. 5 gr.	15 s. 2 gr.
1582	34 s. gr.	20 s. 6 gr.
1585	62 s. 8 gr.	43 s. 8 gr.
1586	93 s. gr.	73 s. gr.
1587	79 s. 3 gr.	57 s. 1 gr.
1588	30 s. 5 gr.	16 s. 4 gr.
1592	28 s. 2 gr.	14 s. 3 gr.

In 1586 kost d us de tarwe bijna viermaal zooveel als in 1579, en dé rogge bijna zesmaal zooveel.

Hier volgen nu de gemiddelde prijzen van één hoed tarwe en één hoed rogge, rond het midden van enkele maanden, binst de jaren 1586 en 1587, toen de levensduurte zich het meest liet voelen.

Maand	***Tarwe***	***Rogge***
1587, 11 Januari	70 s. 8 gr.	56 s. 4 gr.
19 Juli	120 s. gr.	102 s. gr.
16 Oogst	103 s. gr.	64 s. gr.
1586, 17 Januari	101 s. 4 gr.	76 s. gr.
16 Mei	120 s. gr.	84 s. gr.
19 December	50 s. 5 gr.	30 s. 8 gr.

Op 13 Juli 1586 kostte de tarwe 5/7 meer als op 11 Januari en de rogge tweemaal meer. Op 16 Mei 1587 kostte de tarwe 2,4 maal duurder als op 19 December daarna, en de rogge bijna driemaal zoo duur.

Het waren dus vooral de arme menschen, die enkel rogge konden koopen, die het meest te lijden hadden.

JOS. DE SMET.

Voor de winkelruite.

O wa' schoone, wa' schoone *sacosse*!
'k zie ze zoo geren!
zuiver leêr, e zilvere slot, en
'tnegentig frank maar!
Jan, mijne man,
wat dinkt er u van?
- Jonk toch, jonk toch,
't kan al méér in
uwe *kabba*!
- Jan, mijne man, o
't doet zoo schoone, en
't is de *mode*!
Rika van Korneel Placket, gaat
ook al uit met
heur sacosse!
moete ik schuiven, schuiven voor Rika?
'tnegentig frank,
maar 't is voor nieten!
- Nu, nu, 'k en
wille 't voor nie' niet!
daar zie, 'k geve u
twintig frank, en
ga der maar omme, *Filemiene*,
ga der maar achter,... toe!
- 'K en doe!...
'k zal zwijgen, Jan, van
nu tot thuis!...
- Och Heere, da'k
mij' vrouwke daarmeê stoore!
maar zwijgen, jonk,
't is 't liefste dat ik hoore! -

Kortrijk,
A. MERVILLIE.

De Westsluis van Nieupoort.

EEN onzer oudste sluizen is wel de Westsluis van Nieupoort, die dagteekent van het ontstaan der wateringen, dus van de XIIe eeuw.

Er waren twee sluizen te Nieupoort, beide gemaakt door het bestuur der wateringen; de Oostsluis lag ten Oosten der stad, de Westsluis, ten Westen.

I. DE LIGGING VAN DE WESTSLUIS. *De Venepe. Ter Yde*.

De Westsluis stond aan de monding van de VENEPE, waar deze natuurlijke waterloop in den Yser vloeide. Een gedeelte van dezen ouden waterloop wordt nu genaamd de Oude Aa, en verder noordelijk, de Koolhofvaart en Oude Veurnevaart.

Zoo was de natuurlijke loop dezer oude rivier, die vroeger een zijarm was van den Yser.

In de Middeleeuwen gaf men den naam *Venepe* aan een kunstmatigen waterloop, nu genaamd Proostdijkvaart, beginnende ten Oosten tegen Veurne, en vroeger de verlenging uitmakende van de Calommegracht, tot aan de tegenwoordige Koolhofvaart. De Venepe volgde dezen waterloop tot in de monding van den Yser; ten Westen van Nieupoort, noemde men de rivier *de Riole*. In verscheidene oude teksten toont men dat de Venepe in zee liep bij Nieupoort, want men verwarde de breede monding van den Yser met de Zeekust.

Een tekst van 1261, in het Cartularium der Abdij van St Niklaas van Veurne, spreekt van de palingvisscherie in de Venepe '*piscariam que vulgo Paeldingesetten dicitur*,... *et inde usque in Venepam et exinde usque in mare*,...' Blanchard, in La Flandre 1906, doet integendeel de Venepe van We st naar Oost vloeien, en uitmonden in den Yser bij *Ter Hemme* (zie kaart bl. 168). Dit is tegenstrijdig met al de oude teksten onzer archieven, en ook met de richting der natuurlijke waterloopen onzer kust.

Sedert lang liggen er drie bruggen over de Venepe,

in de nabijheid van Nieupoort. De *Koolhofbrugge*, in steen gemaakt ligt op den ouden weg van Nieupoort naar Ramskapel, dicht bij de hofstede *het Koolhof*, vroeger *de oude werve*. Er was daar eertijds eene sluis, genaamd Koolhofdam. In 1803 spreekt men er nog van in de rekeningen: 'Plan figuratif van de twee nieuwe deuren in 't Coolhof dam', door P.J. Jooris, timmerman te Nieupoort. Dit was enkel eene kleine sluis, dienende om des zomers het brakwater tegen te houden; zij bestond uit twee dubbele deuren, breed $2^{m}84$, hoog $3^{m}95$. Men noemde ze *de suit deure* en *de nort deure*.

Dichter bij de stad, ten zuiden, was de *Riolebrugge*, op den weg naar Veurne, maar nog binnen de versterkingen. In de rekeningen van 1794 en 1796 is de naam nog bewaard: '9 mey. Item betaelt aen de schippers over het uytwynden eene pylle aen de riole brugge...' De oude 'pyllen' die moesten vernieuwd zijn, werden uitgetrokken bij middel van een windasse. Nu wordt deze brug sedert lang genoemd *de Arkebrugge*, omdat de herberg '*In de Arke van Noë*' juist bij de brug gelegen is.

Deze herberg bestond nochtans reeds in 1794, want men leest: 'item gewrocht tot repareeren het barge plankiet aen d'Arcke...' De barge die van Nieupoort naar Veurne vaarde, kwam daar aan bij de Arke, waar er een soort houten loskaai stond. Nog in 1796 is de oude naam der brugge bewaard: 'qui ont travaillé à la construction du pont de la Riolle'. Bij de Westsluis lag er eene kleine brug, genaamd *'t Vierboetersbrugsken*, die verdween met het sas in 1773, en vervangen werd door de brugge van het oude Veurnesas, nu genaamd Kattesas, die nog bestaat.

Vóór dat de polder Lens ingedijkt was, ten westen van Nieupoort, liep de monding van den Yser bijna van Oost naar West, en strekte zich uit tot bij Oostduinkerke, waar het gehuchte Nieuwe Yde lag[(1)]. Men

(1) Zie de kaart in ons werk *La Région des Dunes de Calais à Knocke*, 1932.

kan nu nog deze oude monding herkennen, wanneer men de oude duinen volgt liggende ten Westen van Nieupoort, een weinig ten Zuiden der verlenging der Langestraat, tot aan het gehucht Groenendijk. De huidige Oude Veurnevaart, toenmaals de Venepe, liep niet verder, en daar werd de eerste sluis geplaatst in de XIIe eeuw. De studie van den grond laat ons toe, bij gebrek aan geschreven oorkonden, deze oude topographie te beschrijven.

Vóór dat dit gedeelte der monding van den Yser ingedijkt werd, noemde men de monding der Venepe, TER YDE. Deze naam werd gegeven aan de monding der natuurlijke waterloopen die een soort van inham of haven vormden. Langs onze rechte zandige kust, kan men immers, op geen ander manier de vorming der yden of inhammen uitleggen. Later, na de verzanding van den waterloop, bleef er nog lange jaren een laatste overblijfsel bestaan der oude monding, die er nog steeds een soort van inham vormde in de duinen; de naam *Yde* bleef dus nog bestaan, zelfs nadat het overige gedeelte der kreek reeds verzand was. Hier, bij de monding der Venepe, is de naam Ter Yde zelf nog bewaard geweest nadat deze monding geheel verdwenen was door het maken van den Groenendijk. Er was daar een gehuchte van visschers, juist bij de Yde gelegen. In 1906 ontdekten wij er de sporen van, bestaande uit menige potscherven, dagteekenend van de XIIe tot de XVIe eeuw; ook hoopen houtasschen der vuren; overblijfsels van eetmalen, bestaande uit beenderen en eierschelpen. Men vond ook nog een scheepsanker. Wij weten dat men nog in 1596 deze plaats *Ter Yde* noemde, door Jaak Marchant, een Nieupoortenaar, die baljuw werd zijner geboortestad. In zijn boek *Flandria Commentariorum descripta* 1596, zegt hij het volgende, bl. 78: ‘Ida vero rusticam tuguriorum ad piscationem maritimorum compagem, qualem eo nomine videre est mille pass, a Nieuporto, occidentem versus Oostdunckercae, pago Feurnensi’. Men ziet dat ten tijde van J. Marchant, het woord *yde* zijne ware

beteekenis reeds verloren had. Deze beschrijving werd later overgenomen door Gramaye en Sanderus.

Voor wat de ligging aangaat, de afstand gegeven door J. Marchant komt overeen met de plaats waar wij onze opzoekingen deden. Duizend schreden zegt Marchant. De schrede der landmeters werd gerekend op $1^{m}37$; deze duizend schreden maken dus 1370 m. Welnu, deze vroeger bewoonde plaats, gemeten langs de oude weger op de kaarten der XVIIe eeuw, lag op een afstand van ongeveer 1300 m. van de groote markt van Nieupoort.

Gramaye voegt nog de beteekenis van het woord Yde bij zijnen tekst in zijn *Flandria Franca* 1612, bl. 30, waar hij zegt: 'Yde... beteekent zekere plaatsen van voldoende diepte, gelegen langs de kust, en geschikt, door de natuur of door kunstmatige middels, voor het binnenvaren der schepen'. Dezelfde tekst verscheen in een ander boek van Gramaye, *Antiquitates Flandriae*, 1708 bl. 120.

Blaeu, in zijn atlas, heeft eenvoudig den tekst van Gramaye vertaald in het Vlaamsch. Ch. Ducange, in zijn Glossarium, 1678, geeft dezelfde beteekenis aan het woord Hytha of Yde.

Taalkundigen hebben geredetwist aangaande den oorsprong van het woord YDE. De eene beweren dat het een woord is op zijn eigen, de andere zeggen dat het eene vervorming is van het woord *ie*, beteekenende water. Indien men onzen hooger gegeven uitleg nagaat, dat een yde de monding was eener kreek of waterloop die door de schorren liep, moet men aannemen dat het woord geheel waarschijnlijk voortkomt van een vroegeren vorm ie, in den zin van waterloop[1]. Het feit dat er menige dorpen zijn, waarvan de naam eindigt op yde, alhoewel er daar nu noch haven noch kreken meer te vinden zijn, bewijst enkel dat deze laatste verdwenen zijn door verzanding. Geheel dikwijls vindt men zelfs nog belangrijke sporen der oude kreek, te midden in de polders, en somtijds zelfs nog in de

(1) Zie J. Mansion. De voornaamste bestanddeelen der vl. Plaatsnamen, bl. 66.

duinen. De plaatsnamen komen ook dikwijls bevestigen wat de aardrijkskundige opzoekingen ons toonen, want voor de Yden die zeer vroeg verdwenen, bestaan er geen geschiedkundige documenten. De volksoverleveringen alleen spreken er nog van, en komen gewoonlijk overeen met de aardkundige studiën. Nochtans veel geschiedschrijvers minachten deze overleveringen en houden er geen rekening mede.

De oudeWestsluis stond dus op 250 m. ten Noorden van den steenweg naar Oostdunkerke, en was enkel voorzien van verlaten, die op en neder gehaald werden bij middel van een windas. In 1280 werd de monding van den Yser ingedijkt langs den Westkant bij middel van den Groenendijk, die dan nog een zeedijk was. Inderdaad, te dien tijde bestonden de duinen van Nieupoort-Baden en Groenendijk nog niet, en de zee kwam den dijk bespoelen. Enkele groepen voorhistorische duinen lagen verspreid in de monding van den Yser; dit toonen ons klaar de menigvuldige boringen die wij deden in de oude monding. Een akte van 1280, bij dewelke Gwijde van Dampierre een gedeelte van den polder Lens geeft aan zijnen zoon Gwijde, bevestigd onze aardkundige opzoekingen: '*tout ensi comme li devant dis ges sestant dusques en le mer, et amont vers terre dusques a nos dunes*...' De naam polder Lens werd gegeven in de xvme eeuw, naar den naam van eenen rijken eigenaar, den heer van Le ns d'H oyegem. Hij vernieuwde den dijk langs den Yser, van aan het oude Veurnsas tot aan den ouden vuurtoren. De polder Lens, waarvan de Kiele het Oostelijk gedeelte vormde,[(1)] grenst ten

(1) Vroeger noemde men dit land de *Kielepolder* (moerassig land). In de rekeningen van 1590 leest men: 'in pachte de polder genaemt *de kiele* ligghende over de rijole'; de ligging is ten opzichte der stad Nieupoort. In de rekeningen van 1591: 'in pachte de poldre ghenaemt *de kiele*, groot seventien ghemete.' Deze polder bestond uit weiden, luidens eene verordening van den goeverneur van Nieupoort, N. Penalosa van 2 Januari 1713: '...se sont avancé de faire paistre aucune fois leurs moutons sur une terre nommée *le kiele* contenant environ dix-sept mesures située prés du canal de la riole.' - (Archief Nieupoort n^{r} 2919).

Oosten aan de Oude Veurne vaart; Noord-Oost aan de havendijk; ten Noord-Westen aan den Groenendijk; ten Zuiden aan de oude duinenketen die vroeger langs de monding van den Yser liep van Nieupoort tot het gehucht Groenendijk.

In een akte van bisschop Milo (XIIe eeuw), spreekt men van nieuw ingedijkte schorren in de Venepe bij Ramskapel, hetgeen een bewijs is dat er dan nog geen sluis bestond in dezen waterloop (Vandeputte, Chron. Dun.). In een akte van 1218 vindt men de eerste melding onzer sluis, die genaamd werd de Venepesluis, aangaande eene verdeeling van grond tusschen de Abdij van Duinen en deze van St Nikolaas van Veurne: 'Quod cum super divisione terrarum nostrarum apud Venepescluus jacentium...' In een schrift gegeven door Margareta, gravinne van Vlaanderen, van 1269, spreekt men van de sluis van Nieupoort: 'De le clef dou fres wis del escluse de Noefport'. (van den sleutel der versche deur der sluis van Nieupoort). Verder in deze akte is er sprake van het doorvaren der schepen: 'Et ke les proufis ke on recevera au devant dit wis des neif (nefs = schepen) ki i passeront...' hetgeen een bewijs is dat de sluis dan reeds ingericht was voor de scheepvaart, zoowel als voor het aflossen van het overtollige water.

De Abdij van Duinen, die den sleutel mocht bewaren, moest de sluis openen voor de schepen alsook voor het aflossen der polderwaters: 'Et ke il cel wis ouverra et reclorra au proufit de la terre de Furnes appareillement toutes les fois ke mestiers sera et aussi quant li watergraves devant dit len requerront'. Vandeputte Chron. Dun., bl. 356 en 357.

Deze akte van 1269 bewijst ook dat wij hier te doen hebben met een sassluis. Inderdaad, wanneer er eene versche deur bestaat, moet er ook eene zoute deur zijn; men kon dus reeds met schepen doorvaren, zelfs wanneer er een merkelijk verschil bestond tusschen het waterpeil vóór de zoute deur en dit vóór de versche deur. Wij hebben hier ongetwijfeld de oudste sluis

met sas van geheel de Vlaamsche kust, want voor wat den Yser aangaat, het is maar in 1335 dat er sprake is van dergelijke sluis te Nieuwendamme, volgens A. Meynne in zijn Histoire de Nieuport.

Te Damme werd dergelijke sluis maar gemaakt in 1394, alhoewel Gilliodts van Severen beweert, zonder bewijzen, dat er reeds eene bestond in 1235 (rek. van 't Brugsche Vrije).

Van de Oude sluis spreekt men in een schrift van Margareta, gravinne van Vlaanderen, van 1265, waarin er sprake is van het herstellen der sluizen van Nieupoort (Archief van Yperen). Men spreekt nog van de Westsluis in een akte van verkoop van 1311, bij dewelke Jan van Namen de polder Lens verkoopt aan de stad Nieupoort: '*...vendu bien et lealement, ugne poulre, que nous avons gisant entre la havene de ladite ville de Neufpoort devers le west, et le poulre de Monseigneur Jehan de Bailleul ...C'est a savoir de l'escluse mouvante qui est entre le havene et ledit polre...*' Men ziet er ook dat een gedeelte van den Groenendijk gemaakt werd door Jehan de Bailleul, een ander gedeelte door Jan van Namen: '*de sy a tant que nous Jehan de Flandres, cuens de Namur ou nostre successeur ayans magniet ou dycquiet les terres ou les giectz...*' Een derde deel werd ingedijkt door Gwijde van Dampierre (akte van 1280) '*...lequel get nous avons fait nouvelement en partie dikier*.' Het plan van Nieupoort door Jacob van Deventer, rond 1560, toont ons voor de eerste maal de juiste ligging aan van de nieuwe Westsluis. Ten gevolge der indijking van den polder Lens, was men verplicht geweest de Venepe te verlengen in noordelijke richting, om nog eens het water van Veurneambacht in den Yser te kunnen storten. Dit werk werd dus uitgevoerd na 1280. De Westsluis werd daardoor 760 meters verder Noord geplaatst, en de Venepe vloeide dan in den Yser op ongeveer 325 m. ten Zuiden van de groote Vierboete (verscheidene oude plans).

(*'t Vervolgt*).

K. LOPPENS.

Zeerust.

De zee praalt onder 't licht der vorstelijke zon
In waaiervorm haar blauwe verten open;
Vol lust en weelde vangt ze, goud-bedropen,
Den laatsten lichtkus van den gouden horizon,
Waar witte zeilen naar de toekomst loopen!

Vol zit de zoele ruimte van een wonder lied
Dat zingend ruischt uit ongekende landen
Waar liefde en schoonheid nooit 't geluk verpanden,
Waar nergens sporen zijn van kommer of verdriet
En maagden voor het leven wierook branden!

De zee strekt godlijk schoon, de wind zingt godlijk zoet!
De wereld gaat in vroom en kalm berusten
Vol zon beglansd en wars van aardsche lusten,
Gedwee, 't geheim van wondren avond te gemoet
Waarin een meeuw alléén op 't strand zal rusten.

De witte zeilen zijn nu donkerrood.
Als vlaggen hangen ze over teere weelde
Die zon met zee en zee met zonne deelde,
Als rijpe vrucht van ongeleenden barensnood
Wen 't zonnegoud met 't kille water speelde.

Hier staan de nijd en haat niet, schril belust
Om schâ en schand en bittren wrok te wekken...
Alleen de hemel zal mijn ziel bedekken
De zee zal wiegen mijne vaste rust
En tot de Goedheid zal 'k mijn handen strekken...

JUUL FILLIAERT.

De Sint-Elooisgilde te Deerlijk.

DE boeren van Deerlijk vierden vroeger Sint Elooi in den Zomer, 25 Juni. Ze kwamen op dien mesdag naar de kerke op hun beste peerd dat gepint was met strooi en linten in zijn manen, draafden ten minste drie keeren rond de kerke, gingen te peerde mee in de processie en kregen ten slotte, man en peerd, den zegen met den relikwiehamer. Ze hielden dan nog verder een optocht met trommelaars en muziek aan den kop.

Na den belok en Franschen tijd herleefde het oude gebruik doch het werd weldra, in 1807, door den bisschop van Gent afgeschaft. De oude kerkelijke broederschap bleef als wereldlijke gilde voortbestaan.(1)

De gilde hield een optocht in den zomer en vierde haar plechtig feest in den winter (1 December).

In zijn bundel *De Vlasgaard* (1902) stelde René De Clercq een gedicht over den stoet van Sint Elooi. Ieder jaar wordt te Deerlijk, zoo verhaalt de dichter, met Sint-Elooisdag de deken van 't Gild verkozen. De plechtige inhuldiging geschiedt echter op Sint-Pietersdag, in den vollen zomer, vóór het slijten van 't vlas en dat feest begint gewoonlijk met een stoet.(2)

> ‘Daar komt de stoet, daar recht op ons.
> Vooraan, elk aan zijn kant, twee postillons
> Te peerd, met witte broek en roode mutsen,
> De sluiers om hun lenden waaien breed,
> De standaard in hun handen klutselutsen’.

De St-Elooigilde bezit nog de twee standaarden waarvan sprake in het gedicht, doch ze zijn geheel versleten en komen niet meer te voorschijn. De eene standaard

(1) Biekorf 1931, bl. 133 vv. - De gilden van Desselgem en Harelbeke bleven voortbestaan, volgens een getuigenis van 1815. Dit zal ook voor Deerlijk het geval geweest zijn, immers aan de dekenketting van de gilde hangt een schoone medalie van 't jaar 1841.

(2) Die optocht op Sint-Pietersdag (29 Juni) wijst nog naar de oude overlevering van ‘Sint-Elooi-in-den-Zomer’ (24 Juni).

verbeeldt St-Elooi als bisschop met staf en hamer, de andere vertoont St-Elooi die een knielend wapenman tot ridder slaat.

In zijn boek *Te Lande* vertelt dezelfde schrijver, kind van Deerlijk, over de Sint-Elooiviering op zijn geboortedorp.

‘Op ons dorp waar de oude gebruiken in eere zijn, wordt St-Elooi bijzonder vereerd en gevierd. Niet alleen de smeden doen mee, ook de boeren, de vlaskooplui en allerlei neringdoeners.

‘De deken der St-Elooigilde, in den winter gekozen, wordt in den zomer op St-Pietersdag, luisterrijk ingehaald. De stoet doortrekt het bevlagd en versierd dorp: voorop rijden twee standaarddragers, te voet volgen een fluitspeler en twee trommelaars, volgt dan op een paardje een knaap in het wit, met eene brandende kaars in zijn hand, dan de deken, insgelijks te paard, dragend om zijn hals eene rijke keten, en dan ruiters op sterke paarden. Aan enkele huizen wordt er wijn aangeboden.

‘Het is niet gemakkelijk om ieder jaar een geschikten deken te vinden. Want de eerste de beste kan het niet worden. Mis, kaars, medalie, tractatie, dat alles kost een heele boel geld. Na de beste smeden en rijkste boeren kwamen ook burgerlui aan de beurt.

***

Tegenwoordig viert de gilde jaarlijks, naar oud gebruik, haren patroon. Op 1 December gaan de leden naar de Mis, vergaderen 's middags rond den fe estdisch en verkiezen 's avonds een nieuwen deken die in den volgenden zomer ingehuldigd wordt.

Aan de viering nemen doorgaans deel: de smeden eerst en vooral; de loodgieters en mekaniekers, elektriekers, herbergiers, landbouwers, handelaars, neringdoeners, nijveraars, dokters, wagenmakers, notaris, koster, drukker.

Het lid-herbergier ontvangt van den voorgaanden tafelgever de lijst met de dischgenooten en gaat dan ten huize der vroegere inschrijvers om het bedrag van

den disch te ontvangen. Er zijn telkens afvalligen en toetredenden. Het gewoon aantal vierders is 80 man.

Te 9 uur is er eene plechtige hoogmis met drie priesters. De deken en de leden der commissie begeven zich uit het lokaal Ste Columba naar het kerkportaal; een knaap draagt een groote kaars, de deken draagt eene halsketting waaraan een twintigtal medalieën hangen.

De priesters komen aan het portaal met wijwater en wierook en onder het zingen van het motet 'Sacerdos et Pontifex' worden de deken en de leden in de kerk binnengeleid.

Bij het Offertorium gaan allen ten offer, de kerkbaljuw gaat voorop, de leden volgen in een rij en stappen langs den vrouwenkant, door de middenbeuk terug naar hunne plaats, terwijl de koster het 'Iste Confessor' zingt.

Na de mis wordt er een bezoek gebracht bij de meevierende leden-herbergiers, waar er gezellig gekout en gekaart wordt. Te 1 uur gaan de St-Elooisvierders aan de dischtafel, daarna worden de overige ledenherbergiers bezocht.

Te 8 uur komen allen weer bijeen in het lokaal van den disch om er over te gaan tot het kiezen van een nieuwen deken.

Op voorhand reeds werd door de commissie de persoon bepaald en zijne instemming gevraagd, immers deken worden en zijn, vergt veel kosten.

Men fluistert den naam van oor tot oor... ieder lid stapt dan voorbij de bestuurstafel en zegt den naam van den kandidaat-deken; daarna krijgt men een broodje met hesp.

De uitslag wordt bekend gemaakt, de oude deken hangt den nieuwen de ketting om den hals, de nieuwe deken trakteert en de aftredende ook. Daarna wordt er uitgelot door de kommissie welk lid-herbergier aan de beurt komt om het volgend jaar de dischtafel te geven.

En zoo jaar-in, jaar-uit wordt St-Elooi op 1 December gevierd.

Een schoon oud gebruik dat nog onderhouden wordt,

mogen wij aanstippen. Bij den peerdensmid Gaston Decock, branden er op dezen dag keersen op al de aambeelden der smis. Gansch den dag ligt het werk stil en is de smidse verlaten, maar lichten breken de eentonigheid. Deze smid blijft alzoo getrouw aan een gebruik dat hij van zijn vader overgeërfd heeft.

L. DEFRAEYE.

Mengelmaren

Nog van Muizelen.

Op bl. 86 van dit jaar, op het zeggen van molenaars, besluit P. De Brabandere dat muizelen wil beteekenen: het *wiegen weg en weder* b.v. van moleneinden. Of ook nog, bij 't lossen van een karre baksteenen, die *wiegende* beweging om de hoopkens steenen van hand tot hand over te smijten.

In ‘Woorden en Vaktermen uit West-Vlaanderen’ van Karel de Flou staat er: ‘*Muizelen*, b.w. Eenigzins *achterover hellen*; sprekende van windmolens waarvan de wieken eene zichtbare helling hebben’. Hoe moet dat verstaan worden? Is 't omdat de molen overhelt dat hij muizelt? Of helt hij over om te kunnen muizelen (in den zin van wiegen?)

In mijn jonge jaren hoorde ik altijd Maantje (van Varsenare, meen ik), oude inetsersknecht, spreken van: steenen te muizelen en 't ventje wilde daarmee zeggen (zooals het in Wanne Craye staat): geklaste hoopkens steenen van hand tot hand *oversmijten*.

Daar bestaat ook een kaartespel: *Muizelen* genaamd (zie De Bo), daarin geeft men de kaartjes over van hand tot hand... echter *zonder* zwaaien.

Benevens Muizelen bestaat ook nog het woord MUIZEN.

In 't Wdb. der N.T. en in De Bo staat Muizen ook met den zin van werpen *en* opvangen b.v. bij briekebakkers.

Maar... Poltje De Zaeghere, geboortig van Zedelgem, gehuisvest te Ste Michiels in de Zandstrate, heeft in zijn jonkheid dikwijls met de briekebakkers meê geweest 't franschgat in, en spreekt nu nog altijd van dat muizen.

- Mijnder zeien en zeggen nog altijd Muizen, zegt Poltje, nooit geen Muizelen. En dat is: drie (of toch gemeenlijk drie) brieken *bijeenrapen*, bijeen scharten, bijeen kiezen, uitzoeken

en *oversmijten*. Dat zijn ‘worpen’ van drie. Daar 'n is er maar een die muist; de andere vangen den worp en geven hem over. - Ga'-je gij muizen, 'k gaan ik vangen.

Volgens 't zeggen van Poltje ware dat muizen hier: lijk een muis derin zitten, derin polken, een gat maken; het oversmijten 'n komt maar als bijzake en van opvangen 'n is er geen sprake.

Dat *muizen* hier 'n kan dus geen betrek hebben met het zoogezeid *muizelen*, het wiegen of het overhellen van molens.

Poltje 's z'n uitleg schijnt mij dichtst bij de waarheid te zijn, en 't woord Muizelen bij de briekebakkers is misschien wel een misverstane frequentatieve vorm van Poltje's Muizen.

K.D.W.

Panebroek. Een Vraag?

Nog dagelijks wordt het woord *panebroek* met een zeer bizondere beteekenis gebruikt, in uitdrukkingen als *een panebroek verdiend hebben, een panebroek geven*, enz.

De beteekenis van het woord is niet twijfelachtig.

In het ‘Verklarend Woordenlijstje’ dat gevoegd werd bij ‘Landelijk Leven’ van dr. Spuijter, uitgave n^{r} 208 van het Davidsfonds, wordt ze omschreven als volgt: ‘Wie een huwelijk makelt krijgt een geschenk, dat men panen, moirébroek noemt’.

Inderdaad, panebroek is de naam van het loon van een huwelijksmakelaar.

Wat mag wel de herkomst van dit woord zijn?

Op een eigenlijke panen broek, een broek in fluweel of trijp kan er niet gedacht worden. Wel heeft het volk op die beteekenis gedacht, indien het waar is dat moirébroek als synoniem van panebroek gebruikt wordt. Moiré is immers een soort stof, die door het volk met fluweel kan gelijk gesteld worden.

De Bo (*Idioticon*) geeft Panenbroek op als naam van een plant. Ook op die beteekenis valt blijkbaar niet te denken.

Is er een lezer van ‘Biekorf’ die daarover iets meer weet?

Kan er een verband liggen tusschen ons vl. *panebroek* en het eng. *pawnbroker*, die de naam is van een soort woekeraar, iemand die geld op interest leent, mits een behoorlijke onderpand.

Heeft *panebroek* iets gemeens met *paanhuis* (Loquela, 378), *paander* (De Bo, 710), *panooge* (Loquela, 375), *panekake* (Loquela, 378), en *pannen leggen* in het kaarten (De Bo, 716)?

Wie kan daarop antwoorden?

S.

Archivenboek van Rond den Heerd.

In antwoord op de vraag gesteld in *Biekorf*, 1936, blz. 88, kennen we van Duclos' blad, drie volledige jaargangen, doch niet alle van gelijken omvang, en een *vierde* boek waarvan slechts 3 vellen, 't zij 24 bladz., regelmatig verschenen. Meer nog, (een 4e vel?), zou nog gedrukt geweest zijn, maar verloren gegaan, verbrand bij drukker De Zuttere. Zijn er exemplaren van gered geweest? Mogelijk, maar dan zijn ze in elk geval klein in getal. De vraag blijft open. Zie daarover ons werk. *Kan. Adolf Duclos (1841-1925) met een kijk op den zoogenaamden taalparticularistenstrijd*, Brugge, 1930, blz. 20-21.

P.A.

Schommeldeuntje. - *Vgl. hierboven bl. 118.*

Een dood al dood
De klokjes luden toe Niepoort.
Wien is er doa dood?
Een Sinte Pieter mannige,
E viel en e brak ze kannige,
E zette ze kannige in 't groene gas
Woa datter noch zunne noch maone e was.
Sinte Cathriene
Doet de zunne schienen
En de regen overgaan
Dan ol de kinniges noa 't schole goan.
Wie goa ze leeren?
Oenze lieven Heere.
Wie goa ze douwen?
Oenze lieve Vrouwe.
Wie goa ze sloan?
Sinte Sebastioan
Mê ze ze(l)veren schuumspoan.

C.D. Nieupoort.

Zeispreuken. - *Vgl. hierboven bl. 88 en de vorigen.*

- Elk doet iets thuis, zei de jongen, vader slaat moeder, moeder slaat mij en ik sla 't verken.

- Wat 'en wereld! zei de jongen, 't dondert binst den zomer en 's winters moet ik naar schole.

- Wat helpt mij dat de zonne schingt, zei Cissen, als ik nu dorst hebbe.

- Dat is 'ne muziekant! zei de boer en hij droeg e' verken in 'ne zak.

- Vandage en mag niemand in de beke sch..., zei de belleman, onzen burgemeester brouwt.

- M' hebben vandage schoone gespeeld! zei den blazer tegen den orgelist.
- Ik en kan 't ook niet, zei den boer als de pastor hem d'absolutie niet en kost geven.
- Met den kop werken is lastig, zei den boer, ik zie 't aan onzen osse.
- 't Is 'nen dichter, zei den boer, hij maakt van een schete 'nen donderslag.
- Foert met die geen pacht en betaalt, zei den boer, en hij liet een vliegen.
- Ons Heere heeft vader nog deur de Maarte g'holpen, zei de jongen, maar den duivel haalde hem in April.
- 't Heeft alles een einde, zei den boer, buiten 't sermoen van onzen pastor.
- Dat en is geen vleesch voor de katte, zei de dief, en hij stool twee hespen.
- 'k En zal 't mij' leven niet vergeten! zei de dief als de beul hem 't strop aan den hals deê.
- 'k En kan 't niet alleene! zei Mietje als ze heur vroegen waarom ze niet en trouwde.
- Dat is aardig zand, zei den advocaat, en hij was in de klijte gerocht.
- Hij moet het gewend worden, zei de vrouwe, en ze trok den paling het vel uit.
- Zonder vier en kan ik niet bakken, zei Pee Waantjes, en hij stak zijnen trog in den oven.
- 't Een verdriet achter 't ander, zei 't wijf, gisteren mijne man dood en vandage mijn naaide verloren.
- Magere kost, zei de vos, en hij snapte een vliege.
- De wereld gaat op en neere, zei de vos, en hij zat op 'ne pompesteel.
- 't Zijn al woorden! zei de vos, den boer en zal mij zijn ganzen niet te wachten geven.
- Eerst den ouderdom, zei de pater, en hij haalde een potflessche uit.
- Ware mijn bulte nu ook buik, zei scheeven Doren als hij bij den pastor aan tafel zat.
- 't Is jammer van mijnen schoonen durst, zei Koben, en hij moest water drinken.
- 't Zal vandage 'nen heeten dag worden, zei de tooveresse, en ze moest verbrand worden.
- Wat den duivel nu nog gelezen? zei de jongen bij zijn avondgebed.
- Dat ligt buiten mijn verstand, zei de jongen, lijk driemaal dertiene.

- 't Staat al onder water, zei de vos, en hij zweette van angst.
B.

De laatste lijndraaier te Brugge.

Vroeger bestond er te Brugge een ambacht van de Lijndraaiers. Sint Anna was hun patrones en ze lieten hun diensten verrichten in de H. Geestkapel van Sint Salvators.

Het bedrijf zelf is tegenwoordig bijna geheel verdwenen; de machine heeft hier ook den handarbeider verdrongen. Alleen te Hamme en Lokeren kan men nog lijndraaiers aan het werk zien.

Te Brugge is er maar één lijndraaier meer te vinden, te weten Joseph Lerou in de Smedenstraat. Hij is al 72 jaar en nog doet hij van in den vroegen uchtend zijn touwwiel ronken.

Over vijftig jaar waren er te Brugge nog zeven lijndraaiersbazen te vinden. Meest allen hadden hun *lijnbane* liggen bij de molenwallen rond de stad. Beneden zag men ze daar aan 't werk, achteruit slifferend, al schuifelen of al zingen, neerstig hun touwen draaiend. Om zien 't was lijk touwen rekken dat ze daarboven deden.

Sedert den oorlog is 't bedrijf een ‘aardigheid’ geworden.

Om lijnen of touwen te draaien moest de werkman een hulpe hebben, een jongen om het touwwiel te doen draaien. Het waren gewoonlijk maar sloebers en schavuiten die voor dat karweitje te vinden waren.

Onder den oorlog kreeg Joseph Lerou van de Duitschers verbod zijn ambacht van lijndraaier nog langer uit te oefenen, In het duikertje maakte hij een wiel dat hij kon doen draaien zonder knecht. Sedertdien heeft de man niet opgehouden te werken. Onze laatste Brugsche lijndraaier is aldus nog een uitvinder in zijn uitstervend bedrijf.
- Volgens Het Woensdagblad, 15 April laatstleden.

[Nummer 9]

Van Gaspartji

WAL Heere, 't ventje 'n stak nog maar effen ze' koptjen op de wereld en 't hiet al seffens Gaspartji. Nonkel-Peter had goed te zeggen:

- Mo-mo-mo! de menschen gaan der e' Gaspeerd van maken!... Niet te doene! Tante-Meter-Styna had gesproken, en 't mensch had een zin die den heuren was!...

Zoo Gastji groeide op lijk onkruid; sprong van ze' rokstje in z'n eerste broekstje; en trok op gaan leeren naar de Broertjes-van-Liefde, in den Ouden-Gentweg. Gastji kwam daarvoren van al den ander' kant van stad: van aan de 'Verre Capucienen', ge kun' peizen! van aan Calvariënberg!! Vier keeren daags g'heel dat einde, dat was nog al een tap voor dat mannetje. Gelukkiglijk dat ze met vieren waren van al dat geweste: Gastji, Arri van 't Boertjis, Arri Festelle en Mil Plas,[+]

+ *Gaspeerd*: gars-, gras- en ga's- te Brugge.
Daarvoren: daartoe.

vier goe' te gare... ‘K(w)amen ze der vandage niet, ze k(w)amen der morgen’.

Zoonu, 't gebeurde op e' keer dat 't Ommegang was van 't Heilig Bloed... En, lijk naar alle geplogentheid, de Broeders-van-Liefde trokken op meê met g'heel de schole, ai Rozenhoedtjes lezen en al zingen overhands dat 't snaarde: den ‘Manjificat en den Anzelia Coelis’. Onze vier kalanten van al 't Sin' Zilles' waren ook meê, en op hunder pijkebeste toen nog: Gastje met e' grijsd kazzevikstjen aan, afgeboord met e' zwart biezetje.

't Was stikkend heet, 't en was niet menschelijk, de ke ersen krulden in d hand, de heeren waren lijk al bisschoppen met gekrulde staven! Van als 't gedaan was, liep iedereen haas'-je zeere naar huis, om een beetje te verfrisschen, die warme kazakke af te spelen, en een paar sluffers aan te trekken. Maar onze vier knapen 'n voelden geen warmte, 't was veel te geestig op de Markt: 't was ommers Meie en foore! Je zie' van hier: eer ze naar huis gingen, moesten ze toch eerst e' keer e' kleen kleen toertje doen en naar de koten gaan kijken.

't Was toen den gulden tijd voor de barakstjes! 't Is nu al met de ‘force van 't gewald’, in schuitjes en in auto's stuiken en stooten de derms uit je' lijf, allala... 't en gelijkt niemendalle meer. Maar over tzestig jaar was 't een ander paar mouwen, en ánders geestig en aangenaam! M'had daar 't kot van Flip bij voorbeeld, en toen dat van Van Caneghemtjes, oei-oei-oeij! en van Casti's!! Waar is den tijd?! En van Gransart Courtois, dè!!! En 't groot ‘pestakel’ van Spriet, met z'n zeven schele schepsels! Dat waren z'n zeven dochters, zeven hoofdzonden, en dansen dat ze kosten!... maar dansen!!... Ooo! lijk ijstoppen! Gastji vond dat dàt 't schoontste was; maar bij Fluptje in den scheeweg,[+]

+ *Kazzevikstje*: vestje.
Pestakel: spektakel.
Scheeweg: tusschen de koten was er een strate, een scheidingsweg of *scheeweg* getrokken.

dààr was 't geestigste, de menschen schetterden dààr van 't lachen. Flip was toen nog in ze volle fleur, e' keer smoorrijke en e' keer straatarm lijk of dat dat gaat met kotemannen. De boeren en de boerinnen doogen, drumden lijk beren, en dokten om binnen; 't zweet stroomde... dat gaf niet! ze moesten en ze moesten derin; en ze klauwierden met handen en voeten, handen met rost haar begroeid en vingers met zwarte nagels. Zie, dat geweld aleene was 't ziene weerd. Gastji en z'n maats 'n hadden vaneigen de kluiten niet, en waren man-van-buiten; maar ze wrongen hen tusschen 't volk tot dat ze toch vlak voor den *balcon* gerochten, waar dat ‘Matante’ bezig was met van den zot te scheren, van den zot... dat er de menschen bij krinkelden, bij kreeschen van 't lachen. Die matante was een bruggeling die met Flip de wereld rondreisde; maar een kluchtiger ziele 'n bestond er niet. Hij was gekleed in een oude madam met krulletjes aan en met 'en ‘krinnolijne’, maar wat dat hij gramatsen kon maken! en klikkers deelen! en peper geven, en van de neute! En vrijen, en moestjes maken dat 't schauwe gaf; en dansen dat 't stof uit den berdelen vloer kuilde. En dat al zoo schoone en zoo lief, dat er aan 't hof van den koning geen hofdame 'n was die 't hem kon afdoen!

Je zie' van hier hoe dat Gastji z'n berte ophaalde! Maar al met e' keer hij verschoot hem dood, steendood...

- Och, zegt hij aan een heere die nevens hem stond, och, Menheere, zegt hij, hoe late is 't nu al?

- Hoe late, mijn mannetje, 'k ga je dat e' ki' schoone gaan zeggen. En hij haalde z'n ‘goukd harloze’ voor den dag, en...'t was drie-en-half, en zelve 'e bitje bet!!

Gastje en de andere drie meenden dat ze door de steenen zonken van verschot! Wat ging vader en moeder zeggen?! Van 's nuchtends ten achten weg, en s achternoens ten drie-en-half, ten vieren nog niet thuis, en dat zonder eten of drinken!...[+]

+ e' bitje *bet*: van *bet*er, meer. In Brugge soms nog gehoord; overal elders uitgestorven.

Gastji-Gastji-Gastji! G'hebt wêre wat uitgestoken, ei? Ha'-je moeten je' moedertje zien,... Roozetje was om de dood te smachten!...

- Och, kermde 't mensch, wat is er toch op Gods wereld met ons Gaspartje gebeurd?! De brakkemannen, 'k ben 't zoo zeker of dat er een God bestaat, de brakkemannen hebben ons mannetje ieverans binnengetweefeld, gestolen en vaste gezet. Ze gaan 't z'n ledtjes kraken om slak te zijn en kunsten te maken...

Gastji's vader in een wroede verlegenheid schoot hem naar Nonkel Jul's, zijn schoonbroere. Nonkel Jul was nog een beetje boschprokureur en wist met alles weg. Zoo, zijnder te gare stap-en-half naar de Wacht in 't Blend Ezelstraatje om hunne gevaartenisse uiteen te doen. Seffens daarop een halve dozijne schâbletters, met blinkende knoopen en slingerende sabels, te vierklauwe naar de Markt, op zoek achter: ‘e' geestig blond mannetje met krulletjes, van zeven tot acht jaar, e' kleen neuzetje lijk e' petatje, en e' bitje naar boven gekruld, “e vive lemperurtji”; met e' grijsd vestje en zwarte galiontjis’.

G'heel de Markt wierd onderste boven gegooid; geen kot, geen barakke, geen karre, geen kiste bleef onverlet. Al de kotebazen en kotebazinnen moesten vóór de pinne komen en wierden onderhoord. 't Volk 'n wist niet wat er haperde, was dat 'en ravutselinge. De comedies, de stukskens, de kunsten, de tuimelboomen, de zingtrommels, de schuiftrompetten, 't bleef al steken ten halven eerze, 't viel al in den zak... tot dat de ‘plisse’ voorbij was. Ze waren met zessen maar ze gingen er met twaalf vuile voeten deure! De menschen in stad 'n spraken van niet anders; 't was de roep en de rake door g'heel Brugge dat er wel twintig knechtjes en meistjes gestolen waren! Je zie' van hier wat een vlucht al alle kanten van moeders met kinders! De foore mocht opkramen, 't was gedaan met te kokken!

Gastji en z'n kameraden waren intusschen al lange

de plate gepoetst. Op den hoek van de Markt, rechtover de Café Foy, hadden ze eerst - wroed van den honger - elk een eindetje ‘socis de Bollonje’ gaan koopen, van twee cens-en-half... flimpegeld; en waren ze dan - vergaan van den dorst - een beetje aan de pompe gaan lokken, ginder aan 't Keerstje op 't Galgeveld. Maar 't slechtste kwam toen achter... toen achter,... den eenen was gerust in den anderen, ze 'n wisten geen ééntje meer te vertellen; iedereen koos ze' gat en ze stooven gevieren, elk met een waterbaard en den daver op 't lijf, zeere zeere naar huis. Gastji's vader 'n was niet groot, maar... j'had bokkebaartjes!... en handen lijk koolschuppen, en een stemme!... een stemme!! - hij zong bas bij de Sistjis -... zeg',... Gastji ging een vlooiinge krijgen! Je ‘mag’ het zeker zijn! 't Ventje bibberde van benauwdheid; stilletjes stilletjes stak het de voordeure open en 't slibberde binnen op z'n tien teen... De eerste waarop dat 't boekste was op Cilia, de minne, met e' plat kind op heur schoot. Cilia schoot uit lijk een hofhond:

- Ai gij 'n bermhertigen deugeniet. da'-je 't zijt! Hoe 'n zij'-je niet beschaamd! Waar he'-je nu gehangen zoolange? Iefvrouw Roozetje, je moeder, is de strate opgeloopen al sterven van gepijndheid! 't Is goed da'-jen vader vóór je geboren is om voor je te zorgen; wat moet er van joen geworden? Je mag jandikke blij zijn dat vader niet thuis 'n is... je zou'-je alzoo leelijk jen neuze tusschen jen twee ooren zetten! Alla gauw', leelijkaard, hier! eet dat kommetje spaansche pap uit, en ruischt uit... rechte naar bedde, voor g heel den avond! Da' me je nie' meer 'n zien, of je gaat er aan toeleggen, veugel![+]

+ *Flimpegeld*: geld dat ingetrokken is en niet meer gangbaar.
Vlooiinge: rammeling, taffeling, sineering, ranseling, busteling rossing.
Boeksten: boeken; oudfrausch buquer; uit 't Germ. buken, boken - bokken.
Iefvrouw: overouds - 50-60 jaar - zei men iefvrouw ook aan getrouwde vrouwen.
Uitruischen: uitloopen; Eng. to rush.

Gastji slobberde zeere de pap binnen al kijken naar de voordeure, spotterde de voute op, zat in een vloek onder de lakens, en schudde en beefde, en snabberde weesgegroetjes slag om slinger.

Al vroeg in den morgend, met de jeukte in z'n oogen, kwam 't ventje de trappen afgedruipt,... de wind zat in 't regengat, men zag dat aan z'n oogen.

Moeder, blije dat de knape wederom thuis was en dat z'n ledtjes nog gave waren, moeder toogde heuren rik en sneed boterhammen. 't Mensch gebaarde stijf kwaad te zijn, maar ze 'n had daar geen verstand van:

- Al hei! jongen, zei ze, 'k zijn veel te kwaad, 'k zou je kunnen verongelukken... en 't ware toen te late. Ga' nu maar zeere naar 't loogkot, vergiffenesse gaan vragen aan vader... En komt toen zeere wêre, ...'k hên hier nog entwat voor je.

Gaspartji, met een eeuwiglang gat, trok op naar de loogkuipe, deed zonder piepen de deure van 't kot open... met e' garretje... keek goed rond waar dat vader stond en zette hem op z'n bloote knien. Vader stond nog al verre, 't was goe' jacht; maar hij was juiste tewege een waschte uit te trekken en hij had een grooten bliksem van een trekstok in z'n feemen... Gastji met een stemme om een herte van steen te breken:

- Papa, als 't u belieft, snikte 't, vergiffenisse voor al 't kwaad dat 'k gisteren misdaan hên!

Vad er snakte hem omme, en in een peerdesterre van dulligheid:

- A, je zijt daar! A, je zijt daar! en hij lei er een franschen ‘onze vader’ deure... Kom hier da'k je invetten! Kom hier da'k je dien stok in jen nekke slaan en dat de splenters al jen oogen uitkijken! Sloeber da'-je 't zijt! Nagel van m'n doo'kiste!

Gastji 'n moest geen zand hebben, stoof uit de voeten en pekkelde, zoo zeere of dat hij kost, weg naar de keuken, en met àl z'n beentjes meê.[+]

+ *Loogkot, loogkuip, trekstok*: bleekerstaal; zie Biekorf: Van de oude Brugsche Bleekers, 1935, bl. 10 vv.

- Moetje, schruwelde 't ventje t'enden asem, 'k doe toch zóó m'en uiterste beste om vadertje geren te zien, en de man 'n wil mij geen vergiffenesse geven.

En krijschen dat 't deed stroomsgemoed... dat z'het hoorden al over den Calvarieberg tot op 't Wallewijnsas!

Moeders herte brak open lijk een soepekaste; en ze stak heur jongen wederom in z'n bedde.

- Nè, sprak ze meewarig, kruipt wêre in jen dauwderideene met een koekeboterham,.., geluk en eet da'-je zuch(t).

- Schrikkelijk wal bedankt, moe'tje! snikte 't mannetje en 't kroop diepe diepe onder de dekkinge... tot dat de vlage over was.

En alzoo heeft Gaspartji in z'n jonge jaren wel honderd keeren z'n ouders op sprieten gezet en in 't garen gejogen. 't Was een klinksnoer, een doenderik, zot van weelde en welligheid. Zijn vader zag hem stijf geren maar gebaarde het niet; en als hij z'n jongens overging:

- Meitje, zei hij, en den Di sen; Jul met z'n hoofd van tzestig en Sarreltji dat is koekedeeg; Gusta, Leene en Mietji dat zijn de korrenten; maar den-dienen dààr zie, dat 'Gaspeerd'... dat is de verbrande 'kaste'! Da' gaat rechte naar Merksplas, en let op m'en woorden; ga' maar om 't boekstje van de konvooien..,

En waarachtig, flak achter den oorloge mocht Gastji meê naar Merksplas,... meê met de piottepakkers, omdat ze wilden hebben dat hij van den vlaamschen deugniet gespeeld had! Maar voor 't overige heeft er z'n vader deerlijk nevens geslegen.[+]

+ *Soepekaste*: bij mijn wete in Brugge niet meer verkocht, 't is nu al 'sappelure'... Was een hard en lichtgebakken broodkorstje van een handtje groot, dat gemakkelijk openbrak. 'Soepekasten' lei men in de soepe open te zwellen, twee 'kasten' tegeneen gewreven gaf strieveling op mossels, op visch in de panne, enz.

Gastji integendeel is toen nog goed uitgedraaid; wie zou er dat gepeisd hebben?

Alla kijkt e' keer: - ten eersten, z'n Tante-Meter-Stijna met heur ‘Peerdegas’ stierf, en Gastji, 'k weet niet hoe, kreeg seffens een ander name, 't veranderde g'heel en gansch in A(r)tiertje, en 't is Atiertje gebleven! Is één verbeteringe! - Tweede verpreuvelinge: Atiertje ging tewege ‘met veel kourooge up ze' graveren’ bij Pietje Raoux, maar z'n gedachten draaiden en keerden zoodanig dat hij de gratie van de vokatie kreeg om hem schoenmaker te steken, en hij is 't geworden ook! - En ten derden, 't schol geen haar of hij wierd letterkundige farcebakker; maar 't en waren daar geen vette brokken meê te winnen; hij is dan maar liever treffelijken burger van Brugge trachten te worden, en dat lukte nog al daar-of-daar, maar vaneigen met veel veel tijd en boterhammen. Hij 'n kan 't niet helpen, Tijl Uilenspiegel zwemt nog nu en dan e' ki' boven. - En ten vierden en ten vijfden, is hij dan ten langen laatsten, als menheere Arthur Den Boessere, rechtover m'n deure komen wonen op Zuidzande!

Zoo, wat kun'-je meer hebben?... en wat kan e' mensch al meer verlangen op de wereld?

K. De Wolf.

Windmolens te Moorslede.

DE heer Emiel Huys, schrijver van de *Geschiedenis Van Gheluwe*, was zoo vriendelijk mij een overdruk van zijn belangwekkende studie ‘Onze Windmolens’ te zenden[1]. Die minnelijke aandacht spoorde mij aan, om mijn talrijke nota's over de oude historie van Zuid-Vlaanderen eens te doorsnuffelen.

(1) Overdruk uit de Handelingen van den Geschiedk. Kring van Kortrijk, 1935, bl. 225-248.

In *Biekorf* van Zomermaand 1925, liet ik reeds een fantasie over den Moorsledemolen verschijnen, doch ik heb toen daartoe geen oorspronkelijke documenten gebezigd, daar het stukje eigenlijk geschreven werd te Poperinge, op een droevigen Novembernacht van 1914, toen de oorlog in volle geweld woedde en ik geen enkel nota onder de hand had en mij alleen treurige herinneringen door het hoofd woelden.

Ziehier thans eenige onuitgegeven bijzonderheden over de vele windmolens van het vroegere Moorslede.

In 1893 waren er in dat dorp niet minder dan *elf* windmolens, nl. de *Moorsleêmeulen*, de *Slypsmolen*, de *Waterdammolen*, de *molen üan Strooiboome, Bonnaertsmeulen*, de *Koekuitmolen, Andries' molen, Brevne's molen, Jules Van Driessche's molen, Bontens stampkot en Soubry's frutmolentje*. Een eeuw vroeger, in 1789 waren er nog maar acht. Bestonden toen niet: Bonnaertsmeulen, de molen van de Koekuit en die van Jules Van Driessche, die alle drie dagteekenen uit de negentiende eeuw. Een andere, twaalfde molen, ook van de negentiende eeuw. nl. de *Nieuwe Molen*, noord-west van den Droogenbroodhoek, waaide omver op den eersten Zondag van den Vasten, 12 Maart 1876, tijdens een der hevigste stormwinden dier eeuw. Dat heb ik zelf beleefd[1].

Op de kaart van Ferraris, gedrukt in 1777, staan er te Moorslede enkel vijf windmolens. Het zijn de *Moorsleêmeulen*, de *Slypsmeulen*, de *molen üan den Waterdam*, de *plaatse oliemolen* (Andries) en de *nieuwe Coorenwintmeulen van de Weduwe Petrus Van den Broele* (Breyne). De drie andere zijn dus gebouwd tusschen 1777 en 1789, nl. de *nieuwe oliewintmeulen üan Frans Masschelein* (Soubry), de *molen van Strooiboome* en *Bontens stampkot*. In een document op het Rijksarchief te Brussel, vond ik een octrooi geschonken aan Karel Bonte, om een molen voor koren en olie te mogen oprichten, te *Moorselede*

(1) Men telde dien molen gewoonlijk bij de molens van Moorslede, maar hij stond eigenlijk op het grondgebied van Passchendale.

op den Velthouck. Het stuk draagt den datum van 6 Mei 1786[1].

De oude Moorsleemeulen bestond zonder twijfel reeds in 1396. Men heette hem toen *Hantpoorters meuten* en Jan de Hantpoortere zelf, de uitbater ervan, was schepen te Moorslede. Het was een banmolen en hij behoorde den heer van 't dorp. De oudste documenten op 't Rijksarchief sprekende over de heerlijkheid van Moorslede, groot 88 bunder, zeggen uitdrukkelijk: ‘daerup staende een wintmuelne behoorende ten zelven leene’. Stukken van lateren datum (van 1457 en van 1514) herhalen diezelfde bewoordingen[2]. De H*antpoortere* is een der oudste Moorsleedsche geslachten. In oorkonden van jongeren datum, vind ik gedurig melding van een stuk land, kort bij den Moorsleêmeulen gelegen, toebehoorende aan de kerk van Moorslede en geheeten *Hantpoortersmeutenwal*. In 1587 was de molen bewoond door *Jan Ghyselen* en in 1745 door een anderen Jan Ghyselen, denkelijk een achterkleinzoon van den eerste. In 1789 was de mulder van den Slypsmolen Pieter-Jan Ghyselen, en in 1721 was 't Hubertus Ghyselen. Ook de Waterdammolen was langen tijd een eigendom dier familie. Er bestonden vroeger echte muldersfamiliën. Te Moorslede waren 't: *Mestdagh, Van Steenfyste Herman, Van den Broete, Huyghe, Masschelein, Bonte, Ghyselin, Wildemeersch, Dufort*, enz.

Jules Van Driessche's molen werd omgerukt door een orkaan, op Vrijdag 8 Januari 1909. Een jongeling van Moorslede, zekere De Cuypere, bevond zich in den molen, toen hij omkantelde, en kwam er schier zonder letsel van af.

Bonnaerts molen werd in 1893 erg beschadigd door den bliksem, en korts daarna afgebroken.

De vierde molen in rang van ouderdom, nl. de oliemolen over 40 jaar *Andries' meulen* geheeten, werd opgebouwd rond 1673. Hij schijnt ook gebouwd te zijn door de familie Ghyselen.

(1) Rekenkamer. Charters, register n^{r}32, bz. 123(uit nummer 862).

(2) Leenkamer. Proces verbaal van Rijsel. IV Boek n^{r} 5815.

De molen van Van Den Broele, langs de Gentstraat (Breyne's molen), moet gebouwd zijn tusschen 1745 en 1777. Hij werd in 1913 afgebroken en bij stukken en brokken verkocht.

Wie het einde van den Moorsleêmeulen wil vernemen, jeze 't in Biekorf, 1925, bl. 121 vv.

In 1579 was er te Moorslede zelfs een *muelenmakere*, nl. *Daneel De Capmakere*, nog een oude muldersfamilie.

Wij hebben vóór den oorlog al de houten zerkjes afgeschreven, die de muren der oude kerk van Moorslede versierden, een eigenaardige uitvinding van Pastoor Verhelst (1759-1838).Die nota's zijn vol belang voor Moorslede. Welnu, in een dier papiertjes vind ik het zerkje van Karelke Bonte, de stichter van Bontens stampkot, in 1786. Hij was eigenlijk geboren te Rumbeke. Zijn zoon *Domien Bonte* werd te Moorslede geboren in 1779. Een broeder van Dominicus, nl. *Pieter-Jan Bonte* geboren in 1784, verongelukte in den nieuwgebouwden molen. De ze gebeurtenis gaf aanleiding tot het dichten en zingen van een gelegenheidslied, opgesteld door een liedjeszanger, die 't droevig nieuws maanden lang 's Zondags aan al de kerkdeuren van 't omliggende rondstrooide en commenteerde. Toen ik nog een kwajongen was, heb ik het liedje eens hooren zingen door een oud vrouwke, dat thans wel honderd dertig jaar oud zou zijn, moeste 't nog leven. Ik schreef het zoo trouw mogelijk af uit haren mond, en 't ligt hier voor mij. Wellicht zal het den een of anderen lezer aangenaam zijn, die oude eenvoudige rijmpjes eens te kunnen genieten. De wijze ben ik heel vergeten.

Ik, Pieter Joannes Bonte,
Bracht mijn vaders huis in wee,
Achttien jaren na de voute
Schreef men achttien honderd twee,
'k Was kloekmoedig ende sterk
En ging naar vaders molen,
Om te oefenen mijn werk;
Maar niet meer dan twee minuten
Was ik daar bin' gegaan.

Of de dood kwam mijn oogen sluiten
En geheel mijn leven was gedaan!
Mijn vader staande halfuit de deur
Zag geschilderd heel den meur;
Want mijn bloed dat was gesprongen,
Heel den molen door verspreid.
Ik was in 't harnas gewrongen
Door mijn onvoorzichtigheid.
Adieu Ouders, makkers, vrienden
En al die van mijn kennis zijt,
Die mij tot gezelschap binden
En nog dikwijls hebt verblijd,
En al die dit komt lezen
Of passeert omtrent mijn graf,
Wilt nu toch gedachtig wezen,
Want Gods oordeel is zoo straf.

De omstreken van Yper moeten zeer vroeg windmolens bezeten hebben. De heer Emiel Huys spreekt van Wervik in 1225, van Hondschoote in 1127, en van de zeven molens van den Casselberg. Voegen wij hieraan nog toe, dat er, in 1382, een molen stond midden het slagveld te West-Rozebeke, waar de Gentenaren een rampvolle nederlaag leden. Jonker Niklaas Despars vertelt, op bl. 70 van het derde deel zijner kronieken, ‘datter niet meer dan een stick lants met eender muelnewal (die men den Ghuldenberch hiet) tusschen beede lach’. Die molen was in 1914 nog in volle wezen. Hij verdween in den oorlog (1914-1918), evenals zooveel andere.

En zoo verdween gedurig, stuk voor stuk, onder den greep van den oorlog en ook onder den vloed der moderne techniek, dat aloude tooisel onzer steden en velden, hetwelk eeuwen lang onze dichters, kunstschilders en muzikanten heeft bezield. Jammer genoeg!

M.-J. VAN DEN WEGHE.

Een Vlaming langs den Rijn in 1809.

PETRUS Vermeulen van Lendelede was kanonnier in 't leger van Napoleon, Over Aken gaat hij langs den Rijn tot in Mainz. Hier schrijft hij een brief aan zijn ouders met zijn indrukken van de warme waterbronnen en de hooge bergen die hij langs zijn weg te zien kreeg.

Beminden Vaeder ende Moeder,

Jk laete Eu weten als dat jk in Myanse ben gekomen den vierentwyntigsten maerte En dat jk in goe gezondheyd ben, En jk en kan niet klaegen van heten ende drynken, jk hebbe twee mael daegs teten ende drynken, voor den noene goe soupe, en ontrent den vieren achter den noene soupe en vies, en jk moete twee mael daegs exesseren, jk heb al myn klees, wy zyn van het beste volk van zyne troupen, wy zyn al in het blauwe gekleed waer over jk styf content ben. Jk ben veel beter als langts de baene, want wy hebben door slegte landen gepasseert en veel gezien; wy hebben door Haeken gepasseert daer den berg was dat de fonteine op was dat het waeter kokte, jk heb dat gezien op den berg beuten de stad. Jk ben gemarsert langs den ryn 36 euren lang, daer dat wy niet anders gezien en hebben als bergen die uytnemende hoog waeren; wy hebben op eenige geweest en afgestapt die 6 en honderd overstappen hooge waeren daer dat niet anders en was als steenen daer zy de schellyen uyt capten. het was onder mynd, jk hebbe daer in geweset; en op die hooge bergen daer kwam het waeter afgeloopen uyt de fonteinen. En gy en moet niet verwonderd zyn waerom dat jk niet en schryve om geld, jk hebbe maer een kroene verdaen langts den weg, gy kont wel dinken dat jk de beeste niet en hebbe gemakt, en jk bender nog veel te liever om dat jk kan myne broeder vry maeken kan, jk zal zyn rusu afzenden voor hem en jk

hebbe meer plysier in eene ure als thuys jn een weke... want in Myanse men sprekt styf van veranderynge, men segt dat den keyser komt en al die wat geleerd is moet al voord; jn Myanse liggen meer als vier duyst canons, wy zullen daer mee moeten exesseren...

Jk ben honder de connanniers te voet, het 1^{en} resement, de 20^{en} companie tot Myanse in garnesoen... gy moegt wel gildig lesen voor my, want jk doe ook myne beste; petrus Vermeulen tot lendelede den 28^{en} maerte tot Myanse 1806-

Staatsarchief te Brugge, Modern Archief, Bundels, 2^{e} reeks n^{r} 8043.
J.D.S.

Het pakhuis te Meunikereede

DE *Varsche of Zoete Vaart*, tusschen Brugge en Sluis gegraven in de jaren 1564-1570, volgde van af Brugge de bedding van 't *Oude Zwijn* (aloude vaart van Brugge naar Reigarsvliet) tot aan de *Peerehoom* op Oostkerke, vandaar de bedding van het *Leugenzwijn*(1) tot *Bekaf*(2) tot dichte bij 't Zwijn van Damme naar Sluis. Te Bekaf keerde deze Varsche Vaart noordoostwaarts en liep nagenoeg evenwijdig met het Zwijn (= de *Zoute Vaart* of kortweg de *Zoute*). Beide waterloopen stonden niet in verbinding met elkaar, tenzij door een sluis op de plaats waar later de Spanjaarden het fort Sint-Donaas gebouwd hebben. De Varsche Vaart bevatte zoet water, het Zwijn zout water (zeewater). Alhoewel beide waterloopen te Bekaf in nabijheid van 't *Oude Slot van Lembefae*(3) elkaar zeer

(1) Leugenzwijn = verbinding tusschen 't Oude Zwijn en 't Zwijn. Zie: A. De Smet, Het Waterwegennet ten N.O. van Brugge in de 13^{e} e. Rev. B. Phil. Hist. 1934, blz. 81-121.
(2) Voormalige redoute, thans wijk van Oostkerke-Meunikereede.
(3) Thans nog een omwalde hoogte. Beheerschte het Zwijn. De naam leeft voort op den volksmond.

dicht naderden, bleven zij door twee dijken gescheiden: den rechterdijk van de Varsche Vaart en den linkerdijk van 't Zwijn. Deze dijken zijn ter plaatse nog goed bewaard. De Varsche Vaart is thans nog een pilse. Dat alles zou met zooveel andere merkweerdige overblijfsels uit de geschiedenis der streek moeten beschermd en gespaard worden. Wie kan daar iets voor doen?

Op den eerstgenoemden dijk staat er een huizetje, door 't volk *Pakhuis* genaamd. Een herinnering dus aan voormalig handelsbedrijf. Het huis kan zelf moeilijk een pakhuis geweest zijn: keuken, voutekamer, en wat kotteralie. In een ruwe balk der zoldering staat het jaartal 1723 gebeiteld. Misschien was de doeninge grooter of lag het eigenlijke pakhuis dichte bij. Op deze plek lag er een brug over de Varsche Vaart.

Het is in elk geval de moeite weerd om met deze volksoverlevering over het *Pakhuis* te Meunikereede rekening te houden.

JOZEF DE LANGHE.

Van droge jonkers en Brugsche zotten.

In zijn Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff (Leuven 1598; f. 51 v.) bestrijdt heere Jan Coens, pastor van Kortrijk, de ketters die beweren een ingestorte kennis van de H. Schrift te bezitten. Hij schrijft: ‘Sy [de H. Kerk] en ghelooft niet alle de ghene die nu segghen dat sy den gheest Godts hebben, stuytvossen, quacsalvers, cremerkens, clapperkens, poeetkens, camerspeelders en *drooge ionckerkens*, die hun grootelijcx roemen van de wetentheyt der h. Schrifturen.’

Wat meent de schrijver met die ‘drooge ionckerkens’?

In de jaren 1457-1470 is er een ‘drooghe Joncker’ op reis door heel Vlaanderen. Te Brugge, Kortrijk,

Oudenburg, Oudenaarde, Ninove komt hij de wetheeren groeten en krijgt drinkgeld voor hem en zijn gezelschap. Hij is gewoonlijk in 't gevolg der commissarissen van den hertog.

In 1457 verschijnt ‘den drooghe joncheere’ te Brugge en te Oudenaarde waar de klerk het drinkgeld in rekening brengt: ‘ghegheven den drooghen Joncker, die met mine heeren de Commissarissen quam int vermaken van de wet...’

Vier jaar later ontvangen ‘den drooghen joncheere ende zyn ghezelle den bassere (buikspreker?)’ een vergoeding van de Brugsche gemeente ‘over haerlieder abeleyt (kunsten).’

In 1461 treedt onze jonkheer op in gezelschap van Cotry. De rekeningen vermelden de jonste der schepenen aan ‘den drooghen joncheere ende Cotrys zyne gheselle’ (Oudenburg); ‘den drooghen Joncheere ende den Joncheere van Cotry’ (Oudenaarde); ‘den drooghen jonckere ghepresseert vander artentike ende Cotry vander ledichede’ (Kortrijk).

In de volgende jaren ontmoeten we in zijn gezelschap ‘Wallin de dichtere’ en een zeerelooper; te Oudenaarde treedt hij in 1463 op met ‘sinen paige’.

Uit die teksten blijkt dat ‘drooghe jonckere of joncheere’ de benaming is van een zot, nar, poetsenmaker; zij schijnt in de gemelde jaren eigen te zijn aan één persoon.

In 't vervolg moet ‘droge joncker’ een gemeene naam geworden zijn. Despars schrijft in zijn Cronijcke onder 't jaar 1487: ‘Ten zelven tijde reden uyt Brugghe diversche *drooghe jonckers* met Conraert, den zot van den roomsch coninck (Maximiliaan) vanghende ende arresterende alle die ghuene die met haerlieder juweelen... secretelick te Ghendt waert vloden...’

Voortgaande op dezen tekst van Despars, twijfelde Verdam aan de beteekenis van droog = zot. Hij schreef: ‘De vraag is evenwel of *droge joncker* niet eigenlijk beteekent *kale jonker*. Ook het fr. *sec* heeft de beteeke-

nis *kaal, berooid*.' (3, 1071). Die beteekenis blijkt geenszins uit Despars, waar de drooghe jonckers toch in 'zot' gezelschap zijn; en de talrijke gelijktijdige archiefteksten laten ons duidelijk in den 'drogen joncker' een zot, een nar herkennen.(1)

Pastor Coens stelt zijn 'drooge ionckerkens' van een goede eeuw later in een gezelschap dat duidelijk wijst op hun aard. Veel leden der Rederijkerskamers, 'poeetkens, camerspeelders', bleven inderdaad, zelfs na de Spaansche herovering, in een kwaden roep van nieuwgezindheid staan. Pastor Coens voegt er 'drooge ionckerckens' bij, die blijkbaar niemand anders zijn dan leden van een Zottengilde of liever nog de 'zotte' leden van een overigens vroede Rederijkerskamer.

Hier duiken vanzelf de *Droogaars* van Wervik op. De Werviksche Rederijkerskamer is niet de eenige die alhier uit een zottengilde ontstond, doch zij is misschien wel de eenige die de zotheid zoo stout in haar naam bewaarde, ook nadat zij tot vroede gilde gedegen was(2). Toen onze Brugsche Rederijker Eduard De Dene in zijn Langen Adieu van 1560 de '*Drooghaerts* van Werveke' vernoemde, was de beteekenis van dien naam voor hem en zijn kunstbroeders nog heel duidelijk.

De Drooghaerts ofte Zotten van Wervik mogen ons hier wel leiden - of verleiden? - tot het stellen van een vraag op de kap van de 'Brugsche zotten'. Waar hebben de Bruggelingen hun volkschen spotnaam verdiend? Verschillende vertellingen zoeken den oorsprong van dien naam te verklaren in verband met het bouwen van een zothuis, ten tijde van den hertog van Bourgondië of van Keizer Karel(3). Het zijn *vertellingen*,

(1) *Conraert* zot staat ook in archiefteksten vermeld.
(2) De Kortrijksche Barbaristen bewaarden hun 'zotten' oorsprong in hun blazoen en de Poperingsche Langoirs in hun overlevering van den kei en Meester Ghybe.
(3) J. Cornelissen. Nederlandsche Volkshumor. II, bl. 169 (Antwerpen 1929).

blijkbaar uitgevonden op den reeds verspreiden spotnaam. Toch schijnen die overleveringen aan te wijzen dat de naam tamelijk oud is, misschien tot de 16e eeuw en, wie weet, tot den tijd van het Prinsenhof te Brugge opklimt?

De Raadt zocht een uitleg buiten de volksfantasie en betoogde als volgt. Eertijds bezaten de Brugsche schuttersgilden een nar of zot, in navolging van sommige rederijkerskamers. Als de gilde ergens uitging, was de zot altijd mee: hij mocht zelfs meegaan in den ommegang van het H. Bloed. De Brugsche gilden namen deel aan de spelen door andere steden uitgeschreven; voor de gildezotten was er dan een bijzondere prijskamp. Het schijnt dat de zotten der Brugsche gilden gewoonlijk de eerste prijzen weghaalden. Geen wonder dus dat de overwinnaars een wijdvermaarde faam kregen en geheel de Brugsche bevolking naar hen *Zotten* genoemd werd(1).

Terecht zoekt De Raadt den oorsprong *buiten* Brugge; of de Brugsche gildezotten werkelijk zoo onovertroffen geweest zijn, is niet bewezen. Daarom stellen we nevens de gildezotten met evenveel (en wellicht meer?) waarschijnlijkheid de ‘drooghe jonckers’ en andere narren van het prinselijk Bourgondisch Hof te Brugge. Het is bekend dat hertog Philips zoowel te Dijon(2) als te Brugge de narren begunstigde en... liet begunstigen door de gemeenten. De stadsrekeningen van Brugge 1443-1503 vermelden talrijke uitgaven ten voordeele van ‘den zot ons ghed uchts heeren’.(3) De hertogin en de heeren van 't Hof volgden het voorbeeld van den hertog na. Uit de aangehaalde teksten blijkt dat de ‘drooghe joncheere’ of zot van den hertog, en ook andere narren van in of rond het Prinsenhof naar

(1) J. Th. De Raadt. Les Sobriquets des Communes Beiges, aangehaald in het vermelde werk van J. Cornelissen.

(2) D. Th. Enklaar. De Blauwe Schuit, in het Groningensch Tijdschrift voor Geschiedenis, 48e jaarg., 1933, bl. 43.

(3) L. Gilliodts. Les Fous et les Bouffons, in La Flandre XII, 1881, bl. 98 vv.

verschillende Vlaamsche gemeenten medereisden in 't gevolg van ‘ons gheduchts heeren commissarissen’ in 't vermaken van de wet.(1) De wetheeren van Oudenburg, Kortrijk, Oudenaarde, konden wel niet verder dan die hooge ‘zotten uit Brugge’ te beloonen voor hun tegenwoordigheid en misschien voor de kluchten waarmede ze welwillend de oude en nieuwe wet verlustigden.

Zou Brugge aldus zijn spotnaam niet te danken hebben aan de zotten van het Prinselijk Hof die jarenlang in vele Vlaamsche gemeenten verschenen en er drinkgeld opstreken? De naam van de ‘drooghe jonckers’ zou dan later als een spotnaam blijven kleven op heel de Brugsche gemeente ofschoon hij, naar zijn oorsprong, eerder zou wijzen op de ‘Grootdadigheyt’ van Brugge in den Bourgondischen tijd?

A. VIAENE.

Volksoploop in Sint-Salvators te Brugge tegen een beëedigden priester. 1 April 1798.

OP 9 September 1797 werd te Brugge de wet van 7 Vendémiaire vierde republikeinsch jaar (29 September 1795) afgekondigd, waarbij de priesters verplicht werden den eed van getrouwheid aan de wetten van de Republiek en van haat tegen het koningdom af te leggen. De priesters hadden twee decadis (20 dagen) tijd om zich met de wet in regel te stellen.

Op 19 September werden er geen missen meer gelezen in de kerken van de stad, bij zoover dat de lijk-

(1) De benuttigde teksten zijn voor Brugge uitgegeven in Gilliodts' Inventaire V, bl. 99, 496; voor Oudenburg in Feys-Van de Casteele II, bl. 436; voor Oudenaarde in de Audenaerdsche Mengelingen VI, bl. 415. Stallaert vermeldt in zijn Glossarium s.v. *Joncker* een tekst van Ninove. Den tekst van Kortrijk lezen wij aldaar in de stadsrekening 1461-62, f. 30 v. Voorzeker moeten dergelijke posten in de rekeningen van nog andere Vlaamsche steden ingeschreven staan.

dienst voor de zuster van pastor Rommelare van de O.L. Vrouwkerk, door den stokhouder en den kerkbaljuw gezongen werd.

Enkele priesters hadden toch den eed afgelegd; op zondag 1 October werd er een mis gelezen in O.L. Vrouw en twee in St. Salvators[1].

Op het einde van Maart 1798, had kanonnik Van Cuyl in St. Salvators aangeplakt dat hij weerom zou mis lezen. Zijn briefje werd twee dagen achtereen afgescheurd.

Paschen viel op 28 Maart en er was geen palmwijding geweest. Op Donderdag 1 April vóór de mis wijdde kan. Van Cuyl de palmen, na de mis deelde hij d eze palmen uit in het koor. De klokluider en grafmaker Lorquin zei aan den misdienaar Engels dat het daar de plaats niet was om palmen uit te deelen, maar wel aan de kerkdeur.

Nadat kan. Van Cuyl het koor verlaten had ontstak Lorquin de keersen, knielde voor het altaar en deed het tabernakel open waar zich een kleine ciborie bevond met het H. Sacrament; daarna ging hij knielen op den trap van het altaar en belde alsof de mis zou beginnen.

Enkele oogenblikken later kwam kan. Van Cuyl terug, gekleed met een albe en een stool om de ciborie naar het groot tabernakel over te brengen. De vader van den misdienaar Engels plaatste een trapje tegen het altaar om den priester toe te laten de ciborie uit het tabernakel te halen. Doch Lorquin kwam toegesprongen, trok kanonnik Van Cuyl van het trapje en sloeg de deur van het tabernakel toe. De priester beklom opnieuw het trapje en ontving toen twee stooten van Lorquin, die daarop weggetrokken werd.

Toen de kanonnik door de kerk trok met het H. Sacrament, ontstond er groot rumoer; zekere Marie Rotse, melkverkoopster, wilde hem te lijf al roepende: ‘Houdt hem! Slaat dood!’ maar zij werd tegengehouden.

(1) R. COPPIETRRS. *Journal 1767-1797*, uitg. door P. Verhaegen, bl. 387-391 (Brugge, 1907).

Toen nu ka nonnik Van Cuyl de kerk verliet, liep er veel volk al roepen achter hem, en alhoewel hij door vijf man beschermd werd, ontving hij nog enkele slagen.

Eindelijk daagden er twee schadebeletters op die het volk deden uiteengaan.

Over de donkere missen die toen gedaan werden, lezen we in het verslag van den politiekommissaris, dat de keersen ontstoken werden, het orgel de kerkzangen uitvoerde en dat er nu en dan met de bel geklonken werd alsof de mis werkelijk gezongen werd.(1)

J.D.S.

Boekennieuws

J. Pollet. *Aalbeke, toponymische studie*. Brugge, Gidsenbond, 1936. 40 bl., kaart - 4 fr.

H.J. Pollet, die vroeger de Toponymie van Varsenare uitgaf, heeft nu de plaatsnamen van een gemeente uit het zuiden der provincie behandeld. In de inleiding vinden we een overzicht van de aardrijkskunde en de geschiedenis, een studie over den naam van de gemeente. J.P. is het eens met Claerhout dat Aalbeke = steenbeke, (vergelijk den uitleg van J. Mansion in 'De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche plaatsnamen' waar Aalbeke = beek met paling of beek met bierkleurig water); de inleiding wordt besloten door een overzicht van de bronnen.

Alhoewel er slechts weinig oude bronnen over, Aalbeke bewaard bleven, heeft de schrijver toch 372, meest moderne, toponiemen kunnen verzamelen, die hij in alphabetische volgorde schikt; daar waar hij over zekere gegevens beschikte, heeft hij er uitleg bijgevoegd; bijna al de plaatsnamen werden op de kaart gelocaliseerd. Het is spijtig dat de schaal van de kaart niet aangegeven werd.

Het werkje toont hoe men zonder te groote en te lange opzoekingen een studie kan maken over de plaatsnamen van een gemeente.

J.D.S.

M. Van Coppenolle. Figuren uit het Brugsche. Uitgever J. Danlos, Cyngel 2, Brugge.

H.M.V.C. die reeds zooveel verdienstelijk werk geleverd

(1) *Staatsarchief Brugge*, Modern Archief, tr. n^{r} 983.

heeft om de kennis van de geschiedenis van Brugge en om streken in ruimen kring te verspreiden, heeft nu ook het levende Brugge leeren kennen, waar de oude Brugsche overlevering van kunst en wetenschap in eere gehouden wordt. Schrijver deinsde niet terug voor een moeilijk en ondankbaar werk, waarin hij getracht heeft een overzicht te geven van den arbeid en de pogingen dergenen die zich in het hedendaagsche Brugge op kunst en wetenschap toeleggen.

Meer dan honderd namen worden in het boek behandeld en nog is het werk onvolledig, bij zoover dat er weldra een bijvoegsel zal moeten verschijnen om het weglaten van sommige der ‘meest Brugsche’ figuren goed te maken.

Het boek, dat keurig uitgegeven is, en geïllustreerd met prachtige fotos van hedendaagsche Brugsche kunstgewrochten, zal altijd een groote documentaire waarde blijven behouden. Het is spijtig dat er enkele storende drukfouten in voorkomen.

D.S.

Mengelmaren

Muizen. - Een Muizer.

Achtbare vriend K.D.W. geeft hierboven bl. 197 den uitleg over dat woord: Muizen d.i. bijeenrapen en oversmijten, in de tale van de briekebakkers.

Vroeger waren er ook Muizers tusschen de werklieden in de deringmoeren. Kan. Duclos in zijn *Oude Kuste van Vlaanderen* bl. 52 (Brugge 1873) beschrijft hoe deringgravers, een *stoeling* vormen d.i. een reke van dertien standplaatsen die trapwijsde opklimmen uit den deringput naar boven. De *kapper* houwt den dering uit; de *muizer* neemt het stuk op en geeft het voort aan de *katte*. Alsdan wordt het overgeleverd aan de *legeure*, den *timmerman*, den *deringstoel*, de *deringoore*, de *aardoore*, den *kleenen zetel*, de *wandelaar*, den *pape*, den *grooten zetel*, totdat deze laatste het overgeeft in handen van den *haande*, die 't op de karre werpt.

Muizen was bij de deringgravers een zelfde handeling als bij de briekebakkers: zij waren het die de stukken dering opnamen, samenraapten, zooals de briekebakker den worp, de smete van drie steenen (bij de tegelbakkers is deze van vier tegels) samenraapt om ze dan over te smijten.

Muizelen moet een frequentatief van een ander ‘Muizen’ zijn, dunkt me, voortgaande op hetgene Gezelle schrijft in Loquela onder het woord *Blamuize*.

A.V.W.

Iets over de Sint-Achariuskapel te Moorslede.

Hierboven bl. 86 wordt er iets medegedeeld over die kapel, met de vraag of er over die stichting iets meer bekend is.

Wel ja! Destijds gaf Med. Vanden Weghe in zijn verdienstelijke Geschiedenis van Moorslede, bl. 259 263 (Ieper, 1894 of 1895) enkele belangwekkende bijzonderheden daarover.

Hier laten we een ongeboekt stuk volgen dat iets nieuws brengt: de benoeming van een tot nu toe onbekenden beneficiant en tevens het bewijs dat in de 17e eeuw het patroonschap en benoemingsrecht aan den heer van Moorslede toekwam.

P. ALLOSSERY.

'Nous, messire Phles de la Barre... seignieur de Quevaucamps, Morselede, Staden, Roosebeck etc... et Dame Leonore d'Espires, dame des diets lieux, comme a cause de nostre signieurie et paroisse de Morselede, tout les benefices simples teumbent a nostre provision et colation fondées soubs la dicte signieurie, ainsy est que nous, voulants user de nostre droict et pouvoir, avons pour Dieu donnez et conferez, donnons et conferons la chappelle fondée soubs l'invocation de St Acquaris en la dicte paroisse de Morselede a Theodore Cocle, cleercq du diocese d'Ipre a ce acceptant avec touts droicts, fruicts et emolumens appartenant a icelle, requerants nostre Bailly du dict Morstede qu'en vertu de cestes il mette le dict Theodor Cocle en la plaine réele et actuele possesion d'icelle. Faict a nostre chasteau de Morslede susdict le XIIIIe d'Apvril XVIe soixante et un. En signe de verité avons ceste signé et cacheté de nos a*rmes, tesmoing.

(get.) Leonore d'Espieres, Ph. de la Barre Quevaucamps.

N.B. Op de keerzijde staat de inbezitstelling door den balliu J. de Brouckere ten zelfden dage.

Originele (zonder zegel) in Stadsarchief Brugge: Vrije, Carton nr 247, Liasse nr 6.

Overleie (*Kortrijk*): het Jodenkwartier.

Een echte Kortrijkzaan zal me seffens thuiswijzen als ik zeg: 'k Weune in 't Jodenkwartier! Die naam wordt gebruikt uit scherts, niet uit misprijzen, bij zooverre dat de Overleienaars zelf de eerste zijn om te zeggen: 'Kom, me gaan zeere naar 't Jodenkwartier!' als ze nog 'in stad' zitten 's avonds laat.

Ik heb me dikwijls afgevraagd vanwaar die naam zou voortkomen. Als die vraag gesteld werd, heb ik nog wel iemand uit het gezelschap hooren antwoorden: ''t Is voorzeker omdat er in den ouden tijd Joden in Overleie woonden. - En waarom in Overleie? - 'Omdat ze in de stad niet

mochten wonen!' Ofwel, als men boos wilde zijn: 'Moet ge dat vragen? Heel Overleie, 't zijn allemaal Joden!'

Zulke antwoorden zijn echter te gemakkelijk gevonden om den zoeker te kunnen voldoen.

Nu meenik toch den waren oorsprong gevonden te hebben... in Biekorf! Ik leze in Bloeimaand laatstleden (hierboven bl. 116) dat de mannen van den wijk Overleie al ten tijde van Keizer Karel in de processie gingen en er een spel in vertoonden, het '*spel van den Hovekin*'. En zij speelden datzelfde spel meer dan tweehonderd jaar lang, en vormden daartoe een gilde 'van den Hovekin' en kregen zelf den naam *Hovelingen*. Het *hovekin* door de Overleienaars in de processie verbeeld, was het tooneel der gevangenneming van Christus in den Olijfhof. De biddende Zaligmaker en de slapende Apostelen zaten op een wagen; rond den wagen liepen er 'Joden' met lansen en lanteerns.

Tweehonderd jaar lang de Joden verbeelden in de processie, daartoe een 'Jodengilde' bezitten met keure en standregels, is dit niet voldoende voor een stadswijk om de naam *Jodenkwartier* te verdienen?

B.V.

Panebroek... met een glazen spriet.

Op de vraag betreffende *panen broek* (hierboven gesteld bl. 197) laat ik weten dat men er hier, te Deerlijk en omstreken, vaak bij voegt: een panen broek *met een glazen spriet*.

Dit zegt men als iemand zijn best gedaan heeft om een man eene vrouw te bezorgen. Volgens opzoekingen bij oude lieden, gaf men destijds eene panen broek aan den makelaar, immers er was wel iets aan verdiend en toen ter tijd was eene panen broek een deugdelijk geschenk en wel de duurste broek en daarbij een fatsoenlijk dragen.

Wat het bijvoegsel *glazen spriet* betreft, dit is nog duister

L. DEFRAEYE, Deerlijk.

[Nummer 10]

Het Pastoorsvel

ALS er te Brugge een ‘Generale processie’ verschijnen er de pastoors van stad den linkerarm een pels - wit met smalle donkere strepen - die in den volksmond ‘Pastoorsvel’ heet. 't Is een soort waardigheidsteeken waarvan men over 't algemeen niet te best weet wat het beteekent, noch waar het vandaan komt.

Het Pastoorsvel is een voorrecht van de eigenlijke stadspastoors. Zij die ‘buiten de muren’, nog op het grondgebied Brugge, den herdersstaf dragen - zooals de pastoors van Sint-Jozef, Sint-Pieters-op-den-dijk en Zeebrugge - kunnen er geen aanspraak op maken: ze staan immers onder den landdeken en zijn dus pastoors van te lande; ze worden niet gerekend bij de stadsheeren, die onder den aartspriester staan en de oude parochies ‘intra muros’ bezetten, waarbij nu ook de jonge parochie Kristus-Koning is gevoegd[1].

(1) We hebben hier enkel onze Brugsche toestanden op 't oog: het Pastoorsvel is ook in andere oude steden in gebruik; te Gent b.v. is het, wat snit en kleur betreft, gansch gelijk aan het Brugsche. Er is maar een processie-generaal, de Sacramentsprocessie, waar het Pastoorsvel wegblijft en de stadspastoors de koorkap dragen, *gelijk de kanunniken*. Zooals verder blijken zal, is deze uitzondering een bewijs te meer voor onze stelling.

Het Pastoorsvel is een stuk van het oud koorgewaad, nl. de *almutia* of armkeuvel. Pelswerk is te allen tijde veel in gebruik geweest als beschutting tegen de koude, vooral in onze Noordelijke gewesten, zoowel bij leeken als bij geestelijken; want de niet-liturgische dracht van de geestelijken was oudtijds al niet zeer verschillend van de kleedij van den deftigen stand. De toog of 'kerel' onzer priesters was doorgaans met pelswerk gevoerd(1); daarom heet het wit linnen overslop, dat bij kerkelijke bedieningen gedragen wordt, *superpelliceum* of kleed dat boven de pels gelegd wordt. Zoo'n warme toog was heel gerieflijk, maar in de koude winterdagen was dat nog niet voldoende.

Onze middeleeuwsche kerken hadden geen centrale verwarming, zelfs geen arm kacheltje(2), en toen was het nog de gewoonte dat, zelfs in kleine landelijke kerken, de geestelijken het officie - de zeven getijden - samen gingen bidden, Bij iedereen, vooral bij menschen van gevorderden leeftijd, is het hoofd gevoelig voor de koude. Daarom namen de geestelijken voor het koorofficie de almutia, die ook door leeken werd gedragen: een groote pelskap die over de schouders tot halverweg den rug neerviel en waarvan het bovenste gedeelte, dat het hoofd beschutte, met horens of tuiten vierkan-

(1) Een overvloedig illustratiemateriaal vinden we op oude schilderijen, miniaturen en grafmonumenten. Zeer belangrijk in dit opzicht is o.m. de legende van S. Dymphna door G. Van der Weyden, een reeks tafereelen die, tot kort vòòr den oorlog, in de abdij Tongerloo te zien was.

(2) Daarom werd de kerk bij hooge winterfeesten met stroo gevloerd. Hoe koud het in die kerken kon zijn, blijkt o.m. uit het feit dat de mis-celebrant aan het altaar soms de verkleumde handen warmde aan een metalen bol gevuld met warm water. Zoo'n verwarmingstoestel wordt nog bewaard in de kerkschat te S. Riquiers bij Abbeville.

tig was uitgewerkt. Met zoo'n pelskap was het, zelfs in koude kerken, nog uit te houden.

Ook de beste dingen hebben hun schaduwzijde. Eerst moest bij het lezen der getijden zeer dikwijls het hoofd ontbloot, en dat voortdurend verhandelen van die groote pelskap was een eeuwige miserie. Zoo kwam men op de gedachte de twee deelen van de almutia, de muts en de kraag, van elkaar los te maken(1). De muts behield de oorspronkelijke vierkantige vorm met horens, maar verloor de pelsen binnenvoering(2): 't is de *baret* of 'bonnet quarrez' die ook door professoren en magistraten wordt gebruikt. Hiermede was men een heel eind gevorderd: men kon alle eerbewijzen maken zonder de warme pelskraag zoo maar voortdurend af te nemen.

Er was echter een ander nadeel: wat in koude winterdagen en onzekere tusschenseizoenen eén welkome beschutting meebracht, werd in warme dagen tot last. Hiertegen vond men ook een redmiddel. In de zomer werd de almutia van de schouders op de vrije linkerarm geschoven(3): juist zooals onze deftige heeren

(1) Soms wordt het pelsmutsje eenvoudig op de kraag neergeslagen: het ligt nog goed merkbaar op de Cappa magna van onze bisschoppen.

(2) Uitzonderlijk wordt de binnenvoering bewaard, maar dan gaat de vierkantige vorm meestal verloren. Het pelsmutsje is nog een deel van het huidig pauselijk gewaad. In de middeleeuwen wordt het nog gedragen onder den mijter der bisschoppen en onder de kroon der koningen. Du Cange geeft een tekst van 1351, waar het gaat over parels '*pour mettre en l'aumusse qui soutint la couronne dn roi*' in zijn *Glossarium*, n. v^{o} Almucia. Hiermede weet de lezer waar het pelsmutsje vandaan komt dat onder de heraldieke kronen voorkomt en nog heden ten dage bij den koning van Engeland onder de kroon gedragen wordt.

(3) Soms, in plaats van op den arm te schuiven, verwordt de almutia tot een smalle strook pelswerk, die als een stool van den hals over de borst neervalt. DU CANGE t.a.p., zegt dat in zijn tijd de benediktijnen in de Nederlanden zoo 'n zwarte almutia droegen die tot aan de knieën reikte, en bij de monniken van S. Vaast te Atrecht tot op de voeten neerviel. Ook bij zekere magistraten en kloosterzusters is die stoolvormige almutia nog gebruikelijk.

hun zomerjasje bij warm weder op den arm dragen. 't Is om het dingen bij de hand te hebben, beweert men, en oorspronkelijk zal het wel zoo geweest zijn; maar de bevinding leert ons, dat soortgelijke practische gewoonten gemakkelijk verworden tot modisch. Zoo was het ook bij de koorgeestelijken. Op den arm gedragen was de gevouwen almutia soms hinderlijk: daarom werd ze vervormd tot een breede strook pelswerk, rechthoekig van snit. De almutia is daardoor ontdubbeld tot twee gansch verschillende kleedingstukken: een zomer- en een wintergewaad, maar beide dragen nog één en dezelfde benaming(1).

Naar den geschiedkundigen oorsprong is de almutia geen rangteeken of *insigne*: niet alleen de hoogere geestelijken - de kanunniken - maar ook eenvoudige kapelanen, beneficianten en habituanten, al degene die langen tijd in de koude kerken moeten doorbrengen, dragen de warme pelskraag en de uitlooper ervan: de zomerpels op den arm.

Al zeer vroeg toch is een onderscheid te vinden tusschen de almutia van hoogere en lagere geestelijken: de dure pelsen, meestal licht van kleur, pronken in de bovenste gestoelten; zij die beneden staan en doorgaans magere prebenden bezitten, moeten zich tevreden stellen met een goedkoope vacht, donkerverwig of zelfs zwart. Witte pelsen, zooals het *hermelijn*, werden slechts door bisschoppen gebruikt, en nog door de kanunniken van zekere kathedraalkapittels die zich bisschoppelijke insignes hadden toegeëigend of doen toeëigenen. In de middeleeuwen, en langen tijd daarna, waren de dure grijze pelsen het kenteeken van de kanunniken, inzoover dat het latijnsche '*grisum*' gebruikt werd als de eigen benaming voor de almutia der kanunniken(2). Uitzonde-

(1) We gaan hier de twistvraag voorbij, of almutia niet de verlatijnschte vorm is van ons dietsch 'hoofdmuts', wat niet onwaarschijnlijk is. Jonger schijnt de schrijfwijze *armutia* die op de latere toestanden wijst, als de pelskap op den *arm* ligt, een zegwijze waarin onze taal weerom naar voren dringt.

(2) In de vijftiende eeuw droegen de kanunniken van Sint-Donaas een grijze almutia, zooals we zien op de Madonna van kanunnik van der Paelen door Jan van Evck. Dat was algemeen in onze gewesten, zooals blijkt uit de Statuten van het kapittel van Middelburg in Vlaanderen, dagteekenend van 1480, waarin Ferry de Clugny, bisschop van Doornik, bepaalt: *deferent hi sex canonici almucia grisea, per canonicos ecclesiarum nostrarum diocesis ferri solita*, E.H.A. Viaene die de kapittelakten van O.L. Vrouw te Kortrijk uitpluist, wijst mij op een tekst aldaar van 7 Mei 1580: Pieter Simons, aartspriester van S. Baafs te Gent (de latere bisschop van Ieper), dooide Geuzen uitgedreven, verbleef te Kortrijk en nam tijdelijk de bediening waar van onderpastoor der tweede portie op S. Maartens. Zijn pastoor, de bekende Jan David, vroeg voor zijn onderpastoor het voorrecht van te dragen: *almutium canonicale seu gryseum*, wat bij uitzondering en uit achting voor den voornamen balling werd toegestaan.

ringen zijn er wel te vinden: zooals de kanunniken hier en daar bisschoppelijke insignes hadden ingepalmd, zoo namen soms de lagere koorgeestelijken de kanunni kale over.

Een typisch voorbeeld hiervan vinden we in de Statuten van het Commun van Sint-Salvators, in 1481, twintig jaar vóór de oprichting van het kapittel aldaar; deze ver-uitgewerkte regeling geeft nog de nauwkeurige beschrijving van de almutia der iagere geestelijken. De Rector van het koor, de drie pastoors van S. Salvators en de pastoors der onderlioorige parochies S. Jacobs en S. Walburga, de twee kapelanen van het hoogaltaar, droegen de grijze almutia der kanunniken; de kapelanen ‘de gremio’ hadden een rosvale almutia van eekhoorntjesvel, waarvan de afhangende onderzijde afgezet was met staartjes. Die *staartjes* schijnen wel een belangrijke rol te spelen. De kapelanen die niet ‘de gremio’ waren, hadden eene almutia zooals de voorgaande, min de staartjes. De overige installati kregen slechts een zwarte almutia, met staartjes wanneer ze priester waren, zonder staartjes in het tegenovergestelde geval.

Met de jaren zestienhonderd is de grijze kanunnikpels doorgaans vervangen geworden door een witte met smalle donkere strepen: zoo was het te Brugge, te Gent en te Ieper. Die gestreepte pels is nog in gebruik:

ze ligt als schouderkraag op de wintermantels(1). Met het Concordaat kwam er, onder Franschen invloed, een doorgrijpende wijziging in het zomergewaad der kapittelheeren: de almutia, die eveneens wit was met donkere strepen, werd vervangen door de *camail* die een prelaatsinsigne is(2).

Alleen nog door de stadspastoors, wordt dit zomergewaad der kanunniken, de witte almutia, gedragen. En nu kan men zich afvragen: hoe zijn deze heeren, die door hun bediening geen kanunnik zijn, aan dit kanunnikaal insigne geraakt?

Aanteekening. - *Pelskraag en mantel, roket en superplie.*

Pelskraag en mantel gaan in het huidig gebruik altijd samen, maar zijn geschiedkundig twee gansch verschillende gewaden. De pels is geen voorrecht der kanunniken, maar mag door alle koorgeestelijken gedragen; de mantel is historisch een *cappa magna*, een waar prelaatsinsigne, dat altijd samenging, ook nog in de huidige Romeinsche vergunningen samengaat, met een ander prelaatsgewaad: het *roket*. Onze vroegere kanunniken droegen het roket - koorhemd met enge mouwen - slechts in den winter samen met de cappa; in den zomer droegen ze een overslop of *superplie* met wijde mouwen, zooals kanunnik van der Paelen bij van Eyck staat afgebeeld. Alle vroegere kapittelstatuten wijzen op dit onderscheid tusschen het roket in den winter en de superplie in den zomer. Kan. Rembry in zijn werk 'De bekende pastors van Sint-Gillis' geeft het koorgewaad der habituanten volgens de statuten: 'in *oestate cum superpellicio et almutio, in hyeme cum cappa et suchema*' (bl. 41). Het woordje *suchema* is voor den geleerden schrijver een raadsel gebleven; hij ging bij Gezelle te rade en deze meende hier twee grieksche woorden te vinden: *psuchos*: koude, en *eima*: kleed. Waaruit hij besloot dat de suchema wel een pelskraag

(1) Zie de aanteekening hieronder: Pelskraag en mantel, roket en superplie.
(2) Heel logisch werd nu, ook in den zomer, de suchema of superplie vervangen door het roket.

was die boven den mantel lag. Dat is te ver gezocht. In den onderhavigen tekst staat almutia tegenover cappa, zooals superpelliceum tegenover suchema, wat blijkt uit de vergelijking met soortgelijke statuten. *Suchema* **zal** ongetwijfeld een nevenvorm zijn van het bekende succa, het linnen kleed dat, zooals we leeren bij Du Cange, in 1322, als eigen dracht aan bisschop en hoogere prelaten werd voorgeschreven, en reeds in 1289 door de kanunniken van Sint Pieters te Rome, onder den mantel of cappa wordt gedragen. De wintermantel was, in verkleind formaat, de cappa magna der bisschoppen, maar de sleep werd op den arm gedragen, of zooals bij ons, opgeknoopt, tot in de laatste jaren, wanneer hij werd afgesneden: l'organe dont on ne se sert plus et qui s'atrophie!

(*Slot volgt*)

M. ENGLISH.

Taatjespap.

Zoo zeggen ze, tegen de kinders meest, te Meulebeke en te Thielt: Kom, we gaan *taatjespap* eten!

Elders zeggen ze *kadul* (Kortrijk), *stampers* (Roeselare) voor; patatten gestampt met keernemelk en boter.

B.L.

Buf spelen. - Een vraag.

Ik lees in een Engelsch blad:

‘Blindman's Buff was played in West Flanders in a game called BUF SPELEN without a player being blindfold. One player was made the butt of the others, whose aim was to strike him on the back without being caught. When the ‘butt’ caught a boy just after the boy had given him a buffet he was released, and the other took his place as ‘butt’.

Hieruit zou blijken dat ons woordje *buf* naar Engeland gegaan is. Maar wat is de beteekenis van buf, en werd het spel Buf spelen ooit in West-Vlaanderen beoefend?

V. DE BIJSER, Ieper.

De Westsluis van Nieupoort.

(*Vervolg en Slot van bl. 191*)

II. De Sluiswerken.

DE Westsluis werd menigmaal hersteld en verbeterd. Daar ze geheel in hout gemaakt was, waren de onderhoudskosten zeer groot. In 1712 werd de sluis nogeens geheel vernieuwd. Er bestaan nog verscheidene plans die ons de schikking toonen der oude sluis.

Reeds in 1639 was de sluis zoo ingericht dat de groote schepen er konden doorvaren. Op een plan uit de XVIIIe eeuw ziet men dat de Westsluis in een fort lag, genaamd *'t fort van de sluize*. Het huis van den sluismeester staat in het fort ten Westen van het Sas. Een klein huisje diende voor de wacht van 't fort. Langs den Noordkant was er een verlaat; een weinig meer Zuidwaarts een paar sasdeuren; nog verder Zuid een tweede verlaat. Op een plan van 1771, door C. Everaert geteekend, ziet men dat de sluis nog voorzien was van verlaten; een was ten Noorden geplaatst; een tweede ten Zuiden. Tusschen deze twee verlaten waren er twee paar sasdeuren. Men gebruikte steeds verlaten aan de twee uiteinden van het sas, om reden van hunne sterkte en weêrstand tegen de groote drukkingen van het water tijdens de springtijen, voor wat de zoute deur betreft, en ten tijde der groote regens, voor wat de versche deur aangaat. Te dien tijde waren de sasdeuren nog zoo dicht en zoo sterk niet als men ze nu kan vervaardigen.

De afmetingen van de Westsluis waren de volgende: de volledige lengte van de sluis was 51^{m}5.; de breedte 3^{m}75. led er verlaat was 3^{m}97 hoog, en 3^{m}75 breed; zij werden op en neer gelaten bij middel van een windas, voorzien van twee groote houten wielen, hebbende 7^{m}50 doorsnede. De deuren waren 3^{m}70 hoog, en

2^m04 breed. De twee wanden die de sluis vormden waren 3^m90 hoog boven de vloering. Zij waren samengesteld uit balken van 0^m25 vierkant, staande op 0^m25 afstand van malkander. Men noemde ze de *styllen*. Aan den boven- en onderkant waren er dwarsbalken gevestigd die de andere verbonden; men noemde deze de *gebynt styllen*. De rechtstaande balken waren ten getale van 96 voor iederen wand; zij waren beleid met planken in horizontale ligging geplaatst. De balken die de vloering vormden hadden dezelfde dikte, en lagen op zelfden afstand van malkander als die der wanden. Een dubbele plankenvloer was gevestigd op balken die dwars op de onderste lagen. Deze rooster rustte nog op palen die tot 4^m34 beneden den vloer gevestigd waren.

In 1771 stelde men vast dat de Westsluis nogeens in zeer slechten staat verkeerde. Men belastte deskundigen om een onderzoek te doen; ziehier wat men in hun verslag leest: '...met welcke reparatien wy vastelyk oordeelen de selve sluyse in staete sal syn om nogh menighvuldighe jaeren te connen de wateren van het lant te lossen vermidts alle de suygers ende voordere concaviteyten op beyde de eynden sullen gestopt ende gesloten syn.' En verder nog: 'Wy gelooven dat de sluyse nogh eenighsints in staet is om eenighen tydt de noodighe suatie te connen geven, nochthans algelyck men niet juste weten en kan hoe groot de concaviteyten onder het bedde ende van westen den weegh is, soude geraedig vinden van den dam actueelelyck liggende ter vassche syde te conserveeren ende maer te openen als den uyttersten noodt sulckkx verheyst.' Bij dit stuk is gevoegd het 'Bestek nopende de onkosten te Besteeden aen het erstellen van het Westers sluis tot Nieuport.' Men komt tot: 'de somme van 18385 pond of in vlaems courant f. 10009-17-0.' Men vond de kosten wat te groot, en men zag af van de noodige herstellingen te doen; er werd besloten een nieuw steenen sas te maken, geheel modern van inrichting.

Een stuk grond gelegen ten Westen der stad Nieu-

poort, werd aangekocht den 8 April 1772, door het bestuur van Veurnambacht, voor de Noordwatering. Hetzelve jaar begon men een nieuw sas te bouwen, Dit sas staat 360 m ten zuiden van de oude Westsluis, en bestaat thans nog ten grootendeele; het is wat men nu noemt *het Oude Veurnsas*. Eene schoone gekleurde penteekening van J, B. Maelstaf, toont het plan en verscheidene doorsneden van het nieuw sas, en laat ons toe er eene juiste beschrijving van te geven.

De muren werden in arduin en bryken gemaakt, maar de grondvesten rustten op een houten rooster van balken en palen vastgemetseld in eenen bryken vloering. Er zijn twee soorten van palen: de groote gaan tot $3^{m}6l$ onder de sasvloer, de kleine tot $3^{m}35$. De groote palen zijn ten getale van 644, de kleine ten getale van 509. Met het bovengedeelte zitten ze vast in het metselwerk: daarboven ligt de houten roostering, die geheel in metselwerk ingesloten ligt. Op dezen brijkenvloer liggen dwarsbalken, die op hunne beurt bedekt zijn met eenen dubbelen plankenvloer. Deze planken maken de vloering uit van het sas. De sasmuren, $1^{m}37$ dik, worden langs buiten gesteund door veertien steunpilaren, zeven voor iederen muur.

Het sas is $5^{m}58$ breed, en de totale lengte is 43 meters; tusschen de buitendeuren meet men 28 meters. Er zijn vier paar sasdeuren, en de groote verlaten met hunne windassen van het oude sas, zijn weggelaten. De twee paar sasdeuren ten Noorden gelegen, zijn deuren die $3^{m}35$ breed zijn, en $5^{m}76$ hoog. Ten Zuiden zijn er twee paar kleinere deuren, metende in de hoogte enkel $3^{m}52$. In ieder deur zijn er kleine verlaten gemaakt, die behandeld worden bij middel van eene wrange en eene dommekracht. Men ziet dat de inrichting reeds geheel modern was. Nochtans, volgens de rekeningen, werden de deuren niet in beweging gebracht bij middel van getande kaapstanders, maar wel bij middel van reepen die rond de kaapstander op en af gerold werden. Later werd dit veranderd, en zoo was de sluis geheel op moderne wijze ingericht. Men groef een

nieuw kanaal, ten Oosten van de oude vaait, recht naar de haven, in noordelijke richting. De oude vaart bestond nog nevens de nieuwe in het jaar 1811, en toont de ligging aan van 't oude sas (Kadastraal plan van Dabencourt).

Om alles vast aaneen te spijkeren, gebruikte men eene groote hoeveelheid gesmede nagels; de rekeningen vermelden de menigvuldige soorten die men bezigde: ‘enkele boynagels, dobbele boy nagels, grootte mitte nagels, deurslypers, venster slypers, stompers, sware dry duym nagels, vier- vyf- ses en seven duym nagels: groote schee nagels, seul nagels, enkele latte nagels, deur nagels, cuypers nagels en cleene tocknagels’.

Een huis werd gebouwd ten Oosten dicht bij de sluis, voor den sluismeester; dit gebouw bestond nog in 1914.

Een groot getal brijken waren van noode voor het bouwen der muren en het maken van den sasvloer. De rekeningen geven het getal van 486700 brijken. Op dit getal waren er 229000 geleverd door den Abt van de Abdij van St Nikolaas van Veurne. De Karthuizers van Nieupoort verkochten ook bouwstoffen. In een der registers vindt men: ‘betaelt aen de Eerw. paters Chartreusen van Nieupoort, over leverynghe van deckteghels par acquit ...3...6’. Verder nog rekeningen van tegels van de Chartreusen.

Gedurende de werken pompte men het water uit de putten bij middel van windmolens. De planken van den sasvloer werden dichtgemaakt bij middel van koeihaar: ‘287 pont bruyn koey hair, dienende voor het nieuwe sas tot Nieupoort, a drie oorden het pont... het selve hebbende geoient tot callefatten van het bedde...’ De verlichtingen der werken werd gedaan bij middel van keersen en olielampen. In 1773, vindt men van 16 Mei tot 12 December eene leveringe van: ‘15 en half stoop olie, een stoop olyfolie, 12 pont keirsen, 2 pont sulffers’.

Het bestuur der wateringen deed ook missen lezen in het kapelleken dat ongeveer 100 m. ten Noorden

van het sas stond, en genaamd was *Ons Heerens huyseken*. Volgens brief van 1773: 'Baes De Langhe, Den onderschreven Laet U.L. weten als dat hy door syne Religieusen heeft doen ende laeten lesen, opde Sondaghen ende h.h. Daeghen, in ons heerens huyseken ofte cappelle, voor het werckvolck van het Sas den nombre van 32 missen. Actum den 7 December 1773. F^{r} Stanislaus de gheetere guardiaen der p.p. recollecten'.

Men gaf soms sterke dranken aan de werklieden: '1773 den rendant heeft oock betaelt voor dry kannen genever door ordre van den heer Raedt Pensionaris Vastenhaven geproffytteert by de watermaelders...'.

Rond 1845 werd de zuiddeur weggenomen, en de kleine deuren vervangen door groote, zoodat de drie paar blijvende deuren nu dezelfde hoogte hadden. Zoo bleef het sas tot in 1932. Daar men van zin was de kaaimuur van Nieupoort voort te trekken tot aan het sas, moest men dit laatste achteruitbrengen. Dit werk werd uitgevoerd in 1932. Men bouwde eene nieuwe sluis, op 75 m. van de oude, in eene zuidwestelijke richting. Deze sluis bestaat enkel uit twee verlaten aan de noordzijde, en twee aan de zuidzijde, en is dus nog enkel eene sluis dienende voor het aflossen van het overtollige regenwater, zooals zij was in de twaalfde eeuw. Het oude Veurnesas wordt ten onrechte door het volk genoemd *het Kattesas*. Vroeger was er eene sluis tegen Nieupoort, aan den Noordwest hoek der kaai, die enkel diende om water in de vestinggrachten te steken. Toen men de versterkingswerken van Nieupoort moderniseerde, in de XVIIIe eeuw, bouwde men daar eene soort versterking genaamd een katte (in het fransch *cavalier*). Zoo kreeg dit sas de naam van sas van de katte, of kattesas. Na de afbraak van dit sas in 1874, ging de naam over tot het oud Veurnesas, waar er nochtans nooit geene katte gestaan heeft.

BRONNEN, - Wij steunen bijzonderlijk op onze aardkundige opzoekingen ter plaatse, voor wat de topographie betreft. Voor de geschiedenis der sluis, op de archieven der Noord-

wateringen van Veurne: rekeningen, plans, kaarten en teekeningen; de archieven en kadastrale plans van Nieupoort van 1811-1819-1850; verscheidene geteekende plans de XVIIe en XVIIIe eeuw uit het staatsarchief van Brugge; plans van Nieupoort van 1560 (J. Van Deventer); 1745 en 1833; Krijgskundig plan (rond 1843); geteekende kaart van Nieupoort en sluizen van België van het Cartogr. Instituut op 20000e; en op 10000e. Onze studie: Sur quelques fouilles faites dans une sablière prés de Nieuport, verschenen in de Annales soc. archéol. Bruxelles t. XXI - 1907.

ADDENDA. - Bij het eerste deel van onze bijdrage gedrukt hierboven bl. 185-191 kan het volgende ter aanvulling dienen.

Bl. 188, regel 13.- De latijnsche tekst van Gramaye waarvan wij de vertaling geven, luidt aldus: 'YDE... [denotat] loca ad littus juste profunditatis, ad ingressus navium apta, sive aptata...'

Bl. 189, regel 20 en 191 regel 13.- De oorkonden van 1280 en 1311, zie Gilliodts van Severen, Coutumes de Nieuport, bl. 166 en 177. In deze beide acten is er sprake van *ges, giectz*: dit is hetzelfde als 'rejets de mer', *jactus maris*, in het VI. *schorren*.

Bl. 191, regel 10. - Bij de verwijzing naar het archief van Yper, bij te voegen: J. Diegerick. Inventaire... des chartes... de la ville d'Ypres, Charter n. 104: '1265. Brieven waardoor Margareta, gravin van Vlaanderen en Henegouwen, beslist dat er verbeteringen zullen aangebracht worden aan de sluizen van Nieupoort...'

- De Polder Lens staat, op een plan der XVIIe eeuw, vermeld onder den naam 'Polder van Pieter de Muus'. Staatsarchief Brugge, geteekend plan n. 550.

Bl. 190, regel 6. - Een acte van 1165 van paus Alexander III spreekt van nieuw gevormde schorren in de Venepe: 'In parochia Ramescapella terram novam... usque in Venepam quidquid undique accrevit.' Er was dus in 1165 nog geene sluis in de Venepe tusschen de monding en Ramskapel. Ongetwijfeld bestond de sluis reeds in 1183, aangezien er sprake is in een acte van dat jaar, van een groote sluis, '*magnam slusam*'. Men zegt niet waar deze sluis gelegen was, alhoewel de uitgever, kan. Vandeputte schrijft: 'Il est aussi fait mention des écluses de Nieuport.' (Cart, de Dunis bl. 260 en 166). Wij weten nochtans dat er toen nog maar ééne belangrijke sluis bestond om al het water van Veurnambacht in den Yzer te laten vloeien, en dit was de sluis aau de monding der Venepe.

Coxyde.

K. LOPPENS

Het oude Oostende
Anno 1469

IN 1469 werd op bevel van den hertog van Bourgondië, een algemeene telling van de huizen gedaan in Vlaanderen. De baljuws, schepenen of pastoors werden ermede gelast; zij zonden hun verslagen naar de Rekenkamer te Rijsel, waar alles samengeteld werd[(1)].

Niet al deze verslagen zijn bewaard gebleven; maar onder de nog bewaarde, is het verslag van den baljuw van Oostende zeker wel het belangrijkste, omdat het ons toont wat de stad Oostende van de zee te lijden had. Het oude schependom, dat nu heel en al in zee verdwenen is, en dat vóór den huidigen zeedijk lag, was stilaan aan het afbrokkelen.

Men kan de gegevens van het hierna afgedrukte verslag vergelijken met de kaart van Oostende, opgemaakt honderd jaar later door Jacob van Deventer[(2)].

't Naervolghende es 't ghetal en de menichte van alle den eerdsteden ghestaen ende g[helegen binnen] der juridictie van der stede ende scependomme van Oosthende, de welke jc Jacob Dheere... als bailliu aldaer, achtervolghende den laste van mynen gheduchten heere ende prince, overgheve jn der manieren hier naer verclaerst:

Eerst b*innen den nieutüen scependomme van Oosthende*, beghinnende van den West Keingaerts wech, daer

(1) Vgl J. DE SMET. *Le dénombrement des foyers en Flandre en 1469*, in Bulletin de la Commission royale d'Histoire, 1935, bl. 105-150.

(2) *Atlas des Villes de la Belgique au XVIe siècle*. Cent plans de Jacques de Deventer, 19e lívraison: Ostende par V. Fris. Brussel, Falk, z.d. Deze kaart staat ook afgedrukt in het werk van E. VLIETINCK *Het oude Oostende en zijn driejarige belegering*, bl. 146 (Oostende, 1897).

't zelve scependom beghint west van den waterghanc: achte eerdsteden[1].

Item, jn de westerste strate van zevene van den dycke zuudwaerts streckende, an beeden zyden van der strate 29 eerdsteden, daer jnne zyn begrepen 9 cleene husekins daer aerme lieden jn wonen die daghelicx ter alemoesene ghaen[2].

Item, jn de straete oost der an ligghende, 28 eerdsteden, daer jnne wonen ooc zesse persoonen die daghelicx ter alemoesene ghaen[3].

Item, jn de straete oost daer an ligghende, 48 eerdsteden, daer jnne staen viere Gods cameren ende zesse ydele husen[4].

Item, jn de strate oost der an staende, 21 eerdsteden, danof de twee Gods cameren zyn ende een ombewuendt[5].

Item, jn de strate oost der an ligghende, 59 husen of eerdsteden, danof zyn de 8 Gods husen daer aerme lieden in wonen[6].

Item, jn de strate oost der an, 42 husen danof zyn de 3 disch husen[7].

Item, jn de strate oost der an, ende es de groote strate streckende noordoostwaerdomme, toten Oost Keingaerts wech, vierwaerf twyntich ende twaelve husen ende eerdsteden, daer of esser 16 up 't noordhende vande strate bi der meulne, die al jn 't zand staen ende zyn gheschepen afghebroken te moeten zine bi den toedoene van den voorseiden zande, ende bin

(1) De ‘West-Keingaerts wech’ liep daaromtrent waar nu de Parijsstraat ligt, tot bij het Burgerlijk Hospitaal. De ‘waterghane’ was de Havenvliet die van de Kursaal, over den vijver van het Leopoldpark, liep tot aan de Amsterdamstraat.
(2) De straat liep waar nu de H. Serruyslaan ligt. De dijk was de Havendijk, die lag tusschen de Kursaal en het oosteinde der Van Iseghemlaan.
(3) Daaromtrent waar nu de Christinastraat ligt.
(4) Waar nu de Kapelle- en Vlaanderenstraten liggen. Een *Gods camer* was een klein godshuisje voor arme lieden.
(5) Waar de Kerk- en Louisastraten liggen.
(6) De St,-Franciscusstraat is er een overblijfsel van.
(7) De huidige Schippersstraat.

der voorseide strate staen zesse Godshusekins ende jn elc wond een arem meinssche ende zyn mede jn 't voorseide ghetal gherekendt[1].

Voord *jn 't oude scependom van Oosthende*, jn de twee groote straten ende jn vier cleene straetkins, zyn over al honderd ende achte ende tzestich eerdsteden onder cleene ende groot, wanof datter zyn 12 disch husekins ende 39 daer aerme lieden jn wonen, die daghelicx ten alemoesene ghaen ende oud ende cranc zyn ende gheen brood winnen en moghen, ende de meeste menichte van der oude stede es geschepen zere onlanghe te stane ende te gheduerne, niet alleene de husen maar ooc de kerke ende 't ospitael, 't welke nu jn den zeedyc staet, ende 't scepenhuus, want van jare te jare moet men de husen afbreken omme de dycken te breedene, niet jeghenstaende dat men omme 't onderhouden van dien negheenen cost en spaert, ende dat men jaerlicx rysen poot voor de stede ende anders an de dunen, die costen wel 100 lib. grooten of meer[2].

Dus comt over al, alzoo 't claerlicke over ghebrocht es, jn 't oude ende 't nieuwe scependom 't samen 495 eerdsteden, onder Gods husen ende andere, welke menichte ende ghetal van den voorseiden eerdsteden

(1) De aanduiding van deze straat ‘oost der an’ is foutief; er is hier sprake van de huidige Langestraat die naar het noordoosten loopt en vroeger eindigde in den Oost Keingaertswech, bij den molen. Deze plaats lag waar nu de haveningang is, rechtover de Langestraat. De molen is nog te zien op de kaart van Jacob van Deventer. De Oost Keingaertswech liep door de tegenwoordige haven, van den haveningang tot aan den kom van het Zeewezen (Bassin de la Marine).

(2) Het oude schependom van Oostende is geheel in zee verdwenen. Het lag over de toenmalige binnenhaven, die lag waar nu het deel van den zeedijk is tusschen de Kursaal en den oosthoek van den dijk. Op de kaart van Jacob van Deventer, zijn het hospitaal en het oude schepenhuis reeds verdwenen, de oude kerk staat er nog maar ze ligt op het strand; ze werd afgebroken in 1608-1609.

staende jn de juridictie van der voorseider stede van Oosthende, jc Jacob DHeere als bailliu voorseit, als der toe als boven van mynen harden gheduchten heere ende prince ghelast synde, overgheve. Ter oorconde myns zeghels hier up ghedruct, den 8^{en} dach van Ougst jn 't jaer M.CCCC. neghene ende tzestich.

Algemeen Rijksarchief te Brussel. Trésorerie des Chartes des Comtes de Flandre, n° 1356.

J.D.S.

De oude kapellen van Damme.

OP het grondgebied van Damme stonden er vroeger zeven kapellen, drie binnen stad, toegewijd aan 't Mirakelkruis, aan St Niklaas, aan St Joris; - vier buiten stad, toegewijd aan St Laurens, aan St Adriaan, aan O.L. Vrouw van Hulsterloo en aan de H. Maria Magdalena.

1. De H. Kruiskapel.

De H. Kruiskapel, ten noorden der stad, staat afgemaaid op de plattegronden van Mare Gheeraerts, in 1562, en van Jacob van Deventer, wat later verveerdigd.

Ze was van den barm der oude vesting afgescheiden door het Capellestraetken. In dit straatken, nabij de kapelj bevond zich een gasthof ‘de drie Meunikken’, mogelijks ten dienste der pelgrims opgericht.

Het heiligdom, gansch bouwvallig en door de geuzen onteerd, was nog ten jare 1588 in wezen[(1)]; het werd niet meer hersteld en verdween toen, omtrent 1617, de laatste vestingswerken de stad omsingelden.

De volksoverlevering vermeldt dat Damsche schippers, toen de zeeboezem, de Zwene of het Zwin, nog hunne stad bespoelde, op zekeren dag een groot kruisbeeld opvischten. De kapel werd opgebouwd om er den gevonden schat te verbergen.

(1) Stadsrekening van Damme 1588-89, in het Staatsarchief te Brugge.

Een hof, waar de bedevaarders eene rustige bidplaats vonden, omringde de kapel. Immers in een akte van 't schependom van 1555 staan vermeld: een hovekin bachten de Cruuscappelle, behoorende de selve cappelle, - een cleen hovekin ligghende voor de Cruuscappelle, behoorende die van St Janshuus, (dus eigendom van 't hospitaal). Dit laatste hoveken werd ten jare 1565 door de gasthuisvoogden aan de kapellemeesters in eeuwigen cijns geschonken(1). Uit de kerkrekening van 1587-88 vernemen wij dat die hovingen als weide dienden buiten den ommegangstijd. Die aanteekening bewijst dat alstoen de bouwvallige Kruiskapel door de pelgrims nog bezocht werd, dewijl de rekening er bijvoegt dat het hof moet vrij zijn gedurende de ommegangsweek(2). Mogelijks (doch wij d urven het niet verzekeren), werd het Kruis, ter gelegenheid van de plechtige processie naar de kapel overgedragen en daar bezocht en vereerd.

Luid ens bewaarde documenten, werd de vereering van 't Mirakelkruis door wondere genezingen beloond. In de stadsrekeningen van 1394-95 staat vermeld: een mirakel geschied bij de gratie van Jezus-Christus door het H. Kruis van Damme aan broeder Lodewijk, der Derde-Orde, verblijvende te Mechelen. Welkdanige weldaad de broeder bekomen had, staat niet vermeld, hoewel menigvuldige posten van dezelfde rekeningen over de genezing spreken(3).

Op eene schilderij in de O.L. Vrouwkerk uithangende, staan er zes buitengewone genezingen afge-

(1) Akte van 1555 ‘Verclaers van alle onroerlicke goederen...’ en Rekening 1565-66 van het Hospitaal: beide op het archief dezer instelling.

(2) ‘Verpacht an Franchovs van Eede, stedehouder van den hoochballiu dezer stede, thof vande Cruuscappelle voor een jaer te eeten met beesten voor 13 sc. 3 gr. sjaers. Dies reserveren die vander kercke themlieden waert de weke van ommeghanck inde welcke moet thof libre ende vry syn van beesten.’ Kerkrekening 1587-88, f. 8.

(3) Stadsrekening van Damme, 1394-95, f. 38-39 (Rijksarchief Brussel).

maald. Documenten in het Staatsarchief te Brugge voorhanden, maken ons bekend met nog andere merkweerdige genezingen door de godvruchtige bedevaarders te Damme verworven.

De Kruiskapel ontsnapte niet aan de beeldstormerij. De overlevering vermeldt dat een bende geuzen ten jare 1578, mogelijks binst eenen nacht in de ommegangsweek, de kapel bestormden, het kruis wegsleepten en ter groote markt verbrijzelden. De religieuzen van 't hospitaal verzamelden de stukken. Korts nadien werd uit die stukken het nieuwe kruis verveerdigd dat heden vereerd wordt. Het oude kruis herleefde dus in het nieuwe; alleen de vorm was veranderd. Wat ons noopt om die overlevering als echt aan te nemen, het is een overblijfsel van het oude Damsche kruis, eene knie van den Christus, die sedert den Beeldstorm, ten hospitale bewaard gebleven is. De knie is ingelascht in een glazen kasken dat nu hangt in het koor van de Zusters.

In 't ingaan der 16^{e} eeuw wendden de pastors en kerkmeesters van O.L. Vrouwkerk pogingen aan, om den schat aan de zorgers der Damsche visschersgilde te onttrekken en hem naar de kerk over te brengen.

De gilde verdedigde krachtdadig hare rechten, de welke ten jare 1553, door eene keizerlijke verordening bevestigd werden. Uit het oorspronkelijk document, heden ten hospitale van Damme berustende, vernemen wij dat Keizer Karel de Kruiskapelle onder zijne ho oge bescherming neemt en verbiedt de Schippersnering in hare rechten te verontrusten. Een ander keizer, Jozef II, zou later, bij decreet van 10 Mei 1786, de H. Kruisprocessie afschaffen.

Meerdere inlichtingen over de vereering van het Damsche Mirakelkruis, staan te lezen in het boekje van Kan. Tanghe: Geschiedenis van het wijdvermaarde Christusbeeld van Damme, dat ten tweeden male in 1901 uitgegeven is.

Wat het document van 26 Oogst 1339 aangaat, in

't begin van 't werkje aangehaald, eene stichting herinnerende ter eere van ‘thelich Cruus in Onzer Vrouwen kercke ten Damme’, wij meenen dat hier geen sprake is van het Mirakelkruis.

2. De Sint-Joriskapel.

De kapel der kruisboogschutters, aan St Joris gewijd, stond op de Koornmarkt, bijna ter plaatse waar nu de brugge ligt over de vaart van Brugge naar Sluis. Ze werd tijdens de 14^{e} eeuw gebouwd en verdween in den loop der 17^{e} eeuw, volgens de aanteekening van Gilliodts bij de Kaart van Jacob van Deventer.

In 1395, bij 't bouwen van de sluis, worden er dammen gemaakt ‘in de vaerd bi Sinte Joris capelle ten Damme’. In 't jaar 1430 kwam hertog Philips met zijn gemalin Isabella uit Sluis, waar hun huwelijk gevierd was, naar Damme. 't Was den 8 Januari, in den vollen winter. Toch moest men ‘up de plaetse van Sent Joris cappelle’ een balie timmeren ‘jeghens tghedrom vanden volke’; het was immers bij de kapel dat ‘onse ghe duchte vrauwe en princesse’ aan wal zou stappen over een brug ‘die ghemaect was int watre steegherwys’[(1)].

In 1418 wordt meester Nicolaas Bizet vermeld als kapelaan van Sint Joris te Damme[(2)].

In de kerkrekening van 1634-35 staat vermeld dat een zerk van de St Joriskapel naar de kerk overgebracht werd, mogelijks omdat men er aan dacht het heiligdom te sloopen.

In oude documenten wordt de St Joriskapel dikwijls aangestipt als een middelpunt om de plaats der woonsteden die er rond of omtrent stonden, aan te wijzen.

Uit het verslag van den deken bij zijn bezoek in 1640, vernemen wij dat in de kapel eertijds eene kapelnij ter eere van s^{t} Joris gesticht was, dat voor alsnu het dak ingevallen was, de muren nog rechtstonden en de

(1) Gilliodts, Inventaire des Archives de Bruges, III, bl. 319, 330; IV, 511
(2) aldaar IV, bl. 407.

ingangsdeur slotvast was. Hij voegt er bij: het mirakelkruis werd lange jaren in de St Joriskapel bewaard; toen het heiligdom bouwvallig geworden was, werd het overgedragen naar de kerk waar het groote vereering geniet en door mirakelen uitschijnt. - Wellicht is er hier eene verwarring tusschen de St Joriskapel en de oude Kruiskapel. Wat er ook van weze, wij bezitten geen bewijs om de bewering van Deken Jennijn te bestrijden.

Aan de hoofdinge van den Zuidkoor der O.L. Vrouwkerk stond eertijds een altaar aan St Elooi gewijd. Ten jare 1638 besloten Deken en Vind ers der kruisbooggilde dit altaar prachtig te hermaken, op voorwaarde dat St Joris er mocht vereerd worden. Dit besluit werd niet uitgevoerd.

3. De Sint-Niklaaskapel.

Jacob van Deventer, op zijn grondplan van Damme, plaatst de St-Niklaaskapel, langs de Bruggestraat, ter stede waar later het Nazarettenklooster gebouwd was. Ze behoorde toe aan de kuipersnering en werd mogelijks door dit ambacht gesticht. Om reden van den uitgebreiden wijnhandel waarvan de stad Damme sedert het jaar 1331 een middelpunt was, mieken de kuipers een der voornaamtste en rijkste neringen uit. In de reeks der spotnamen die van oudsher aan de inwoners onzer vlaamsche steden gegeven werden, komt de naam voor van de *Damsche Kuipers*.

Reeds in 1349 bestond de St-Niklaasgilde. De kapel, ten jare 1296 opgebouwd, onderging in 1432 eene volledige herstelling. Wanneer ze verdween, vonden wij nergens. Twee kapelnijen, de meerdere en de mindere' genoemd, ter eere van St Niklaas, patroon der kuipers werden er gesticht. In een document van 24 Juni 1493 vonden wij de namen aangestipt van Matthys van Mendonc en Guy Pycaerd, ‘kerckmeesters van Sente Niklaus cappelle inden Dam’.

4. De Lazerie of Madeleene.

Langs de Bruggestraat, nu de Polderstraat, die eertijds van de groote Brugsche poort naar den *Gapaerd*

(nu het *Apertje*) heenliep, stond het Damsche Magdalenagasthuis. Het bevond zich op de linkere zijde van bovengemelde straat, op een kwartier uur gaans van de stad, tegenaan eene dreef die in de handvesten ‘de Ziekenliedendreef’ genoemd wordt. Niets blijft er van over tenzij de grond waarop het gebouwd was. Wij vonden dien grond aangewezen in het 5e begin van een ommelooper der stad Damme omtrent 1620 opgemaakt; hij besloeg eene uitgestrektheid van twee lijnen, drie en dertig roeden; heden rekent hij nog onder de stedelijke eigendommen.

Een oorkonde van 1414 maakt reeds gewag ‘van de aerme lazersche lieden zittende up den oever van den marasche ghezeyt *de Zeughe*’; op dezen oever lag toenmaals hun huizeken(1).

Het Leprozenhospitaal bezat ter stede een eigendom, ¡n een document van 5 Mei 1484 volgenderwijze aangeduid: ‘De Lazarie inden Dam hadde twee huusen, deene met steenen upghaenden ghevele ende dandere metten houtten ghevele inde Vleeschauwerstraete ande noordzide vander straete’.

5. De Sint-Adriaanskapel.

Een kwartier uurs verder, langs den linkerkant der zelfde Bruggestraat, doch er wat van verwijderd, stond de kapelle van SINT-ADRIAAN, een klein heiligdom, zooals er hier en daar te lande nog voorkomen, in 1431 gesticht. In 't verslag van een kerkb ezoek door eerw. Vandevelde, deken der Christenheden van Sluis en Damme, ten jare 1619 opgemaakt, staat vermeld dat de kapel van St Adriaan grondeigendommen en renten bezat; doch hij vergat die te bepalen. Die eigendommen behoorden mogelijks aan de kapeln'j en den autaar van St Adriaan die eertijds ter kerk van O.L. Vrouw bestonden.

6. O.L. Vrouw van Hulsterloo.

Buiten de Ste Catherinepoort, langs den ouden Sluischen dijk, nu den steenweg naar Lapscheure, stond een

(1) Grilliodts, Inventaire IV. bl. 320.

tamelijk groot heiligdom, de kapelle van O.L. Vrouw van Hulsterloo. Hare plaats is heden ingenomen door eene reeks huizen, staande langs de rechterzijde van bovenvermelden steenweg, op kleinen afstand van de herberg ‘De Hooge Brugge’. Wij vonden ze volgenderwijze vermeld in een ommelooper der wateringe van Stampaertshoucke, 8e begin:

‘De Cappelrie van Hulsterloo, ande de westzide daeran cum westzide ende noorthende an Sluusschen dycq ende es tland daer Pr Schyveld wuent daer de cappelrie staet, groot 1 lyne 84 roeden’.

Op het archief van de Paters Augustijnen te Gent berust een ‘Inventaris van de kerkornamenten binnen de capelle van O.L. Vrouwe ghezeit t' Hulsterloo, binnen Damme, die de gilde der Grauwwerkers van Brugge houdende zijn’. Het stuk is van het jaar 1543(1).

In een verslag van Deken Vandevelde op 6n Juni 1619 opgemaakt, lezen wij dat de *peltiers* of Grauwwerkers van Brugge voogden waren der kapel, waar jaarlijks eene misse gecelebreerd werd, en dat alsdan de priesterkleederen nog bewaard waren. Hij voegt er bij dat de kapelnij een eigendom bezat van 16 gem. 2 lijn, en 43 roeden lands, in de wateringe van Stampaertshoucke gelegen.

7. De Sint-Laurenskapel.

Uit het verslag van denzelfden Deken vernemen wij dat op den weg naar Damme, (de plaats is niet nader bepaald), eertijds een heiligdom stond aan Sint-Laurens toegewijd, in 1619 reeds gesloopt. Meteen herinnert die kapel het bestaan ter kerk van de St Laurenskapelnij waarvan de bedienaar koorpriester was en wekelijks eene misse moest ontlasten.

[† J. OPDEDRINCK]

(1) Keelhoff. Histoire des Augustins à Bruges, bl. 325.

Nog honderd scholastieke vakwoorden
Uit Guido Gezelle's Vertaling van ‘Goddelijke Beschouwingen’.
Aanvullingen bij de Woordenlijst van Prof. Gustaf Vandeputte.

MET Dr Allossery's tekstkritische bewerking[1] van Gezelle's vertaling der *Meditationes theologicae* van Mgr Waffelaert, werd andermaal de aandacht der taalkundigen op dit laatste onder Gezelle's werken gevestigd. Zoowat vijf en dertig jaar geleden liet Professor Gustaf Vandeputte in Biekorf een lijst van 580 woorden uit die vertaling verschijnen[2]; bij elk woord voegde hij de Latijnsche overzetting of althans een beknopte verklaring.

Ongeveer één vierde deel dier lijst bedroeg woorden met een vrij algemeene beteekenis. De 450 overige woorden waren scholastieke vakwoorden, dit wil hier zeggen: woorden met een uitgesproken theologische of wijsgeerige beteekenis. Die woordenlijst werd door Dr Allossery na zijn tekstkritische aanteekeningen opgenomen. Daartoe werd de lijst van Professor Vandeputte, die oorspronkelijk in vijf van A tot Z doorloopende stukken verscheen, tot één alphabetisch doorloopende woordenlijst omgewerkt. Aan de oorspronkelijke woordverklaring werd echter niets gewijzigd, nieuwe woorden werden er niet aan toegevoegd.

Hier volgen een honderdtal woorden tot aanvulling van Prof. Vandeputte's lijst. Wij beperken onze keuze tot scholastieke vakwoorden en sommige andere die,

(1) *Goddelijke Beschouwingen*. Naar het Latijn van Mgr Waffelaert tekstkritisch uitgegeven en ingeleid door Dr. P. Allossery (Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige Werken). N.V. Standaard Boekhandel 1935.

(2) *Eenige Woorden uit de Goddelijke Beschouwingen van Guido Gezelle*. Biekorf IX (1898) 202-05, 218-223, 361-66; X (1899) 94-96, 351-52; XI (1900) 28-29.

hoewel ze een algemeener beteekenis hebben, in een scholastieke verhandeling voortdurend aangewend worden. Wij verwijzen naar de nieuwe hierboven vermelde (Jubileum) uitgave.

Moge deze bescheiden bijdrage den groei van de Nederlandsche scholastieke vaktaal ten goede komen.

Rome.

STEPHANUS AXTERS O.P.

Woordenlijst.

Aan- en meevolgenderwijze: Concomitanter (118).
Afbakenen: Definire (100).
Afdrachtelijk: Abstractus (127, 129).
Alwetendheid: Omniscientia (116).
Baarblijkelijk: Evidenter (159, 169. 171, 189).
Baarblijkend: Evidens (191-2).
Baarblijkendheid: Evidentia (166, 167, 191).
Beeldelijk: Sensibilis (109).
Begrijp, Verstandelijk begrijp: Idea (40).
Bestaakt: Determinatus (68).
Betrek: Relatio (69). - Betrekkelijkheid: Relatio (47).
Beweringe: Propositio (92).
Bewijsteeken: Signum authenticitatis (112, 123).
Blijkbaar: Evidens (111). - Blijkbaarheid: Probatio (124).
Daadzaam: Active (38).
Denkbeeld: Conceptus, idea (40).
Denkbeeldelijk: Intentionalis (45).
Eigenen: Attribuere (65, 126). - Eigenheid: Indoles (115).
Gedaante: Figura (157).
Gehaafheid: Integritas (28).
Gemaatschappelijk: Socialis (131-2).
Genade, Medehelpende genade: Gratia cooperans (176). - Voorkomende genade: Gratia praeveniens (170). - Genadetoelage, Om niet gegeven genadetoelage: Gratia gratis data (113-4).
Genootschappelijk: Socialis (127, 132).
Gestalte: Figura (51).
Gewisheid: Certitudo (165),
Godgeleerdheid: Theologia (187).
Godssprake: Prophetia (107),
Grondgeleerdheid: Theologia fundamentalis (19).
Haarszelfwegen, Van -: Per se (170).
Hoedanigheid: Qualitas (37, 47).
Hoeveelheid: Quantitas (47).

Hoewezend: Formalis (149).
Hoewezendheid, Eerste hoewezendheid: Obiectum formale Tweede, derde, laatste hoewezendheid: Obiectum formale quod, - quo, - sub quo (148).
Ikheidhebbing: Subsistens (15).
Ingeesten: Inspirare (114). - Ingeestinge: Inspiratie, (104-5, 110, 114-5).
Ingeven, Inspreken: Inspirare (111).
Invoudig: Implicitus (150, 156).
Inwonend: Immanens (131).
Kenbaar: Cognoscibilis (22).
Lichaamsch: Corporeus (36). - Lichaamschap: Corporeitas (36).
Lijder: Patiens (105).
Lijfsch: Corporeus (36). - Lijfschap: Corporeitas (36). - Lijvelijk: Corporalis (32).
Meezelfstandig: Consubstantialis (105).
Merkmaal: Merkteeken: Nota (132).
Middel: Medium, intermedia (24, 113).
Miszaken: Negare (121, 146, 149).
Nillen: Nolle (29).
Onbaarblijkelijk: Inevidens (189). - Onbaarblijkendheid: Inevidentia (189).
Onbetrekkelijk: Absolutus (51).
Onderscheid, Wezentlijk onderscheid: Distinctio realis (19).
Onthoudenisse: Memoria (40).
Ontvanger: Patiens (105).
Onwetenschap: Ignorantia (26).
Opzicht: Relatio (69).
O veralgemeen: Universalis (40, 41, 43).
Rechtswege, Van rechtswege: De iure (122).
Redekunde: Logica (16).
Redekundig: Ratiocinativus (16)
Redekundiglijk: Per viam ratiocinii (16).
Redematiglijk: Rationabiliter (159).
Reden, Hoewezende reden: Obiectum formale quo (149). - Welovereenkomende reden: Ratio conveniens (105).
Sluitrede: Syllogismus (157).
Uitvoudig: Explicitus (156, 157).
Verstandenisse, Geúitwendigde verstandenisse: Species Expressa (41). - Uitgedrukte verstandenisse: Species Expressa (41).
Voorstel: Propositio (158).
Voorwaardelijk: Hypothetice (161).

Waarmerk, Waarteeken: Signum authentieitatis (99, 100, 114, 116, 122-3).
Watwezend: Materialis (149).
Weetbaar: Scibilis (22).
Wereldwijsheid: Philosophia (18, 33).
Wetenisse: Cognitio (18).
Wezendheid: Essentia (36, 37).
Wezenkunde: Ontologia (16).
Wezenschappelijk: Physicus (131).
Zakelijk: Obiectivus (32); 2. Realiter (25).
Zeggende-ontzeggende: Positivo-negativus (66).
Zelfbestendig: Subsistens (15).
Zelfblijkbaarheid: Evidentia (146, 148).
Zelfstandeling: Suppositum, hypostasis (52, 83, 105, 127).
Zelfstandigheid: Substantia (47, 51, 156).
Zijdelings: Indirecte (152, 179).
Zinnenbeeld, Inwendig Zinnenbeeld: Species sensibilis (40).

De bargedienst Brugge-Nieuwpoort over 100 jaar.

WIJ hebben in de Archieven van Nieuwpoort een paar teksten gevonden betreffende den bargedienst tusschen Brugge en Nieuwpoort voor het tijdstip 1830-1840[1].

Het eerste stuk is gedagteekend uit Scheepsdale den 24 September 1831. Het gaat uit van den uitbater van den dienst, een zekere Roose-Deridder, ‘directeur de la barque de Nieuport’. Hij wendt zich per brieve tot den Provintieraad om een zekere wijziging in den dienst te mogen invoeren.

De uitbating steunde alsdan op een lastenboek dagteekenende van 7 Mei 1822. Krachtens art. 9 van dit lastenboek, moest de uitbater een dagelijkschen dienst verzekeren tusschen beide steden. De zomerdienst (van 1 April tot 31 October?) voorzag een afreis uit Brugge

(1) Register van Rekwesten. Nr 4. Stadsarchief Nieuwpoort. Het zijn officieele afschriften der oorspronkelijke stukken. Deze laatste zijn niet voorhanden.

's morgens om 5.30 ure en de terugreis uit Nieuwpoort om 13 ure. In den winter vertrok men uit Brugge om 7 ure 's morgens en uit Nieuwpoort om 11 ure.

De dienst was dus zoodanig geregeld, dat men steeds bij klaren dage op weg was. Men zal tevens opmerken dat het voor een Bruggeling mogelijk was, de heen- en terugreis op één en denzelfden dag af te leggen. Een Nieuwpoortnaar echter was verplicht te Brugge te vernachten en moest dus het beste deel van twee dagen aan zijn verplaatsing besteden. Men zal ook opmerken dat men den afstand kon afleggen in min dan 4 uren. Immers men vertrok in den winter uit Brugge om 7 ure en vier uren later werd de terugreis reeds aangevangen.

Die spoed mag wel een zekere verwondering baren, maar het schijnt toch zoo geweest te zijn. Inderdaad men hield er aan van met den donkeren thuis te zijn, en in October - toen de zomerdienst nog toegepast werd - ging dat niet al te gemakkelijk, vermits men maar uit Nieuwpoort vertrok om 13 ure en op het einde van October de avond valt rond 5 ure. Het einde van October was daarom een angstige tijd voor Roose-Deridder, en het is hierop dat zijn rekwest naar den Provintieraad gesteund is.

Hij laat uitschijnen dat het veel te lang is, den zomerdienst in stand te houden tot den 31 October. Daar het rap duister is, stelt men zich bloot aan ongelukken, beweert hij, en bovendien er is geen volk. De passagiers bleven waarschijnlijk achter op het einde van October om wille van het gevaar. Dat gevaar beperkte zich ten andere niet bij mogelijke ongelukken, maar men had nog altijd de kans van door baanstroopers overvallen te worden. Bargen vervoerden immers niet alleenlijk reizigers en koopwaren, maar ook gouden en zilveren munt.

Wat Roose-Deridder diensvolgens begeerde, was van den winterdienst te mogen aanvangen vanaf den 15 October.

Het tweede stuk is van November 1838. Het is een rekwest aan den Koning uitgaande van Jan-Baptist Frutsaert, Bruggeling, 41 jaar oud.

Frutsaert heeft 17 jaar dienst gedaan op de bargen Brugge-Oostende onder Torreborre-Janssens, ‘directeur des barques entre Bruges et Ostende’. Tengevolge van het aanleggen der spoorbaan tusschen deze steden, werd de bargedienst geschorst en Frutsaert viel zo nd er werk.

Hij bezat echter ondervinding en hij begeerde een bargedienst in te richten tusschen Brugge en Nieuwpoort, eiken dag heen en terug.

Zijn inzicht was denkelijk concurrentie aan te doen aan den reeds bestaanden dienst. Dit zou uitleggen waarom zijn verzoek gericht is tot het Staatshoofd.

Frutsaert beloofde in elk geval iets aantrekkelijks. Hij zou zooveel mogelijk aansluiting verzekeren met de aankomende en vertrekkende ‘konvooien’ te Brugge, en hij stelde de volgende tarieven voor:

2.00 frank per persoon in 1e Klasse.
1.50 frank per persoon in 2e Klasse.
0.90 frank per 100 kilos op koopwaren.
0.75 frank per duizend frank voor munten.

Wij weten niet of zijn verzoek ingewilligd werd.

RENÉ DUMON.

Boekennieuws

- Juul Filliaert. *De Laatste Vlaamsche IJslandvaarders*. Met illustraties naar teekeningen van een ouden IJslandvaarder. 160 bl. Te verkrijgen bij den Schrijver, Kokstraat, Nieupoort. Prijs fr. 20.

Den Schrijver van de IJslandvaarders moeten we aan onze Lezers niet bekend maken. Wie heeft er de boeiende en pakkende opstellen niet onthouden, alhier gedrukt verleden jaar (bl. 113, 145) en nog in het begin (bl. 15) van dezen jaargang? Dat is de moeite weerd, die IJslandvaarders van J. Filliaert! zoo heb ik meermaals hooren zeggen; en 't was gemeend vanwege de Lezers en welverdiend voor den Schrijver.

J. Filliaert heeft zijn opstellen uitgebreid, uitgewerkt en aangevuld, en 't is een heel boek geworden. Een boek waarin veel kostbare, gezonde wetenschap verzameld is. En heel dien

overvloed van wetenweerdigheden verteld met een gemoed dat ge onder de vlotte zinnen hoort roeren en trillen. 't Is met een groote liefde geschreven. En het moet, bij iederen lezer, een oprechte liefde en bewondering wekken voor die laatste IJslandvaarders, *de onze*!

Het geslacht van die goede Vlaamsche menschen gaat in onzen tijd ten onder, zij hebben hunnen schoonen en harden tijd gehad. Juul Filliaert, heeft door zijn onvermoeibaar zoeken en zanten, heel de levende overlevering van dit uitstervende geslacht gevat en geborgen. Een stuk Vlaamsch leven en Vlaamsche ziel, grootsch in al zijn eenvoud. Die onschatbare volksche rijkdom ligt hier boekvaste, getooid met het hertelijke woord van een man die tot *de ziel* van 'zijn vaarders' doordringt.

Vele Lezers van Biekorf zullen dit boek *moeten* hebben. En 't moet ook in onze volksboekerijen. Elk zegge het voort!

- C. Denorme. Korte Levensschets van de H. W a l b u r g i s abdis, patrones der stad Veurne. Met prenten, 1935. 40 blz.

Moge bij mijn Veurnsch volk de vereering tot de H. Walburgis, de aloude patrones der stad, haar luister van vroeger terugwinnen! Zoo wenscht de Schr, die met veel liefde en smaak dit boekje samenstelde. Moge de werkdadige liefde van den Schrijver in vele parochiën van 't Westvlaamsche nagevolgd worden, tot heil van vele dierbare vrome overleveringen!

B.

- Zeeland door de Eeuwen heen, door M. van Empel en H. Pieters. Twaalfde aflevering. Uitg. G.W. Den Boer te Middelburg in Zeeland. Vgl. hierboven bl. 82.

Deze aflevering brengt ons de geschiedenis der Zeeuwsche eilanden tot aan de komst der Bourgondiërs. Uitvoerig vertellen de schrijvers over de regeering van Floris V en van den opstand van de Zeeuwsche edelen tegen den graaf. Duidelijk blijkt ook hier weer de groote invloed van Vlaanderen. Voorts krijgen we een overzicht van de wijze waarop Zeeland en de verschillende steden en ambachten bestuurd werden.

Vier merkwaardige afbeeldingen buiten den tekst:

1). Oorkonde van 1150, waarin het kapittel van Doornik een schenking aan de Sint-Pictersabdij te Gent betreffende de altaren der kerken van Oostburg en IJzendijke bevestigt.
2). Stadsrecht van Middelburg. 1254.
3). Een Bladzijde van de Rijmkroniek van Melis Stoke.
4). Keur voor Zeeland van 1495 met een mooie miniatuur van Philips den Schoone.

A.V.

Mengelmaren

Apis Romana. - *Vergilius' Aeneis, V, 114 vlg.*

Een spannend stuk voor onze jonge humanisten der Dichtersklasse, deze roeiwedstrijd, een der lijkspelen door de Trojanen te Acesta (Sicilië) op den verjaardag van Anchises' dood ingericht. Vier schepen, de beste roeiers van de vloot, loopen om den prijs; hun latijnsche namen zijn: *Pristis, Chimaera, Centaurus* en *Scylla*, aldus genoemd naar hun galjoenbeelden.

Liever dan die latijnsche namen bij de vertaling te behouden, laat ik de jongens zoeken naar een passenden Vlaamschen naam. Op de Chimaera vinden ze gemakkelijk De Drake. Voortgaande op Homerus' Odyssea, die het *Sirenen*-eiland dichtbij de Scylla-klip stelt, maken we een sprong en doopen de Scylla met den innig Vlaamschen naam *De Meerminne*.

Op den Centaur zet ik tot aller voldoening: *De Wildeman*, na een woordjen uitleg over de Wildemans nevens onze stadswapens, over den Wildeman in Vondel's Leeuwendalers en over het ‘jagen van den Wildeman’ in de Germaansche overlevering.

Als ik dan wijs op onze oude, echt Vlaamsche uithangborden en huisnamen met *Drake, Wildeman* en *Meerminne*, dan lees ik in veler oogen dat zij iets snappen van het humanisme onzer eigene Vlaamsche overlevering.

Blijft nog de *Pristis*, een soort walvisch of walrus. De herinnering aan den Dierentuin doet bij sommigen *De Zeeleeuw* bovenzwemmen en... daar schieten ze vooruit, met krachtigen riemslag: *Drake, Wildeman, Meerminne* en *Zeeleeuw*...

Ik ondervind dat de jongens deze ‘*hunne*’ schepen volgen met meer spanning en genot dan vroeger, toen wij, philologisch getrouw (?), de Latijnsche scheepsnamen behielden.

A.V.

De Kogel is door de Kerk.

Van twee kanten wordt er gevraagd naar de beteekenis en oorsprong van deze uitdrukking die tegenwoordig in boeken en bladen kwistig gebruikt wordt.

De beteekenis: Na lang aarzelen is er een besluit genomen, zoodat er niets meer aan te veranderen valt; de teerling is geworpen. Trekt op de fr. uitdrukking: *le coup est parti*. Men zou dan evengoed kunnen zeggen: De kogel is er door. Wat komt die *kerk* daar bij dien *kogel* doen? Dat is de tweede vraag.

Carolus Tuinman, in zijn boek over de Nederduitsche Spreekwoorden gedrukt te Middelburg in 1726, eerste deel, bl. 31, waagt den volgenden uitleg:

'De reden van dit spreekwoord kan zijn, om dat men bij 't Pausdom zonderlinge eerbied heeft voor de kerkgebouwen, en gelooft dat de Heiligen, waaraan die zijn toegewijd, en welker overblijfsels men daar in bewaart, zeer worden beledigt en vergramt, wanneer men die beschadigt. Hierom plegen de kerken in belegeringen en verwoestingen verschoont te worden. Is dan de kerk zelf aangetast en doorschoten, 't is een blijk, dat men door geen ontzag wordt afgeschrikt, en nu alles durft ondernemen. Die het heilige niet spaart, en de vreeze daar voor afgelegt heeft, zal dan het ongewijde nog minder verschoonen. Dit wordt toegepast op zulke, die door eenige stoute daad zich ontdekt, en het wederhoudend gezag afgeworpen hebben, om dus voort te gaan.'

Die zegswijze is niet vroeger dan de 18e eeuw bekend, volgens Stoett, Nederlandsche Spreekwoorden, n. 1222. Het is een Hollandsche en Friesche spreuk, door Zuid-Nederland eerst in den jongeren tijd overgenomen. Hoe geraakte dan juist een 'paapsche' kerk in de taal van een 'hervormde' spraakmakende gemeente? Tuinman zocht blijkbaar veel te verre.

Waarschijnlijk staat *de kerk* in deze zegswijze alleen voor het stafrijm of alliteratie met *de kogel*. Zoo meent Verdam (Uit de Geschiedenis der Nederl. Taal, 4e druk, bl. 176) en hij vergelijkt met: Gestolen goed gedijt niet. Al te goed is buurmans gek. Wij voegen er nog een paar voorbeelden bij: Het past lijk een kanten kraag op een koe. De katte komt op de koorde. 't Is de katte in den kelder kweeken.

Is de kerke nu met den kogel verzoend?

A.V.

[Nummer 11]

De inteekeningen hernieuwen voor 't jaar O.H. 1937.

HET was een kwa' vlage, en ze'n is nog niet geheel over. 't Heeft kattejongen gespuwd maar 't klaart op omendomme. Nu moogt ge toch al, ongemoeid, weer spreken van *Vlaamsche* taal- en letterkunde, van letterkundig *Vlaamsch*. Zonder het zwart schaap te zijn!

Het Vlaamsch was, voor den zooveelsten keer, de ‘Kwapenninck’ tewege; het zoogezeid Nederlandsch, de eenige goede munte. En 't ongeluk is: Hoe slaan ze die munte? Alzoo zie: ‘Ooren toe voor de levende moedertaal. Oogen open op luie en doode boekentaal. Als ge schrijft, nooit luisteren naar het levende woord in u en romdom u. In naam van *dat* Nederlandsch, versmachten al wat Vlaamsch is!’ Maar 't bedrog 'n kan nooit lange meegaan. De nature trekt meer dan zeven peerden.

Moeten wij om ‘intellectueel’ te zijn, om onze ‘cultureele rol’ te vervullen, waarlijk stijf staan van de

pap? Moeten we ons bloedeigen woord laten wurgen door 't papieren geraamte van Niemands-taal? 't en kan en 't en zal: zoo leert ons het werk van onze beste schrijvers, zoo bevestigen onze taalgeleerden van Groningen tot Gent.

Moet Vlaanderen om ‘nieuw’ te zijn, de eigene, volksche Kerstgebruiken, zijn Kerstekribbe en zijn Sterre op den zolder steken, en dien schabouwelijken ‘Bonhomme Noël’ binnenroepen of dien uitlandschen kerstboom? Wij gaan ten onder aan zulk een bazaarcultuur die ons tot ‘waardige Europeanen’ wil verheffen!

Moeten wij onze *Legende* verzwijgen om onze *Geschiedenis* in 't groote te kunnen opbouwen? Welke bezieling zal er nog uitgaan van een Vlaamsch verleden dat tot een fletse lap onverschillig wereldgebeuren vervlakt is?

't Is omtrent vijftig jaar dat Biekorf in zijn hoekske werkt ten bate van onze Dietsche taal en overlevering. De Voorzaten hebben van den eersten keer de stake geslegen waar dat het zijn moet. Slaat ze gelijk waar elders, 't is van de werke weg. Als Biekorf geern gezien is en blijft, 't is omdat hij zoo taai houdt aan eigen huis en eigen erve. Zijn trouwe Lezers en Medewerkers laten 't genoeg voelen...: en hij jeunt hem daarin, en hij jeunt hem daaran, dat hij zijn liedje mag dichten..., voor 't nieuwe jaar en veel navolgende, als 't God belieft!

'T BEREK.

- B.L. Uwe *vijf-en-twintig frank* (buiten 't Land 6,50 belga) voor het jaar **1937** storten en overschikken op de Rekening 2335.37, zooals aangewezen onder onzen Blok, dien vele vrienden wel zullen goedgunstig zijn.

Het vet draait door de bosse.

- Aloïs, da'k zegge tegen den voerman, hoe dat ge-gij nog met geenen auto 'n rijdt, maar nog alsan met die peerden, 't moet zijn dat ge daar meer geld mee verdient!

- Meneere, zei Aloïs, 't en is nog nooit geene voerman met 'nen hoogen dienst begraven! 't vet draait al deur de bosse.

Beveren op de Leie.

P.F.

Het oudste Vlaamsche zendelingshuis. De cella van Torhout.

TORHOUT behoort bij de zeldzame Vlaamsche plaatsnamen waarvan het bestaan tot in de zevende eeuw kan thuis gewezen worden. De *vita Bavonis* die in de negende eeuw opgesteld werd, doch op oudere bronnen steunt, verhaalt hoe de h. Bavo op zijn sterfbed den wensch uitdrukte een laatste maal een zekeren Domlinus te zien, die hem sedert lange jaren een trouwe vriend was.

Deze Domlinus, een priester, verbleef op dit oogenblik, zegt de *Vita*, in het monasterium van Torhout. Tusschen Gent, waar de h. Bavo in zijne monnikscel ziek te bed lag, en het monasterium van Torhout was de afstand zeer groot; de weg liep toen tertijd, verhaalt de *Vita Bavonis*, door een uitgestrekte eenzaamheid vol dichtbegroeide bosschen, en ofschoon Domlinus onbekend was met den weg dien hij moest volgen, toch doortrok hij met wonderbare spoed de uitgestrekte eenzaamheid in bijna rechte lijn, dank zij, beweert altijd de *Vita*, aan een engel Gods die hem op reis vergezelde.

Over het *monasterium* van Torhout zelf geeft dit verhaal geen verdere bizonderheden: een latere en daarom minder betrouwbare bron zegt van Domlinus, dat hij priester was van de *kerk* van Torhout. Monasterium en kerk hebben in die eerste tijden van de kerstening van Vlaanderen ongeveer gelijke beteekenis gehad, in dien zin dat elke aanzienlijke kerk *monasterium* genoemd werd.

Uiterst zeldzaam zijn de aanzienlijke kerken omstreeks het midden van de zevende eeuw in Vlaanderen geweest. Eigenlijke parochiale instellingen waren het niet: opgevat als voorposten midden een nog heidensch gebied, moesten ze het kristen geloof helpen uitstralen over de *pagani*, de bewoners van de omliggende streek. Vanaf het begin van de kerstening van Vlaanderen schijnt

Torhout een dusdanige uitstralingshaard geweest te zijn, een centrum van kerkelijk leven.

Ook uit hetgeen we in de volgende eeuwen over Torhout vernemen, schijnt het zeker dat die plaats haar oorspronkelijk karakter bewaard en normaal voort ontwikkeld heeft.

Indien er allerhande bezwaren bestaan tegen het vereenzelvigen van Torhout met het *Therealdo luco*, dat in 770 vermeld wordt, als de plaats waar Sigeradus vertoeft, wanneer hij aan den abt van S. Bertijn laat weten dat hij het bezit van diens abdij te Roksem verkocht heeft, toch schijnt het onbetwistbaar wat ons uit de negende eeuw verhaald wordt.

Men weet dat de h. ANSKARIUS, van uit de beroemde abdij Corbie naar Noord-Duitschland is vertrokken om aldaar de heidenen te bekeeren, en er de grondvesten heeft gelegd van het aartsbisdom Hamburg. De h. Anskarius werd in zijn zendelingswerk niet alleen aangemoedigd maar metterdaad gesteund door Lodewijk de Vrome, zoowel omdat het de bekeering van heidenen betrof, als ook en vooral omdat deze vorst de hoop koesterde, de opkomende strooptochten van de Noormannen te kunnen bestrijden, door die Noormannen zelf tot het kristen geloof te bekeeren. Met het doel aan de zendelingskerk van het Noorden een stoffelijken steun te verstrekken, schonk Lodewijk de Vrome haar de inkomsten van de S. Hermesabdij te Ronse. op 15 Mei 834 echter werd die eerste schikking gewijzigd. Lodewijk de Vrome richtte het aartsbisdom Hamburg op, stelde Anskarius aan het hoofd van dit nieuwe bisdom, ontnam hem de abdij van Ronse, doch schonk hem in de plaats daarvan, de cella van Torhout.

Het is waarschijnlijk dat de vervanging van de abdij van Ronse door de cella van Torhout niet nadeelig voor het nieuw-opgericht aartsbisdom kan geweest zijn, en men zou daarom moeten aanvaarden dat de inkomsten

van de cella van Torhout ten minste deze van de abdij van Ronse evenaarden. De abdij van Ronse nu, vertegenwoordigde een aanzienlijk bezit, zooals wij uit latere bronnen kunnen uitmaken.

Adam van Bremen, de elfde-eeuwsche geschiedschrijver van Noord-Duitschland, beweert dat de h. Anskarius met voorliefde de cella van Torhout kwam bezoeken. Die laattijdige getuigenis moet wellicht voor rekening van den annalist blijven, want na de dood van Lodewijk de Vrome in 840 ontnam zijn opvolger Karel de Kale de cella van Torhout aan den h. Anskarius, om haar aan Reginarius te schenken. Die Reginarius is vermoedelijk dezelfde die men met waarschijnlijkheid als den toenmaligen graaf van den *pagus mempiscus* beschouwd heeft.

Uit de *vita Anskarii* vernemen we dat Reginarius reeds op het oogenblik dat deze *Vita* opgesteld werd, bij den koning in ongenade gevallen was. Ook uit andere bronnen is dit bekend. Reginarius moet omstreeks 875 van zijn bezittingen beroofd zijn geworden, en daar de graaf van Vlaanderen, kort na 875, een deel van de bezittingen van Reginarius in handen heeft, is het waarschijnlijk dat ook Torhout aan den graaf van Vlaanderen toegekend werd.

Het overgaan van de cella van Torhout uit het bezit van Reginarius in dit van den graaf van Vlaanderen zou in alle geval op natuurlijke wijze uitleggen, wat in 1053 gebeurde.

Want toen Karel de Kale de cella van Torhout aan Anskarius ontnam, heeft deze laatste, noch hebben zijn opvolgers op den zetel van Hamburg die berooving als wettig erkend. Het is niet onmogelijk dat Anskarius het slachtoffer werd van de toenmalige politiek. Zijn bisdom behoorde inderdaad onder het rijk van Lodewijk den Duitscher, terwijl Torhout in het rijk van Karel den Kale gelegen was. Daar beide broeders, na den dood van hun vader, Lodewijk de Vrome, tegen elkander oorlog voerden, kan Karel de Kale de cella van Torhout verbeurd verklaard hebben als bezit van een bisdom

dat onder zijn vijand, Lodewijk den Duitscher, behoorde. Wat die veronderstelling waarschijnlijk maakt, is de houding van Lodewijk den Duitscher tegenover Anskarius. Blijkbaar zocht de duitsche vorst Anskarius voor het verlies van Torhout te vergoeden, wat mede bevestigt dat de cella van Torhout rijk aan inkomsten moest zijn. Eerst zocht Lodewijk de Duitscher aan Anskarius een monasterium in Duitschland te verleenen, doch daar dit den vorst onmogelijk bleek, werkte hij jaren om het opengevallen bisdom Bremen aan Anskarius te geven, wat dan eindelijk gelukte.

Niettegenstaande die vergoeding, schijnt Anskarius noch schijnen zijn opvolgers te Hamburg-Bremen de verbeurdverklaring van Torhout als wettig te hebben willen erkennen. Door de politieke omstandigheden verhinderd om hun goed recht door Karel den Kale erkend te zien, bleef de aanspraak van het aartsbisdom Hamburg op de cella van Torhout eeuwen hangen, tot dat in 1053 de aartsbisschop-legaat Adalbertus voorgoed afstand deed van de rechten die sedert eeuwen vruchtel oos staande gehouden waren. Die afstand van rechten gebeurde ten voordeele van graaf Boudewijn V, die de cella van Torhout in werkelijk bezit had, waarschijnlijk omdat zijn voorvader in de negende eeuw haar uit het bezit van Reginarius ontvangen had.

Wat er ook van weze, het verbeurdverklaren van de cella van Torhout en hare toekenning aan Reginarius schijnt wel het einde van het grondbezit van die cella geweest te zijn. In 834 bezat de cella van Torhout naar alle waarschijnlijkheid een grondbezit dat gelijk kon gesteld worden met dit van de S. Hermeskerk te Ronse, en vrij belangrijk was. In de latere eeuwen is geen spoor van dit bezit meer te ontwaren. Het natuurlijkst is te aanvaarden dat Reginar us de goederen van de cella van Torhout bij zijn eigen goederen heeft gevoegd en dat de graven van Vlaanderen, wanneer zij in het bezit van Reginarius zijn opgevolgd, die toeëigening hebben bestendigd.

Do or die onteigening heeft de cella van Torhout haar

eersterang-beteekenis verloren; het latere Sint-Pieterskapittel te Torhout, indien het de voortzetting is van de aloude cella, zal nooit van meer dan ondergeschikt belang in het graafschap zijn.

***

Het toppunt van bloei schijnt de oude cella van Torhout bereikt te hebben onder het bestuur van Anskarius, tusschen de jaren 834 en 840-845, een zeer korte tijdspanne weliswaar, maar daarom niet minder merkwaardig.

Toen de aartsbisschop van Hamburg de cella van Torhout in bezit kreeg, heeft hij haar zonder dralen doelmatig voor zijn zendelingswerk ingericht. Wellicht heeft hij zich herinnerd hoe hij zelf in zijn jeugd niet alleen den tegenstand van zijn medebroeders te Corbie tegen zijn zendelingsroeping had moeten overwinnen, maar bovendien hoe moeilijk het hem geweest was en nog was om medewerkers voor zijn uitgestrekt missiegebied in het Noorden aan te werven. Hij schijnt dan ook geen oogenblik te hebben verloren om de cella van Torhout tot een echt seminarie voor zendelingen te omvormen.

Evenals de h. Amandus, twee eeuwen vroeger, jonge slaven in Vlaanderen had vrijgekocht om ze tot hulpkrachten van zijn missiewerk op te leiden, evenzoo kocht de h. Anskarius jonge Denen en Slavonen vrij om ze naar zijn seminarie van Torhout ter opleiding te sturen.

Doch niet alleen jonge Denen en Slavonen genoten te Torhout hun opleiding. De *vita Rimberti* verhaalt hoe de h. Anskarius, toen hij reeds aartsbisschop van Hamburg was, een bezoek aan zijn seminarie bracht en er een leerling opmerkte, die door zijn ernst en zijn godsvrucht boven al de overige uitblonk. Daar de aartsbisschop slechts korte dagen te Torhout zou verblijven, werd onmiddellijk een bode naar de ouders van dien leerling gestuurd, en nadat de aartsbisschop de toestemming der ouders had verkregen, heeft hij den leerling de tonsura toebediend. Die leerling was niemand anders

dan RIMBERTUS, den medewerker en opvolger van Anskarius als aartsbisschop van Hamburg.

Uit de omstandigheid dat de ouders van Rimbertus naar Torhout werden geroepen, terwijl de aartsbisschop slechts korte dagen daar verbleef, schijnt het buiten twijfel te staan dat Rimbertus een Vlaming was.

Aan Torhout komt aldus de eer toe, de eerste inrichting te hebben geherbergd, die in Vlaanderen den weg heeft gewezen dien zoovele Vlamingen in latere eeuwen zullen volgen, met die stoere en onvermoeibare werkkracht die aan den h. Franciscus Xaverius den bewonderenden kreet 'Da mihi Flamingos' zal uitlokken, en die heden nog onuitputtelijke scharen Vlamingen over de beide wereldhalfronden uitstuurt.

EG. I. STRUBBE.

Een vraagske.

Is er een lezer van Biekorf, die iets zeggen kan over de beteekenis van den eigenaardigen plaatsname, dien wij in volgende teksten lezen:

Ommelooper Westkapelle. 1674: mette halve *achte juets dreve* op Westeynde.

Omm. Groot-Reigarsvliet. 1567-77: een slag genaemt *de achtste jots dreve*.

Omm. Knokke. 1756: ...aende *achte jeule dreve*.

Dat is een voormalige landslag in het 7e begin van Groot-Reigarsvliet op Westkapelle.

J. DE LANGHE.

Zantekoorn.

- Sanders is er een die veel *noten op zak* heeft! Geh. te Brugge; gezegd van een beslagmaker. Een treffend afslijpen van: veel *noten op zijn zang* hebben!

HENNEGEBOERTE. Een kiekenkweekerij, zooals er thans vèel bestaan van 500 en 1000 leghennen. Kemmel.

- Eiwel, Sanders, hoe gaat het in 't hinnegeboerte?

BEJAGEN. Een bilk beleggen, vee in den weide steken. - Die weê is goed bejogen. Klemskerke.

A.V.W.

De paddenaert.

DE meeste watergangen en aders in het oude polderland van 't Noorden zijn zonder twijfel oude kreken in het voormalig oningedijkt schorrenland.

Voor de jongere polders kan dat gemakkelijk bewezen worden. In den jongen Hazegraspolder te Knokke (ingedijkt in 1784 door 't aanleggen van den Zeedijk) hebben wij nog de *Polderkreke*, de *Schaperiekreke*, de *Spleikreke*, die thans voor de afwatering van den polder gebruikt worden.

Voor de oudere polders hebben wij meestal geen rechtstreeksche bewijzen, maar een kreekachtig krinkelende, vertakte en de natuurlijke helling volgende loop wijst ongetwijfeld op een voormalig natuurlijken waterloop. Aldus hebben wij b.v. het *Oude Zwijn*(1) in den Greveningepolder, een krinkelende ader, die vroeger de scheiding tusschen Westkapelle en Sinte Anna ter Muiden vormde. Zoo ook twee groote watergangen in de watering van Groot-Reigarsvliet: de *Ramskapclsche Noord- en Zuid-Watergang*, die samenloopen op 't grondgebied van Westkapelle, het *Kromwater* vormend, dat op 't gescheed van het 16e en 35e begin van Groot-Reigarsvliet in 't Oude Zwijn (kanaal naar Brugge, ook een oude natuurlijke waterloop) loost. De scheidingswatergang tusschen Knokke en Westkapelle, de (Knoksche) Noord-Watergang is ook een oude kreek, zooals wij in een vorige bijdrage over Vardenaerspolder(2) gezien hebben. En zoo zijn d'er nog.

Vóór het aanleggen van den Kal verkeedijk, dus vóór de 10e eeuw, lag er tusschen Ramskapelle en Westkapelle (waarschijnlijk bestond er toen nog niets van deze

(1) J. De Langhe. Biekorf, 1935, blz. 38. Niet verwarren met het gelijknamig voormalig kanaal naar Brugge.
(2) Dezelfde hierboven, blz. 155.

gemeenten) een regelmatig door de zee overspoeld slikkenland, waarin de vruchtbare opperpolderklei werd afgezet. Daaruit ontstond er vruchtbaar land: het polderland van 't *Hof ten Poele* op Westkapelle, *Vrardenaerspolder*, de *Valleie*[1] op Heist en Knokke. De Ramskapelsche Noord- en Zuid-Watergang loopen dweersch door den top dezer opperpolderklei in nagenoeg evenwijdige richting. 't Beloop tusschen beide watergangen, heet in de oude ommeloopers der streke, *den Paddenaert*, een schoone oude name. B.v.:

Reg. Verm. 1400[2]: vardenaerspolre, poelhouc[3] ende paddenaerd.

Omm. Kalv. 1670[4]: een jegenoote genaempt de paddenaert.

Omm. Westk. 1674[5]: ...ende es tbeloop genampt den paddenaert, enz.

Volgens deze ommeloopers omvat de Paddenaert volgende beginnen van Groot-Reigarsvliet: 42, 43, 44, 47, 48, 49, 50, allemaal op Westkapelle-grondgebied. De naar den Paddenaert genaamde tiendehoek (*Paddenaerthouck*) bevatte daarbij nog het 46e begin op Ramskapelle en was onderverdeeld in den *craeneburchhouck, den cleenen paddenaertshoucfy en den muelenhouck*[6].

De Paddenaert wordt begrensd door den Noord-Watergang, de oude Heerenstrate (voormalige heerweg van Westkapelle naar Heist), een eindje van de Brugsche calcije (voormalige heerweg van Westkapelle naar Eienbroeke op Oostkerke), den Zuid-Watergang en den adere in 't gescheed van Westkapelle en Ramskapelle.

Dóór den Paddenaert loopt evenwijdig met de twee

(1) Een vruchtbaar laagliggend land.
(2) Register der leenen der abdij van Vermandois ± 1400 (Staatsarch. Brugge).
(3) Genaamd naar 't Hof ten Poele. Zie Biekorf 1933, blz. 264.
(4) Ommelooper van 't leenhof ter Kalverkeete. 1670 (Staatsarch. Brugge).
(5) Ommelooper van geheel Westkapelle. 1674 (Staatsarch. Brugge en Parochiearch. Westk.).
(6) Naar den grooten meulen ten Z. van Westkapelle dorp (thans verdwenen).

watergangen de oude *Waterstrate* ('s winters een verschrikkelijke slijkstrate!): den heerwech[1] die duer den paddenaert loopt tot ande voorn, spetelyncx huele[2] (Beschrijving der tiendehoeken van Westk. en Oostkerke. 1596)[3]

De naam Paddenaert wijst op een nat moerassig land, zooals J. Opdedrinck terecht veronderstelde[4]: pad = het bekende dier; aert, aerd = land, plaats.

Een overvloed van schoone plaatsnamen zit er in onze streke. Maar wij moeten ze bestudeeren in verband met de plaatsen zelf. Anders hangt de plaatsnaamkunde los in de lucht. Geen werkelijke plaatsnaamkunde zonder geschiedkundige plaatsbeschrijving! Beide kennissen moeten onafscheidbaar verbonden zijn. Sedert jaren houden wij ons bezig met het oude polderland van 't Noorden: geen streke kon beter geschikt zijn om ons van deze waarheid te overtuigen. Wat zeggen ons namen als Paddenaert, Vardenaerspolder, Zandbaai (waarover later) en zoo veel andere, wanneer zij daar los op 't papier staan zonder levende verbondenheid met den grond, het water, de streke waar zij geboren zijn en waar ook 't schoone, oude volk weunt dat ze gemaakt heeft! En ook taalkundig is er dikwijls met deze losse plaatsnamen zeer weinig aan te vangen. Plaatsnaamkundigen die streken bewerken, die in den loop der eeuwen haast geen veranderingen hebben ondergaan, zullen misschien niet zoo sterk de waarheid aanvoelen van wat wij zeggen. Zij moeten maar eens een streke aanpakken, die zoo verschrikkelijk getormenteerd werd door zee en menschenhanden als de onze!

JOZEF DE LANGHE.

(1) Heerweg van Westkapelle naar Ramskapelle.
(2) Een heule over den Noord-Watergang.
(3) Een allergewichtigste oorkonde, de Flou heeft ze wijlen gebruikt. Wij 'n hebben ze tot onzen grooten spijt nergens teruggevonden. Wie kan ons er aan helpen?
(4) Onuitgegeven geschiedenis van Westkapelle. Alleen bruikbaar voor de parochiale en burgerlijke geschiedenis. (Gemeentearch. Westk.).

Almachtig, gij...

Almachtig, gij, die
spreekt in 't lunderen
van den donder, en
boven ons hoofden
't handteeken slingert
van uw Godheid!...
Almachtig Wezen,
weert het onweêr
uit mijnen hemel,
drijft uwen name in
't helderen van mijn
ziele! en
doet hem blinken,
blinken, die name,
waar g'aleen de
meester zijt, en
waar g'aleen de
meester zijn moet!

Bevangen stad

Bevangen stad, ne
gloeienden oven!...
deur de straten davert de zonne
't ketteren van heur
zomerwoede!...
brandende lucht! de daken tintelen,
sperken en dansen,
en de steenen
spuigen vier!
ai mij toch, wie kan 't vermijden!
dààr!... en 'k vinde e koel verblijden
bij 't omschaduwend minzaam meêgaan
van den huisdam!
troost-oase in
d'alverzengende wildernis van
d'hitte!...

God, bij 't laaien van de wereld,
schut mijn voeten, koelt mijn herte en
onder de moordende zonnestralen,
laat me vrij mijnen adem halen
in de schaduwe
van uw vleugels! -

Jesus, laat...

Jesus, laat mijn ziele binnen,
langst de wonde
van uw zijde,
langst die poort van uw genade,
waar uw liefde
uw hemelsche liefde is
uitgebloed op
al de weerde van uw godswerk!
laat ze binnen, binnen, mijn ziele in
d'heilige vesting, 't goddelijk bergvrij
van uw vriendschap!...
Satan mag zijn lagen leggen,
stuwende stormen, dat ze woelen!
mensch 'n vreest, *nolite timére*,
waar ge leven en rusten moogt in
't heerlijk slot van
Jesus' herte!

Kortrijk.
A. MERVILLIE.

Buf spelen

OF het BUF SPELEN in (West-) Vlaanderen bekend is? en wat BUF mag beteekenen?

Die vraag door heer V. De Bijser hierboven bl. 231 gesteld, heeft van alle zijden antwoorden uitgelokt. Hier volgen eerst de mededeelingen betreffende het spel.

I. We kennen allen kinderspelen die er nog op trekken, als in 't ‘achterloopertje’ waarbij deze die eraan is,

een anderen speler moet kunnen raken of slaan, om erdoor vervangen te worden. Ook in 't spel (hoe heet het?) waarin men in een ronde neergehurkt zit, en de ‘buf’ moet rondloopen, doch in steê van geblinddoekt te zijn, heeft hij een neusdoek dien hij gooit bachten den rugge van een der spelers: als deze het merkt, moet hij hem achternajagen en kunnen tikkken, ‘buffen’, vooraleer deze de ronde voluitgeloopen en de leeggeworden plaats ingenomen heeft.

Doch het echte bufspel zelve, en met dien eigensten name, is thans nog gekend in 't Waasland, lijk het A. Joos in zijn Waasch Idioticon ons woordelik verhaalt:

‘BUF, kinderspel. - Willen wij *buf doen?* vraagt Jozef. Ik ben de buf, zegt hij. Petrus, een der spelers, geeft hem drie slagen; de andere spelers staan in een kring rond Jozef. Petrus geeft hem een vierden slag, en loop weg. Jozef wil hem achterna zitten, maar hij is nog niet omgedraaid of hij ontvangt eenen slag van drie vier spelers, die op hunne beurt zich uit de voeten maken. Jozef weet niet wat doen, want hij mag maar dien speler alléén “katten” die hem laatst aanraakte. Gelukkig! Petrus die van niets bang is, nadert den buf wat te dicht, en Jozef “kat” hem onmiddelik. Nu wordt Petrus “den buf”, en Jozef mag nu ook Petrus eerst drie slagen geven eer de nieuwe buf iemand katten mag.’

Ik heb het Waassche spel ook te Brugge nog gezien of meê gespeeld, maar 'k en wete niet meer welken naam men er aan gaf. - J.D.W. Brugge.

II. Te Gent, een goede veertig jaar geleden, speelden wij veel het buf-spel... In een van de manieren van spelen werd de ‘buf’ bewaakt door een jongen die hem met een koord vasthield en er voortdurend als bewaker omheen draaide; zijn bediening was den jongen die den buf zou slaan, te vangen. De slaander zorgde er altijd voor dat de buf tusschen hem en de wachter bleef. De buf deed aldus dienst als een soort stootkussen of ‘buffer’, een soort schans. - L.V. Gent.

III. ‘Buf spelen’ bestond in Westvlaanderen... alleszins over 60-70 jaar nog. Ik was op school vóór en na 1870, en met andere schooljongens heb ik het al die jaren blij meegespeeld, juist zooals dat Engelsch blad het hierboven (bl. 231) beschrijft.

Dat was te W..., een prochie in de dekenij Ghistel. Buf was uitgesproken lijk het fransch w. boeuf maar den zin ervan ken ik niet. - E.B.

IV. Het ‘buf spelen’ is bij de jongens in West-Vlaanderen algemeen bekend, ofschoon niet altijd onder dien naam. Het bestaat hierin: een jongen, ‘den buf’, is omringd door een bende die hem op den rug slaan; hij moet trachten den *laatsten* slager te vangen. Vangt hij een slager eer hij zelf een nieuwen laatsten slag krijgt, dan wordt deze de buf, die in bediening treedt nadat hij van den vorigen buf drie slagen op den rug heeft gekregen. De studenten te Veurne noemen dat spel ‘ossenvet’ of ook nog ‘vetten os’! - A.H. Veurne.

V. Dit spel werd dertig jaar geleden gespeeld in alle Leiedorpen in de streek van Deinze, namelijk in deze gemeenten westwaarts Deinze gelegen en vroeger behoorend tot het gebied der Kasselrij Kortrijk: Petegem, Machelen, Olsene, Zulte, enz. Nog in de naoorlogsche jaren hoorde ik van het bufspel gewagen.

Het wordt ongeveer gespeeld zooals uiteengezet in het Engelsch blad, alwaar spraak over Blindman's Buff.

De ‘buf’ is niet geblinddoekt en wordt door de speelmaten in den rug aangevallen. Slechts een maat mag om de beurt in den rug stooten. Na ontvangst van den stoot moet de ‘buf’ den stooter weten te tikken. Wanneer deze het op een loopen zet, mag een andere speelmakker ‘buffen’. Wanneer de ‘buf’ geen kans ziet den laatsten ‘tikker’ te treffen, staat het hem vrij voor een wijle te schuilen in den ‘bufhoek’. Alleen in dezen ‘bufhoek’ mag hij het aanzichte naar de speelmakkers wenden. Zoodra hij op adem komt, stelt hij zich wederom met den rug naar de speelmaten

gekeerd, tot men hem wederom ‘buft’ en hij ten slotte door een anderen ‘buf’ wordt afgelost.

Bij het buf spelen, dat doorgaans in den zomer wordt gespeeld, wordt veelal zoo hardhandig te keer gegaan dat het spel aldra door den schoolmeester verboden wordt.

Inderdaad, uit bovenstaande blijkt dat het spel ruw is en daaromtrent doet denken aan een Vlaamschen voorlooper van het Engelsche ‘rugby’.

De ‘buf’ wordt steeds gekozen onder de sterksten en onder de hardste loopers. wat niet belet dat de hem toegediende rol steeds weinig benijdenswaardig is.

Het spel heeft niets gemeens met ‘kakaju’ of ‘tikje’ die in vergelijking met het BUFSPEL zeer onschuldige kinderspelen zijn.

In bovengenoemde Leiedorpen gaat nog steeds de zegswijze:

‘Ik ben altijd de buf’: (hel lot is mij steeds ongunstig).

‘Hij is de buf van 't spel’ (Hij betaalt 't gelag).

‘Hij is iedereens buf’ (Hij is de zondebok).

‘Gij zijt vandage den buf’ (U zal heden de zwaarste taak toegemeten worden). - G. BAERT, Brugge.

Hiermede komen we aan de zegswijze: ‘den buf zijn’.

In het Gentsche gebruikt men zeer veel de volgende uitdrukking: ‘Ik ben (Hij is) weeral (nog eens, overal) den buf’. Dit beteekent zooveel als: Ik ben nogeens of weeral gefopt of gestraft of de zondebok. Hetgeen de geslagen jongen in het spel ook kan zeggen telkens hij geslagen of gestooten wordt, want in dat geval moet hij op zijn hukje blijven zitten. - L.V. Gent.

Den Buf is hij die al de slagen krijgt, die voor anderen uitboet. Zoo zegt men te Gullegem en omstreken: Hij is den buf van 't spel d.i. hij is den uil van 't spel. - A.H.

Ook te Brugge is die zegswijze zeer bekend.

En de taalkundige oorsprong en verwantschap van Buf? Daar is zoodanig veel over te schrijven dat we 't overhouden voor een naasten keer. Onze medewerkers van nu en later hertelijk bedankend! - B.

Opgravingen te Nieuwpoort.

IN September l.l. zijn ze in de parochiekerk van Nieuwpoort begonnen met de werken voor de centrale verwarming. Heel de rechterkruisbeuk moest dienen voor den kelder. Daar werd er dus gegraven.

Op een diepte van 0,75 m. kwam men op den vooroorlogschen kerkvloer. Deze was 0,30 m. hooger dan de eerste vloer, die ook blootgelegd werd. Daar trof men grafsteenen aan, waarvan sommige nog geheel waren; andere waren stuk. Verscheidene graven nevenseen zijn aldus ook blootgelegd geweest. De beenderen werden met zorg in een kist gelegd en daarna begraven op het oude kerkhof, rond de kerk.

Op verscheidene van die graven waren, langs den binnenkant. roode kruisen geschilderd. Daar de grafsteden uit baksteen waren en slecht gemetseld, is er geen enkel geheel kunnen bovengehaald worden. Velen waren reeds gedeeltelijk vernield geweest vroeger. Twee van die kruisen in roode engelsche verf zijn zorgvuldig afgeteekend geweest in natuurlijke grootte. Hiervan is hier een teekening op schaal afgedrukt

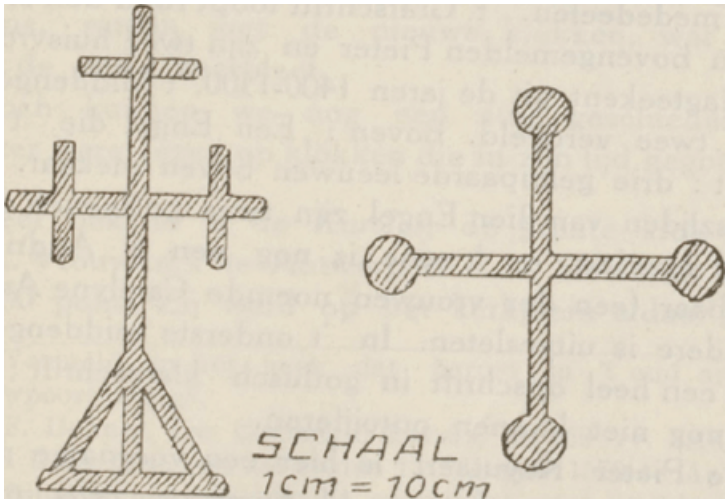

Deze kruisen zijn van twee verschillende graven die bijna mekaar raken. 't Eene is van den Oostkant, 't andere

van den Westkant. Vóór twee jaar zijn er dergelijke graven ontdekt geweest aan den zoogenaamden Duivelstoren (vroegere St Laurentiuskerk).

Glasscherven van de oudste kerk heeft men ook veel aangetroffen. Alles is met zorg verzameld geweest, om het in het museum onder te brengen.

Een klein zerksteentje werd eveneens teruggevonden. Het meet 0,285 m. x 0,285 en heeft dus de grootte van een tegel.

In gothisch kleinschrift leest men het volgende: *Pr Van der Wynde* | *overleet den XI^{en} Ougst 1604 ende* | *hadde III kynd. Joos* | *Omare en Cathelyne* | *by Maeyfcefa Jacop* | *Van houcke* | (teekening: doodskop en beenderen).

Op een diepte van 1,05 m. heeft men een grafsteen blootgelegd, welke nog nergens vermeld werd. Terwijl het vorig steentje vermeld staat onder n^{r} 238 in den ‘Epitaphier’ door R. de Beaucourt de Noortvelde uitgegeven in 1905, staat dit opschrift er nergens. En dit waarschijnlijk wel om de volgende reden. Die grafsteen is blijven liggen in den ouden vloer van de kerk, omdat hij te zwaar was, terwijl de andere aangebracht werden 0,30 m. hooger. Het is de grafzerk van Pieter Keyutaert. De volledige tekst kan ik nog niet mededeelen. 't Grafschrift loopt rond den steen en is van bovengemelden Pieter en zijn twee huisvrouwen. Hij dagteekent uit de jaren 1400-1500.'t Middengedeelte is in twee verdeeld. Boven: Een Engel die 't schild houdt: drie geluipaarde leeuwen boven mekaar. Langs weerszijden van dien Engel zijn twee griffoenen die een schild houden, op 't eene is nog een St Andrieskruis zichtbaar (een der vrouwen noemde Catelyne Andries), 't andere is uitgesleten. In 't onderste middengedeelte staat een heel opschrift in gothisch kleinschrift; ik heb het nog niet kunnen ontcijferen.

Die Pieter Keyutaert is hier een voorname persoon geweest. In een akt van 14 Augustus 1478, tusschen den Abt van St Niklaasabdij te Veurne en de geestelijken van Nieuwpoort eenerzijds en de heer van de

wet ‘deser stede’ anderzijds vinden we Pieter Keyutaert vermeld als Burgemeester[1].

In het boek van de fondatien of de ‘Jaerghetyden die den disch van Nieuport schuldich is te doen doen’ van het jaar 1551, vinden we ‘TJaerghedyde van Pieter Keyutaert op St Sebastiaensdach’.[1]

Waarschijnlijk geldt het hier overal denzelfden Pieter Keyutaert.

C.D.

Keizer Karel en de klokken.

ONZE oude Vlaamsche klokken zijn, jammer genoeg, ten grooten deele verloren of naar overzeesche landen verzeild. 't Is de schuld van den grooten klokkenroof in 1578 door de opstandige Generale Staten stelselmatig voltrokken. Antwerpen was in die jaren een treurige klokkenmarkt en verronselde het kostbare roofgoed[2]. De kunstwerken van onze oude klokkengieters geraakten alzoo in Engeland, Schotland, Denemarken, Zweden, in de Hansa-steden, in Frankrijk te allen kante, in Lissabon en Madrid, tot in Genua toe. En de Franschen haalden twee eeuwen later uit onze torens, samen met de nieuwe klokken, wat er nog van de oude overbleef.

Toch kunnen we nog een stuk geschiedenis van Keizer Karel lezen op klokken die in zijn tijd gegoten zijn.

Zeer bekend is de *Karolus*, de groote klok van de O.L. Vrouwkerk te Antwerpen. Een klok van omtrent 13.000 pond. Zij werd op het kerkplein aldaar gegoten

(1) Vermeld in het boek dat berust in 't oud archief te Nieuwpoort *n^{r}3138*.

(1) Vermeld in het boek dat berust in 't oud archief te Nieuwpoort *n^{r}3138*.

(2) F. Donnet. Les Cloches d'Anvers, bl. 169 vv. (Antwerpen 1899). Daar lezen we dat er den 15 Januari 1579 te Antwerpen een binnenlander toekwam, volgeladen met klokken uit de streek van Sint-Winnoksbergen. Alzoo moet ook de klok van Slijpe bij Oostende in Denemarken gerocht zijn. Biekorf, 1933, bl. 158.

in Meie 1507. Koning Philips was enkele maanden te voren te Burgos overleden; de erfprins Karel, een kind van zeven jaar, was de hoop en verwachting van onze trouwe voorvaderen. Ter eere van den jongen prins, die in Juli 1507 te Mechelen ingehuldigd werd, kreeg de groote Antwerpsche klok den doopnaam *Karolus*. Haar opschrift (vrij uit het Latijn overgezet) luidt:

'CAROLUS is geboren uit zijn Majesteit Philips, koning van Castillië; Maximiliaan is zijn grootvader. Onder zijn hoede werd ik gegoten en slijt hier mijn leven in drievoudige zorge: ik sla al de uren van den dag en luide (wat God verhoede) oorlog en brand.'(1)

Op zijn vijftiende jaar werd de jonge prins ontvoogd; in de eerste maanden van 't jaar 1515 deed hij zijn Blijde Intrede in onze Vlaamsche steden. Hij verbleef te Gent van 25 Februari tot 16 April; te Brugge van 18 April tot 11 Mei. De prins ontvoogd! de graaf van Vlaanderen meerderjarig! Van die welgemeende vreugde vinden we nog een weerklank op een Vlaamsche klok in 't jaar 1518 gegoten en nu hangend in 't klokkenhuis bij de Magdalenakerk te Marne (Denemarken). Die kl ok is versierd met een reliëf, voorstellend een rechtopstaanden leeuw die in zijn klauwen een wimpel draagt, waarop de leus VLANDER DE LEEU. Naast den leeuw staat het opschrift:

So wee den landen daer de heere een kindt es
Dat hebben de landen wel beleven.

De Predik er of Ecclesiastes 10, 16 zegt: 'Vae tibi terra, cuius rex puer est...' (Wee u, o land, wiens koning een kind is). Na herhaald regentschap mochten 'de landen' wel hoopvol de ontvoogding van hun prins begroeten(2).

De uurklok van Sint-Rombouts te Mechelen werd

(1) F. Donnet a.w. bl. 35.
(2) Breedere beschrijving van deze klok in Biekorf 1935, bl. 194 vv. Karel werd eerst in Juni 1519 tot keizer verkozen. Het 'Keizerlijk' wapen (aldaar bl. 195) strijdt dus niet den datum 1518. Mogelijks is de opgave van F. Uldall onnauwkeurig.

in 't voorjaar van 1525, door Medard Waghevens gegoten op het kerkplein ‘voor aller ooghen’ en *Carolus* gedoopt ter eere van den Keizer. Het was zeer kort na de roemrijke zege bij Pavia (25 Februari). Een opschrift viert de overwinning van den Arend op de Lelie:

Doen den Arent de Lelie dede droochen
Bij Pavient daer naer harde saen,
Was ick le Mechelen voor aller ooghen
Gegoten en Karele kersten ghedaen.
AQVILA CONCVLCAVIT LILIVM.

Het Latijnsch jaarschrift is gemaakt op het jaar 1524, immers naar den ouden jaarstijl[1].

Twee Brugsche klokken (waarvan eene na 1578 in Kirkestillinge op het Deensche Seeland terecht kwam), zijn in 't jaar 1525 gegoten en herdenken dezelfde roemrijke gebeurtenis. *De Johannes* in Denemarken draagt:

Bourbon Met cleinder conpaingnie,
doen ik JOHANNES *was gheghoten*
hielt de lelye inz ziinder singnoirie
gevanghen verwonnen in echten ghesloten.

M* Vc* XXV

In den *Petrus* van de Sint-Jacobskerk te Brugge goot Simon Waghevens van Mechelen deze versregels:

Thoochmoedich voortitel heift God verdroten:
de haelnydeghe sin wordt nu gheslaect:
le vice Boys cloucheit es lustich ghesproten:
doen Ic Petrus wiert nieuwe ghemaect.

M. Vc. XXV.

De eerste regels van dit laatste opschrift wijzen blijkbaar op het slaken van Vlaanderens leenband met Frankrijk, een gevolg van den zege bij Pavia[2].

(1) Deze klok werd in 1696 hergoten, met behoud van het oorspronkelijk opschrift. Zij is heden nog in gebruik. G. Van Doorslaer. La Fonderie de Cloches à Malines, in het Bulletin du Cercle Archéologique de Malines, t. XXII, 1912, bl. 278.

(2) Breedere beschrijving van deze twee klokken in Biekorf 1934, bl. 160-162. Bij Van Doorslaer a.w. bl. 235 ontbreekt de Brugsche *Petrus* onder de werken van Simon Waghevens.

De kerk van Wechelderzande, in de Antwerpsche Kempen, bezit een merkwaardige klok in 1526 door denzelfden Simon Waghevens van Mechelen gegoten en *Barbara* gedoopt. Zij draagt o.m. het groot wapen van het Keizerrijk omgeven door de ketting van het Gulden Vlies, hangend tusschen de Zuilen van Hercules; er boven prijkt de leus van den Keizer: *Plus oultre*. Daarnevens staat, in mooie capitalen, de volgende bede

Och Keiserlic bloet wilt tonsivaerts heerren
Eer dat de wolven hu scapen onteeren.

Keizer Karel was inderdaad reeds vier jaar uit de Nederlanden afwezig (sedert den zomer 1522 toefde hij in Spanje). De Luthersche leer zijpelde langs Antwerpen binnen. Strenge plakkaten waren reeds uitgevaardigd. Zou de hand van de landvoogdes Margareta sterk genoeg zijn om het gevaar te bestrijden? De Mechelsche klokgieter wenscht den spoedigen terugkeer van den Keizer; van hem schijnt hij krachtiger beleid te verwachten. En werkelijk, scherpere maatregelen tegen ‘de wolven’ zijn niet lang uitgebleven.

In den oorlog 1914-18 vergingen er twee klokken die van Keizer Karel spraken, namelijk de Jacob en de Philips van de Halle te Yper. Die klokken waren gegoten in 1544 en 1545 door Jacob Waghevens van Mechelen.

Op den Jacob stond Keizer Karel afgebeeld te paard tusschen de Zuilen van Hercules; onder hem het wapenschild van Vlaanderen. Verder nog het Keizerlijk wapen met de ketting van het Gulden Vlies. Van het opschrift kon men nog lezen (vertaald uit het latijn): ‘Kei zer Karel, Koning van Spanje, Aartshertog [van Oostenrijk], Heer van Overijssel...’

De Philips droeg een medaillon met de beeltenis van den Keizer in groot ornaat, scepter en aardbol in de handen. Het (vertaalde) opschrift was: ‘Karel de Vijfde byder gratiën Gods Roomsch Keizer, altijd vermeerder des Rijks, Koning van Spanje, in het jaar O.H. 1537’. Beeltenis en opschrift waren gemaakt volgens een gedenkpenning van 1537. Misschien is deze klok wel Philips

gedoopt ter eere van den erfprins die in 't jaar van haren doop met Maria van Portugal huwde[1].

Ten slotte vinden wij nog in den kerktoren te Halle in Brabant een mooie beiaardklok in 1505 door Georgius Waghevens van Mechelen gegoten. Deze klok spreekt ons van de prille jeugd van Keizer Karel. Nevens het groote wapenschild van het Gulden Vlies staat het volgend opschrift:

† Te... sch int Gasthuis ben ik gegeven:
van heer Henrich van Wittem genaemt:
Heere tot Beersele sonder sneven:
ende ridder van der Ordenen onbeschaemt[2].

De schenker van deze klok, heer Hendrik van Witthem, heer van Beersel, ridder van het Gulden Vlies, was de gouverneur en kamerheer van den jongen Karel, hertog van Luxemburg; hij stierf enkele weken na de ontvoogding van zijn doorluchtig pleegkind.

A.V.

Van Jan, de knecht...

ER bestaan verschillende en verscheidene varianten van de vertellinge van dien aardigen heere, die 't al op zijn maniere noemde en die geen anderen knecht in huis wilde of hij moest Jan heeten.

Mijn vader vertelde dat alzoo:

'Daar was een keer een heere en dien heere had een knecht; en die knecht weunde al lange jaren bij hem; en als hij nu al lange jaren daar geweund had, ging hij dood.

En dien heere was een raren heere; hij gaf de beesten en de dingen in zijn huis een name van zijn uitvindinge en hij en zijn knecht spraken altijd alzoo, lijk of dat ge er een beetje gaat van gaan hooren.

(1) A. Vandenpeereboom. Ypriana I, bl. 69-70.
(2) Van Doorslaer a.w. bl. 252. A. Henne, Histoire du règne de Charles-Quint, II, bl. 72.

Nu kwam er daar algauwe, achter de dood van dien ouden knecht, een andere knecht. Maar hij moest eerst zijn lesse leeren en 't eerste dat menheere hem vroeg, was: ‘Hoe heet gij?’

De jongen, die van de zake wist, antwoordde maar rap: ‘Jan, Meneere.’

- Ha! dat is goed... Kom meer binnen... en gaat gij dat hier kunnen gewend worden? want, jongen, 't is hier te spreken anders dan bij andere menschen.

- 'k Peis het wel, Menheere; ge moet maar goed mijn lesse spellen.

- We gaan dan maar een keer beginnen.

Menheere toogde hem de deure en vroeg

- Hoe heet dat, hier?

- Dat?... wel... dat is de ‘deure’ menheere.

- Wel mensch toch, met jen arm Vlamsch! Dat is de *Kominne*... En waar dat we nu staan, wat zou dat zijn?

- ... De gang, menheere.

- De gang, de gang! Waar hebben ze 't uitgehaald?

Dat is het *Voorgeboefte* ... En dat hier, wat is dat?

- ... Menheere, 'k en durf het haast niet meer zeggen, dat is toch wel de trap.

- Trap, trap, trap! hoe is 't Gods meugelijk!... dat is... de *Okkegeschok* ... en wat dat gij zolder heet, is bij mij het *Overgezwem*.

En alzoo vragend en antwoordend gingen ze 't huis rond.

Den hond heette Mijnheer *Hollebos*; de kat Madam Saterhos. Het vier van den heerd was de *Gloria*; het venster de *Kijkuit*. Menheere sliep in *Kruiponder* met een *Sluron* aan. De schure met strooi en koren heette de *Korenmijne* ... en zoo voort...

Zoo 't was goed. Jan vond dat geestig en bleef in dienst. 't En deurde niet langer dan 's anderendags 's nuchtends dat zijn latijn te passé kwam.

Hij stond eerst op, rokelde den heerd open en binst dat de moor overhing, gaf hij hond en katte t'eten. Elk kreeg zijn pateel aan weerskanten van den laaienden

heerd. Den hond zijn telloore was algauw uitgeslokt en hij ging gaan helpen bij de katte. Maar van zoo dat hij zijn muile bijstak, gaf de katte hem een kap in zijn neuze dat hij schuifelde van 't zeer.

Den hond beet weere; de katte klauwde terug en alzoo gerochten ze aan 't vechten en 't huilen dat Jan er moest tusschenkomen met de blaaspijpe. Hij was juiste den slag te kort. Den hond had de katte in 't vier gesmeten; de brandende beeste sprong dweers door de ruiten en vluchtte in de schure waar dat ze 't al in brande stak.

Jan had niet te verletten en liep gaan roepen alonder aan den trap naar Menheere die nog sliep:

'Menheere, kom zeere... uit uw kruiponder, in uw sluron... van overgezwem, langs okkegeschok, in 't voorgeboefte, deur de kominne, ...Mijnheer Hollebos heeft Madam Saterbos in de Gloria gesmeten... madam Saterbos is van de Gloria door de Kijkuit gesprongen in de Korenmijne... en de Korenmijne staat in Gloria van buiten en van binnen.'

B. De Langhe.

Plaatsnamen.

Een mengeling uit het pas verschenen XVIIe Deel van K. de Flou's Woordenboek der Toponymie.

OM de liefhebbers van Vlaamsche oudheden 'den top' te laten proeven van de laatste letters, 't voorlaatste deel tewege van dit onschatbaar werk.

Waasten werd in 1769 door het grensverdrag gesplitst: Bas-Warneton en Warneton-Sud gingen naar Frankrijk over' en kwamen kerkelijk onder Deûlemont (Dulzemonde).

Waterdunen, een stadje nabij Wulpen in Zeeuwsch-Vlaanderen, wordt voor het eerst vermeld in 1252 en

het laatst in 1329; in 1408 wordt het, evenals Wulpen, beschouwd als ‘verdroncken... vander zee ende verloren t'eeuwighen dagen’. Pastor Jacob van Waterdunen schreef er in 1321 den Rijmbijbel van Jacob van Maerlant af.

De parochie *Watervliet* in Oost-Vlaanderen die het eerst vermeld wordt in 992, werd in den loop der eeuwen door de Schelde verzwolgen en later terug ingedijkt; binst de overstrooming bouwden de heeren van Watervliet een kasteel te Handzame, waarop de naam van de verdronken parochie overging. Een tekst van 1613 luidt als volgt: ‘Ende is te bemoeden dat... soo de heerlycheyt van Watervliet over lanck verdroncken is gheweest, hebbende het leen te Hanzaeme doen den naem gheven: Watervliet...’

tWeergekeert Valaenderen (Flandre rétrocédée) is een deel van Vlaanderen dat in 1713 (Verdrag van Baden) door Frankrijk teruggegeven werd, namelijk de kastelnijen van Veurne, Ieper en Waasten. en de roede van Meenen.

Wenduine ontstond als afzonderlijke parochie tusschen 1172 en 1191, en wierd uit de parochie Uitkerke genomen.

Werplandt is de naam van aangeslibte gronden te Schore, Slype en in Zeeuwsch-Vlaanderen: Vgl. Biekorf, 1933, bl. 252, de uitleg van de gemeentenaam Schore.

De gemeente *Westcappel* in 't Noorderdepartement, heette vroeger *Arnouts Capple*, terwijl *Westkappelle* (Brugge) oorspronkelijk *Wascapelle* heette; de naam Westcapelle vinden we eerst in 1440; deze parochie werd uit Oostkerke genomen. Lees Biekorf 1931, bl. 82 vv.

Het *Westkivartier*, het *Westland* en *West-Wlaenderen*, zijn drie namen voor de landstreek bestaande uit de kastelnijen Ieperen, Veurne, Waesten, Belle, Cassel, Bergen, en Broekburg; soms werd er een andere verdeeling aangegeven namelijk de steden Nieuwpoort, Diksmude, Veurne, Duinkerke, Bergen, Broekburg en Loo en de kastelnijen Veurne, Bergen en Broekburg; de oudste vermelding vinden we in 1327.

Westouter in 1069 West-Altare. De rechtbank van de heerlijkheid Westouter zetelde op het kerkhof aldaar:

‘De heerlichede van Westoutre, diemen ooc naemt *kerchof vierschare*...’ (1507).

De slag van Roozebeke in 1382 werd geleverd te *Westroozebefae*; de parochie heette eerst vanaf 1066 Rosebeca, in 1299 Droghe Rosebeke; in 1652 vinden we de eerste maal West roosebeque; nu nog is de plaatselijke uitspraak: Roozebeke.

Wielingahem, een niet meer bestaande plaats in den omtrek van Aardenburg, heeft waarschijnlijk betrekking met de *Wielingen*, het vaarwater in de Noordzee tusschen Heist en Wissingen. Dit vaarwater was vroeger de grens van het graafschap Vlaanderen: ‘de limiten des graafschaps van Vlaanderen op de wilde zee ende up 't gat ende poort van der zee, geheeten de Wielinghen, tusschen den zelven lande van Vlaenderen ende dat eylandt van Walcheren in Zeelandt’.

Het *Wielstuk* te Rumbeke heeft betrekking met het vroegere radbraken: ‘daer den soverain bailliu van Vlanderen hier voortijts justitie dede’ (1678).

Rond Veurne lag vroeger een parochie *Wilkins hoec* die vermeld wordt in 1190 en 1249, en later verdwenen is.

De *Busbrugge* te Mannekensvere was oorspronkelijk Will em *Buers* kinderen *brugge*.

De gemeente Woesten was oorspronkelijk de woestenij onder Reninge: ‘solitudinem renyngensem’ in 1161, en ‘wastiniam domini de Rininghelst’ rond 1300.

Op een stuk land bij het gewezen gasthuis ten Bunderen te Moorslede, werd er in 1581 na de verwoesting van het gasthuis een nest met twee wolvejongen gevonden in de halfverrotte pelgrimsbedden, vandaar de naam *Wolvennest*.

Worm en *Worme* zijn voorvoegsels die wijzen op een soort heide; van daar de naam Wormhoudt: ‘in solitudine illa quae Vormut vocatur’ (1166), We vinden een verbod betreffende wind- en watermolens te Wormhoudt rond 1183.

Rond Zandvoorde liggen er landerijen die behoorden aan den heer Wouterman van Gent, en die het *s'Heer Woutermans Ambacht* genoemd werden; de naam ging over

op een der ambachten van het Brugsche Vrije: ‘Item van heere woutermanne van ghent den jonghen, van enen jeenne van vj. ghemeten lands lettel meer jof min, dats te wetene de stede daer heer wouterman van ghent doude in woend, licghende te zandvoorde. Item tammansceip van heer woutermans ambocht ende van oostende’ 1368.

Te Lichtervelde is er een plaats die *den Wulf* heet; een tekst van de XVIIe eeuw luidt: Alzoo oostwaert duer t'lant vande wedewe Mallen Rooseboom tot up de wulghe daer den wulf an hynck’.

Het *Wulfbergsche*, een heerlijkheid tusschen Oedelem, Beernem en St. Joris-ten-Distel ontleent haar naam aan haar eersten bezitter: ‘in officio Johannis de Wulfsberghe’ 1275.

Boekennieuws

- J. Filliaert. De Beiaard van Nieupoort. 64 blz. = Fr. 5. (Te bestellen bij den schrijver, Kokstraat, Nieupoort).

De Schr. stelde verleden jaar in Biekorf (bl. 33 vv.) een eerste opstel over den Beiaard van zijn geboortestad. Sedertdien kon hij nog veel nieuwe bijzonderheden verzamelen. Dit boekje vertelt ons de geboorte, het groeien, het staan en vergaan van klokkenspel en klokkentoren. Met al de belangwekkende oorkonden erbij en een treffenden kijk op het volksleven rond spel en spelers.

Wij stippen hier in 't bijzonder de bladzijden 58-60 aan, betreffende de klokken die aan 't oorlogsgeweld ontkwamen. Schr., beschikkend over de oorspronkelijke stukken, kan nu rechte zetten hetgene alhier (1935, bl. 37) ten halven en overeinde staat.

Een verdienstelijk werk, aan al de liefhebbers van onze Vlaamsche oudheden aanbevolen.

B.

- Dr. Hillemans. Le Cid van Pierre Corneille in Vlaamsche verzen berijmd. Oostende, Drukkerij Salens, 1936. 72 blz. = Fr. 7,50. (Te bestellen bij den Heer K. Clybouw te Breedene).

De 300e verjaring der eerste opvoering van *Le Cid* (1636) verwekte deze Vlaamsche berijming. Het is alleszins een stoutmoedig pogen. Kan de klankrijke, afgetrokken schoonheid van het Fransche meesterwerk wel ooit ongedwongen en ongeschonden in Vlaamsche rijmen overgegoten worden? Dr. H. moge liever zijn benijdbare taal- en rijmveerdigheid wijden aan letterkundig werk waar zij beter tot haar recht kunne komen.

V.

- G.M. Versteegen. Het Homerisch Dialect. Korte inleiding in taal en stijl. Groningen, Noordhoff, 1936. In - 8, 60 bl. = fl. 0,90.

Een beknopte en leerbare uiteenzetting van de eigenaardigheden in de taal der Ilias en der Odyssea. Toch houdt Schr. rekening met alle afwijkingen van 't Attisch die geen zeldzaamheden zijn. Daarbij een paar leerrijke bladzijden over Woord-en Stijlkennis. Uitstekende zaak-en woordregisters. Een uitersch practisch handboek, aan alle leeraars als het beste, bondige ‘Taaleigen van Homerus’ aan te bevelen.

A.V.

Mengelmaren

Het Duinhuis te Westvleteren.

Of er nog iets van het oude Duinhuis aldaar bestaat? vroeg Biekorf 1934, bl. 5. Ik denk van neen. Langs de Vleterbeek ligt er wel een hofstede, maar die ligt te ver van ‘Ter Eecke’ af, om te kunnen het Duinhuis zijn, dat opeen geteekend plan (archief van het Brugsche Seminarie) aangeduid staat.

Een oude man, daarover ondervraagd, zei dat hij nog een hofstedeken geweten had op die plaats, die ongeveer moet overeenstemmen met dat plan.

A.H.

De Spinschool van Avelgem.

De spinschool in 1771 door Isabelle Rose Du Mortier te Avelgem gesticht (zie hierboven bl. 110) was jarenlang de eenige school van de parochie. Drie godvruchtige dochters, kwezels genaamd, leerden er de kinderen; zij waren door geen geloften gebonden; als eenig onderscheidingsteeken droegen zij *platte cornetten*.

Marie-Anna van Saceghem, weduwe van den heer dokter Ignatius Van Steenbrugge (geboortig van Kerkhove) begon in 1814 de stichting van het klooster. De drie

kwezelkens zijn dan ‘met hunne leerlingen en met al wat zij hadden’ naar het nieuwe huis overgegaan; op den levensregel van het nieuwe

huis (klooster) spraken zij geen geloften uit. De nieuwe zusters daarentegen verbonden zich aan den regel die den 2 September 1814 door den bisschop van Gent goedgekeurd was.

De gemeenschap groeide aan: er waren tien zusters in 1822, acht in 1825; zij droegen reeds in 1823 den naam ‘Zusters van St. Vincentius a Paulo’. In dit jaar vroegen zij aan de Nederlandsche regeering de erkenning van hunne gemeenschap als onderwijsinrichting. Goubau, de Directeur-Generaal voor de zaken van den R.K. Eeredienst, bracht een gunstig verslag uit over de aanvraag; toch werd de erkenning door koning Willem ‘in advies gehouden’. De school telde alsdan 45 betalende en 195 arme kinderen.(Volgens het werk van S. Stokman, De Religieuzen en de Onderwijspolitiek der Regeering... bl. 435. 's Gravenhage 1935).

V.K.

De Kat in den kelder kweeken.

Hierboven bl. 256 is die spreuk aangehaald. In de Leiestreke wordt die zelfde katte ‘in den kelder *gemeesterd*’? MEESTEREN beteekent hier blijkbaar: ‘domweg toegang verleenen tot den kelder’. Wat beteekent ‘in den kelder *kweeken*’?

G.B.

De katte in den kelder kweeken (De Bo), in de spende sluiten; anders nog: de katte bij de beuter zetten, bij de melk, het vleesch, de vleeschkuipe zetten (Teirlinck). Dat is: den vijand in huis brengen, iemand in de verleiding brengen, hem gelegenheid geven om kwaad te doen. In Holland zeggen ze: De kat bij 't spek zetten, de kat den kaas betrouwen (Stoett).

De voorbeelden door De Bo opgegeven, zijn m.i. niet gelukkig gekozen. Hij vermeldt: Eene wonde te vroeg laten toegaan. Eene brand in het lichaam beletten van uit te slaan: dat is de katte in den kelder kweeken.

Te Kortrijk o.m. zult ge die spreuk in den volgenden zin hooren. De dochter komt van 't groot pensionaat en is, thuis nu, zoo grootsch in heur wapens, zelfs tegenover hare ouders. Ja, ja, zal vader al een keer aan moeder laten hooren ‘m' hen de katte in den kelder gekweekt’.

Meesteren is het werk van den geneesheer, ofwel zelf ‘docteur spelen’. Laat de katte nooit in den kelder komen, zelfs niet om het heur af te leeren van er in te komen! Het ware verkeerd *gemeesterd*!. Want 't is onvermijdelijk: d' occasie maakt den dief!

A.V.

Van kleine kinders.

- Schreemende kinders maken zingende moeders. Meulebeke - Spuigers zijn bluivers (blijvers). Kortrijk.

Een Caecilia-liedje in 't groot Seminarie.

I

Coecilia van Roomen was
Eene edele maegd vol eere,
Ze zong veel Halleluias
En: *lof zy God den Heere*
En als ze zeiden: *meê na 't kot*
Of seffens moet gy loochenen God,
Ze, zei: '*toe! kom maer zeere!*'

II

Ze pakten ze en ze bonden ze en
Ze staken ze in den oven,
Maer de Engelkes dà vonden ze, en
Ze gingen, daer en boven,
Met schoen en kousen regt in tvier
En Sint Coecilia ha' 't plezier
Dan God met hun te loven.

III

En, als ze zagen dat de Bruid
Van Christus niet wou branden,
Zoo haelden z' haer den oven uit,
Die leelyke dwingelanden
En korven heur den hals ontween,
Zoo wit was zy lyk marbel steen,
En 't lyk bleef in hun' handen.

IV

Coecilia, de wyze maegd,
En klebber muzikante
Alzoo heeft zoe den Heer behaegd:
Z' had olie in heur lante:
Ze zit nu met heur voetjes zacht,
En ''k wed dat ze onbermhertig lacht'
Dat zei mVvn suikertante.

V

Maer 't liedje is by kan uit en 't end
    En 'k moet nu nog beginnen
Van Monseignor de President,
    't Was by kan uit myn zinnen!
Maer ('k heet dit wel gepast en gy?)
Zoo 'k sprak van suiker kwam het my,
    Van 't zelfs lyk, weer te binnen.

VI

Zoo, suikerpresidentje lief,
Of mag ik dat niet zingen?
Ba jae'k, nie' waer? 't Stond in dien brief
Van Roome al ander dingen
Waer onder zyne oomoedig hert
Niet wist wat doen van leute of smert,
Zoo 'k ga 't ik hem maer bringen!

VII

Of al uw kinderen, oud en jong,
Al hun promotie vierden
Of 't een na 't ander deure gong
Of ze elk eentwat bestierden:
Gy blyft en zyt van allemael
De suikervader generael
Ofschoons zy Bischops wierden!

GUIDO GEZELLE, pbr.

Sint Coecilia avond 't j. O.H.J.C. 1864.

'k Vinde dat dichtje in de briefwisseling van Mgr... († 19...). 't Slot is ter eere van den President Bruneel die 't jaar te voren, in 1863, zijn Jubileum van 25 jaar Voorzitterschap vierde. Gezelle heeft, meen ik, ook voor die viering van Mgr. Bruneel een dichtje gemaakt, doch ik weet niet meer waar ik dat gelezen heb.

B.D.

- 'k En kan toch de schapen niet wachten voor de kuttels alleen! Moerkerke.

Dat is zooveel als: 'k Wil voor mijn moeite beloond worden. G'en meugt me niet altijd met een santje uit de kapelle zenden! 'k En kan toch over den dooman niet werken.

- Hij komt van 't lof met de vespers in zijn zak! Gezegd van een dwazerik. Ik heb ook nog in den zelfden zin, hooren zeggen: Hij komt *van Klauw*... met de vespers in zijn zak. Stalhille.

A.V.W.

[Nummer 12]

Van Duitsche schapers.

I. Binden en stuiken.

VAN duitsche schapers, daarvan kan ik u histories vertellen, zei onzen oude knecht. 'k Heb er nog zulk een geweten hier op het hof...:

't Was op Kermismaandag en 't had heel den oogst door zoo geregend, dat ze nog met de laatste haver openlagen op den Nieuwlander. 't Was wel kerremesse, rnaar de boer had toch zijn volk doen komen, ommers met dat laf weêr kon er alle stappe een dondervlage overkomen, en ze zouden dan daar liggen met zulk een parlaffe haver die zoo slecht droogt.

Ze hadden nog werk voor geheel den dag, en om dan 's avonds laat nog te gaan kermissen als ge geheel den dag gebonden hebt...? En rond den drieën hoorden ze zoo almeteens de orgels aanslaan op de plaatse, en de belle van den peerdemeulen die luide klonk.

- 'k Zou ik algelijk geerne gaan! opperde daar een jong meisen, binst dat ze heuren schoof toesmeet.

- Ge slacht van mij, zei een jonkheid aan 't ander ende van de reke. Maar kijkt, we hebben nog voor elk zes reken voor ons liggen.,. Tegen dat dit altemaal gebonden en gestuikt is, we'n zullen al geen zonne meer zien!

- Eiwel, zoudt ge waarlijk zoo geerne naar de kermis gaan?... klonk het bachten hen.

't Was ‘den Duitsch’ die zijn eerste woord sprak van heel dien heeten zomerdag. Hij was komen vragen of hij mocht helpen den oogst doen, en de boer had hem maar gepakt. Ze noemden hem ‘den Duitsch’ omdat hij van schapersafkomste was; voorders van de rest wisten ze niets van hem.

- 'k Wil 't gelooven! gij niet dan? snaterde er eene. Dat ze daar altemale gebonden en rechte stonden, zie, ge zoudt me zien gaan!

- 'k Zal ze 'k ik binden, zei den Duitsch, en dan nog heel alleene!

- Gij...? dat moeten we zien!

- Wel te verstaan, als ge altemaal in de gracht kruipt en niet op en kijkt eer dat ik gedaan heb, enne... dat ge mij van den avond meedoet naar de plaatse en trakteert!

- t'Akkoord, altemale!

Een beetje onwillig toch omdat ze 't niet gingen zien, kropen ze in de gracht die droge stond, en 't vrouwvolk deed hij, voor de zekerheid, nog hun schorten over hun hoofd trekken.

Ze hoorden hem weggaan aan 't kraken van de stoppels onder zijn kloefen. 't En duurde geen drie weesgegroeten of eene van 't vrouwvolk en kon het niet meer herden.

- 'k Zal 't ik algelijk een keer rischieren... hij gaat het toch niet zien! zei ze. En in een oogpink had ze gekeken, tusschen 't gers weg.

- Wat doet hij?...

- 'k En heb het niet kunnen zien. Kijk gij ne keer, Fiel.

- Hij staat daar te midden op 't stik, zei Fiel.

- Zijn ze gebonden?

- Bah ja's, of daaromtrent...

Ze zwegen nu stil. Ze hoorden hem afkomen. 't En had al thoope geen vijf minuten geduurd.

- Ge moogt komen, hoorden ze.

- Waarlijk, en ze staan nog rechte toe! riepen ze.

Ze waren lijk van d'hand Gods geslegen. Ze'n durfden haast uit de gracht niet meer komen. Die kerel met zijn zwarte kunsten daar...

- Maar g'hebt mijn reken vergeten!

- En de mijne ook! riep Fiel.

- 't Is omdat ge gekeken hebt. Ik 'n kan dat niet als ge kijkt: 'k heb het u nog gezeid...

En hoe ze ook praamden, hij 'n was niet te vinden, en hij trok met de blijgezinde bende naar 't hof en vandaar naar de kermis.

Binst den middelen tijd mochten de twee andere voortwerken tot den avond.

II. De Eeuwige Jager.

Het andere gebeurde in de Munkebusschen tegen Waardamme. Ik weet niet of ge het huis van den ‘garde-chasse’ weet staan, te midden in den busch. Daar was vroeger ook een van die Duitsche schapers *garde* gerocht, en hij woonde daar geheel alleen, tenden de wereld, met zijn vrouw en zijn zoon, een jongen van een jaar of zeventien.

Die jongen had al de jachtknepen geleerd van zijn vader die hem meedeed 's nachts zoowel als bij dage. Hij kon schieten als geen een, en legde stroppen dat zijn vader preutsch op hem was. Hij jaagde zoo geern, dat hij niets anders meer wilde doen. Dikwijls gebeurde 't dat hij een dag en een nacht aan een stuk uitbleef, met vaders geweer mee en den hond, zoodat de garde er zelf niet meer kon op uit gaan. Zijn vader mocht hem kwaad maken al dat hij wilde: de jongen 'n wilde geen slag werken op 't stuk land dat ze gebruikten; van als hij 't gat schoon zag, muisde hij er uit.

Tot een keer op een zondag dat de schaper naar

't dorp geweest was en halfdronken thuiskwam. Hij vond moeder alleene thuis en begon op te spelen.

- Hij is zeker weere gaan jagen, he!

De vrouw 'n dierf niet antwoorden, maar op heur wezen zag hij dat het zoo was.

- Dat hij jage tot in der eeuwigheid! vloekte hij.

Sedertdien 'n is de jongen nooit meer weergekeerd.

Ge gaat het niet gelooven, he? En 't is nochtans de waarheid. Want toen ik nog jong was - 't is nu al wel meer dan vijftig jaar geleden - ging ik eens naar Waardamme-kermis. 'k Had het lang getrokken in d' herbergen, en 't moest voorzeker al rond den twaalven draaien als ik door de Munken naar huis toe keerde, te voet.

Daar hoorde ik almeteens iemand roepen in 't bosch... 't Was juist rond het huis van dien jachtwachter, en daardoor peisde ik seffens op de vertelling die ik al dikwijls gehoord had. En dat moet alleszins dien kerel geweest zijn die nog aan 't jagen was, want dat deed lijk zoo aardig, 't kwam van zoo diep en toch van niet verre, en telkens als hij riep, baste hem een hond tegen. Ik 'n was daar niet al te stout op, en ik haastte mij om daar weg te zijn. En 't gerucht stierf uit achter mij.

Sedertdien 'n heb ik het nooit meer gerischeerd om 's nachts zoo laat door de Munken te gaan... 'k En weet niet of hij nu nog alzoo jaagt, maar dat het ‘hem’ geweest is, dat is zeker.

III. De verzonken knecht.

Daar was nog een van die duitsche schapers die boerde op den Eenink, op het postje waar De Witte nu woont, maar het was dan nog veel grooter en hij hield er een knecht. De boer had hem eens werk gegeven op het land, maar 't was maar vuil weer en de knecht had er niet achter gekeken en was den peerdstal gaan mesten.

De boer kreeg het in de mot en in een dulle koleire schoot hij hem naar den peerdstal:

- Ga-je naar 't land of niet!?

De knecht gebaarde van Ko en trok voort aan zijn vette.

- Als ge zoo geern in de peerdstal zit, dan kunt g'er in vergaan ook! snauwde de boer.

En op de staande moment zonk de knecht dweers door den grond op d'eigenste plekke waar hij stond. Heel en gansch zakte hij er in, tot over zijn kop, dat ze niets meer zagen van heel de vent, tenzij een putje in de grond waar hij verzonken was.

En 't schoonste van al: er 'n kon niets in dat putje blijven, 't en wilde al geen kanten gevuld worden. Als de jongens er soms marbels in smeten, dan spetterden die eruit, een heel einde verre.

R.N. Lophem.

- De eerste schaperskunst werd ook elders in Westelijk Vlaanderen verteld o.m. te Vijve Sint-Elooi (De Cock, Vl. Sagen uit den Volksmond, bl. 76), te Becelare en in Fransch-Vlaanderen (Biekorf 1928, bl. 277) met of zonder ‘veel roode mannekens’ die binden en stuiken voor den schaper.

De tweede vertelling is een eigenaardig samenvoegen van de schaperskunst met het bekende zeisel van den Eeuwigen Jager zooals F. Loncke het ten jare 1882 in Rond den Heerd XVII, bl. 159 mededeelde Vgl. De Cock a.w. bl. 111.

De derde vertelling schijnt een oorzaak verklarend zeisel te zijn, rond een wonder putje. Zijn er elders sagen van dien aard bekend?

Elders vertelt men ook van schaperskunsten, maar 't is, me dunkt, maar alhier naar den zeekant toe dat men meestal spreekt van *duitsche* schapers. Waaraan zou dat liggen? - B.

De Droge Jonker te Nieupoort.

Buiten de gemeenten hierboven bl. 215 vv. vermeld, is de ‘droghe jonckere’ ook te Nieupoort op bezoek geweest. Volgens de rekening van 1462 (Vander Straeten, Le Théâtre Villageois II, bl. 54 waar blijkbaar verkeerd 1562 gedrukt is) parodiëerde hij voor de wetheeren van Nieupoort den naam van den bastaard van Bourgondië:

‘Den droghen jonckere die hem zeicht *bastard van Boesinghe*, ende andere ghesellen commende met minheeren den commissarissen bi recommendacie vanden zelven minen heeren, ghegheven in hosscheden om deze waerf 3 lb.’

Met den tijd zal hij voorzeker nog elders opduiken? En wie weet onder welke andere zotte namen!

A.V.

Het pastoorsvel.

(*Vervolg en slot van bl. 231*).

ER blijft ons nog over te achterhalen hoe onze brugsche stadspastoors het voorrecht hebben gekregen de kanunnikale insignes - o.m. de almutia - te dragen. De reden is heel eenvoudig. Historisch zijn ze de vroegste *eere-kanunniken*, d.i. ze zijn als eerelid bij een of ander kapittel aangesloten, ze worden met de eigenlijke capitulares gelijk gesteld ‘quoad honores tantum’, voor wat betreft de voorrang en de insignes, niet voor de overige, meer zakelijke voorrechten.

Gelijkaardige toestanden kunnen we vinden in andere steden waar kapittels bestonden, en waar de stadspastoors op gelijke wijze bij deze inrichtingen waren aangesloten. Het loont wel de moeite even te blijven stilstaan bij de opkomst onzer vroegste eere-kanunniken.

***

Bij de wording en ontwikkeling onzer Vlaamsche gemeenten, toen de bisdommen nog zeer uitgestrekt waren en de huidige sterk gecentraliseerde inrichting nog niet kenden, waren de kapittels van overwegenden invloed: voor de naaste omgeving waren ze als een bisdom in 't klein. Ze hebben hun school, waar, bij gebrek aan Seminaries, de jonge geestelijken worden opgeleid. Wanneer die opleiding voltrokken is, beschikt het kapittel over talrijke prebenden, kapelrijen en kerkelijke bedieningen die voor de jonge geestelijken een bestaan zijn maar deze tegelijk ondergeschikt maken en van het kapittel afhankelijk.

De middeleeuwsche kapittelheeren zijn doorgaans geen gemakkelijke bazen ze dulden niemand boven hen, in zoover dat ze met de bisschoppen nogal regelmatig in botsing komen, en, zooals het latere kapittel van S. Baafs te Gent, prat gaan op hun titel van ‘exempt’; terwijl

ze in hun eigen omgeving meester spelen met een absolutisme waarvan ze zelfs geen zweem bij hun overheid verdragen. Om hun invloed te verhoogen, zoeken ze, naar het voorbeeld der abdijen, hun dotatie in het aanwerven van kerkpatronaten; iets dat, volgens de oorspronkelijke opvatting, de last meebracht van alle onkosten voor den eeredienst en van de armenzorg af te dragen, maar ook het voordeel van de kerkelijke belastingen te innen en de kerkelijke bedienaren aan den bisschop ter benoeming voor te dragen(1). Het patronaat was dubbel belangrijk wanneer de afhankelijke kerk niet te ver verwijderd lag: zoo toch werd het toezicht gemakkelijker, de uitoefening van gezag meer doortastend, en deze posten kon men met eigen volk bezetten. Ook zien we in de vroegste tijden vrij talrijke vermangelingen van kerkpatronaten tusschen kapittels en abdijen tot stand komen, om derwijze beter aaneengesloten en net afgebakende invloedsgebieden te vormen.

Vooral in de eigen stad wilde het kapittel de handen vrij hebben en duldde het geen gelijkberechtigden. Soms ging dit zonder slag noch stoot, zooals te IEPER. Toen in 1102 de reguliere kanunniken door S. Jan van Waasten werden aangesteld, erfden zij van hun onwaardige en uitgestooten voorgangers de S. Maartenskerk, die tot kapittelkerk werd ingericht, en de tweede parochie, S. Pieters, die door een der kloosterlingen werd bediend. Al de overige, jongere parochies die in de twaalfde en dertiende eeuw, op het grondgebied der oudere moederkerken, binnen of omtrent de stad tot stand kwamen, werden opgericht door de reguliere kanunniken, die dan ook van rechtswege het patronaat van deze parochies bezaten en ze door eigen volk lieten bedienen. Zelfs na de opheffing der proosdij en de inrichting van het bisdom bleef deze toestand ongewijzigd, in zoover dat zes prebenden van het *Memhrum Martinianum* met de zes stadspastorijen vereenigd bleven;

(1) Zie het prachtig werk van KAN. LAENEN, *Kerkelijk en Godsdienstig Brabant*, I, 229, en van denzelfden schrijver, *Introduction à l'Histoire paroissiale du diocèse de Malines*, 246.

zoodat deze pastoors werkelijk kanunniken van het kathedraal-kapittel waren, en niet eenvoudige eerekanunniken[1].

Te KORTRIJK staan we voor andere toestanden. De stadsparochie S. Maartens bestond sedert lang, toen in 1199 het O.L. Vrouwkapittel tot stand kwam. De kanunniken wilden echter, kost wat kost, de hand hebben over die oude parochiekerk op een paar honderd stappen van hun eigen kerk gebouwd; ze vreesden (en de latere geschiedenis bewijst dat de vrees niet denkbeeldig was) dat ze met de pastoors van S. Maartens nog onaangename oogenblikken konden beleven. De goedkeuring van de stichting door den bisschop van Doornik, in 1203[2], geeft allerhande regelingen die wel de uiteindelijke besluiten zullen zijn van besprekingen gevoerd tusschen den prelaat en de nieuwe kapittelheeren. De O.L. Vrouwkerk wordt onafhankelijk van de oude moederparochie en deze laatste ondergeschikt aan het kapittel door de overdracht van het patronaat. Weliswaar moest dit voorrecht duur betaald: zoo bekomt de bisschop de collatie van twee prebenden in het kapittel zelf; maar liever aan dien kant de vrijheid besnoeid dan in de nabijheid een onafhankelijke kerkelijke inrichting te laten voortleven.

***

Te BRUGGE is de toestand weerom anders. Hier vinden we, tot in 't begin der dertiende eeuw, twee kapittels naast een vrij gebleven en onafhankelijke parochie. O.L. Vrouw, kapittel- en tegelijk parochiekerk, lag oorspronkelijk buiten de stadsmuren, maar was sedert lang binnen de jongere, meer uitgebreide omheining betrokken. Het primitieve stadsgebied behoorde tot de aloude moederkerk S. Salvators, en op dat gebied kwam de kapittelkerk S. Donaas tot stand.

S. DONAAS wordt wel onafhankelijk van S. Salvators, en zal tot de kleine Burg-parochie uitgroeien, maar komt

(1) VANDENPEEREBOOM, *Ypriana*, VI, 333; FEYS en NELIS, *Cartulaire de la Prévôté*, I, 7.
(2) MUSSELY-MOLITOR. *Cartulaire*, 17.

er niet toe, zooals het kapittel te Kortrijk en dit van O.L. Vrouw te Brugge, het patronaat over de oude moederkerk te bemachtigen; en dit is, meen ik, eene uitzondering op de toen algemeen gevolgde praktijk en een ietwat raadselachtig geval. Vooral wanneer we de traditioneele geschiedenis volgen en de stichting van het S. Donaaskapittel in 961 stellen. Maar die traditioneele dateering steunt op minder betrouwbare oorkonden. Alles wordt beter begrijpelijk wanneer we, met meer waarschijnlijkheid, de stichting van het S. Donaaskapittel aan de volgende eeuw toewijzen. Kort daarop, in 1091, volgt de oprichting van het O.L. Vrouwkapittel, met het onvermijdelijk gevolg: de botsing tusschen de twee nog jonge stichtingen. We weten dat het kapittel van O.L. Vrouw, pas na de inrichting, voor enkele jaren werd geschorst: we mogen hier gerust een greep van Sint-Donaas veronderstellen om een geduchte mededingster te weren.

En wanneer we nu in acht nemen dat beide Brugsche kapittels door den bisschop van Doornik werden ingericht of ten minste van hem het kanoniek bestaansrecht moesten krijgen(1), kunnen we veronderstellen dat de prelaat zich hier voor een moeilijke toestand bevond. De heeren van S. Donaas hadden van 't begin af, nog al veel noten op hun zang; het was dan een daad van wijs beleid hun voorrechten niet te vermeerderen, af te wijken van de gewone praktijk, en hun het patronaat der oude moederkerk, hier de belangrijke stadsparochie S. Salvators, niet te geven. Op dit voorrecht van vrije bisschoppelijke kerk zal S. Salvators groot gaan; de talrijke geestelijken aan de kerk verbonden onder de benaming van *Commun*(2), laten zich als een soort kapittel beschouwen, totdat ze, in 1501, door het bis-

(1) De bevestiging door den bisschop zal wel in vele gevallen de kerkwettelijke erkenning zijn van reeds bestaande toestanden: het kapittel te Kortrijk werd gesticht in 1199 en erkend in 1203.

(2) Zie over het Commun: REMBRY, *De bekende pastors van S. Gillis*, bl. 39 v.

schoppelijk gezag als dusdanig worden erkend en het derde stadskapittel uitmaken.

* * *

Laten we nu het grondgebied dezer drie Brugsche kerken nagaan. Dit van S. Donaas ligt binnen den Burg. Weliswaar bezit het kapittel, benevens andere kerkpatronaten, dit van S. Kruis; maar oorspronkelijk ligt deze parochie geheel buiten de stadswallen. S. Salvators strekt zich uit over de gansche oude stad, en op dat gebied komen in de dertiende eeuw S. JACOBS en S. WALBURGA als parochies tot stand. Ze blijven echter in vele opzichten aan de moederkerk onderhoorig: in de Generale Processies mogen ze niet onafhankelijk optreden, maar als één korps met de geestelijkheid der moederkerk. De pastoors van S. Jacobs en S. Walburga zijn van rechtswege lid van het Commun van S. Salvators en komen onmiddellijk na de pastoors der drie porties van de moederkerk. Vooraleer in bediening te treden, moeten zij, zooals de minste beneficiant hunner ondergeschikte kerken, in S. Salvators, uit de hand van den *rector chori*, het koorgewaad ontvangen.

We hebben hierboven (bl. 229) gezien dat dit koorgewaad van de pastoors verschillend was van dit der eenvoudige kapelanen: ze droegen de grijze almutia of kanunnikpels. Dit was echter geen aanmatiging maar de algemeen gevolgde praktijk; ook de priester die in S. Donaas de parochiedienst waarnam, had het voorrecht het kanunnik-gewaad te dragen alhoewel hij niet onder de kanunniken telde. En elders deed men evenzoo(1).

Op het grondgebied van O.L. Vrouw kwamen tot stand S. GILLIS en S. KATELIJNE(2); al stond deze laatste kerk oorspronkelijk buiten de tweede stadsomheining, een deel van de parochie-omschrijving lag binnen de muren, in afwachting dat ook de kerk er zou overgebracht worden. Slechts een der drie pastoors

(1) In het voorrecht aan Pieter Simons toegestaan (vgl. bl. 229) heet het: '*ut posset portare almutium canonicalem seu gryseum solis vere pastoribus debitum*'.

(2) Later geworden S. Magdalena.

van O.L. Vrouw, deze der Gouden Portie, bezat een kanunnikspreben de, de twee overige en de pastoors der onderhoorige parochies werden gerekend onder de eenvoudige kapelanen, met dien verstande, dat ze, naar algemeenen regel, het kanunnikaal gewaad mochten dragen.

Zoo vinden we alle Brugsche stadspastoors ‘getooid en gepluimd’ als authentieke kanunniken; allen... behalve de pastoor van S. Anna.

S. ANNA was tot aan de oprichting van Kristus-Koning, de Benjamin der Brugsche stadsparochies. Genomen uit S. Kruis, werd de parochie eerst zeer laat vrij en zelfstandig. Ze begon in 1496-97 als hulpkapel van S. Kruis ten gerieve van de parochianen die door de tweede omheining in het stadsgebied werden ingelijfd, hulpkapel die voortdurend in aanzien steeg om ten slotte de oude moederkerk in de schaduw te stellen. Maar zonder strijd ging dit niet en lang bleef de zaak aanslepen. Er waren twee pastoors die elkander afwisselden om de acht dagen te S. Kruis en bij S. Anna(1). Eerst in 1668 werd de oorspronkelijke moederparochie in twee afzonderlijke parochies met een eigen pastoor gesplitst: S. Kruis buiten en S. Anna binnen de muren.

Zoolang die splitsing niet gebeurd was, waren beide pastoors, die gezamenlijk de twee kerken bedienden, eigenlijk pastoors van buiten stad, daar hun titel verwees naar de oude moederkerk S. Kruis en niet naar de afhankelijkheid S. Anna. Met de splitsing werd Niklaas Rotsaert, die op S. Anna bleef, stadspastoor, doch de toestand was nu eenmaal zoo dat hij, noch zijn drie onmiddellijke opvolgers zonder opspraak te verwekken hun stadscollega's konden nadoen en het kanunnikgewaad aantrekken. Er was toen een veel strengere regeltucht, het kapittel van S. Donaas, dat het patronaat voerde over S. Anna, was zeer naarnemend op het stuk voorrang en onder-

(1) Een *Memorieboek* begonnen in 1734 en berustend op het Archief van S. Anna stelt de zaken anders voor, als zou bij de oprichting van S. Anna in 1497 een afzonderlijk grondgebied aan de bidplaats als parochiale omschrijving zijn aangewezen. Dit is stellig onjuist.

scheidingsteekenen; het was de tijd dat men om een titel of om het recht van een gestoffeerden bidbank langdurige processen voerde.

Toen pastoor Laureins Doossche, in Juli 1731, den herderstaf kreeg, moest hij alras ondervinden dat het gemis aan kanunnikgewaad voor hem nog al vernederend was: eerst was hij bij al zijn ambtgenooten achteruitgesteld en dan moest hij in de processies den voorrang laten aan simpele kapelaantjes en beneficianten van gelijk welke andere parochiekerk. Om een einde te stellen aan dien mistoestand, werd, in Januari 1732, een verzoekschrift gericht door den pastoor en de kerkmeesters aan het kapittel van S. Donaas, om voor den pastoor van S. Anna het kanunnikgewaad te vragen(1), zoodat hij in de processies bij het kathedraal-kapittel zou kunnen optreden, onmiddellijk na den pastoor van S. Donaas. De heeren stonden deze gunst toe, op hun kapittelvergadering van 31 Januari 1732. Omstandig wordt bepaald dat in den zomer - nl. van Paschen tot Allerheiligen - de almutia wordt gedragen met de superplie, in den winter den mantel en het roket. Dit wordt slechts toegestaan aan den huidigen pastoor, en zijne opvolgers moeten bij hun aankomen opnieuw hetzelfde voorrecht vragen willen ze er gebruik van maken. Feitelijk zien we de latere pastoors telkens bij hun benoeming het verzoek hernieuwen(2).

(1) Het oorspronkelijk verzoekschrift is nog bewaard in het Bisschoppelijk Archief F, CXVI. Uit dit lang stuk nemen wij enkel 't volgende over: ...exhibent Pastor et aeditui... quod inter omnes pastores hujus civitatis solus hic supplicans pastor... quoad praecedentiam cum rubore saepius postponatur vel potius excludatur ab ipsismet quibusvis capellanis non sine civium et parochianorum scandalo et vilipendentia officii sui... Tantis autem abusibus et scandalis PR. adm. DD... facillime possent remedium ponere si dignarentur dicto pastori S. Annae concedere habitum canonicalem et locum... prout ab immemoriali tempore ceteris pastoribus etiam non canonicis a suis respective patronis concessi fuere...

(2) Kapittelakten v. S. Donaas (Bisschoppelijk archief), 23 Oct. 1741, toegestaan aan pastoor Niklaas de Coninck; 31 Maart 1741, aan pastoor Frans Gillis; 9 Nov. 1769, aan pastoor Bernard Vermeesch.

Zoo waren alle stadspastoors, naar het staatsiegewaad te oordeelen, kanunniken geworden. Feitelijk zijn het naar de geschiedenis de vroegste eere-kanunniken. Daar de processies in het winterseizoen omzeggens niet voorkomen, hebben ze weinig gebruik gemaakt van den grooten mantel met pelskraag - wat hun eigenlijk door de traditie nog is veroorloofd; - van de kanunnikale almutia op den arm gedragen maakten ze des te meer gebruik. Ze zijn deze blijven dragen wanneer de kanunniken dit traditioneel insigne hebben verwisseld tegen de meer moderne *Camail*. Althans tot in de laatste tijden; want hier is thans ook een betreurenswaardige nalatigheid te bemerken(1). Wellicht is het nuttig te wijzen op den eervollen oorsprong van dit onderscheidingsteeken om te verhoeden dat hier weerom een stuk eerbiedwaardige traditie zou verloren gaan.

M. ENGLISH.

Testament rhetoricael van Eduard de Dene.

(*Vervolg van bl. 129*)

Castaengeboome zusters.+

+67 r.

DESE zusterkens vanden castaengneboome(2)
helpen ziecken vertroosten verbedden verlegghen,
meer verdienende dan of zy ghynghen te Roome,
dach en nacht, bijstandt doende, zy nyemandt ontzegghen;
al wilden nyders wegghen jeghens hemlieden tissen*,

(1) In de jaarlijksche generale processie op de plechtigheid van S. Donatiaan, in 1936, was er geen enkele almutia te zien.

(2) Het klooster der *Zwarte Zusters*, gesticht in 1361, onder den naam van *Bethel*. Tot aan de Fransche omwenteling was hun klooster in den Nieuwen Gentweg, uitkomende in de Kastanjeboomstraat. Vandaar, reeds vóór 1480, de benaming van *Zusters van den Castanjeboom*. De Zwarte Zusters wonen nu op de Memlincplaats (de vroegere Woensdagmarkt). Duclos, bl. 500 en 552.

twaer onghelyck: lamme ziecken helpense pissen;
die huer zinnekens ghemissen cunnen zy oock bewaeren,
dus jon icxse vroylicheyt in al huer jaeren.
En ghemerct icker hebbe twee oude caeren*
tschoon zuster calleken en tbrune zuster neelken
die altemets gheerne een liedeken claeren
end alst pas gheeft, spelen een tafelspeelken,
omme te verluchtene tclaervoysich keelken:
de drie geestlicke liedekens hier naer bescreven,
up dat de stemmekens snercken als een veelken
wil hemlieden die testamentelick gheven.

KLOOSTER VAN DEN KASTANJEBOOM, 1562.
(*Vergrooting uit Marcus Gheetaerts' stadsplan*).

t.o. 302

Bijblad van Biekorf, Wintermaand 1936.

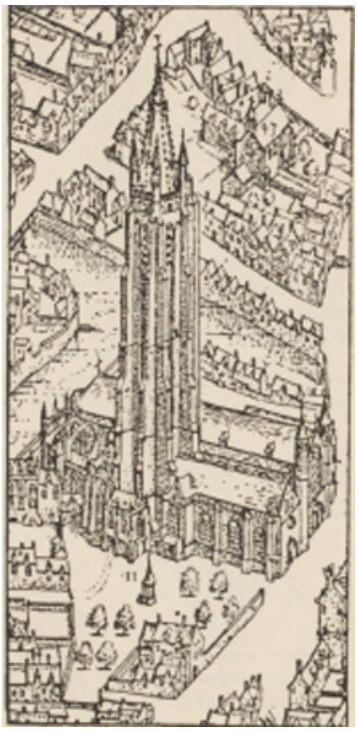

O.L. VROUWKERK EN KLOOSTER VAN DEN KASTANJEBOOM.
(*Uit het Stadsplan van M. Gheeraerts. 1562*)

(Het klooster staat langs den Nieuwen Gentweg, aan den bovenkant rechts, geteekend 43; vgl. de vergrooting in den tekst).

Binder: deze prent rechtover bl. 302.

De liedekens (f. 67 v.-69 v.) zijn stichtelijke rijmen op de volgende vooizen:

1. Nachtegale cleen vueghelken
   wilt ghy my leeren zynghen.
2. Meisken ick heb u zo wel ghezien
   en hu tuutkens staen zo net.
3. Myn zinnekens zyn my ontvloghen
   om een die alderliefste myn.

Autteur[+]

[+]70 r.

GHEMERCT dese zusterkens in huer profes
gheestelick christum als brudegomme trauwen,
myn jonst hemlieden een refereyn ghevende es
daer zy contemplatyvelick in mueghen schauwen,
hoe de brudegomme christus laet niet verflauwen
de beloften belooft zyn christelicke bruudt.
Prentse dies int herte, troost zal hu bedauwen,
zyn beloften niet vergheit, zoo den stocreghel luudt.

Refereyn

O LIEF brudegom der christenheyt reynbeildich upslach
(2 bladzijden met stokregel:)
Die beloften lief zal ick nemmer meer vergheten.

Lof vanden helighen Sacramente[+]

[+]71 r.

LOF Sacramentalic broodt reyn onbesmet
(Uitwerking van het *O Salutaris hostia*; 24 verzen)

Sint Jacobs kercke.[+]

[+]71 v.

TER PLAETSEN daer men costumelick eens tsjaers
het helich weerdich Sacrament administreert
den parochyanen in veel ghemeen verghaers
nuttende thelich Sacrament des outaers,
heb ick tnaervolghende refereyn gheordonneert
in twelcke bewesen wordt ende ghenarreert
vyf voorbewysen, die christus tdoene wilde rasschen,
als hy wilde zyn discipulen voeten wasschen.

Refereyn[+]

[+]72 r.

JESUS CHRISTUS ghedaelt huut god zyns vaders schoot
(2 bladzijden en half; met slotvers:)
Die niet ghewasschen es, en heeft gheen deel met my.

Costere[+]

[+]73 v.

DIE van Sint Jacops kercke binnen tskerchhofs parck
van een myn oom ghecommen, vercochte vrieschlaecken,
achterlaet gheerne daer zyn ouden versleten zarck:
de coster macher of een gothiersteen doen maecken.

Blendelien gasthuus

DE cappelle inde lane vanden blende lien(1)
heeft my voormaels soberlich ghedocht voorzien;
nietmin men zolder noch mueghen me lyen,
de blende en connender niet wel naer zien.
Ick hebber eens een blende weten zien zien
te wylent ick eyers daer zach zien zien zien
ende tzaeghen oock meer dan acht of thien lyen;
der capelle jon ick voorzien van waslichte
en de blende by donckere een sterck gezichte.
MAER by dat de ghasthuus blendelyen zyn gheen claghers,
by der macht die ick hebbe, vader Lantheerne,
lichtelick mochten se ghecryghen wat maghers,
ick gheef hemlieden tvrydom vanden zaeghers*:
al zynder ledichaerts zy zaghen gheerne.
BLENDEN olivier dorganiste playsant
naer tspelen onser vrauwen lof ter potterien(2),
een qua knecht stack hem eenseen doo mol in d'handt:
hij greepse voor een muus, maer als hij creegh verstandt,
zichtent dien tydt mocht gheen quae knechten ghezien.

Graeu zusterhuus inden ouden zack

INDE kercke een refereyn jon ick daer
twelck de zusterkens zomtyds mueghen lesen
ter eeren Jesus Christus name vruchtbaer,
name van zaelicheden voor ons ghepresen.

(1) De kapel van de *Blendelieden* (O.L. Vrouw van Blindekens) in de Krepelstraat die op *de Lane* uitloopt.
(2) Gasthuis van O.L. Vrouw ter Potterie.

Refereyn[+]

[+]74 r.

EEN kyndt es onslieden gheboren vredelick
(2 bladzijden met stokvers):
EMANUEL jesus christus onsen heere.

Aucteur[+]

[+]74 v.

MIDS in huerlieder ghebuerschip en daer omtrent
al tjaer overe de sterfte rengneert,(1)
jon ick, eer dat yemandt nuchter ghaet huut tconvent
met vet bueterbrood datmer dumen in prent
tsnuchtens tyelick daer mede zyn maghe lardeert.
ENDE liefver dan met ydelheyt gheoccupeert[+]
te zyne, ende quae ghepeynsen bedwynghen, [+]75 r.
vierderhande liedekens myn jonst hemlyen accordeert
mueghen alst pas gheeft altemets een zynghen.

Het eerste liedeken bezingt het H. Sacrament op den voois:

Verjubileert hu nu, ghy venus jonghen,
inne desen lustelicken tydt.

Het tweede volgt den psalm XCV: *Cantate Domino*(2), op den voois:

Fernandus wys van zinne
Gods gracie wil hem me.
ofte
Prinche de grand puissance
noble ducq de Bourbon.

Het derde liedeken behandelt den psalm V: *Verba mea*, op den voois:

Ick ghynck gister avendt
zo heymelick eennen ghanck.

Het vierde, gemerkt anno 1539, bezingt Christus, het levende brood, op de wijze:

De lustelicke mey
met zynen blaeden vey.

(*'t Vervolgt*).

Aanteekeningen op de woorden met een *.

(1) De *Grauwe Zusters* bewoonden een klooster (gebouwd 1455) in den *Ouden Zak*, rechtover de tegenwoordige Maricolen.
(2) De Dene mistte hier in het merken der bladen; hij springt van f. 75 naar f. 78.

TISSEN: twist stoken. - CAERE: lief. - VRYDOM VAN DE ZAGHERS: lid zijn van het zagersambacht. In deze en vorige regels speelt De Dene met de woordvormen *zien* en *zagen*.

Het kindeke wiegen.

DE Brugsche begijntjes varen wel in het *Testament* van Eduard De Dene. Hebt ge 't gelezen hierboven bl. 124-129? De luimige klerk schenkt hun heel zijn *leyssebouck*! ‘Misschien zal mijn weduwe dat willen beletten’, zegt hij schertsend. Daarom gunt hij vooruit en vooral drie leisen aan de ‘ionghe baghynekens’ om te zingen na de vespers te Kerstdage als zij in 't koor ‘het kindeken wiegen’.

Er kwamen te vespertijde veel Bruggelingen al den Wyngaerde gewandeld, zegt De Dene, om het kindeke daar te zien wiegen. De dichter vindt dat spel zoo bekoorlijk dat hij nog een toemaat geeft van twee boertige *leyskens*: de begijntjes kunnen deze zingen in geheel afgesloten ‘recreatie’ als ze 's avonds het ‘kyndeken wieghen met vreden’.

De begijntjes waren de eenige niet die te Kerstdage het kindeken wiegden.

Ook de Carmelitessen van Sion (hun verdwenen klooster stond aan den Vlamingdam) had den een ‘*Bethlehem*’ waarin zij het kindeke wiegden.

De Zusters van Sint-Janshospilaal bezitten en bewaren (onder glas nevens hun schoone apothekerij) het prachtig oud ‘wiegske’ dat hier afgebeeld is[1]. Maar zij wiegen het Kindeke niet meer.

Doch er is te Brugge nog een klooster waar ze een zeer schoon oud wiegske bezitten en waar ze telken Kerstdage 't Kindeke nog wiegen, te weten bij de Godelieven in de Boeveriestraat. Te Kersttijde komt het wiegske uit zijn schrijne: de zusters stellen 't uit in hun afgesloten koor op een tafel tusschen twee kandelaars. Iedere zuster die binnendreedt, knielt op het kussen

(1) Afmetingen: hoogte 0,60 m.; breedte buiten de zuilen: 0,23 m. Het wiegske: 13,5 cm. lang bij 10,7 cm. breed; hoogte 5,5 cm.

t.o. 306

Bijblad van Biekorf, Wintermaand 1936.

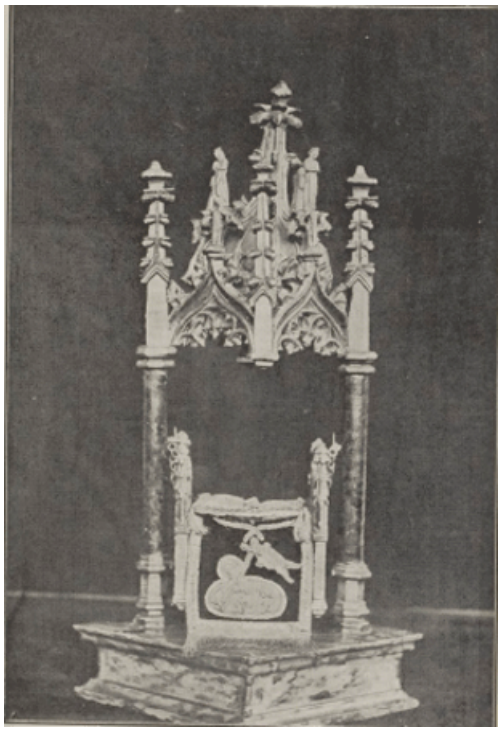

HET WIEGSKE VAN SINT-JANSHOSPITAAL.
XVe EEUW.

Binder: deze prent rechtover bl. 306

voor 't Kindeke, doet ‘heur devotie’ en trekt dan eenige keeren aan den zijden wiegeband, die aan 't wiegske vast is[1].

Te naaste jare geraken we misschien aan een prent van het wiegske der Godelieven?

B.

Boekennieuws

- Arthur Broekaert. Jan Palfijn. Een levensbeeld 1650-1730. Met teekeningen van J. Stienon du Pré. Brugge, Uitg. Cultura, H. Cayman-Seynave, 1936. 266 blz. = Fr. 40.

Een ‘levensbeeld’ - vermoeiend geschreven en vermoeiend gedrukt. (Zetter, spaar ons van die onooglijke bedden en die doodende kolommen!)

Een waarachtig *historisch* beeld is het niet. Het leven van Palfijn is een raam waarin Schr. een kermis van menschen en gedachten uitbeeldt met ‘heroïsche’ kleuren, zegge los van de Vlaamsche overlevering. Palfijn drijft op een ontwortelden geest en een verbitterd gemoed. Hij is de éénige die weet en de éénige die bemint te midden der lichte caricatuur van zijn wereld. Schr. is stellig begaafd om de schepping van zulk een Palfijn in den kunstvorm van het woord te vangen; dat bewijzen o.m. sommige machtige bladzijden waar de heelmeester over de hoop en het wee van zijn werk buigt. Doch het verhaal verzinkt al te dikwijls in uitgesponnen beschrijving, in lammig historisch gezeur, in opzettelijk spreken en preeken over wetenschap en wijsbegeerte.

Een overvloed van klokspijs die, ongelouterd, den ongeharden vorm is ingejaagd.

A.V.

(1) E. Niffle-Anciaux. Les Repos de Jésus et les Berceaux reliquaires, bl. 18. 47. 96-97. (Namur 1896; overdruk uit de Annales de la Société archéologique de Namur). - Dit prachtig werk en de prent van 't wiegske werden ten onzen dienste gesteld door E.H.M. English, dien we hier oprecht en genegen bedanken.

- James Stephens. *Fionn der Held*, und andere irische Sagen und Märchen. Uit het Engelsch vertaald door Ida Friederike Görres (-Coudenhove). Met vier kleurprenten. In 8°, XII-150 blz. Freiburg i.B. 1936, Herder. In halflinnen Mk. 3, 80 (25% afslag).

Uit de *Irish Fairy Tales* van Stephens; een vlotte duitsche overzetting van: De sage van Tuan Mac Cairill; De knaap Fionn; Hoe Bran geboren werd; De moeder van Oifin; Het Huwelijk van Becfola; De kerel met den aschgrauwen kiel; Het Tooverhol van Cesh Corran; Becuma Blankvel. Al te zamen schitterende sprookjes uit den wonderen vertelselschat van het Groene Eiland. We ontmoeten hier dezelfde onbeteugelde Keltische fantasie als in de christelijke *Iersche Legenden* die O'Flanders ons liet kennen (Biekorf 1932, bl. 29). Tusschen de dolle sprongen van de verbeelding flikkert een afwisselend vuur van luim en scherts en soms zwaarmoedige wijsheid. De kleurprenten werken wonderwel mee.

Merkwaardig is de *Inleiding* als lees- en leerbare samenvatting der sagen rond den held Fionn en zijne Fianna; met een aanwijzing tevens van de bronnen der sprookjes en hun diepe verwantschap met den geest der Germaansche sagen.

Aan alle liefhebbers van boeiende zeisels en vertellingen zeer aanbevolen!

Dr. K.R.

Mengelmaren
Gedenkdagen 1936.

Sint-Sixtusabdij te Westvleteren.

Op den derden Paaschdag, zijnde 14 April, vierden de Paters Trappisten van Sint-Sixtus te Westvleteren het zilveren jubileum der wijding van hun Hoogeerw. Vader Abt en tezelfder tijd de honderdste verjaring van hun *filiatio* met de abdij van Westmalle in de Kempen. Te dezer gelegenheid verscheen in de 'Poperingenaar' een overzicht der geschiedenis van het Westvlaamsch Trappistenklooster; dit verdienstelijk opstel werd, met de afbeeldingen, op afzonderlijke bladen overgedrukt en is een deugdelijk raam waarin de bescheiden schrijver voorzeker wel een uitgebreidere geschiedenis van zijn abdij zal uit werken.

Eeuwfeest van het Sint Lodewijkscollege.

Een heerlijk GEDENKBOEK, smaakvol gedrukt en verlucht, beschrijft de viering van 21 April en boeit vooral met zijn 'Eeuw Collegeleven in vogelvlucht' door den Z.E.H. Principaal J. Dochy voorgedragen. Biekorf leest daarin geern die regels over zijn stichtingen den steun dien hij mocht genieten; namens lezers en medewerkers bedankt hij ai de Overheden die hem genegen waren en nog zijn en zijn zullen. Als Biekorf

binnen een paar jaar, God believe 't, zijn ‘jubilé’ mag' vieren, dan zal hij wel mogen en moeten bovenhalen hoe nauw het eollegeleven van ‘St. Louis’ met zijn stichting en bestaan verbonden is.

Carel van Mander van Meulebeke.

Carel van Mander ligt begraven in de Oude Kerk te Amsterdam; zijn graf was echter op geen enkele wijze aangeduid. Nasporingen in de oude begrafenisregisters en graf boeken leidden onlangs tot het vaststellen van de juiste plek waar Van Mander werd ter aarde besteld. In den muur naast het hervonden graf is nu een gedenksteen aangebracht, ingemetseld op 11 September. Van Mander's sterfdag, en onthuld op 12 October laatstleden. Het opschrift, in den zandsteen gehouwen, luidt:

‘Aan de nagedachtenis van Carel van Mander

DIETSCH PROZASCHRIJVER, DICHTER EN SCHILDER, GEB. IN MEI 1548 TE MEULEBEKE. GEST. 11 SEPT. 1606 TE AMSTERDAM.

Door Nederlandsche en Vlaamsche bewonderaars van zijn Schilderboek. 11 Sept. 1936.

Mensch zoekt veel - Doch een is noodich.

Zooeven verscheen in de Wereldbibliotheek van Amsterdam een prachtige uitgave van HET SCHILDERBOEK van Carel van Mander. Zij omvat het voor ons belangwekkende deel: *Het Leven der Doorluchtige Nederlandsche en Hoogdnitsche Schilders*, in hedendaagsch Nederlandsch overgebracht, en is met 220 afbeeldingen versierd. Een blijde gebeurtenis voor al de liefhebbers van onze oude Vlaamsche schilderkunst.

Pieter-Jan Verriest van Deerlijk (St. Louis).

Den 13 September 1.1. werd de vader van onze roemweerdige Verriesten - Adolf, Hugo en Gustaaf - in zijn geboorteplaats St. Louis-Deerlijk vroom herdacht. Onder de Hoogmis hield Kan. Deken Camerlynck een treffend gelegenheidssermoen; aan de offerande werd een rouwgedachtenis met portret van Vader Verriest uitgedeeld. 's Namiddags werd in den gevel van het geboortehuis der Trompestraat een gedenksteen onthuld, waarbij heer Leon Defraeve de deugden van Vader Verriest en zijn geslacht in 't licht stelde. Dezelfde liet een gedenkblad verschijnen met de levensschets van den Gevierde.

De West-Vlamingen te Brussel.

Den 28 en 29 November l.l. vierde de Bond der West-Vlamingen van Brussel zijn dertigjarig bestaan door het in-

richten van een Tentoonstelling van West-Vlaamsche Kunst, Folklore en Geschiedenis in de groote bovenzalen van het Hof van Tilmont. Uit de rijke verzameling van heer Alexis Verbouwe uit Jette waren aldaar honderde prenten en foto's, alsmede talrijke schilderijen uit West-Vlaanderen van vóór, binst en na den oorlog bijeengebracht.

Klooster van Geluwe en Remi Ghesquiere.

Het gesticht vierde zijn honderdste verjaring meteen keurig en eigenaardig feest, in opzet en uitwerking te danken aan toondichter Remi Ghesquiere. (Kunt ge van Geluwe spreken zonder 't geslacht der Ghesquiere's te vernoemen?). Lezing en voordracht wisselden af met liedjes en gezongen tooneeltjes, waarin een heele eeuw schoolleven werd uitgebeeld. Zuiver volksche en Vlaamsche kunst. Kleine kantwerksters zongen er van ‘Een is een, en eenen God alleen...’ en het oude, schoone ‘'t Was op eenen Maandag...’ Er werden rei- en rondedansen gespeeld als ‘'k Zou zoo geren e koeike koopen...’ en ‘Roozebloeinen op mijn hoed...’

Bijzonderen bijval genoten de drie liederen door Remi Ghesquiere voor de gelegenheid gedicht en getoonzet: *De Terhandschool* (gehucht van Geluwe), *'t Lied van 't Pensionaat en de Eeuwfeestzang van 't Klooster*.

De toondichter zelf, onze alom bekende en geëerde REMI GHESQUIERE, een der vroegste medewerkers van Biekorf, vierde te Halle zijn 70^{en} verjaardag den 9 December. Zijn beminde meester, pastor-dichter A. Mervillie, zendt hem hiermede deze wenschen:

‘Biekorf wenscht zijnen vriend en medewerker, Heer Remi Ghesquiere, uiterherte geluk met zijn zeventig jaar en met de heerlijke opstellen aan zijn leven en werk toegewijd. Geluk ook voor hem en zijn achtbaar huisgezin, met het Pauselijk eeremerk *Pro Ecclesia et Ponlifice*, zoo wel verdiend en door al de vrienden uiterherte gejund’.

Dit wenschen al onze Lezers mede, en nog vele jaren in goe' gezondheid daarbij!

B.

Achte Juets dreve.

J. De Langhe vraagt bl. 264 om uitleg van dien naam. Mijns dunkens is hier eenvoudig een persoonsnaam in het spel. Acute, *Aechte* is de gewone afkorting voor *Agatha*. JUETS is de familienaam van die Agatha. Maar welk een? *Juede, De Juede, Juedenaere*...; al die namen bestonden en bestaan nog.

Die dreve is dus: de dreve die naar de woonst van *Aechte Juets* leidde of haar toebehoorde.

P. ALLOSSERY.

- Dezen uitleg' kunnen wij ten volle bevestigen. De voornaam *Aechte* was hier vroeger zeer verspreid, getuige K. de Flou in zijn Woordenboek der Toponymie I, 77: *Aechten Hofstede* in 1297 en *Aechten Stic* in 1364 en 1562.

In het Renteboek van het Sint-Janshospitaal te Brugge van omtrent 1300 (berustend op het Staatsarchief aldaar, Aanwinsten n. 1912) vinden we dikwijls dezen naam, o.m. te Schoondijke: 'heine filius *aechten*, heinric filius aghten (f. 6 v. en 11 v.)'; te Groede: 'ver *aghte* filia willelmi filii *aghten* (f. 14)'.

De familienaam *de Jode* komt ook voorin dit Renteboek o.m. te Oostburg: pieter *die jueden*, mattheus *die ivede* (f. 29); woubrecht *die ioede*, woubrecht *die iuede* (f. 32 v.); lisebette relicta ians *iueden, agatha* filia ians *iueden*, woubrecht *die iude* (f. 37 v.).

JOS. DE SMET.

- Voor den familienaam der vrouw zou men regelmatig *Sjueden* verwachten, zooals Sjonghen, Sgraven (en de talrijke sterke genit. Swulfs, Smeesters, Sclercks). In het jonger mnl. dwaalt er nu en dan een sterke genitief naar een zwak naamwoord (Van Helten, Mnl. Spraakkunst, 359) zoodat we uit de Juede, de Jode wel *Sjueds, Jueds, Joeds* kunnen aanvaarden. De lezing bl. 264 opgegeven, is een jonge lezing (16e en 17e eeuw) van een blijkbaar oude benaming. In den schrijfvorm *achtste* ligt er reeds m.i. een bewuste interpretatie van een gesproken plaatsnaam wiens beteekenis niet meer duidelijk was.

A.V.

Van kweeken en slachten.

GERSKALF. Een kalf dat ter weide geboren is, de koe zuigt en gras eet tot het slachtensgereed is. Een *vet kalf* is er een dat op stal met zuivere melk alleen en versch van de koe, gevet wordt. Dudzeele. Vgl. Loquela onder Gerskalf.

GERSTIJD. De tijd dat het vee in de weide loopt, ten garze gaat. Dudzeele. - Hetzelfde als Garsgang te Dixmude en Mannekensvere (Loquela).

STEENBUK. Loquela vermeldt Steenbuk, Akkerbuk als scheldnaam voor een kwalijk bedegene, magere oude koe. Hooglede. Staden. - Steenbuk wordt ook gezeid van een jong klein stierken dat noch 'n groeit noch 'n bloeit, mager en rilde blijft, ''k Zou dat stierken wegmaken, 't en zit geen termen in, 't is een echt steenbukske.' Dikkebusch. - Neutebuk wordt gezeid van een klein jongentje waar er noch groeien noch bloeien in 'n zit.

BLOENEKKE. - NEKKROONE. Als het geslachte rundsdier aan de achterschinkels ophangt, dan zinkt het overgebleven bloed uit de aders naar den *bloenekke*, 't onderste deel van het hangend

dier. De *nekkroone* loopt vol bloed en wordt door onze geneesheeren aanbevolen aan zieken die vleeschsap moeten drinken. Brugge. - Vgl. daarmede *Bloevleesch*: jeugdig vleesch, waar het bloed gedeeltelijk in gebleven is; vleesch dat, gebraden zijnde, bloedt onder 't mes. Loquela.

OOREKNOP. Het vleesch- en zenuwgedeelte tusschen oor en kop van een rundsdier. Brugge. Hetzelfde als *Ooreflakke* in Loquela.

A.V.W.

Jaar uit jaar in.

Zoo noemen ze te Brugge en Assebroek (en elders nog voorzeker?) de viering van 't nieuwe jaar.

B.H.

Stampers. - Stampie donders.

Patatten gestampt met keernemelk en boter, dat heet *taatjespap* (tegen kinders gezeid) te Tielt, *kadul* (Kortrijk), *stampers* (Roeselare); vgl. hierboven bl. 231.

Te Waregem zeggen ze STAMPIE DONDERS. Ook in het aanpalende Kruishoutem (O. Vl.) is dit woord, onder de keernemelkpapeters, mondsgemeene.

G.B.

Lijnegrachten.

De grachten die langs iedere lijne (stuk van 100 roeden) getrokken of gedolven worden tot aflossing van het water, noemt men *lijnegrachten*.

Westkerke.

A.V.W.

(Bijblad van Biekorf, 1936 t^k 12).

Bladwijzer van Biekorf
1936

A. Opstellen

Strafbedevaarten uit Brugge, 1490-1550	D. DROSSAERT	1
De Fooiedag bij de IJslandvaarders	J.F.	11
Plaatsnamen uit het XVIe en XVIIe deel van K. de Flou's Woordenboek der Toponymie	J.D.S.	21 en 281
Blutsie, een verdwenen gehucht der Vlaamsche kust	K. LOPPENS	33 en 84
De toren van Klemskerke	M. ENGLISH	39
De ligging van het Theresiafort	J. DE LANGHE	48
Van een ouden trouwer die zijn gebeden niet kende		50
O.L. Vrouw van Lombartzyde. Wat er met het vermaarde Beeld gedurende en na de oorlogsjaren voorviel	J. FILLIAERT	57
TESTAMENT RHETORICAEL VAN EDUARD DE DENE (vgl. 1935, 280)	K. DE WOLF	
	Onser Vrauwen kercke, 76. Sint Janshuus, 78. Abdie vanden eechoute, 78. Sint niclaeus capelle, 79. Backers capelle, 79. Derder oordene, 80. Staelysers, 80. Willemynen, 80. Sinte catherine buten, 81. Colletten cloostere, 81. Sint jacobs huus, 81.	

	Schoolkyndren vanden Boghaerde, 119. Cellebroeders, 123. Ten Wynghaerde, 124. Castaenjeboom Zusters, 301. Sint-Jacobskerke, 303. Blendelien gasthuis, 304. Grauwzusterhuis in den Ouden Zak, 304.	
Oudheidkundige ontdekkingenrond Veurne en Nieupoort	K. LOPPENS	89
Van Sint Brendaan den grooten zeevaarder	A. O'FLANDERS	97
Het ‘spel van den hovekin’	A. VIAENE	113
De heksenmeester van Voormezele, 1597	J.D.S.	131
Spreekwoorden [van P. Jan David]		136

Vardenaerspolder	J. DE LANGHE	155
Soldatenbrieven uit den Franschen tijd: Met Napoleon in Polen, 1806-1807, (159). Een Vlaming langs den Rijn in 1809, (213).	J.D.S.	
De Brugsche straatnamen	J. DE SMET	163
De gilden van Nieuwpoort, volgens de oude grafzerken	C. DENORME	169
De graanprijzen te Brugge, binst den hongersnood van 1586-1587	J. DE SMET	182
De Westsluis van Nieupoort	K. LOPPENS	185, 232
De Sint-Elooisgilde te Deerlijk	L. DEFRAEYE	193
Zeispreuken		32, 38, 87, 198
Windmolens te Moorslede	M.-J. VAN DEN WEGHE	208
Het pakhuis te Meunikereede	J. DE LANGHE	214
Van droge jonkers en Brugsche zotten	A. VIAENE	215, 293
Volksoploop in Sint-Salvators te Brugge tegen een beëedigden priester, 1 April 1798	J.D.S.	219
Het pastoorsvel	M. ENGLISH	225, 294
Het oude Oostende anno 1469	J.D.S.	238
De oude kapellen van Damme	† J. OPDEDRINCK	241
Nog honderd scholastieke vakwoorden uit Guido Gezelle's vertaling van ‘Goddelijke Beschouwingen’	S. AXTERS	248
De Bargedienst Brugge-Nieuwpoort over 100 jaar	R. DUMON	251
Het oudste Vlaamsche zendelingshuis: de cella van Torhout	EG. I. STRUBBE	259
De Paddenaert	J. DE LANGHE	265
Opgravingen te Nieuwpoort	C.D.	273
Keizer Karel en de klokken	A. VIAENE	275
Het Kindeke wiegen	B.	306

B. Vertellingen

KAREL DE WOLF

Een koningskind 69

In de Zusters van Liefde 145

Van Gaspartji 201

M.D.L.C. [A.V.]

Pietje Vanboorne 136

B.

Twee sprookjes van planten: 1. Van den kattesteert; 2. Van het bloedig klaverblad 139

B. De Langhe

Van Jan, de knecht 279

R.N. Lophem

Van duitsche Schapers. I. Binden en Stuiken. II. De Eeuwige Jager. III. De verzonken knecht 289

C. Gedichten

A. Mervillie

Harpzang 103 11

Zomerschen avond. Och Heere! Meidauw. Grootheid. Dronkaard. Jongetje. 36

Boeken. Over de Vlakte 105

Rhetorika van Rousselare, 1876-77 129

Vanitas 158

Voor de winkelruite 184

Almachtig, Gij...,. Bevangen stad. Jesus laat..., 268

L. Bittremieux

Jeugd 133

J. Filliaert

Zeerust 192

G. Gezelle

Een Coecilia-Liedje in 't groot Seminarie 287

D. Zakenwijzer

Op de opstellen en mengelmaren.

Plaatselijke Geschiedenis.

Aalbeke, 221. Avelgem. 110, 285. Bellegem, 31. Blutsie (bij Breedene), 33, 83. Brugge, 1, 76, 119, 141, 163, 182, 251, 296, 306, 308. Brugsche Vrije, 24. Damme, 29, 241. Deerlijk, 193. Dranouter, 50. Geluwe, 310. Gistel, 39. Gits, 110. Handzame, 1. Heist, 107. Heule-Watermolen, 31. Ieper, 278, 295. Ingelmunster, 111. Klemskerke, 39. Knokke, 48, 155, 265. Kortrijk, 68, 111, 112, 166, 223, 296. Kuurne, 31. Lendelede, 213. Lom-

bartsijde, 57. Meulebeke, 309. Meunikereede, 214. Middelkerke, 110. Moerkerke, 159. Moorslede, 86, 208, 223. Nieuwpoort, 89, 115, 169, 185, 215, 219, 232, 251, 273, 293. Oostende, 238. Ootegem, 110. Oudenaarde, 115. Oudenburg, 39, 114. Ruiselede (ter Vlaagt), 25. Stuivekenskerke, 26. Torhout, 259. Veurne, 89. Voormezele, 131. Westkapelle, 40. Westvleteren, 285, 305.

Kloosters en abdijen: te Brugge, in het *Testament* van De Dene (hierboven). Cella, Monasterium te Torhout, 259. O.L. Vrouwhospitaal te Kortrijk, 112.

Plaatsnamen.

Blutsie, 33, 84. Brugsche straatnamen, 163. Galgenhof (Brugge), 70. Langelis (Waterloop), 96. Muizelmeulen (Hulste), 86. Overleie (Kortrijk), 223. Paddenaert (Knokke), 265. Schottebolle (Brugge), 70. Theresiafort (Knokke), 48. Van Voldenhuis (Brugge), 74. Vardenaerspolder, 155. Venepe, 185. Le Ventu: Windhuis (Fr. Vl.), 22. Vlaamsche stroom, 25. Vlaming (te Brugge en elders), 23. Westbrugge, 69. Yde, 187. Jodenkwartier (volkszeg op Overleie, Kortrijk), 223.

Oudheidkunde.

Opgravingen, 89, 273. Grafzerken, 169. Klokken, 107, 274. Toren van Klemskerke, 39. Triomfkruis, 111. Zilveren ex-voto's, 67. Wiegske (Bethlehem), 306.

Folklore.

Bedevaarten (tot verzoening en straf), 1. Brugsche biervoerders, 141. Brugsche zotten, 215. Buf spelen, 269. Gaaischietingen aan windmolens, 30. Geneesmiddelen tegen de pest, 85. Gilden te Damme, 241; te Nieuwpoort, 169. Keerse van de leertouwers te Kortrijk, 166. Kindeke wiegen (Kerstgebruik), 306. Kinderput te Kemmel, 84. Opgevischte klok te Heist, 107. Opschriften op klokken, 275. Lijndraaier (de laatste) te Brugge, 200. Rei- en Rondedansen, 108, 167. Een valk leveren(leengebruik), 26. Sint-Elooisgilde te Deerlijk, 193. Spel van den Hovekin, 113, 224. Sprookjes van planten (Kattesteert en Klaverblad), 139. Tooverij, 131. Toover-

kunsten van Pietje Vanboorne, 136. Verbanning naar Rhodus en Cyprus, 10. Verletboom, 22. Verzoening in het strafrecht, 2. De vier Eemers, 23. Vijve-Zesse (tienderecht), 25. Zaterdagsche mis te Lombartzijde, 16. Zoppekoeken, 26.

Spelen (tooneel): het Hoveken, 113; van Sint Christoffel, 117; van Sint Thomas van Aquino, 117; van de geestelijke Loterij, 120.

Liederen: voor den H. Bloedommegang door De Dene gedicht, 120. Kerstleisen in 't Brugsch Begijnhof, 124, 306. Liedje van de geernaars, 142; van den Uil-die-op, 143. Treurliedje op verongelukten Mulder, 211.

Heiligenvereering en -verbeelding.

Doornekroon, 179. H. Kruis, 173, 241. Nood Gods, 16. O.L. Vrouw Kindsbedde, 176. - van Hulsterloo (buiten Damme), 246.

H e i l i g e n : Acharius, 86, 223. Adriaan, 246. Andries, 178. Aubertus, 176. Elooi, 178, 193. Idesbald, 16. Jacob, 171. Jan den Dooper, 171. Joris, 244. Jozef, 175, Laurens, 247. Leenaert, 178. Maarten, 174. Magdalena, 245. Marculfus, 68. Niklaas, 177, 245. Paulus, 178. Pieter, 16. Quirinus, 68. Tillo (Hilonius), 110. Kruisweg te Lombartsijde, 58.

Bedevaartsoorden door Vlamingen bezocht:

Aardenburg, 9, 10. Aarschot, 4. Boulogne, 5. Compostella, 5. Geeraardsbergen, 5. Keulen, 5. Rome, 5, 6, 7. Saint-Maximin (Maria-Magdalena in de Woestijn), 7, 10. Venetië, 2. Warangeville, 8. Wilsnack (Pruisen), 5, 7, 8, 9.

Kinderrijmkes.

Aftelrijmkes, 168. Kleen, kleen kleutergat, 111. Kraaie waar ga' je, 55. Een man van complaisance, 10. Mattheige van Watou, 111. Rei- en Rondedansen te Brugge, 108, 167. Schommeldeuntjes: Sinte Katrijne, 118; Een dood al dood, 198. Schreefkens trekken, 86. Vingerrijmkes, 168.

Taalkennis.

Uit den ouden taalschat.

Bierkercke, 81. Bom-misse, 141. Droge joncker, droo-

gaart, 215. Financhen doen, 162. Carniere, 78. Corrosijf, 85. Krikkemikkig, 82. Lycstede, 78. Muizelen, 86, 196, 222. Rottesalve, 85. Sinnepoer, 85. Soendinc, 1. Utedraghende balke, 160. Vleeschuus, 82. Vloedmark, 25. Veugel-, veugel-, (in oude plaatsnamen), 23. Vulland, wanland, 24. Wandelmeersch, 25.

Vaktaal.

Scholastieke vakwoorden, 248.

Uit de Visscherij: Zeestekkers, 55. Bij de IJslandvaarders: Accoord, 20. Fooie, fooiedag, 15, 20. Half equipagie, 20. Karegador, 20. Kollen, 20.

Zantekoorn.

Zeispreuken. (Vgl. Biekorf, 1935, bl. 312 en de vorigen), 32, 38, 87, 198.

Spreekwoorden: 134, 264.

Woorden en wendingen: Kaarterstale: 't zit een veugel op d'hage; verzurkelen in een panne met een oortje, 32. Van bachten de kupe, 56. Drieruiter, 70. Knie, 74. Muizelen, 86, 196, 222. Een vrouwmensch die latijn spreekt, 118. Bommis-bommesse, 141. Eer dat een boer een vijffrangenare geeft, 158. Er uit zien lijk een vinkeman in de Meimaand, 165. Kopziende, 167. Zeggeld en leggeld, 167. Waterspeene, 181. Gaspeerd, 201. Kazzevikstje, Scheeweg, 202. Flimpegeld, 205. Vlooiinge, 205. Boeksten, 205. Iefvrouw, 205. Uitruischen, 205. Soepekaste, 207. Pastorsvel, 225. Taatjespap, 231. De drake, de wildeman, de meerminne, de zeeleeuw, 255. De kogel door de kerk, 255. Het vet draait door de bosse, 258. Hennegeboerte, 264. Veel noten op zak hebben, 264. De kat in de kelder kweeken, 286. Van kleine kinders, 286. De schapen wachten voor de kuttels, 288. Van 't lof komen met de vespers in zijn zak, 288. Gerskalf, Vetkalf, Gerstijd, Steenbuk, Neutebuk, Bloenekke, Nekkroone, 311. Ooreknop, Jaar uit jaar in, Stampie donders, Lijnegrachten, 312.

Gedenkdagen 1936.

Sint-Sixtusabdij te Westvleteren, 308. Sint-Lodewijkscollege te Brugge, 308. Carel van Mander van Meulebeke, 309. Pieter-Jan Verriest van Deerlijk (St Louis), 309. De West-Vlamingen te Brussel, 309. Klooster van Geluwe, 310. Remi Ghesquiere, 310.

Vragen en antwoorden.

Waterdruk, 26, 54. Kittels, 26. Sint-Hiloniusgilde te Gits, 110. Bosserie, 116. Panebroek, 197, 224. Archivenboek van Rond den Heerd, 198. Buf spelen, 221, 269. Achte juets dreve, 264, 310.

Doodmaren.

A. Dassonville, 27. K. De Jaegher, 29. E. Frutsaert, 27. Baron A. van Zuylen van Nyevelt, 88.

VAN 'T BEREK: De inteekeningen hernieuwen, 257.

Boekennieuws:

J. DUVERGER. Brussel als kunstcentrum. 28. A. VERBOUWE. Onze eerste spoorwegen. 29. J. MULLIE. Bij het graf van pater De Jaegher. 29. J. DE LANGHE. De monding van het Oude Zwijn. 30. J. MANSION. De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche plaatsnamen. 52. M. VAN COPPENOLLE. Kunstschilder Flori Van Acker. 54. ZEELAND door de eeuwen heen, 82, 254. Der grosse Herder. 82. M.J. VAN DEN WEGHE. Hallensia, 83. R. BUCKINX. Gids voor de Westvlaamsche bergen. 84. G. KETTMANN. De jonge leeuw. 84. J. POLLET. Aalbeke, toponymische schets. 221. M. VAN COPPENOLLE. Figuren uit het Brugsche. 221. J. FILLIAERT. De laatste Vlaamsche IJslandvaarders. 253. C. DENORME. Levensschets van de H. Walburgis, 254. J. FILLIAERT. De beiaard van Nieupoort, 284. Dr Hillemans. Le Cid... in Vlaamsche verzen berijmd, 284. C.M. VERSTEEGEN. Het Homerisch dialect, 285. A. BROEKAERT, Jan Palfijn. 307. J. STEPHENS. Fionn der Held (vert. I.F. Görres), 307.

Prenten.

Sint Brendaan, 98. Gildevaantje van Sint Jan, Nieupoort, 172. De Doornekroon, Nieupoort, 179. Kruisen uit graven te Nieupoort, 273. Klooster van den Kastanjeboom, 302.

Buiten den tekst: Belgisch-Romeinsch Vaatwerk, 100-101. Gildevaantje van de Hoveniers, Nieupoort, 174. O.L. Vrouwkerk en de Kastanjeboom te Brugge, 302. Het wiegske van St Janshospitaal te Brugge, 306.

Zetfouten en vergissingen te verbeteren:

Blz.	Regel	Instee van:	Stelt:
114	Nota (3)	(Amsterdam 1584)	(A'dam. 1684)
277	18		J.D.S.
284	15	*doen ik*	*doen ic*

AANVULLING. - Bijdragen over DAMME:

Jaargang 1934:

	De poorten van Damme	80
	Het Stadhuis van Damme	227

Jaargang 1933:

	Het Stadhuis van Damme	191

Jaargang 1936:

	De Oude Kapellen van Damme	241